

COL·LECCIÓ D'OBRES SELECTES

CERVANTES

Q3
91

L'ENGINYÓS CAVALLER

DON QUIXOT
DE LA
MANCHA

Traducció de
ANTONI BULBENA I TOSELL

i amb un pròleg de
JOAN GIVANEL I MAS

Volum I

ANTONI LÓPEZ, Llibreter
Rambla del Mig, 20. - "Llibreria Espanyola"
BARCELONA

**L'ENGINYÓS CAVALLER
DON QUIXOT DE LA MANCHA**

Ayuntamiento de Madrid

AYUNTAMIENTO DE MADRID

0100767819

Ayuntamiento de Madrid

COL·LECCIÓ D'OBRES SELECTES

CERVANTES

L'ENGINYÓS CAVALLER
DON QUIXOT
DE LA
MANCHA

Traducció de
ANTONI BULBENA I TOSELL

i amb un pròleg de
JOAN GIVANEL I MAS

Volum I

ANTONI LÓPEZ, Llibreter
Rambla del Mig, 20. - "Llibreria Espanyola"
BARCELONA

Ayuntamiento de Madrid

D'AQUESTA EDICIÓ DEL QUIXOT,
A MÉS DE L'EDICIÓ CORRENT, SE
N'HAN FET 10 EXEMPLARS EN
PAPER DE FIL MARCA GUARRO,
NUMERATS DE L'1 AL 10

B. 69/134581
F. 70/744981
P 70/744992
71/73186
55/795467
R. 23.021

A. LÓPEZ, impressor; Om, 8. - Barcelona

Al Duc de Béxar

*Marquès de Gibraleó, Comte de Benalcàzar
i Banyares, Vescomte de la Pobla d'Alcòcer,
Senyor de les viles de Capilla, Curiel
i Burguillos*

En fe del bon acolliment i honra que Vostra Excel·lència a tota sort de llibres sempre atorga, com a Príncep tan naturalment inclinat a afavorir les bones arts, majorment aquelles qui per llur noblesa no volen ésser sotmeses a profit i servei de la gent vulgar, he deliberat donar a la llum L'enginyós cavaller don Quixot de la Mancha, sota la protecció del claríssim nom de Vostra Excel·lència, a qui, posseït de l'acatament que dec a tanta celsitud, suplico que vulla agradablement emparar-lo; per tal que a la seva ombra, amb tot i que li manqui aquell exquisit ornament d'erudició i elegància amb què solen engalanar-se les obres que es componen en les cases dels savis, gosi sens temor aparèixer en el judici d'alguns qui, no contenint-se dins la curtedat de llur ignorància, solen condemnar, amb més severitat que no justícia, les obres dels altres. Perquè, posant la prudència de vostra celsitud els ulls en el meu bon desig, espero que no menysprearà la poquedat de tan humil servei.

Miquel de Cervantes Saavedra

PROLEG

Hi ha llibres que no necessiten presentació, i el que surt avui formant part de la "Col·lecció d'Obres Selectes", és un d'aquests.

No fa molt, el joveníssim Rossinyol deia que "el "Quixot" i l'"Odissea", que és el Quixot dels grecs, escrit per un poeta tan desgraciat i menyspreat com Cervantes, són llibres moderníssims acabats de néixer, que no envelliran mai". I té raó. El llibre de Cervantes és més fresc avui, que el dia que va sortir de la impremta del madrileny Joan de la Cuesta, i d'això ja fa més de tres-cents anys; les converses de l'heroi manxec amb el seu company, encara ens encisen; les desgràcies amb què topa el cavaller de l'ideal i les bromes pesades que fan al seu escuder, ens mouen llàstima; i en veure el traspàs del savi-foll, sentim pena, i fins ens posem tristos com si fos un de la família. Aquests dos personatges creats per la fantasia de Cervantes arriben a formar part nostra, tenim quelcom dels seus pensaments, dels seus ideals, dels seus somnis. Aquest és un dels mèrits que té el "Don Quixot", el trobar-nos amb tipus humans.

Al voltant del llibre de Cervantes, se n'han dit moltes de mentides; una de les que s'han repetit més, és aquella que en sortir a llum fou rebut amb indiferència, amb menyspreu, amb fredor. No és veritat, l'aparició del "Don Quixot" fou un èxit editorial, èxit que ja el voldrien molts escriptors d'avui dia; de tots els bibliògrafs és cosa sabuda que la dita novella va ésser impresa sis vegades en el primer any, el de 1605, i aquestes edicions es feren a Madrid, a Lisboa i a València; deu dir-se, també, que si Cervantes hagués conegut l'anglès i el francès, hauria pogut llegir el seu llibre en les llengües de Chancer i de Ronsard; i que als cinquanta anys de córrer per terres espanyoles l'enamorat paladí i el seu discret escuder, les gestes d'ambdós eren conegudes per Alemanya, Itàlia i Holanda, ço que vol dir que amb pocs anys es feren conèixer per tota Europa. Una altra de les coses que deuen esmenar-se és aquella idea llençada per alguns escriptors que parlen de Cervantes, com si fos un dels homes més erudits del seu temps; Cervantes no va sortir de cap d'aquelles famoses universitats del segle XVI, l'eminent escriptor va fer-se estudiant en el llibre obert en tota època i a totes hores, en el cor humà; fou un rodamón etern, i cal dir que tant a Espanya, com a Itàlia, com a Alger, tant si es trobava lliure com si era esclau, si era civil com militar, va estudiar sempre; tots aquells amb qui va tractar i a qui va servir, foren per ell matèria d'estudi, i tothom va proporcionar-li materials per crear aqueixes dues figures que es diuen: Don Quixot i Sanxo. I si encara tot això fos poc, ha de senyalar-se que va conviure amb la misèria i amb la desgràcia; i amb tot aquest bagatge de coneixements viscuts i d'altres estudiats, es posà a escriure la

immortal obra, posant-hi quelcom del seu cor i del seu cervell, i així va sortir el llibre, com a obra de poeta i de pensador.

La crítica de tots els països ha elogiat el "Don Quixot", els homes de més talent l'han trobat genial; uns han celebrat l'estil amb què està escrit, altres la psicologia dels dos eterns companys; hi ha qui diu que la pintura de l'idealista amo i del positivista criat és la imatge de la societat espanyola d'aquell temps; no hi ha tal cosa; és la imatge de la Humanitat, com ha dit Unamuno, és l'ànima futura dels romàntics, com ha senyalat Alomar. I com que Humanitat n'hi haurà sempre, i sempre existiran romàntics, idealistes i somniadors, heu-vos aquí la joventut eterna del llibre de Cervantes.

Després de la "Bíblia", és l'obra que s'ha imprès i traduït més, per tal com els russos i els xinesos, els polacs i els jueus, els búlgars i els hindus, els grecs i els japonesos, els suecs i els turcs poden llegir el "Don Quixot" en sa llengüa; i nosaltres, els catalans, també podem llegir-lo en la nostra pròpia, i encara podem esmentar l'existència de la dita obra en mallorquí i valencià. (1) Els traductors catalans del llibre de Cervantes, són: Magí Pers i Ramona (1847), Francesc Pelai i Briz (1868), Gaietà Vidal i Valenciano (1873), Ignasi Petit (1879), Eduard Tàmaro (1882), Antoni Bulbena i Tosell (1890) i Joan Rosselló (1905); solament En Tàmaro i En Bulbena han fet l'obra completa, i encara més el primer que el segon.

En Tàmaro va publicar la primera part del "Don Quixot", la qual va sortir com a fulletó en el diari barcelonès "El Principa-

(1) Traducció inèdita d'En Francesc Martínez i Martínez.

do"; la segona part, inèdita, fou regalada per En Bulbena a la "Biblioteca de Catalunya".

En el començament d'aquest Pròleg, he dit que hi ha llibres que no necessiten presentació de cap mena, i cosa igual dec manifestar referent al traductor Bulbena i Tosell.

I ara, lector, gira fulla i comença a llegir les gestes d'aquest cavaller que volia entronitzar el Bé i la Justícia, defensar els pobres i deslliurar els oprimits, i com a premi de l'ideal que el féu abandonar la tranquil·litat de sa casa, solament va recollir befa i escarni.

J. Givanel i Mas

PROLEG

Lector ociós: bé podràs creure sense jurament com jo voldria que aquest llibre fos el més gentil, el més elegant i més perfect que imaginar-se pugui. Mes no he pogut jo contravenir l'orde de naturalesa, on quiscuna cosa engendra son semblant. ¿Què podia, doncs, produir l'estèril i mal cultivat enginy meu, sinó la història d'un fill magre, arrugat, volenterós i ple de pensaments variables i no imaginats de ningú fins ara, com aquell qui fou engendrat en una presó, on tota llei d'incomoditats i tristes remors tenen llur habitació i estada? El repòs, un lloc delitable, un cel asserenat, el murmuri de les aigües, la tranquil·litat de l'esperit, són coses molt pròpies a fer aparèixer fecundes les muses més estèrils, per què après puguin amb llurs obres alegrar i deixar meravellat el món.

Veu-se sovint un pare qui té un fill lleig i sense gràcia alguna, emperò l'amor que li porta, tapant-li els ulls, fa que no vegi els seus defectes, sinó que els considera com a gales i bel·leses: emperò jo qui, a despit de les aparences de pare, só padrastra de don Quixot, no vull seguir el corrent de l'ús, ni demanar-te quasi plorant els ulls, com

altres fan, que vulguis perdonar les faltes que en aquest fill meu tu veiessis. I ja que no ets parent seu ni amic, i tens el teu esperit dins ton cos i ton lliure arbitre, com el més pintat, i estàs en ta casa, de la qual ets tan senyor com el Rei de ses gabelles, bé pots judicar-lo sens temor de pervenir-te'n algun mal ni d'obtenir guardó pel bé que en diguessis.

Hauria solament volgut donar-te-la neta i nua, sense aquell ornament de pròleg ni de l'innombrable catàleg de sonets, epigrammes i llaors que en el començament dels llibres solen posar-se: perquè puc dir-te que si em costà algun treball de compondre l'obra, jamai n'he provat de major que per escriure aquesta prefació que estàs llegint.

Moltes vegades he agafat la ploma per començar-la, i moltes l'he deixada no sabent què escriure: en una de les quals, trobant-me suspens, amb el paper davant, la ploma a l'orella, recolzat a la taula i una mà a la galta, pensant què diria, entrà de sobte un amic meu, graciós i ben entès, qui, veient-me tan pensatiu, volgué saber-ne la causa. Llavors li diguí com me tenia indecís el pròleg que devia precedir la història de don Quixot, per tal com ni volia fer-lo ni menys donar a la llum les proeses de tan noble cavaller. Puix, ¿què dirà de mi l'antic legislador, nomenat vulgus, quan veja, després de tants anys de repòs, que surt ara a les meves velleses amb una llegenda seca com l'espart, manca d'invenció, pobre de conceptes, desproveïda de tota erudició i doctrina, sense notes al costat ni comentaria a la fi del llibre, com així ho veig en altres obres, encara que siguin fabuloses i profanes, les quals són tan plenes de sentències d'Aristòtil, de Plató i de tota la caterva de filòsofs, que deixen meravellat qui els llegeix, i passen llurs autors per

homes erudits i eloqüents? Doncs, de tot això deu mancar el meu llibre, com se vulgui que res no tinc per anotar a les vores ni sé quins autors en ell segueix per a posar-los davant, com fan tots, seguint les lletres de l'A B C, començant per Aristòtil i acabant per Xenofont o Zeuxis, si bé que l'u era maldient i l'altre pintor. Tampoc hi haurà sonets en el començament del meu llibre, quan menys d'aquells que llurs autors siguin ducs, comtes, bisbes, dames o bé poetes celebèrrims; encara que si jo pregués dos o tres oficials amics meus, ja sé que me'ls donarien, i tals, que no fossin igualats per aquells de qui la fama més alt ressona en la nostra Espanya.

Finalment, senyor i amic meu, prossegui, jo estic decidit a deixar el senyor don Quixot sepultat en els arxius de la Mancha, fins a tant que del cel vinga algú per embellir-lo amb tantes coses com ara li manquen, no podent jo suplir-les per la meua curtedat i poques lletres. Heu-vos ací la causa de ma suspensió i embadaliment.

Oïdes mon amic tals paraules, donant-se una palmellada al front i esclafint una perllongada rialla, començà dient: —Per Déu, germà, que suara m'haveu tret d'una error en la qual he viscut tot el temps que fa que us conec, havent-vos tingut sempre per discret i judiciós en tots els vostres actes; emperò ara veig que n'esteu tan lluny com ho està el cel de la terra. Puix, ¿com és possible que unes coses de tan poca estima puguin suspendre i embadalir un enginy tan madur com el vostre, acostumat a vèncer i sobrepujar encara majors dificultats? En bona veritat, això no és degut a la falta d'enginy, sinó a la vostra gran desídia i poca reflexió. Esteu-me, doncs, ben atent, i veureu com jo aplanu totes les vostres dificultats i suplesc aquelles faltes que dieu

que us tenen suspens i acovardit, fent-vos retraure de donar al món la història del vostre famós don Quixot, llum i espill de tota la cavalleria aventurera.

“La primera objecció vostra, per causa dels sonets, epigrames i llaors que us manquen per al començament, i per què llurs autors sien alts personatges, podrà salvar-se fent-los vós mateix, batejant-los després amb el nom que volguéssiu, ja afillant-los al Preste Joan de la India o a l'emperador de Trapissonda, els quals, segons corre la veu, foren poetes de nomenada. I encara que així no fos, i eixissin de trasantó alguns pedagogs o batxillers qui impugnar volguéssin semblant veritat, això no deu gens preocupar-vos, puix acabat que fos la mentida descoberta, no us tallaran pas la mà amb què ho escriguéreu.

“Quant a citar en els marges els llibres i autors d'on traguéreu les màximes i sentències que haureu posat en la vostra història, no us cal sinó fer per manera que vinguin a pèl algunes sentències o llatina-des que sapigueu de memòria o que us costin poc treball de cercar-les. Així, doncs, tractant de llibertat i captiveri, posareu: *Non bene pro toto libertas venditur auro*, citant a la vora Horaci o aquell qui ho digué. Si us referiu a l'amistat i amor que Déu mana que es tinga a l'enemic, fiqueu-vos tot seguit per la sagrada Escriptura, i direu, amb el mateix Déu: *Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros*. I amb aquests i altres consemblants llatins, vos pendran almenys per gramàtic, que no és poca l'honra i profit que això procura en el dia d'avui. I tocant a les notes a la fi del llibre, segurament podeu fer-ho de la següent manera: Si nomeneu algun gegant en la vostra obra, feu que sigui el gegant Golias, i amb això ja teniu una gran ano-

tació, car podeu posar: *Fou el gegant Goliath o Goliath un filisteu, a qui el pastor David matà d'una pedrada, en la vall de Teberint, segons que en el llibre del Reis se reconta, en el capítol que ho trobareu escrit.*

“Després, per mostrar que sou erudit en lletres humanes i en cosmografia, procureu nomenar el riu Taix en la vostra història, i tot seguit haureu trobat una altra excellent anotació, posant: *El riu Taix fou així nomenat per un Rei de les Espanyes. Té son naixement en tal lloc, morint en la mar oceana, tot besant les muralles de la famosa ciutat de Lisboa. I diuen que té les arenes d'or, etc.* Si de lladres parléssiu, jo us diré la història de Cacus, puix la sé de xor. Si de dones prostituïdes, ací teniu el bisbe de Mondonyedo, qui pot manllevar-vos Làmia, Laida i Flora, amb la qual anotació guanyareu molt de crèdit. I així tindreu ocasió per anar citant Ovídi, Homer, Virgili, Plutarc i Juli Cèsar, no oblidant-vos dels nostres moderns més coneguts, qui us deixaran satisfet ultramesura. Doncs procureu citar aquests noms o bé referir aqueixes històries en la vostra, que certament jo promet omplir-vos els marges i ocupar almenys quatre fulls a la fi del llibre.

“Anem ara a les cites dels autors que els altres llibres tenen, i que manquen en el vostre. El remei que això té és prou senzill, puix no haveu de fer sinó cercar un llibre on sien tots anotats, des de la A fins a la Z, com adés diguéreu, i posar-los així en el vostre. I encara suposant que fos descobert l'engany, per això res no hi fa; puix tal vegada algun ximple voldrà creure que de tots vos haveu profitat en la senzilla i natural història vostra. Tant més que, segons tinc entès, podíeu molt bé passar-vos de to-

tes aquestes coses, essent com és tota ella una invectiva contra els llibres de cavalleries, dels quals no parlà mai Aristòtil ni en féu esment sant Basili. Tampoc tenen res a veure amb els seus fingits disbarats les observacions astrològiques ni les mesures geomètriques ni la confutació dels arguments de què es val la retòrica; ni té de predicar ningú, entremesclant lo humà amb lo diví, que és una llei de mescla de la qual cap enteniment cristià deurà jamai vestir-se. Solament li convé traure profit de la imitació en ço que vaja escrivint, que com més perfeta ella fos, tant millor serà ço que descrigui. I tota vegada que la tal vostra obra no es proposa sinó destruir l'autoritat i acceptació que en el món i entre el vulgus tenen els llibres de cavalleries, no cal que aneu captant sentències de filòsofs, consells de la divina Escriptura, faules de poetes, oracions de retòrics i miracles de sants; sinó procurar que, amb paraules clares, significants, honestes i ben ordenades, ixqui la vostra oració sonora i festiva, pintant de la millor manera que us serà possible la intenció vostra, donant a entendre bé vostres conceptes, sense embullar-los ni obscurir-los. Procureu també que, llegint la vostra història, el melancòlic somrigui, el rialler esclati, el ximple no s'agreugi, l'intelligent es meravelli de la invenció, el prudent no la rebutgi ni el savi deixi de lloar-la. I sobretot esforceu-vos a enderrocar la màquina mal fundada dels llibres cavallerescos, avorrits de tants i lloats de molts més, que si això percaçàveu, no és poc ço que hauríeu aconseguit."

Amb silenci greu estava jo escoltant quant el meu amic me deia, i de tal manera els seus consells gravaren-se en mon enteniment, que, sense contradicció alguna, do-

nant-los per bons, volguí aplicar-los així mateix en aquest pròleg, on veuràs, lector benigne, la discreció del meu amic, la meua fortuna, per haver trobat tal conseller en ocasió tan precisa, i ton descans, puix tan plana i simplement escrita trobaràs la història del famós don Quixot de la Mancha, qui, segons corre la veu per tots els habitants del districte del camp de Montiel, fou el més cast enamorat i el més valent cavaller que de molts anys ençà sia vist en aquells encontorns. No vull ponderar-te el servei que jo et faig de presentar-te tan notable i honrat cavaller; emperò sí pretenc que em tinguis grat de la coneixença que vas a fer amb son famós escuder Sanxo Pança, qui, a mon entendre, reuneix totes les gales dels escuders que entre l'exam dels llibres de cavalleries són espargides. I amb això, que Déu te dó salut i de mi no s'oblidi. *Val.*

Al llibre de "Don Quixot de la Mancha"

Urganda la inconeguda

Si de fer-te amb gent madu—,
tens llibre, les intencio—,
no et dirà algun bocamo—
que no vagis amb dretu—.
Mes si vas a corre-cu—
per anar en mans de ne—,
veuràs sense més ni me—
que no toquen mai pilo—,
si bé fan tot ço que po—
per mostrar que són ente—.

I puix l'experiència ense—
que si a bon arbre t'empa—
tens bon'ombra aparella—,
en Bèxar ta bona este—

reial arbre t'ofere—
 qui lleva prínceps per fru—,
 en el qual floreix un Du—
 qui és nou Alexandre Ma—
 vés-te-n'hi, que als abriva—
 prou favoreix la fortu—

D'un noble *hidalgo Manxe*—
 retrauràs les aventu—,
 a qui ocïoses lectu—
 trastocaren-li el cervé—.
 Dames, armes, cavalle—,
 bé el portaren en reno—;
 que, com Rotllan el furió—,
 fent paper d'enamora—
 percaçà a força de bra—
 Dulcinea del Tobo—.

Amb indiscrets jeroglí—
 no facis pintar l'escu—;
 que no 'sent sinó figu—
 per no-res s'arma bronqui—.
 Si en l'atac veus-te humili—,
 no et diran per befa algu—:
 que don Alvaro de Lu—,
 que Aníbal el de Carta—,
 que el rei Francesc en Espa—
 lamentessin llur fortu—.

Puix al cel no ha plagu—
 fer-te a tu tan astordi—
 com el negre Joan Lati—,
 de dir llatinades fu—.
 No la pintis d'hom agu—,
 ni tampoc de filoso—:
 car, tot fent una ganyo—,
 no un palm lluny de les ore—,
 dirà aquell qui entén la lle—:
 a què vénen tantes flo—?

Mai no et fiquis en fino—,
 ni en saber vides alie—;
 que, no anant-hi a guanyar re—,
 passar de llarg és millo—;
 puix al qui ho pren tot per mo—

solen tocar-li l'esque—.
 Crema't solament les ce—
 per cobrar molt bona fa—;
 que si estampes nicie—
 les dónes a cens perpe—.

Mira que és de seny falli—,
 'sent de vidre la teula—,
 collir pedres amb la ma—
 per gitar-les als veí—.
 Deixa l'home de judi—
 en les obres que compo—
 vagi sempre amb peus de plo—;
 puix qui dóna a llum pape—
 per entretenir donze—
 escriu del tot com a bo—.

Amadís de Gaula
a Don Quixot de la Mancha

SONET

Tu, imitant la vida tan planguda
 Que tinguí, absent i menyspreat, dessobre
 El gran ribatge de la Penya Pobra,
 Que el temps d'alegre que era en aspre mu-
 [da:

Tu, que amb la font dels ulls trobes ajuda
 D'un' abundant licor, si bé salobre:
 Tu, a qui la terra fa que l'or no et sobre,
 Si bé et dóna el menjar i la beguda,

Viure segur podràs eternament,
 O almenys mentre que en la quarta esfera
 Sos refulgents cavalls mena el Sol,

Que tindràs nomenada de valent,
 Serà tos temps ta pàtria la primera
 I en el món ton autor serà tot sol.

**Don Belianis de Grècia
a Don Quixot de la Mancha**

SONET

He dit, tallat, xafat, romput i fet
Més que cap altre cavaller ambulant,
Sempre hàbil só estat, fort, arrogant;
Mil torts he vindicat, cent mil desfet.

Sempiterna és la fama que he contret;
Enraonat jo fui i atent amant,
Pigmeu per mi és estat tot gran gegant,
Qualsevol desafiú he satisfet.

He abatut als meus peus l'alta Fortuna:
He dut a mal borràs amb mà dretura
L'Ocasió pels cabells: mes vull que es not'

Que encara que a les puntes de la Lluna.
Sempre es veié exalçada ma ventura,
Tes proeses envejo, ¡oh gran Quixot!

**La senyora Oriana
a Dulcinea del To'ós**

SONET

¡Oh qui tingués, formosa Dulcinea,
Per més comoditat i més repòs,
A Miraflores posat en el Tobós,
I canviaria Londres amb ta *aldea*!!

¡Oh qui dels teus desigs i ta lliurea
Anima i cos vestís, i del famós
Cavaller, que tu feres venturós,
Mirés alguna desigual *pelea*!

¡Oh qui tan castament ara escapés
Del senyor Amadís com tu t'ets vist
De don Quixot deslliurada i pura!

Que així envejada fóra i no envegés,
Tindria alegre el temps que era abans trist
I mil plers gaudiria sens mesura.

**Gandalí, escuder d'Amadís de Gaula,
a Sanxo Pança, escuder de D. Quixot**

SONET

Salut, baró famós, a qui fortuna,
Quan per ésser escuder te proposà,
Tan suau i sàviament ho disposà,
Que no has mai patit desgràcia alguna.

Des d'ara dues coses seran una,
L'ofici d'escuder i el d'hortolà;
I veient com s'ajusten, tinc per va
El qui es pensà, arrogant, tocar la lluna.

Enveja tinc del teu ruc i el teu nom,
I envejo tes alforges igualment,
Qui mostraren ta sàvia providència,

Salut, altra vegada, oh molt bon hom,
Que el nostre Ovidi a tu tan solament
Sol fer, amb catxamona, reverència.

**De l'eixerit poeta entremesclat
a Sanxo Pança i Rossinant**

A SANXO PANÇA

Sanxo Pança só, escude—
del manxeguí Don Quixo—,
qui vaig voler tocâ el do—
per fer vida de discre—;
puix el tàctic Villadie—
tota sa raó d'esta—
fundà en una retira—,
segons conta Celesti—,
obra, a mon parer, divi—
si cobris millor ço huma—.

A ROSSINANT

Jo Rossinant el famo—
só besnét del gran Babie—;
per mes culpes i flaque—
vaig raure amb Don Quixo—.
Per la mandra em pinto so—;
mes sabent-me governa—
ni un gra d'ordi m'ha escapa—;
que del Llätzer ho aprenguí
mentre que furtant el vi,
al cec donava la pa—.

**Rotllan el furiós
a Don Quixot de la Mancha**

SONET

Si tu no ets Par, tampoc mai l'has tingut,
Per més que Pars hi hagi a milenars,
Essent tu sempre par entre tants Pars,
Invicte vencedor, jamai vençut.

Rotllan jo só, Quixot, el qui, perdut
Per Angèlica, he solcat llunyes mars,
Oferint a la fama en sos altars
Records de mon esforç i ma virtut.

No puc amb tu igual ésser; tal honor
Deguda és sola a tu i a ton renom,
Per haver tu, com jo, perdut el seny:

Mès, de mi ho seràs, si amb ton valor
Al Moro i Scita bats, qui diu que som
Ben iguals en l'amor i en el desdeny.

**El cavaller del Febo
a Don Quixot de la Mancha**

SONET

Mai fou a vostra espasa igual la mia,
Febo espanyol, curiós cortesà,
Ni a vostra dura mà la meva mà
Qui el llamp llençava sempre nit i dia.

Imperis menysprei: la monarquia
Que m'oferí el roig Orient en va
Deixí, per veure el rostre sobirà
De Claridiana, bella aurora mia.

Amar-la fou miracle singular,
I, absent en sa desgràcia, el propi infern
Temé mon braç, qui va domar sa ràbia:

Mes vós, noble Quixot, illustre i clar,
Per Dulcinea sou al món etern,
I ella, per vós, famosa, honesta i sàvia.

**De Solisdan
a Don Quixot de la Mancha**

SONET

Jatsia, don Quixot, vostres follies
L'enteniment vos hagen trastocat,
De negú jamai sereu menyspreat
Com el qui sempre féu grans vilanies.

Jutges seran les vostres valenties
Puix torts desfent haveu vós sempre anat,
Essent vegades milia colpejat
Per vils catius, i amb dures traïdories

Doncs, si la vostra bella Dulcinea
Quelcuna injúria greu causar-vos pot
I als afanys vostres no fa negun plant,

Aconhortar-vos podeu amb la idea
Que Sanxo Pança fou mal alcavot
I sotil, dura ella, i vós no amant.

Diàleg entre Babiaca i Rossinant

SONET

B.—¿Com estau, Rossinant, tan demacrat?

R.—Perquè mai no es menja i molt es tre-
[balla

B.—¿I doncs, què se'n fa del gra i de la pa-
[lla?

R.—Ni un sol bocí mon senyor m'ha deixat.

B.—Aneu, senyor, que sou molt mal criat,
Puix vostra llengua d'ase a l'amo falla.

R.—Ell és l'ase, del bres a la mortalla.

¿Veure'l voleu? Mireu-lo enamorat.

B.—¿Es de folls estimar? R.—No és gran
[prudència.

B.—Metafísic sou. R.—Famolenc jo som.

B.—Planye'us de l'escuder. R.—No en trau-
[ré res.

¿Com puc jo mai doldre'm de ma dolen-
[ça,

Si l'amo i l'escuder o majordom
Són tan rossins com Rossinant o més?

L'ENGINYÓS CAVALLER
DON QUIXOT de la MANCHA

PRIMERA PART

CAPITOL PRIMER

Qui tracta de l'estament i ocupació del famós cavaller don Quixot de la Mancha.

A un poblet de la Mancha, que del seu nom no vull recordar-me, vivia, no fa gaire temps, un d'aquells *hidalgos* (1) de llança arreconada, darga antiga, rossí magre i llebrer corredor. Un bullit, més sovint de vaca que de moltó, carn trinxada quasi totes les nits, olla de trossos els dissabtes, lleties els divendres i algun colomí que hi queia de més a més els diumenges, s'emportaven les tres parts de sa hisenda. Consumien el restant una jupa de burell molt fi, amb les seves calces i pantufles de vellut, per les festes, i son drap de llana parda amb què s'honorava els dies d'entre setma-

(1) Títol de noblesa usat antigament a Castella, que, per no tenir altre nom equivalent a Catalunya, en direm, d'ací avant, *Cavaller*.

na. Tenia a casa una mestressa que passava dels quaranta, una neboda qui no arribava als vint, i un minyó, així per a la casa com per al camp, que tant li era ensellar el rossí com agafar la podadora. L'edat del nostre cavaller tocava la ratlla dels cinquanta anys: era escardalenc, de complexió vigorosa, xuclat de cara, molt matiner i amador de la caça. Diuen alguns que tenia per cognom Quixada o Quesada (puix en això no estan gaire d'acord els autors qui d'aquest fet escriuen), si bé per conjectures versemblants és de suposar que es nomenés Quixana. Mes això poc importa a la nostra relació, amb tal que aquesta no s'aparti ni un punt de la veritat.

Deveu, doncs, saber com el dessús dit cavaller les estones que estava ocios (que eren quasi totes les de l'any) s'ocupava en llegir llibres de cavalleries amb tanta afecció i delit, que bé es pot dir que deixà de banda l'exercici de la caça i fins l'administració de son patrimoni. En tant muntà la seva curiositat i fallera, que vengué molts jornals de terra de conreu, a fi i efecte de comprar tants de llibres d'aquells com ell aplegar pogués. Emperò, de tots, els que més estimava eren els del famós Felicià de Silva, car la claredat de la seva prosa i les seves intrincades raons li semblaven de perles; i majorment com davant els seus ulls passaven aquelles requestes d'amors, on trobava escrites semblants paraules: *La raó de l'antiraó que a ma raó fer pretenen, aitant aflaqueix ma raó, que amb raó plany-me de la vostra extremada bellea*. Amb les quals raons perdia nostre cavaller el seny, i donava's turment per a comprendre ço que ni el mateix Aristòtil haguera pogut mai entendre, amb tot que ressuscités expressament per això. No menys meravellat

estava de les coltellades que don Belianís, donava i rebia, puix s'imaginava que, per molts bons metges que l'haguessin curat, no per això deixaria de tenir tot el seu cos ple de senyals i de nafres: no obstant, lloava son autor per la manera com acabava son llibre amb la promesa d'aquella inacabable aventura; i moltes vegades li prengué desig d'agafar la ploma i donar-hi fi tal com allà és perferit, cosa que sens dubte haguera fet, a no haver-hi de per mig altres majors i continus pensaments qui l'en destorbaven.

Tingué molt sovint qüestions amb el rector del seu poble (home molt docte, graduat a Sigüença) sobre quin era estat millor cavaller, si Palmerí d'Anglaterra o Amadís de Gaula: emperò el mestre Nicolau, barber del mateix poble, deia que ningú valia tant com el cavaller del Sol, i que si un altre se li podia acomparar, era don Galaor, germà d'Amadís de Gaula, perquè molt bé s'acomodava a tot, i que no essent tan ploraner com son germà, per ço quant a valent tampoc li anava darrera. Finalment, tant s'engolfà en semblants llegendes, que, per ell, el mateix li era la nit que el dia, i el dia que la nit; i així, de tan poc dormir com de sobres de llegir, se li assecà el cervell, de manera que acabà per perdre el seny. La seva imaginació anava plena de tot allò que havia llegit en els seus llibres, així d'encantaments com de bregues, batalles, ferides, amors, fortunes i disbarats impossibles. Ell prenia talment per veritables totes aquelles somniades invencions que mai no hagueren cregut que fos al món altra història més certa. Deia ell que el Cid Rui Díaz fou molt bon cavaller, emperò que no res tenia a veure amb el de l'ardent espasa, qui d'un sol revés migpartia dos fers i descomunals

gegants. Encara més estimava Bernat del Carpi, perquè havia mort l'encisat Rotllan a Roncesvalles, amb el propi enginy de què es valgué Hèrcules quan ofegà entre els seus braços Antheu, el fill de la Terra. Tampoc li desplaïa Morgant el major, puix, amb tot que era d'aquella generació gegantesca, d'on tots solen eixir grossers i sobers, ell sol era afable i ben criat. Emperò a qui preferia més que tots, era Reinals de Montalbà, majorment veient-lo eixir de son castell per robar tothom que trobava, i quan en Ultramar furtà aquell ídol de Mahoma, qui era tot d'or, segons diu sa història. Solament per donar una fregada d'orelles al traïdor Galaló, haguera ell donat la mestressa que tenia i encara, de més a més, la neboda.

En efecte, rematat ja del tot son judici, s'apoderà d'ell el més estrany pensament que mai anà pel cap de cap altre boig en el món, puix li semblà convenient i necessari, tant per l'exalçament de sa pròpia honra com per al servei de sa república, fer-se cavaller aventurer, i anar-se'n per tot el món amb les seves armes i cavall, cercant les aventures, desfent una infinitat d'ultratges i no deixant cap ocasió i perill, d'on, en acabat, li'n pervindria glòria i fama perdurable. El pobre home ja es veia amb l'esfoç de son braç, conquerint quant menys l'imperi de Trebissonda: i així, induït per aquests tan delitables pensaments, donà's pressa a posar per obra ço que desitjava. Primerament, anà a pendre unes armes que havien estat dels seus besavis, les quals, plenes de floridura i de rovell, feia molts d'anys que eren posades i oblidades a un recó. Les adreçà i netejà com millor pogué; mes al punt s'adonà que en lloc de celada amb visera no tenien sinó un simple

morrió. Emperò ell, amb sa traça, suplí aqueixa falta, car féu com una visera de cartronet, la qual, encaixada amb el morrió, feia una semblança de celada completa. Bé és veritat que, volent provar si era prou forta i podia aventurar-se a una coltellada, tragué la seva espasa i donà-li dos cops, amb el primer dels quals i en un moment desféu tot el treball d'una setmana. No deixà de desplaure-li la facilitat amb què havia reduït a peces la seva obra: emperò tornà a fer-la de nou, posant-li unes barretes de ferre a la part de dins, per tal que restà satisfet de sa fortalesa, i sens voler provar-la novament, l'estimà com a celada amb visera finísima. Després féu la visura de son rossi, i encara que no tenia sinó la pell i l'ós, li semblà que ni el Bucèfal d'Alexandre ni el Babieca del Cid amb ell s'igualaven. Quatre dies estigué pensant quin nom li posaria, perquè (segons ell a si mateix es deia) no era de raó que un cavall de cavaller tan famós no portés nom conegut: i així procurava trobar-ne un qui declarés ensems el seu estat d'abans i el d'ara, puix era molt just que, mudant de professió son senyor, mudés ell també son nom, i que aquest fos ben elevat i retumbant, com així convenia al nou orde i exercici que ja professava. Per tant, després que hagué format, borrat i tret, afegit, desfet i tornat a fer molts noms en la seva imaginació i memòria, acabà per nomenar-lo Rossinant, nom, a parer seu, harmoniós, elevat i significatiu. Aprés d'aquest nom que donà, molt de son grat, al seu cavall, pensà cercar-ne un per ell mateix, i aquest pensament li durà ben bé vuit dies; passats els quals, vingué a nomenar-se don Quixot. Emperò recordant-se que el valerós Amadís, no content amb el nom sol d'Amadís, havia

adoptat el de son regne i pàtria per a més honrar-la, així ell, com a bon cavaller, volgué juntar al seu el nom de la seva, i que fos nomenat don Quixot de la Mancha; amb lo qual, a son parer, declarava verament son llinatge i pàtria, a qui feia molta d'honor prenent el nom d'ella.

Netes, doncs, les seves armes, fet del morrió una celada, posat el nom a son rossi, i havent-se confirmat ell mateix, es donà entendre que res més no li mancava sinó cercar una dama de qui enamorar-se; perquè, deia ell, un cavaller aventurer sense amors, és com un arbre sense fruit ni fulles, o bé un cos sense ànima. Si jo, per causa dels meus pecats o per la meva bona sort, em trobo amb algun gegant, com ordinàriament s'esdevé als aventurers, i que el tombo a la primera envestida, o bé el partesc pel mig del cos, o ja, finalment, que l'hagi vençut i sobrat, ¿no fóra bo de tenir a qui trametre'l, i que anant-se'n davant la meva dolça senyora, posat de genolls en terra, amb veu humil i sotmesa, li diga: —*“Jo, senyora, só el gegant Caraculíambre, senyor de la ínsula Malindrània, el qui fou vençut en singular batalla pel jamai prou lloat cavaller don Quixot de la Mancha, qui m'ordenà de presentar-me davant la vostra mercè, perquè vostra celsitud de mi disposi a son talent?”*

¡Oh, com fou alegre el nostre bon cavaller, en acabant de fer semblant discurs, i més encara quan trobà a qui donar nom de senyora seva! I fou, segons se creu, que en un poble prop del seu vivia una pagesa, jove i ben disposta, de qui ell en altre temps estava enamorat, encara que pot donar-se per cert que ella mai no ho sabé ni menys hi parà esment: doncs aquesta ell escollí per senyora dels seus pensaments. Nomena-

va's Alonga Lloreng; emperò, cercant-li un nom qui no discordés molt del seu i qui tirés més al de princesa i gran senyora, per fi la nomenà Dulcinea del Tobós, car del Tobós era filla, el qual nom li paregué tan harmònic, original i expressiu com tots els altres que a ell mateix i les seves coses havia posat.

CAPITOL II

Qui tracta de la primera eixida que de sa terra féu l'enginyós don Quixot.

Complides aquestes prevencions, no volgué demorar més temps l'execució de son pensament, no deixant-lo assossegar la falta que ell es creia fer al món amb la seva tardança. Y així, sens ésser vist ni dir-ne res a ningú, un matí, ans d'ésser dia clar (que era un dels calorosos del mes de juliol), armant-se de totes les seves armes, muntà en el seu Rossinant, posà's la seva contrafeta celada, i amb la darga al braç i la llança a la mà, per una porta falsa del corral eixí al camp, ple de content i alegria de veure quan fàcilment havia donat principi al seu bon desig. Mes, tan bon punt com fou en el camp, li ocorregué un pensament terrible, que per poc li haguera fet abandonar la començada empresa, puix recordà's que no era armat cavaller, i que, segons le lleis de cavalleria, no podia ni devia fer armes contra cap cavaller: i acabat que ho fos, havia de portar armes blanques, com tot cavaller novell, i son

escut sens empresa, fins que per son esforç la guanyés. Aquests pensaments feren-lo vaguejar en son propòsit; emperò, al cap i a la fi, prevalent la seva follia, posà's en cor de fer-se armar cavaller pel primer que trobaria, com així era esdevingut amb molts d'altres, segons ell havia llegit en les històries qui a tal estat el reduïren. Quant a les armes blanques, bé pensava netejar-les fins que en blancor guanyessin al mateix ermini: i amb això va assossegar-se, prosseguint per son camí, que no era altre, sinó aquell per on el seu cavall volgué portar-lo, creient que en això consistia l'essència de les aventures.

Mentre que el nostre novell aventurer anava fent camí, parlava tot sol, dient-se a si mateix: ¿Qui dubtarà que, en el temps a venir, quan eixirà a la llum la veritable història de mes famoses gestes, el savi qui voldrà escriure-les no ha de posar estil de semblants paraules? *Tan bon punt com el refulgent Apolló hagué estès damunt l'ampila i espaiosa terra els daurats brins de sa rossa cabellera, i tan tost els ocellets de colors diverses, amb llurs harmoniosos cants, havien començat a saludar la vinauda de la rosada aurora, qui, deixant el llit de son vell espòs, per les portes i balcons de l'horitzó de la Mancha als mortals es mostrava, quan el valerós don Quixot, abandonant les peresoses plomes, muntà en el seu famós cavall Rossinant, i aparegué per l'antic i conegut camp de Montiel (i era la veritat que per ell caminava). I encara prosseguí dient: afortunada edat i segle venturós, aquell en què seran conegudes les meves altes proeses, dignes de veure's gravades en bronze i esculpides sobre pedra marbre, per a memòria de les generacions futures! ¡Oh tu, savi encantador, qualsevulla que siguis,*

a qui tocarà ésser el cronista d'aquesta meravellosa història, et prego que en oblit no tinguis mon cavall Rossinant, companyó meu etern en totes mes jornades i fadigues! Després afegia, com si verament estigués enamorat: ¡Oh, princesa Dulcinea, senyora d'aquest cor captiu, havent-se fortament àgreujat, puix tan rigorosa i instantment m'ordenàreu de no comparèixer jamai davant la vostra bellesa! Plagui-us, senyora, que vulgueu membrar-vos d'aquest cor esclau vostre, i que tants d'afanys per vostra amor sofreix!

Amb aquests i d'altres disbarats que ell enfilava, procurant imitar el llenguatge, que els seus llibres li havien ensenyat, anava caminant prou d'espai mentre que el sol avançava tan de pressa i amb tanta ardor, que hauria bastat a fondre-li el cervell, si per ventura ja perdut no el tingués. Quasi en tot aquell dia no li esdevingué res que de recontar sia digne, i això el tenia molt desesperat, per tal com ell haguera volgut trobar encontinent algú amb qui fer l'experiència de son poderós braç. Alguns autors diuen que sa primera aventura fou la del port Llàpiz, altres volen que sigui la dels molins de vent: emperò, segons he pogut jo esbrinar, tinc raons per creure com ell cavalcà tot aquell jorn, i que a posta de sol, tant el seu rossi com ell, fadigats i morts de fam se trobaren; i que, girant els ulls arreu per veure si descobria algun castell o alguna pleta de pastors on acollir-se, albirà, no gaire lluny del camí que seguia, un hostal, que fou com si hagués vist una estela, qui a les portes del palau de sa redempció devia encaminar-lo.

Casualment s'estaven a la porta de l'hostal dues dones joves d'aqueixes que en diuen de la bona vida, les quals hi havien aturat

en companyia d'uns traginers qui anaven a Sevilla; i com el nostre aventurer tot quant pensava, veia o imaginava tingués per cosa certa, creient-se que així s'esdevenia de la mateixa manera que ell havia llegit, tan bon punt com veié l'hostal, se li afigurà que era un castell amb ses quatre torres i barrets de brillant argent, sens que hi manqués el seu pont llevadís i ampla vall, amb tots aquells adherents que en semblants castells solen pintar-se.

Anà acostant-se a l'hostal (que ell prenia per un castell), i, com ne fou prop, esperà si veia d'entre els marlets eixir algun nan qui amb una trompeta fes el senyal que arribava cavaller al castell. Emperò veient que trigaven i que el Rossinant portava pressa per anar-se'n a l'establa, s'atansà més a la porta on eren les dues *distretes* joves, les quals semblaren-li dues gentils dames qui davant la porta del castell solacant estaven. En això un porquer qui, d'uns rostolls, anava aplegant una ramada de porcs (que, sens perdó, així s'anomenen), sonà un corn, i al moment cregué don Quixot que era algun nan qui el senyal donava de sa vinguda. Llavors, amb goig inefable, anà vers les dames, qui, veient venir un home armat d'aquella manera, esporuguides, anaven a ficar-se dins l'hostal; emperò don Quixot, deduint per la llur fugida llur temor, alçant-se la visera de cartronet, i descobrint son rostre sec i polsós, amb geste afable i veu reposada, digué'ls: —No fugin les vostres mercès ni d'algun ultratge no temin, car les lleis de la cavalleria que jo professo no volen ni consenten que a ningú s'ofengui, majorment a tan altes donzelles com les vostres presències demostren.”

Les dues joves miraven-lo meravellades; emperò, sentint-se anomenar donzelles, no

pogueren contenir el riure; per tal que don Quixot, envergonyat, els digué: —Bé escau en les belles la continència, mentre que és gran follia el riure quan de sotil causa prevé: emperò això no us dic per enutjar-vos ni perquè mostreu mal talent, no essent el meu als (*) que de poder servir-vos.”

El llenguatge no comprès de les senyores i la trista figura de nostre cavaller feien créixer les riallades d'aquelles, en tant que aquestes encenien la ràbia en ell. Afortunadament, ixqué en aquell mateix moment l'hostaler, home molt gros i, per tant, molt pacífic, qui, veient aquella estafeta figura coberta d'armes tan desiguals, per poc com no féu companyia a les donzelles en les mostres de llur gaubança. Emperò és el cert que, tement una màquina de tant d'ormeigs, deliberà parlar-li molt cortesament, i així va dir-li: —Senyor cavaller, si vostra mercè demana allotjament, fora de llit (que en aquest hostal no en solem tenir), tot lo altre ho trobarà ací abundantment.” Don Quixot, vista la humilitat del governador del castell (que tal li semblaren l'hostaler i l'hostal), respongué: —Per a mi, senyor castellà, tot serà u, puix mos arreus són les armes, mon descans el batallar.” Pensà l'hostaler que l'havia nomenat castellà per creure's que ell era un dels homes sans de Castella, mentre que era andalus i de la platja de Sanlúcar, tan lladre com el mateix Cacus, ni menys burleta que un estudiant o patge. I així responent, li digué: —Llavors seran els llits de vostra mercè dures penyes, i son dormir sempre vetllar. Doncs ja pot descavalcar, que en aquesta barraca passarà sense dormir no tan sola-

(*) Equivalent a *d'altra manera*. Es el mateix arcaisme que ací usà l'autor, volent parodiar l'estil antic.

ment una nit, sinó per espai d'un any." I dient això anà a sostenir l'estrep a don Quixot, qui descavalcà amb prou pena i treball, com aquell qui en tot el dia no s'era desdjunat encara. Després recomanà a l'hostaler que tingués bé compte del seu cavall, puix era la millor peça qui menjava pa en el món. L'hostaler va ullar-lo, i no li semblà ni de la meitat tan bo com don Quixot deia: i havent-lo acomodat dins l'establa, tornà per veure ço que manava son hoste, a qui estaven desarmant les dues donzelles (qui ja s'eren reconciliades amb ell); i encara que li havien tret l'esberc i les espatlleres, jamai no pogueren desencaixar-li la gorguera ni la contrafeta celada, les quals estaven lligades amb unes cintes verdes, i feia menester tallar-les, car desfer els nusos no podien. Mes, don Quixot no ho volgué consentir en cap manera; i així restà tota aquella nit, amb el morrió posat, fent la més estranya i singular figura que hom puga imaginar-se. I mentre que les armes li llevaven aquelles trastejades minyones, creient-se que eren algunes altes senyores i dames d'aquell castell, amb molta de gràcia anava dient:

—Jamai no fou cavaller
tan ben servit de les dames,
com l'*hidalgo* don Quixot
quan deixà la seva casa:
princeses, galans donzelles,
d'ell i son rossí curaven,

o de son Rossinant, que aquest, senyores meves, és el nom de mon cavall, essent el meu don Quixot de la Mancha. I posat que no voldria donar-me a conèixer fins a tant que les gestes per mi acomeses en servei i profit vostre em descobrissin, la necessi-

tat d'acomodar al cas present aquell antic romans de Lançalot, ha fet que ans de saó mon nom sabéssiu: emperò temps vindrà on les vostres senyories de mi disposin i jo obeesca, i llavors mon poderós braç descobrirà tot el cor que tinc de servir-vos."

Les joves, poc acostumades a sentir semblants retòriques, no responien cap cosa: solament li preguntaren si menjaria algun bocí. —Qualsevol jo em menjaria, respongué don Quixot, puix crec que em faria un gran bé." Per ventura aquell jorn s'esqueia ésser un divendres, i en tot l'hostal no tenien sinó unes poques engrunes d'un peix que a Castella s'anomena *abadejo*, a Andalusia *bacalao*, i en altres llocs *truites*. Demanaren-li si per ventura voldria menjar *truites*, que altra mena de peix no podien donar-li. —Mentre que n'hi hagin moltes, bé valdran com una de gran, féu don Quixot, puix a mi tant és que em donin vuit rals en menuts com una peça de vuit: emperò sigui ço que es vulgui, que vingui prompte, puix que el pes i fadiga de les armes comportar no es pot, estant desordenat el ventre." Pararen-li la taula a la porta de l'hostal per mor de la fresca, i l'hostaler portà-li una racció del més mal remullat i pitjorment cuit bacallà, amb un pa tan negre i greixós com les seves armes. Mes era cosa de partir-se de riure, veient-lo menjar, puix amb el morrió posat i la visera calada, no podia posar-se res a la boca sense l'ajuda d'un altre, i així una d'aquelles senyores complia aquest ofici. Amb tot, no fou possible de donar-li la beguda, ni mai no ho fóra, si l'hostaler no hagués foradat una canya, per on li anava abocant el vi a la boca. En aixó arribà per sort a l'hostal un capador de porcs, qui féu sonar son xiulet de canyes quatre o cinc vegades, amb la

qual cosa don Quixot fou plenament convençut que es trobava en algun famós castell i que aiximateix era servit amb música, i que les penques eren triutes, el pa de xei-xa, les bagasses dames, i l'hostaler el castellà del castell. Solament que molt el congoixava de no veure's armat cavaller, puix li semblava que a dreta llei no podia empendre's cap aventura sense haver degudament rebut l'orde de cavalleria.

CAPITOL III

Graciosa manera que tingué don Quixot per fer-se armar cavaller.

Turmentat, doncs, amb aquest pensament, abreujà 'son magre i escatimat sopar; en acabat, cridà l'hostaler, i tancant-se amb ell dins l'establa, posat de genolls en terra, li digué: —Valerós cavaller, jo no mouré un pas d'ací on estic fins que hauré aconseguit de vostra mercè un do que vull demanar-li." L'hostaler, confós de veure als seus peus agenollat el seu hoste, i oint semblants raons, no sabia què fer-se ni què dir-li, i per molt que porfidiejava amb ell, mai no reexí a fer-lo alçar, fins a tant que li hagué atorgat la gràcia que demanava.— No esperava jo menys de vostra gran magnificència, senyor meu, respongué don Quixot: i així us diré que la gràcia per mi demanada i de vostra generositat a mi concedida, és que en el mateix dia de demà haveu d'armar-me cavaller. Aquesta nit jo vetllaré les armes en la capella d'aquest

vostre castell, i demà, com vos tinc dit, s'acomplirà ço que tant jo desitjo, perquè pugui degudament recórrer totes les quatre parts del món, cercant les aventures en pro dels desvalguts, segons ateny a la cavalleria errant, i qual desig meu a semblants empreses s'inclina."

L'hostaler qui, com havem dit, era gat vell i ja tenia algunes sospites de la falta de judici de son hoste, acabà d'assegurar-se'n en haver oït semblants paraules; i per riure aquella nit, determinà de seguir-li la veta. Per tant, li digué que aquell seu desig era molt natural i propi d'un cavaller de tan alt llinatge com ell pareixia i com sa gallarda presència aparentava, que ell també, essent minyó, s'era dedicat a tan honrós exercici, anant per les diferents parts del món cercant les seves aventures, no deixant els ravals de Màlaga, el mercat de Segòvia, l'olivera de València, la platja de Sanlúcar, el poltre de Còrdova, i molts d'altres llocs on ell havia exercit la lleugeresa dels seus peus i la subtileza de ses mans, causant molts de greuges, requerint moltes vídues, desflorant no poques donzelles i enganyant alguns menors; i que, finalment, s'era recollit en aquell castell, on vivia amb el seu i amb el dels altres, donant alberg a tots els cavallers errant, de qualsevol estament i condició que fossin, per afecte gran que envers ells tenia i perquè amb ell partissin els llurs havers, en paga del seu bon desig. També li digué com en aquell seu castell no hi havia capella on pogués vetllar les armes, puix era enderrocada per fer-la novament: emperó, com ell sabia que per al cas tot era u, podia aquella nit vetllar-les en una eixida del castell, i l'endemà de matí, si a Déu plagués, es complirien les altres cerimònies, de manera que ell restés armat

qual cosa don Quixot fou plenament convençut que es trobava en algun famós castell i que aiximateix era servit amb música, i que les penques eren triutes, el pa de xei-xa, les bagasses dames, i l'hostaler el castellà del castell. Solament que molt el congoixava de no veure's armat cavaller, puix li semblava que a dreta llei no podia empendre's cap aventura sense haver degudament rebut l'orde de cavalleria.

CAPITOL III

Graciosa manera que tingué don Quixot per fer-se armar cavaller.

Turmentat, doncs, amb aquest pensament, abreujà 'son magre i escatimat sopar; en acabat, cridà l'hostaler, i tancant-se amb ell dins l'establa, posat de genolls en terra, li digué: —Valerós cavaller, jo no mouré un pas d'ací on estic fins que hauré aconseguit de vostra mercè un do que vull demanar-li." L'hostaler, confós de veure als seus peus agenollat el seu hoste, i oint semblants raons, no sabia què fer-se ni què dir-li, i per molt que porfidiejava amb ell, mai no reexí a fer-lo alçar, fins a tant que li hagué atorgat la gràcia que demanava.— No esperava jo menys de vostra gran magnificència, senyor meu, respongué don Quixot: i així us diré que la gràcia per mi demanada i de vostra generositat a mi concedida, és que en el mateix dia de demà haveu d'armar-me cavaller. Aquesta nit jo vetllaré les armes en la capella d'aquest

vostre castell, i demà, com vos tinc dit, s'acomplirà ço que tant jo desitjo, perquè pugui degudament recórrer totes les quatre parts del món, cercant les aventures en pro dels desvalguts, segons ateny a la cavalleria errant, i qual desig meu a semblants empreses s'inclina."

L'hostaler qui, com havem dit, era gat vell i ja tenia algunes sospites de la falta de judici de son hoste, acabà d'assegurar-se'n en haver oït semblants paraules; i per riure aquella nit, determinà de seguir-li la veta. Per tant, li digué que aquell seu desig era molt natural i propi d'un cavaller de tan alt llinatge com ell pareixia i com sa gallarda presència aparentava, que ell també, essent minyó, s'era dedicat a tan honrós exercici, anant per les diferents parts del món cercant les seves aventures, no deixant els ravals de Màlaga, el mercat de Segòvia, l'olivera de València, la platja de Sanlúcar, el poltre de Còrdova, i molts d'altres llocs on ell havia exercit la lleugeresa dels seus peus i la subtileza de ses mans, causant molts de greuges, requerint moltes vídues, desflorant no poques donzelles i enganyant alguns menors; i que, finalment, s'era recollit en aquell castell, on vivia amb el seu i amb el dels altres, donant alberg a tots els cavallers errant, de qualsevol estament i condició que fossin, per afecte gran que envers ells tenia i perquè amb ell partissin els llurs havers, en paga del seu bon desig. També li digué com en aquell seu castell no hi havia capella on pogués vetllar les armes, puix era enderrocada per fer-la novament: emperó, com ell sabia que per al cas tot era u, podia aquella nit vetllar-les en una eixida del castell, i l'endemà de matí, si a Déu plagués, es complirien les altres cerimònies, de manera que ell restés armat

cavaller, i tan cavaller, que més no pogués fer-se'n enlloc del món. Li preguntà si portava diners: respongué-li don Quixot que ni tan solament una malla, puix ell no havia llegit mai en les històries dels cavallers errants que per ventura algun ne portés. En això li digué l'hostaler que molt s'enganyava; ja que si les històries no en parlen, és perquè hauran cregut llurs autors que no freturava escriure una cosa tan clara i necessària de portar, com són diners i camises netes: i així tingués per cosa molt certa i provada que tots els cavallers aventurers anaven amb llurs bosses ben folrades; i així mateix portaven roba blanca i una caixeta plena d'ungüents per guarir-se les ferides que poguessin rebre, puix en els camps i deserts on combatien no sempre trobaven qui els guarís, com no tinguessin algun savi encisador amic llur, qui els socorria trametent-los damunt un núvol alguna donzella o nau, amb una ampolleta d'aquella aigua tan miraculosa que amb una sola gota restaven guarits de llurs nafres i ferides. Emperò, no essent així, els passats cavallers cregueren molt convenient que llurs escuders portessin diners, desfiles i ungüents per allò que esdevenir-los pogués: i quan els tals cavallers anaven sense escuder (que eren poques les vegades), ells mateixos ho portaven tot dintre unes alforges molt sotils, que gairebé no s'albiraven a les anques del cavall, el qual costum, fora d'un cas semblant, fou poc observat dels cavallers aventurers. Per tant, li ordenava, com a fillol que tan prestament li devia ésser, que no anés mai pel món sense diners ni sense aquelles prevencions referides, que amb elles, en l'hora més impensada, veuria de quant profit li serien.

Don Quixot li prometé de complir pun-

tualment els seus consells; i ben tost fou donat orde perquè a l'eixida de l'hostal vetllés les armes. Les quals ell anà a cercar, i, posant-les totes juntes damunt un abeurador qui prop d'un pou allí es trobava, abraçà la seva darga, prengué la llança, i amb gentil continent començà de passejar-se amunt i avall, davant l'abeurador, en tant que la lluna resplendia en mig d'un cel asserenat. Els habitants de l'hostal, informats per l'hostaler de la follia de don Quixot, anaren-lo a contemplar de lluny, i veieren com ara es passejava amb aire reposat, ara, apuntalant-se amb la llança, mirava's fixament les armes sense distreure'n els ulls una bona estona. Entretant li passà pel cap a un dels traginers qui es trobaven a l'hostal d'abeurar la seva récula, i li calgué treure les armes qui eren damunt la pica. Mes don Quixot, veient-lo venir, amb veu terrible li digué: —Oh tu, qualsevolga que siguis, atrevit cavaller, qui goses tocar les armes del més esforçat aventurer de quants espasa cenyiren, mira què fas, i no les toquis si no vols deixar aquesta vida en paga de ton atreviment." El traginer no féu cabal de semblants raons (*), sinó que, agarrant-les per les corretges, llançà les armes un bon tros lluny. Vist això, don Quixot, alçant els ulls al cel, i el pensament posat (segons aparegué) en la seva Dulcinea, exclamà: —Socorreu-me, senyora meva, en el primer afront que rep aquest cor esclau vostre, i no li negueu en tal moment la vostra favor i ajuda!" I dient aquestes i altres consemblants paraules, deixà la darga, i alçant la llança amb les dues mans, donà amb aquesta tan bell cop al cap del tragi-

(*) Diu literalment l'original: *No curà el tragi-ne d'aquelles raons, i fóra millor que en curés, cap fóra curar-se en salut.*

ner, que el deixà estès, sense moviment, en terra. Fet això, recollí les seves armes, tornà-les damunt l'abeurador i prosseguí son passeig, com la primera vegada.

No tardà gaire a venir-ne un altre, qui no sabent què havia passat (puix el traginer encara jeia en terra fora de sentits), anà amb el mateix intent d'abeurar els seus muls: emperò, com fou a llevar les armes per desembarassar la pica, don Quixot, sens dir paraula ni demanar ajuda de ningú, tornà a deixar la darga, alçà novament la llança i, sens fer-la trossos, partí en més de tres el cap del segon traginer, per tal com l'hi obrí en quatre. Amb el soroll, comparegueren l'hostaler i tota la gent de l'hostal; en veure-ho don Quixot, cobrint-se bé amb la darga i arrencant l'espasa, proferí: —; Oh senyora de la formosor, sosteniment i esforç de mon cor feble, aquesta és l'hora que gireu els ulls de vostra celsitud envers aquest vostre captiu cavaller, qui tan gran aventura està a punt d'escometre!"

Amb aquesta invocació que ell proferí, li semblà cobrar tal coratge, que ni tots els traguers del món no li hagueren fet recular un peu enrera. Els companys dels ferits començaren a gitar pedres damunt don Quixot, qui resguardava's com millor podia amb la seva darga, i no gosava apartar-se de l'abeurador, per no desemparar les armes. L'hostaler cridava'ls que el deixessin estar, puix els havia ja dit per endavant que era boig, i que, per tal, seria deslliurat, encara que els matés tots. Tant i més fort cridava don Quixot, tractant-los de covards i de traïdors, afegint que el senyor del castell era un deslleial i malvat cavaller, puix un tal afront consentia, i que si ell hagués ja rebut l'orde de cavalleria, prou li daria a entendre sa vil traïció; emperò vosaltres,

canalla rastrera i baixa, giteu, atanseu-vos, veniu i ofeneu-me tant com poguéssiu, que bé trobareu el guardó que es mereix vostra desatentada gosadia." Proferí aquestes paraules amb tal resolució i fermesa, que ficà la por en aquells qui l'escometien, els qui, tant per això com per les raons de l'hostaler, deixaren d'apedregar-lo, i ell deixà que traguessin els ferits, prosseguint la vetlla de les armes amb el mateix repòs i tranquil·litat d'abans.

No gens plagueren a l'hostaler les burles de son hoste, i, així, determinà d'acabar-les, conferint-li prestament el malaventurat orde de cavalleria. Perquè li anà davant, disculpant-se de l'atreviment que havien tingut aquella gent de baixa mà, encara que ja havien trobat el merescut càstig; i així mateix li digué que, havent satisfet de sobres l'obligació de vetllar les armes, puix amb dues hores se complia, i ell en feia més de quatre que les vetllava; tota vegada que ni capella calia per ço que fer mancava, podia molt bé rebre en qualsevol lloc la elatellada i la esplanissada, úniques coses qui eren necessàries per ésser armat cavaller, segons que ell sabia del cerimonial de l'orde.

Tot s'ho cregué don Quixot, dient que estava prompte a obeir-lo i que enllestís amb la major brevetat possible, perquè, una vegada armat cavaller, si es veia novament provocat, no comptava deixar persona viva en tot el castell, exceptuat aquelles que ell li ordenés, les quals per amor d'ell perdonaria. Previngut i temerós el castellà amb tal avís, portà tot seguit un llibre on assentava la palla i l'ordi que donava als trágicners, i amb un cul de cirí que un minyó li aguantava, acompanyat de les dues ja referides donzelles, anà on es trobava don

Quixot, a qui féu posar de genolls en terra; i llegint en son manual, com si digués alguna devota oració, alçà la mà, donà-li un galant cop al clatell i, seguidament, amb sa pròpia espasa, una bona esplanissada, sempre murmurant entre dents com aquell qui orés. Després ordenà que una d'aquelles dames li cenyís l'espasa, fent-ho aquella amb molt d'esparpall i discreció, puix convenia tenir-ne molta, per a no esclatar a riure a cada pas de la cerimònia; emperò les proeses que del novell cavaller havien vistes sofrenaven llur alegria. Mentre que li cenyia l'espasa, la bona senyora digué-li: —Déu faça a vostra mercè molt venturós cavaller i us dó sort en les batalles." Llavors l'altra li calçà un esperó.—Don Quixot, molt pagat i agraït, demanà'ls com se nomenaven, per saber en l'esdevenidor a qui fos tingut de la mercè que rebuda havia, com li anés pel cor de fer-los tocar una part de l'honor que amb l'esforc de son braç pogués pervenir-li. Les donzelles, amb molta d'humilitat, respongueren que la una era filla d'un ataconador de Toledo i li deien *la Tolosa*; que l'altra, essent filla d'un honorat moliner d'Antequera, tenia per nom *la Molinera*, i que on se vulgui que el trobessin, el servirien i tindrien per senyor. De què don Quixot els tingué grat, i suplicà-les que per amor d'ell volguessin fer-li la gràcia de prendre sempre més el *Don*, intitulant-se Na Tolosa i Na Molinera, oferint-los encara nous serveis i mercès.

Finides, doncs, molt de pressa i a corre-cuita les dessus dites cerimònies, don Quixot, qui frissava per veure's a cavall i anar-se'n a cercar aventures, ensellà prestament son Rossinant, pujà-li damunt, i abraçant l'hostaler, li agraf d'haver-lo armat cavaller, dient-li unes coses tan estranyes, que

no fóra possible referir-les. L'hostaler, amb l'alegria de veure'l ja fora de l'hostal, li respongué de la mateixa manera, encara que amb més breus paraules; i sens demanar-li res per la despesa, deixà'l anar en bona hora.

CAPITOL IV

*De ço que li esdevingué al nostre cavaller
en eixir de l'hostal*

Seria en trencar l'alba, quan don Quixot empengué de nou son camí, tan content, tan alegre i satisfet de veure's ja armat cavaller, que dins la seva pell no cabia, cavalcant en son corser. Mes, com a la memòria li vinguessin els consells de l'hostaler, deliberà tornar-se'n a casa per proveir-se de diners, de camises i també d'un escuder, fent compte de pendre un camperol veí seu, qui era pobre i pare de família, emperò molt propi per a escuder de la cavalleria aventurera. Amb aquest pensament, arrià vers el seu poble el Rossinant, qui, quasi coneixent la volença del seu senyor, començà a caminar amb tal delit, que pareixia que no toqués de peus a terra. No havia molt caminat, quan d'un atapeït boscatge que tenia a la dreta, li semblà que sortia una veu llastimosa com d'algú qui es planyés. Tantost l'hagué sentida, ell digué: —Jo dono gràcies al cel de la mercè que em fa, volent que des d'ara pugui jo complir amb el que dec a ma professió i que em sia permès de collir el fruit dels

meus desigs. Aqueixa veu, sens dubte, és d'algun freturós o freturosa a qui jo dec ajudar i socórrer." Llavors, guià son Rossinant envers el bosc, i així com hi entrà veié una euga fermada a un arbre i un minyó, qui tindria quinze anys, nu de mig cos per amunt, amarrat a una alsina; essent aquest el qui tal plany feia, i no sens causa, car un pagès, gruixut i vigorós, el flagellava amb una corretja, acompanyant quiscun assot amb alguna reprensió i consell, puix li anava dient: —Atura la llengua, i fes el cap viu." I el minyó responia: —No hi tornaré més, senyor meu; per la passió de Déu, jo us promet que d'ací-avant tindré més compte del ramat." Veient això don Quixot, amb veu airada, digué: —Malvat cavaller, lletja cosa és empendre-se'n contra el qui no es pot defendre; munteu a cavall, preneu vostra llança (senyalant un llarg bastó arrambat a l'alsina on era fermada l'euga), i jo us faré entendre com és propi de covards l'acte que esteu cometent." El pagès, qui veié damunt seu aquella figura armada brandant la llança prop de son rostre, amb bones paraules li respongué: —Senyor cavaller, aquest minyó que estic castigant és mon criat, de qui em serveix per guardar un remat d'ovelles; emperò és tan descarat, que cada dia me'n perd una, i, perquè vull corregir sa deixadesa o dolenteria, diu que ho faig per mesquinesa i per no pagar-li la soldada que li dec; i puc jurar-vos per la meva ànima que ell ment. —¡Mentir ell davant meu, roí malvat! prorrompé don Quixot. Per aquest sol que ens ilumina, no sé com no us passo aquesta llança de part a part; deslligueu-lo i paguen-lo prompte; altrament, per aquell Déu qui ens governa, que dono fi de vós ara mateix. Deslligueu-lo tost."

El pagès abaixà el cap, i sens proferir paraula deslligà el pobre criat, a qui don Quixot preguntà quant li devia son amo; i ell, responent, digué que nou mesos a raó de set rals cada mes. Comptà don Quixot que feien seixanta-tres rals, i digué al pagès que encontinent els tragués, si no volia la vida perdre. Aquest, tremolant de por, li assegurà que no eren tants, car devien-li ésser rebaixats del compte tres parells de sabates que li havia donats, i un ral per haver-lo fet sagnar dues vegades estant malalt. —Bé està, replicà don Quixot, emperò valguin les sabates i les sagnies per aquells assots que rebé sens culpa, que si ell espatllà les sabates, vós també li haveu espatllat la pell de son cos, i ja que el barber li tragué sang estant malalt, vós la hi haveu treta tenint salut, i vagi la una cosa per l'altra. —El mal està en què no tinc ací diners, objectà el pagès; vingui-se'n a casa amb mi l'Andreu, i allà passarem comptes. —¿Anar-me'n jo amb ell? no hi ha perill, digué el vailet, veient-se sol, m'escorxaria com un sant Bartomeu. —Se'n guardarà bé prou, replicà don Quixot, puix bastarà que jo l'hi mani, per a ell obeir-me, i amb tal que m'ho juri per l'orde de cavalleria que ha rebut, ja el deixaré anar lliurement, i vull respondre de la paga. —Tingui compte què diu vostra mercè, afegia el vailet, que aquest mon senyor no és cavaller ni mai no ha rebut algun orde de cavalleria; solament que es diu Joan Haldudo, el ric, i viu a la Quintana. —Això poc hi fa, respongué don Quixot, puix també poden ésser cavallers els Haldudos; majorment com sia tothom fill de ses pròpies obres. —Es molta veritat, replicà l'Andreu; emperò, ¿de quines obres serà fill el meu senyor, negant-me la paga de les meves suors

i de mon treball? —No és que la negui, germà Andreu, digué llavors el pagès, ans feu-me el plaer de venir amb mi, que juro per tots els ordes de cavalleria possibles de pagar-vos un ral damunt l'altre, i encara perfumats. —Dels perfums faig-vos franc, contestà don Quixot; doneu-los-hi en rals, que jo estaré prou content: emperò que ho compliu tal com ho haveu jurat; si no, per aquell mateix jurament, vos juro que sabré trobar-vos encara que us amaguéssiu com una sargantana. I si voleu saber qui és aquell que això us ordena, perquè estigueu més verament obligat a complir-ho, deveu saber que só jo l'esforçat cavaller don Quixot de la Mancha, el desfaedor de torts i ultratges. A Déu siau, i no us fugi de la memòria ço que haveu promès i jurat." Dient això, ferí amb els esperons son Rossinant, i s'allunyà. El pagès no el deixà d'ulls fins que, havent-lo perdut de vista, girà's a son criat Andreu per dir-li: —Veni ací, fill meu, que vull pagar-vos ço que us dec, com aquell venjador d'ultratges m'ha recomanat. —I molt bé que farà vostra mercè, digué l'Andreu, puix si trenca la paraula que té donada, com hi ha món, que ha de tornar aquell tan valerós cavaller per a fer-la complir. —Sens dubte, replicà el pagès: mes, perquè la paga sigui major, vull encara augmentar el deute." I agarrant-lo per un braç, lligà'l de nou a l'alsina, on tants d'assots li donà que el deixà per mort. —Crideu ara, senyor Andreu, al desfaedor de greuges, anava dient el pagès, i veureu com no desfà aquest; si bé crec que no és acabat de fer, perquè em vénen temptacions d'escorxar-vos bo i viu, com vos temíeu." Emperò, finalment, el deslligà, donant-li llicència per cercar son jutge; i l'Andreu partí d'allà molt contristat, jurant

que aniria a trobar don Quixot de la Mancha per recontar-li açò que li era esdevingut, fill per randa, i que li ho havia de pagar juntament amb les setenes. Emperò, amb tot, l'un plorant i l'altre rient, se separaren.

Entretant, don Quixot, pareixent-li haver donat molt gran i afortunat principi a les seves cavalleries, pagat de si mateix i ple de satisfacció, feia la via del seu poble, tot dient a mitja veu: —Bé pots estimar-te afortunada, oh, més que totes les belles, bella Dulcinea del Tobós! puix tingueres la sort de subjugar un tan valent i famós cavaller com ara i sempre ho serà don Quixot de la Mancha, a qui, com tot el món sap, ahir li fou conferit l'orde de cavalleria, i avui ha esmenat el major tort i ultratge que mai la justícia imaginà ni la crueltat cuidà de cometre: avui ha llevat de les mans d'un desapiadat enemic el flagell amb què, tan fora de saó, assotava aquell tendre infant.”

En això, arribà a un camí que es partia en quatre, i tot seguit li vingueren al pensament els quatre camins on els cavallers posaven-se a cavillar quin empendrien; i ell, per imitar-los, també restà una estona parat, i després que ho hagué ben pensat, amollà les regnes al Rossinant, deixant-se portar a la voluntat del rossí, qui sens titubegar anà fent el camí de la seva establa. Encara no havien fet dues milles, quan don Quixot albirà un escamot de gent, qui, com després fou sabut, eren uns mercaders toledans, qui anaven a comprar seda a Múrcia. Eren sis, quiscuns amb son para-sol, i darrera d'ells venien quatre criats a cavall, i tres mossos de mules a peu. Tan bon punt va veure'ls don Quixot, com ja s'imaginà que era qüestió d'una nova aventura;

i volent imitar tant com li fós possible aquells passos que en els llibres havia llegit, va pensar que allà fóra molt del cas verificar-ne un que en tenia en pensament. Per tal, amb gentil presència i cor esforçat, s'afermà bé en els estreps, estengué la llança, s'acostà la darga al pit, plantant-se al mig del camí; i quan aquells cavallers aventurers (que per ell no eren altra cosa) foren tan prop seu que es podien molt bé veure i sentir, alçant la veu don Quixot, amb aire sobere, els digué: —Atureu-vos tothom, i confesseu com en tot l'univers món no es troba altra donzella d'igual bellesa que l'emperadriu de la Mancha, la incomparable Dulcinea del Tobós."

Oint aqueixes raons els mercaders, i veient l'estranya figura del qui les proferia, aturaren-se, i tant per aquesta com per aquelles, ben tost conegueren la folia del nostre cavaller: mes per veure en què parava aquella confessió que els era demanada, l'un d'ells, bon xic burleta, emperò molt discret, li digué: —Senyor cavaller, nosaltres no sabem qui sigui aqueixa bona senyora que vós dieu; mostrau-nos-la, que si ella fos posseïdora de tanta bellesa com voleu donar a entendre, bonament i sens violència alguna confessarem la veritat que de vostra part és requerida. —Si jo us la mostrés, replicà don Quixot, quin fóra el mèrit vostre confessant una veritat tan manifesta? La cosa important és que, sense haver-la mai vista, així ho deveu creure, confessar, afirmar, jurar i sostenir; i si no, prepareu-vos a combatre, gent descomunal i soberga, que, ja sigui u contra u, com demana l'orde de cavalleria, o bé tots al plegat, segons és ús i costum entre els de vostra nissaga, ací us atenc i espero confiat en la raó qui m'abona. —Senyor cava-

ller, insistí dient el mercader; en nom de tots aquests prínceps qui aquí són, jo prec la vostra mercè que no vulgui carregar les nostres consciències confessant una cosa per nosaltres mai vista ni oïda i que tan gran detriment causaria a les emperadrius i reïnes de l'Alcàrria i Extremadura. Digni's la vostra senyoria mostrar-nos alguna efigie d'aqueixa senyora, que, per petita que sigui, tenint el cap, bé trobarem el centener; i així, nosaltres restarem satisfets i tranquils, deixant la vostra mercè pagat i content: i encara vull creure que som ja tant de la seva part, que, amb tot i mostrar-nos la seva efigie, com sigui bòrnia i de l'altre ull li rasi sofre i vermelló, per ço nosaltres direm tot quant vostra mercè voldrà a favor d'ella. —No li raja, vil canalla, respongué don Quixot, encès en ira; no li raja, repetesc, això que dieu, sinó ambre i algàlia entre floes de cotó, i no bòrnia ni guerxa, sinó més dreta que un fus del Guadarrama: emperò, vosaltres pagareu la gran flas-tomia que proferíreu contra l'extremada bellesa de ma senyora."

I dient aqueixes paraules, abaixà la llança, i, amb tal enuig i furor envestí al qui havia parlat, que si la bona sort no li hagués fet ensopegar i caure el cavall a mig camí, malament ho contaria l'atrevit mercader. Caigué, doncs, el Rossinant, i son senyor anà rodolant per terra, d'on, per més que ho provà, no pogué alçar-se, tant era embarassat amb la llança, la darga, els esperons i l'elm amb tot el pes ensems de la vella armadura. I mentre que vanament forcejava per aixecar-se, ell deïa. —No fugiu, gent captiva i covarda; espereu-me, que no per culpa meua, sinó del meu cavall, em veieu ací en terra." Un mosso de mules dels qui allà venien, qui segurament era

mal intencionat, oïnt el pobre caigut proferir tantes baladronades, no ho pogué sofrir; ans gitant-se-li damunt, agarrà la llança, feu-ne trossos, i amb un d'ells donà al nostre don Quixot tantes bastonades, que, a despit de les seves armes, el posà com un sant Llätzer. Els seus amos li cridaven que no ho fes tan fort i que el deixés; emperò estava el mosso atofat, i no volgué abandonar el joc, ans recollint els altres trossos de la llança, acabà de fer-ne miques i bocins damunt del pobre desvalgut, qui, amb tota la tempestat de bastonades que damunt li plovien, sa boca no parava amenaçant el cel i la terra i els malandrins qui així el tractaven. Per fi, cansà's el mosso, i els mercaders seguiren llur camí, deixant tot sol el pobre bastonejat, qui provà novament d'alçar-se; emperò, si no ho conseguí estant bo i sa, ¿com havia de fer-ho ara cruixit i quasi desconjuntat? Amb tot, ell s'estimava molt afortunat, pareixent-li aquella desventura ésser pròpia dels cavallers aventurers; i de tot en donava la culpa al seu cavall: mes, entretant li era impossible moure's, de tant com tenia adolorit tot el cos.

CAPITOL V

On es prossegueix la relació de la malaventura del nostre cavaller.

Veient don Quixot que verament no es podia moure, tingué per bo recórrer a son acostumat remei; i repassant en sa memòria algun pas dels seus llibres qui fos amb el seu consemblant, cap no en trobà tan a

propòsit com aquell del marquès de Màntua i Baldoví, quan aquest fou d'en Carlot ferit i abandonat a la muntanya, història prou coneguda dels infants, no ignorada dels minyons, lloada i fins creguda dels homes vells, i no per això més veritable que els miracles de Mahoma. Doncs, amb mostres de greu sentiment reboquant-se per terra, començà a recitar aquell romans lamentable on diu el ferit cavaller del bosc semblants paraules:

“¿Fer-se pot, senyora mia,
Que no et dolguis del meu mal?
O és que no ho saps tu, senyora,
O bé ets falsa i deslleial.”

I així anava prosseguint la relació fins aquells versos qui diuen:

“¡Oh noble marquès de Màntua,
mon oncle i senyor carnal!”

Volgué la sort que en aquest mateix punt passés per allà un pagès del seu poble i veí seu, qui venia de portar blat al molí, i veient aquell home estès en terra, se li acostà i, preguntà-li qui era i quina fos la causa perquè tal plany feia. Don Quixot cregué, sens dubte, ésser aquell el marquès de Màntua son oncle, i així, en lloc de respondre-li, continuà amb son romans, on referia la seva desventura i les amors del fill de l'emperador amb sa esposa. El pagès, qui res no comprenia de semblants despropòsits, li llevà la visera trosdejada per les bastonades, eixugà-li la pols qui cobria son rostre, i no tardant en reconèixer-lo digué: —Senyor Quixada (que aqueix devia ésser son nom veritable), ¿qui ha pogut posar vostra mercè en tal estat?” Mes, a totes les preguntes que li feia, ell prosseguia amb son romans. El bon pagès, veient això, com

millor pogué li llevà el cosselet i l'espalller, per veure si tenia alguna ferida; emperò en lloc no li veié sang ni senyal. Procurà alçar-lo d'en terra, i amb prou treball el col·locà damunt son ruc, com a més reposada cavalcadura. Després, recollí les armes, fins les estelles de la llança, i lligà-les sobre el Rossinant, del qual prengué les regnes amb la una mà, el cabestre del ruc amb l'altra, i féu via del seu poble, ben pensatiu, sentint els disbarats que don Quixot anava dient.

No menys capficat estava nostre cavaller, qui de pur cruixit i abatut, damunt el ruc no podia tenir-se, i de tant en tant feia uns sospirs que fins al cel arribaven; tal que el pagès hagué de preguntar-li novament quin era el seu mal. Mes, pareixia que el diable a posta li reduís a la imaginació les aventures amb aquella d'ell més consemblants, perquè llavors, oblidant-se de Baldoví, fou en record del moro Abindarràez, com el governador d'Antequera Rouric de Narvàez el prengué i menà captiu en son castell. De manera que quan el pagès li tornà a preguntar com es trobava i sentia de sa persona, li respongué amb les mateixes paraules que el captiu Abencerratge respon a Rouric de Narvàez, tal com en la *Diana* de Montemayor escrit se troba. Acabada la qual peroració, afegí:—Senyor don Rouric de Narvàez, bo és que sàpiga vostra mercè com aquesta gentil Xarifa, de qui suara us he parlat, és la incomparable Dulcinea del Tobós, per la qual jo he fet, estic fent i faré molts meravellosos fets de cavalleria, com de ningú jamai foren ni seran complits en el món." El pagès, qui no entenia aquell agregat de despropòsits, interrompent-lo, digué:—Vostra mercè tingui compte amb ço que diu, i pensi ¡pobre de mi! que jo no sóc Rouric de Narvàez ni el

marquès de Màntua, sinó Pere Alonso, veí seu, com tampoc és vostra senyoria En Baldoví ni el moro Abindarràez, emperò sí, l'honrat *hidalgo* senyor Quixada.—Bé sé jo qui sóc, replicà don Quixot, i sé també que puc ésser no solament aquests que dic, mes encara els dotze Pars de França i aquells nou de la fama, que a totes les proeses que feren tots plegats i cadascú de per si han de sobrepujar les meves.”

Amb aquestes i altres semblants raons, arribaren al poble a boca de fosc; mes el pagès féu un poc de temps, esperant que es fes de nit perquè no veiessin el batut cavaller. I quan a ell li semblà que ja era hora, entrant-se'n dins la població, anà a la casa de don Quixot, on sentí un gran avalot de crits; perquè s'hi trobaven el rector i el barber del poble, qui amb don Quixot eren molt amics; i la mestressa, cridant, estava dient-los: —Què me'n diu vostra mercè, senyor doctor Pere Péreç? (així s'anomenava el rector). Dos dies fa que mon senyor no compareix ni en lloc trobem son rossi, ni l'escut, ni la llança, ni les armes. ¡Desventurada de mi! puix dóna'm entenent, i és tan cert com tinc de morir, que aquests maleïts llibres de cavalleries que ell sol llegir li han girat el cervell: doncs ara em recordo haver-li sentit dir moltes vegades, parlant tot sol, que volia fer-se cavaller aventurer i anar-se'n per aqueixos mons de Déu cercant les aventures. Que el Diable i Barrabàs se'n portessin semblants llibres, puix han malmès el millor enteniment de tota la Mancha!” Altre tant deia la neboda, i dirigint-se al barber, encara hi afegia: —Sàpiga la vostra mercè, senyor mestre Nicolau, que moltes vegades mon senyor oncle ha passat dos dies i dues nits seguides llegint aqueixos inhumans llibres

de desventures, i, en acabat, gitant-los lluny de si, prenia l'espasa i a coltellades se les havia amb les parets. Després que estava prou cansat, deia que havia mort quatre gegants com quatre torres, i la suor que de son cos destillava deia que era la sang de les ferides rebudes en la batalla: llavors bevia's un pitxell d'aigua freda, dient que era un excellent licor que el seu amic el savi Alquife li havia donat. Emperò ben penedida estic de no haver avisat les vostres senyories, perquè ans d'arribar en aquest punt hi hagueren posat remei, cremant tots aqueixos llibres malvats, i que bé mereixen ésser reduïts a cendres, com si fossin plens d'heretgies.—També só del mateix parer, responia el rector; mes no deixaré passar el dia de demà sens haver-ne fet auto públic, condemnant-los al foc, perquè un altre no els llegendesca i vulgui fer això que el bon amic haurà fet."

El pagès, qui tot això estava escoltant, compregué bé la malaltia de son veí, i així començà a cridar, dient: —Obrin vostres mercès les portes al senyor marquès de Màntua i al senyor Baldoví, qui està malferit, i al moro Abindarràez que al governador d'Antequera porta presoner." Al so d'aquestes paraules eixiren tots, i com els uns reconeguessin el llur amic, i les altres llur oncle i senyor, qui encara del ruc no havia pogut baixar, corrents anaren per abraçar-lo. Emperò don Quixot els digué: —Atureu-vos, que vinc malferit per culpa del meu cavall; porteu-me al meu llit, i si possible fos, aviseu la sàvia Urganda, perquè curi i doni remei a mes ferides. —Veieu, doncs, ara, digué tot seguit la mestressa, si en mal hora el cor em deia de quin peu mon senyor coixejava! Vingui, vingui la vostra mercè, que sens freturar aqueixa

Urganda, també nosaltres sabrem curar-lo. ¡Maleïts siguin una i mil voltes aqueixos llibres de cavalleries que, talment han posat vostra senyoria!"

Encontinent portaren-lo al llit, i puix, per molt que cercaren, cap ferida li fou trobada, llavors ell digué que solament tenia cruixits els ossos, per ésser caigut amb son cavall Rossinant mentre estava combatent deu gegants, els més desaforats i terribles que trobar-se podrien damunt la terra. —Ja, ja, féu el rector, ¿també hi ha gegants en la dansa? En bona fe que jo promet de cremar-los demà ans no serà de nit."

Feren a don Quixot mil preguntes, no responent ell altra cosa sinó que li portessin quelcom per menjar, i après que el deixessin dormir, puix era ço que més li convenia. Així fou fet, i entretant el pagès recontà la manera com havia trobat don Quixot i tots els disbarats que aquell en el camí havia proferits que féu créixer de punt el desig del doctor per fer ço que el següent dia féu, ço és, cridar son amic el barber mestre Nicolau i anar-se'n amb ell a casa de don Quixot.

CAPITOL VI

Del galan i bell escrutini que el rector i el barber feren en la llibreria del nostre cavaller.

Encara don Quixot dormia, quan el rector demanà a la neboda que li obrís la cambra on eren els llibres autors del dany; aquella ho executà de molt bon grat, i acompanyant-los també la mestressa, entraren tots

dins, on veïeren molt ben arrengrerats més de cent volums de llibres grans i altres de petits. Tan bon punt com els veié la mestressa, eixí de la cambra molt de pressa, i tornant amb una escudella d'aigua beneïta i un salpasser, digué: —Prengui, senyor doctor, i arruixi aquest estatge, no fos cas que algun encantador, dels molts que dins aqueixos llibres es contenen, vulgui encisar-nos en revenja de la que nosaltres volem pendre traient-los del món." Féu riure al llicenciat la bona fe de la mestressa, i tot seguit ordenà al barber que d'un a un li donés llibres d'aquells, per veure de què tractaven, puix per ventura alguns no fossin mereixedors de la pena de foc. —No, no; digué la neboda; cap no deu ésser perdonat, com tots sien prou culpables: millor serà gitar-los per les finestres al pati, i fent-ne una rastellera, calar-hi foc, o, si no, portar-los al corral, per fer la foguera i que el fum no pugui ofendre." El mateix digué la mestressa; mes el rector no ho consentí sens haver-ne abans llegit, quan menys, els títols.

El primer que el mestre Nicolau li posà a les mans fou el voluminós *Amadís de Gaula*, i el rector llavors digué: —Apar com una cosa misteriosa, car, segons tinc entès, aquest fou el primer llibre de cavalleries estampat a Espanya: i així, só de parer que, essent aquest el cap d'una tan malvada secta, devem sens remissió condemnar-lo a les flames. —No, senyor, replicà el barber, que també jo he sentit dir com és aquest el millor de tots els llibres de semblant estil: per tant, jo crec que deu ésser perdonat. —Teniu raó, digué el rector: doncs signi-li atorgada la vida, per ara. Quin és aqueix altre que té al costat? —*Los feyts de Esplandian*, fill legítim d'Amadís de

Gaula, digué el barber. —Doncs, a fe que no li valdrà al fill la bondat de son pare. respongué el rector: preneu-lo, senyora mestressa, obriu aqueixa finestra, i llanceu-lo al corral, per començar amb ell la pila del foc que deurà fer-se. Vegem ara aquest altre. —El qui ara ve, prosseguí el barber, és *Amadís de Grècia*, i quasi dóna'm de parer que tots els d'aquest costat són del mateix llinatge que Amadís. —Essent així, digué el rector, vagin tots al corral, que amb tal de cremar la reina Pintiquinestra i el pastor Darinel amb les seves èglogues i aquelles endiablades i capgirades raons de llur autor, cremaria amb ells en-raons de llur autor, cremaria amb ells en-sems el pare qui m'engendrà si sota la figura de cavaller aventurer se'm presentava." La mestressa i la neboda, qui no desitjaven sinó la mort d'aquells innocents, prenent-los molt alegrement, els feren volar d'altabaix de la finestra. —Qui són aquests barralons que ara segueixen?, preguntà el rector. —L'un és *Don Olivant de Laura*, respongué el barber, i els altres són *El Cavaller Platir*, *Félixmarç d'Hircània*, *Jardí de flors* i *El Cavaller de la Creu*. —Certament, digué el rector, que no sabia determinar quin és de tots ells el més veritable, o millor dit, el menys mentider: emperò, puc dir que, malgrat del meravellós naixement d'alguns i de llurs fingides aventures, aniran tots al corral, que altra cosa no mereixen per llur vanitosa ignorància, així com per la duresa i sequedat de llur estil." Obrint llavors el barber un altre llibre, digué: —Aquest és *Espill de Cavalleries*.—Conec a sa mercè, va dir el rector; per ací deu trobar-se En Reinald de Montalbà amb els seus amics i companys, qui eren lladres d'ofici, i aquells dotze Pars de França amb els veritables

annals de l'historiador Turpí. En veritat, jo estic per condemnar-los solament a perpetuàl exili, car ells tenen, quan menys, una part en la invenció del famós Boiard, i d'on també urdí sa tela el cast Ariost; al qual, si per ací es trobés parlant en italià, li tindré tot el degut respecte; emperò, si parla una altra lleugua que la seva pròpia, no li guardaré cap mirament. —Doncs, jo el tinc en italià, digué el barber, mes no l'entenc. —Ni mai que l'entenguéssiu, replicà el rector; i fins podia haver-se estalviat el senyor capità (*) de portar-lo a Espanya i fer-lo castellà, per tal com li llevà una gran part de sa natural valor: com així mateix faran aquells qui pretenguin traduir llibres de versos en altra llengua, puix per molt d'enginy i talent que demostrin, jamai no podran atènyer al punt que aquells arribaren en llur primer naixement. Per tant, jo tinc deliberat que aquest llibre i tots els qui tracten de semblants coses de França, sien aplegats i dins un pou sec depositats, fins que més madurament sia resolt ço que d'ells fer convingui, exceptuant un tal *Bernat del Carpi*, que hi deu haver per ací, i un altre nomenat *Roncesvalles*, els qui tan bon punt com arribin a les meves mans, han d'estar en les de la mestressa, i d'aquelles en el foc, sens remissió alguna." El barber tot ho confirmà i donà per bo, puix tenia al doctor per home tan cristià i tan amic de la veritat, que per res al món aquell no diria una cosa per altra.

I obrint-ne dos qui estaven junts, trobà que eren intitulsats, l'un *Palmerí de Oliva*, i l'altre *Palmerí d'Anglaterra*. Això veient, digué el rector: —Aqueixa Oliva sia tan

(*) Aquest capità traductor és don Jeroni Ximenec d'Urrea, natural d'Epila, no menys famós per l'espasa que per la ploma.

prestament feta trossos, i després reduïda a cendres; i en contra, aqueixa palma d'Anglaterra la devem reservar i conservar com una exquisitat, per tal que deuria-li ésser feta una altra capsa igual a la que Alexandre trobà entre les despulles de Darí, la qual destinà per a guardar les obres del poeta Homer. Aquest llibre, senyor compare, mereix molta de consideració per dues raons: primerament, que ell és prou bo de per si, i després, per quant ressona la fama que fou son autor un savi rei de Portugal. Totes les aventures del castell de Miraguarda hi són boníssimes i de gran artificio; les raons, polides i clares, que guarden i miren el decòrum d'aquell qui parla, amb molt gran propietat i enteniment. Doncs, salvant vostre bon parer, jo entenc que aquest i *Amadis de Gaula* sien francs de les flames, i que tots els altres, sens ulterior examen, deuen ésser anorreats. —No, senyor compare, replicà el barber; puix encara tinc ací don *Belianís*. —Aquest, va dir el rector, necessita un poc de ruibarbre per purgar son excessiu coratge, i fóra convenient llevar-li tota aquella part del castell de la Fama i altres impertinències més considerables. Podeu, per tant, guardar-lo a casa vostra; mes no el deixeu llegir a qui que siga." I per no cansar-se més mirant llibres de cavalleries, donà orde a la mestressa de pendre tots els grossos i de llançar-los al corral.

No bé aquestes paraules hagué sentit la mestressa, com, agafant-ne vuit d'un braçat, llançà-ls per la finestra: emperò un, que li lliscà de les mans, anà a caure als

peus del barber, qui, prenent-li desig de llegir son títol, trobà que deia: *Llibre del valerós e strenu cavaller Tirant lo Blanc* (*). — ¡Valga'm Déu, exclamà el rector, ¡qui es trobi per ací Tirant lo Blanc! Doneu-me'l, compare, que faig compte com si hagués trobat un tresor de delícia i una mina d'entreteniment. Es ací que parla del valerós Kirieleyson de Montalbà, de son germà Tomàs i del cavaller de Fonseca, i no-res-menys que refereix les enginyoses sentències de la donzella Plaerdemavida, les amors i falòrnies de la vídua reposada, i com la senyora Emperadriu s'enamorà del jove escuder Hipòlit. Puc dir-vos amb veritat, senyor compare, que per son estil és aquest el millor llibre del món: aquí els cavallers mengen, dormen i fins moren en llurs propis llits, fent testament ans de morir: encara s'hi troben moltes d'altres coses de què estan desproveïts tots els altres llibres d'orde consemblant. Amb tot, dec dir-vos que son autor, per tants de despropòsits com sens necessitat estampà, bé mereixeria anar a les galeres per tota sa vida. Porteu-lo a casa, llegiu-lo i veureu com és veritat quant d'ell vos he dit.

—Aquests pocs qui ara resten, continuà dient el barber, segurament seran de poesies; i obrint-ne un, veié que era la *Diana* de Jordi de Montemayor. —Doncs aquests, jo crec que bé podriem perdonar-los, com siguin llibres de pur entreteniment, sens

(*) Fou l'autor d'aquesta excellent obra un valencià nomenat Johanot Martorell; i après mort d'aquest, l'acabà i publicà Mossèn Martí Johan de Galba, intitulant-la: *Tirant lo Blanch de Roca sadada... cavaller de la Garrotera...* Nomenava's Tirant per tal com son pare era senyor de la marca de Tirània, i Blanch, perquè sa mare havia nom Blanca.

perjudici de tercer. — ¡Ai, senyor!, va rompre la neboda, més valdria que els creméssim juntament amb tots els altres, puix no fos cas que, havent guarit mon senyor oncle de la malaltia cavalleresca, llegint aquestes, li prengués desig de fer-se pastor i anar-se'n a córrer per boscos i prats cantant i sonant, o, ço que fóra pitjor encara, volgués fer-se poeta, que, segons diuen, és malaltia incurable i contaminosa. — No deixa de tenir raó la donzella, digué el rector; i així convindria deslliurar per avant el nostre amic d'aquesta ocasió i perill. I ja que havem començat amb la *Diana* de Montemayor, jo só de parer que no vagi al foc, sinó que li sigui llevat tot allò on tracta de la sàvia Felícia i de l'aigua encantada, i quasi tots els versos majors, deixant-li en hora bona la prosa i l'honor d'ésser el primer en tal sort de llibres. Quant als seus continuadors, doneu-los a la senyora mestressa, exceptuant la *Diana* de Gil Polo, la qual deurà guardar-se com si fos provinent del mateix Apolló. — Aquest que ara tinc, prosseguí el barber, és intitulat *Els deu llibres de fortuna d'amor* per Antoni de Lofrasso, poeta sard. — Pels sagrats ordes que jo he rebuts, digué el doctor, no crec en ma vida haver llegit un altre llibre més plaent ni més desbaratat que ho és aquest. Doneu-me'l, compare, puix tant estimo haver-lo trobat com si em donessin una sotana de ras de Florença." Posà'l de banda amb molta alegria, y el barber prosseguí dient: — Els que ara segueixen són *El pastor d'Ibèria*, *Les Ninfes d'Henares* i *Remeis de gelosia*. — Doncs vagin a poder de la mestressa, digué al rector, i no em sigui demanat el perquè, puix fóra cosa de mai no acabar. — Aquest que ací tinc, anà dient el barber, és *El pastor de Filida*, i aquell

qui segueix té per títol *Tresor de varies poesies*. —Quant al pastor, digué el rector, no és tal pastor, sinó un atent cortesà; doncs, sigui guardat com un ric joiell: i aquest tresor de poesies, convé esporgar-lo i netejar-lo d'algunes baixeses qui en mig de ses grandeses s'hi troben. No obstant, el guardarem perquè son autor és amic meu, i també en reverència d'altres més heroïques i elevades obres que té escrites. —Aquest és, prosseguí el barber, *El cançoner de López Maldonado*. —També conec son autor, digué el rector; i els seus versos per ell recitats deixen meravellat qui els escolta, puix tal és la suavitat amb què els canta, que encanta. Les seves èglogues certament són ben llargues, emperò mai ço qui és bo no és sobrer; que vagi amb els escol·lits. I, ¿quin és aqueix qui està prop d'ell? —La *Galatea*, de Miguel de Cervantes, digué, responent, el barber. —Ja fa molts d'anys que só íntim amic d'aquest Cervantes, va interrompre el rector, i sé que és més pràctic en desventures que no en fer versos. Son llibre té una part d'invenció bona; proposa quelcom, emperò res no acaba. Convé, doncs, esperar la segona part que promet, i podria ésser que, esmenant-se, percaçés del tot la misericòrdia que ara se li nega: mes fins a tant que això no sigui resolt, teniu-lo reclòs dins la vostra posada. —Amb molt de plaer, respongué el barber; i què en farem d'aquests tres qui vénen junts, *La Araucana*, d'Alfons d'Ercilla, *La Austriada* de Joan Rufo, jurat de Còrdova, i *El Montserrat*, d'En Cristòfol de Virués. —Aqueixos tres llibres, va dir el rector, són els millors que en vers heroïc i en llengua castellana sien escrits, podent anar de costat amb els més anomenats d'Itàlia: per tant, deuen estar-se com els més rics

joiells de poesia que posseeix Espanya. Quant als qui resten, bé poden anar tots a les flames, puix va fent-se tard, i ja estic cansat de veure llibres." Emperò ja el barber en tenia un d'obert, qui es nomenava *Les llàgrimes d'Angèlica*. —Bé les hauria jo plorades, digué el rector sentint el nom, si aquest llibre hagués manat cremar, per ço com fou son autor un dels famosos poetes del món, no que d'Espanya solament, qui també fou molt afortunat en la traducció d'algunes faules d'Ovidi.

CAPITOL VII

De la segona exida del nostre bon cavaller don Quixot de la Mancha.

En aquest mateix punt començà don Quixot a cridar, dient: —Aquí, esforçats cavallers, aquí és on convé que mostreu tota la valor de vostres braços, puix els cortesans se'n porten l'honor del torneig." Amb la pressa que tots corregueren al lloc d'on aquelles veus eixien, no passà avant l'escrutini dels llibres qui restaven; i això fou la causa que alguns anaren al foc, els quals, sens dubte, haguera perdonat el doctor, no essent mereixedors de tan extremada sentència. Com foren amb don Quixot, ja estava llevat i despert, seguint amb sa cridòria i donant cops d'espasa a tort i a través. Subjectant-lo entre tots, tornaren-lo al llit; i després que estigué un poc assossegat, girant-se al doctor, li digué: —Certament, senyor arquebisbe Turpí, que és molt deshonorós per nosaltres, nomenats *Dotze Pars*, de permetre que els cavallers de la cort, sens

com va ni com costa, se'n portin la glòria del torneig, havent nosaltres, els aventurers, obtingut tres dies consecutius el pris de la victòria.—Prengui conhort la senyoria vostra, digué el rector, que a Déu plaurà de canviar les coses, i farà que tant com s'és perdut avui, sigui guanyat demà: emperò curi vostra mercè de sa salut, per ara, que m'apar que deu estar cansat amb excés, si no és que estigui malferit. —Ferit, no, replicà don Quixot; emperò sí cruixit i macat, perquè aquell bastard de Rotllan, veient que jo tot sol puc i em basto a constrestar-le, m'ha ablanit a cops, amb un tronc d'alsina. Mes, deixàtia jo de nomenar-me Reials de Montalbà si, així que estaré alçat, no me les pagués totes, a despit dels seus encantaments: i entretant porteu-me algun bocí per menjar, que quant toca a venjar-me, roman al meu càrrec.”

Donaren-li quelcom per menjar, i tornà a dormir-se, deixant-los tots meravellats de sa follia.

Aquella mateixa nit, la mestressa cremà tots els llibres qui eren en el corral, i tal vegada foren-ne alguns abrasats qui bé mereixien ésser perpetuament conservats en els arxius: emperò no ho permeté llur fortuna ni la peresa del revisor, i així fou amb ells acomplit el refrany que de vegades paguen justos per pecadors.

Un dels remeis que el doctor i el barber intentaren de prompte per a la dolència de llur amic fou aparedar l'estatge dels llibres (tal vegada llevant la causa, cessaria l'efecte), i que li diguessin com un encisador se'ls n'havia portats amb la cambra ensems; i així fou prestament executat. Passats dos dies, alçà's don Quixot, i son primer pensament fou d'anar a veure els seus llibres. No trobant la porta de la cambra allà on

l'havia deixada, palpava la paret, girant i regirant els ulls per tot arreu sens preferir un mot: al cap d'una bella estona demanà, a la mestressa, en quina part era la cambra dels seus llibres. —Quina cambra cerca vostra mercè? li preguntà la mestressa; ja no hi ha més cambra ni llibres en aquesta casa, que tot s'ho emportà el diable. —No era el diable, digué tot seguit la neboda, sinó un encisador qui en vostra absència vingué damunt un núvol, i descavalcant d'una serp se n'entrà dins la cambra, on no sé què hi féu. Al cap de poc isqué volant per la teulada, deixant tota la casa plena de fum; i després, com volguérem veure ço que havia fet, ja no es trobà ni rastre de llibres ni d'estatge. Solament que ens recorda a la mestressa i a mi com, tot anant-se'n aquell vellot, digué, que, per enemistat gran que amb el senyor d'aquells llibres tenia, havia volgut d'ell pendre venjança, afegint que es nomenava Munyató. —Haurà dit Frestó, replicà don Quixot, puix és aquest un savi encisador enemic meu declarat, qui per les seves arts i lletres sap que tinc de vèncer en singular batalla un cavaller a qui ell afavoreix. Per això és que procura causar-me tants de desplaers com pot; emperò jo li dic, que mal podrà ell contrastar ni esquivar açò que del cel ve ordenat. —Ben segur, senyor oncle, digué interrompent-lo la neboda; emperò, ¿qui fa ficar a vostra mercè en semblants disputes? ¿No li valdria més estar-se pacíficament en sa casa, que no anar a córrer pel món, menjant pa de sègol, sens tenir en compte que molts van per llana i tornen esquilats? —¡Oh, la meva neboda, i com vas errada!, digué don Quixot. Abans no n'esquilaran un com jo, ja vull tenir pelades i arrencades les barbes de quants fos llur intent tocar-me, tant sia

en la punta ni del menor cabell." Veient-lo que s'encenia en ira, no volgueren les dues fer-li més la contra.

El cert és que ell passà quinze dies molt assossegat en sa casa sense donar mostres de voler tornar als seus primers desvaris, i en les graciosíssimes converses que durant aquell temps tingué amb el rector i el barber, solament sostenia com era cosa més necessària al món d'haver-hi cavallers aventurers i que en ell fos restablerta la cavalleria errant. El rector algunes vegades el contradia i altres li donava la raó, perquè, no valent-se d'aqueix artificio, mai fóra possible amb ell avenir-se.

Entretant sollicità don Quixot per escuder un pagès veí seu, home de bé (si tal pot dir-se d'aquell qui és pobre), emperò un xic fluix de molles. Entre altres promeses que ell féu al pobre home, digué-li que es disposés a seguir-lo de bona voluntat, puix tal podien anar les coses, que, fent d'escuder, guanyés per un tres i no res la governació d'una insula. Oint això Sanxo Pança (que així havia nom el pagès), deliberà, deixant muller i fills, assentar per escuder de son veí. Encontinent donà orde don Quixot per a cercar diners; i venent-se una cosa, empenyorant l'altra i malbaratant-les totes, aplegà una quantitat raonable. Manlevà una llança d'un seu amic, adobà com millor pogué sa rompuda celada, proveí's de camises i de tot allò que li aconsellà l'hostaler; i amb Sanxo acordaren el dia i hora que partirien, encarregant-li, sobretot, que s'emportés alforges. Ell li digué que així ho faria, i que, no estant gaire acostumat a fer molt de camí a peu, també pensava dur-se'n un ruc molt bo que tenia. En això del ruc trobà alguns pèls don Quixot, car ell no es recordava d'haver llegit mai que algun cavaller

aventurer hagués portat escuder muntat ruralment: malgrat això, ell determinà que el duqués, fent propòsit de donar-li més honrosa cavalcadura, prenent, a la primera ocasió que se li presentés, el cavall d'algun descortès cavaller.

Un cop posats en orde de tot quant és dit, una nit don Quixot i son escuder, sens pendre comiat de ningú, eixiren del poble, i tant caminaren, que a l'alba de matí tingueren-se per segurs que hom no els trobaria per molt que els cerquessin. Sanxo Pança, damunt son ruc, entre ses alforges i sa bota, anava com un patriarca, amb instant desig de veure's governador de la ínsula que son senyor li tenia promesa. Per atzar, prengué don Quixot la mateixa via que l'altra vegada, caminant pel Camp de Montiel, si bé que ara, per ésser més de jorn, venien-li els raigs del sol de gairell, i no el molestaven tant com en son primer viatge.

En això, Sanxo Pança digué a son senyor: —Vostra mercè tingui compte, senyor cavaller aventurer, que no s'oblidi de la ínsula que em té promesa, puix, per gran que sia, li puc respondre que serà ben governada. —Saber deus, amic Sanxo Pança, respongué don Quixot, com els antics cavallers aventurers tingueren per costum de fer llurs escuders governadors de les ínsules o regnes que conquerien, i no seré jo qui vulgui trencar una tan lloable usança; ans tinc deliberat d'excedir-me en el compliment d'aquella. Perquè ells, de vegades, i gairebé sempre, esperaven que llurs escuders fossin ja vells i forts de servir per recompensar llurs serveis, donant-los algun títol de comte, o a tot estirar, de marquès, d'alguna vall o província de poca importància: emperò si tu vius i jo visc, bé podria ésser que ans de sis dies conquerís un imperi qui tingués

algun regne adherent, i que vingués de motlle per a coronar-te rei d'un d'ells. I això no deu meravellar-te, que uns fets tan inesperats i prodigiosos solen esdevenir als cavallers aventurers, que podria molt bé donar-te encara més de ço que t'he promès. —D'aqueixa manera, replicà Sanxo, si jo fos rei per un d'aqueixos miracles que vostra mercè diu, la meua muller Teresa vindria a ésser reina, i els meus fills, infants. —I qui ho dubta?, digué don Quixot. —Jo ho dubto, respongué Sanxo Pança, perquè vull creure que, ja podria Déu fer ploure regnes damunt la terra, que per això cap li escauria bé a la testa de la Teresa Cascall. Doncs sàpiga, vostra senyoria, que no val dos morabetins per a reina; comtessa, no dic que no, i encara amb l'ajuda de Déu. —Encomanar-ho deus al Senyor, digué don Quixot, que ell li donarà allò que cregui més convenient: emperò no vulguis ésser tan modest que vagis a contentar-te amb menys que sia un càrrec de governador. —Tal no faré jo, senyor meu, respongué Sanxo Pança, majorment tenint en vostra mercè un senyor tan poderós qui sabrà donar-me tot allò que més em convingui i que jo pugui comportar.

CAPITOL VIII

Com el valerós don Quixot donà bon acompliment a l'espantable i jamai imaginada aventura dels molins de vent, amb altres fets dignes de gloriosa memòria.

Estant en això, albiraren trenta o quaranta molins de vent que en aquell camp es troben, i girant-se don Quixot a son escuder, li digué: —Amic Sanxo, la fortuna

endrega nostres coses encara millor que no podríem desitjar. ¿Veus tu allà baix aquells gegants terribles? Doncs, amb tot i que són més de trenta, jo penso combatre'ls, i amb la llur despulla començarem a enriquir-nos; puix aquesta és bona guerra i és fer un bé a Déu, arrabassant de la terra una llavor tan perversa. —De quins gegants parla?, preguntà Sanxo Pança. —D'aquells que allà veus, li respongué son senyor, amb els braços tan llargs, que alguns tenen quasi dues llegües. —Miri vostra mercè, replicà Sanxo, que aquells que allà es veuen no són gegants, sinó molins de vent, i allò que en ells semblen braços són les aspes qui, movent-se amb el vent, fan anar la mola. —Bé es veu prou, digué don Quixot, que no estàs avesat en açò d'aventures: jo et dic que són gegants; i si tens por, aparta't d'ací, i vés-te'n a fer oració, mentre jo emprendre tan fera i desigual batalla."

I, dient això, ferí amb els esperons son cavall Rossinant, sens escoltar els crits que son escuder Sanxo llançava, volent-li fer entendre com eren molins de vent i no gegants aquells que es pensava escometre. Emperò ell, aferrat a la seva, no s'entenia de crits ni veia, encara que en fos prop, ço que eren: ans bé, cridant en altes veus, anava dient: —Espereu-me, covards i vils criatures, que un sol cavaller vos escomet." En això, bufà un xic de vent i començaren a moure's les aspes: vist lo qual, digué don Quixot: —Oh! ja podeu fer, puix encara que mogueu més braços que no el gegant Briareu, jo haig d'escarmentar-vos." I en acabant de proferir tals paraules, encomanà's de tot son cor a Dulcinea, abraçà son escut, i embestint el primer molí amb la llança en el rest, la hi clavà a una aspa, la qual, fent la llança trossos, aixecà en l'ai-

re cavall i cavaller, qui anà rodolant per terra, molt malparat. Al major trot de son ruc, anà Sanxo a socórrer-lo, i, en arribant, trobà'l que no es podia moure, de tan fort cop com havia rebut amb el Rossinant ensem. —¡Valga'm Déu!, exclamà Sanxo, ¿no li deia jo que eren molins de vent? Puix no podia ignorar-ho sinó aquell qui altres tants en portés dintre son cap. —Calla, amic Sanxo, respongué don Quixot, que les coses de la guerra més que totes les altres estan subjectes a contínua mudança; majorment com un hom té per enemic terrible aquell encantador Frestó, qui em robà la cambra dels llibres; i ara veig que haurà volgut convertir els gegants en molins, tant sigui per llevar-me la glòria de llur venciment. Mes al cap i a la fi, ses males arts poc podran contra l'excel·lent tremp de ma espasa. —Déu ho faci, qui molt pot, digué Sanxo tot ajudant-lo a muntar en el Rossinant, qui estava mig esllomat.

Llavors seguiren fent la via del port Llapiç perquè allà, deia don Quixot, devien necessàriament trobar-se moltes i diverses aventures, com era un lloc tan de pas: emperò molt li recavà la llança que l'aspa del molí li havia rompuda. I parlant-ne amb son escuder, li digué: —Recorda'm d'haver llegit que un cavaller espanyol nomenat Péreç de Vargues, tenint rompuda sa espasa en un combat, arrencà una pesant branca o tronc d'una alsina, i amb ell picolà tants de moros aquell jorn, que, de llavors ençà, fou-li imposat nom de Picola. Te dic això perquè de la primera alsina o roure que trobi vull esqueixar una altra branca tan bona com aquella, amb la qual tinc pensat de fer tals proeses, que tu puguis estimar-te prou venturós com hauràs merescut de venir a veure-les i ésser testimoni de coses que difi-

cilment seran cregudes. —A la mà de Déu! digué Sanxo, jo ho crec tal com diu vostra mercè; emperò, redreci's un poc, que sembla que va de gairell. —Tinc de confessar-te, respongué don Quixot, que molt em ressent de la caiguda, i si la meva dolor no manifesto, és per tal com als cavallers aventurers no és donat de plànyer-se, encara que per alguna ferida deguessin eixir-los les tripes. —Essent així, no res puc respondre, digué Sanxo; emperò Déu sap quant m'alegraria jo que vostra mercè es planyés sempre que alguna cosa li fes mal. Quant per mi, dec dir-li que no deixaré de doldre'm de la més petita dolor de ma persona, mentre que no ho tinguin també privat els escuders dels cavallers aventurers." No deixà de fer riure a don Quixot la ximplesa de son escuder, i així, li declarà que bé es podia plànyer sempre i quan ho volgués, ja fos amb voluntat o sense ella, comsevulla que res en contra no havia mai llegit en l'ordre de cavalleria.

Féu-li avinent Sanxo que ja era hora de dinar. Respongué-li don Quixot que per llavors no en tenia necessitat, i que ell podia menjar quan ne tingués desig. Amb aquesta llicència, s'acomodà Sanxo com millor pogué damunt son ruc, i traient de les alforges ço que hi havia posat, anava caminant darrera son senyor, menjant molt reposadament, i de tant en tant empinava la bóta amb tal plaer, que bé haguera fet enveja al més apeixat embriac de Màlaga. I mentre d'aquella manera anava traguejant, ni es recordava de les promeses que son senyor li havia fetes ni trobava gens fadigós, ans li era un gran descans, anar cercant les aventures, per arriscades que fossin.

Aquella nit la passaren dessota uns arbres, d'un dels quals don Quixot esqueixà

una branca seca, que quasi podia servir-li de llança, i clavà-hi el ferre de l'altra que tenia rompuda. En tota la nit no dormí, pensant en la seva Dulcinea, per imitar els cavallers qui, en les florestes i despoblats, passaven moltes nits vetllant i entretenint-se a fer memòria de les llurs senyores. Ben diferent de Sanxo Pança, qui, tenint el ventre ple, i no d'aigua de xicoira, la passà tota en un son; i si no l'hagués cridat son senyor, no eren prou a despertar-lo els raigs del sol qui li venien a la cara, ni menys el cant dels ocells qui, molt alegrement, la vinguda del nou jorn saludaven. A la que obrí els ulls, va palpar la bóta i trobà-la un poc més flaca que la nit passada, amb prou sentiment de son cor, puix li semblava que no portaven camí de donar tan prestament remei en aquella falta. No volgué desdejunar-se don Quixot, puix, com s'és dit, la donà en voler-se péixer de saboroses memòries.

Tornaren a llur començat camí, i, tres hores après migdia, albiraren el port Llàpic. —Aquí, germà Sanxo Pança, digué don Quixot, podem ficar les mans fins als colzes en això que en diuen aventures. Mes recorda't que, per molt que em veiessis en el major perill del món, no has de posar mà a ta espasa per defensar-me, comsevulla que a tu no t'és lícit ni concedit de combatre sinó en cas que jo fos escomès per gent vil i baixa: emperò si fossin cavallers, de cap manera, per les lleis de cavalleria, deus tu ajudar-me, fins a tant que siguis armat cavaller. —Tingui per cert, senyor meu, que jo só de natural pacífic i enemic de ficar-me en bregues ni sorolls: bé és veritat que, quant a defendre ma persona, no faré gaire cabal d'aqueixes lleis, mentre que les divines i les humanes permeten a cadascú defensar-se de

qualsevol injúria. —No et vull contradir, replicà don Quixot, i si açò jo et dic, és perquè retinguis les teves naturals impetuositats. —Puix jo promet de fer-ho, digué Sanxo, i d'observar aqueix precepte tan bé com el del diumenge."

En aquest punt de llur raonament estaven, quan aparegueren al cap del camí dos frares de l'orde de san Benet, cavalcant sobre dues mules altes com dos dromedaris. Cadascun portava un para-sol i ses ulleres de viatge. Darrera d'aquells venia un carruatge amb quatre o cinc d'a cavall que l'acompanyaven i dos mossos de mules a peu. Anava dins el carruatge una senyora biscaïna, que es traslladava a Sevilla per ajuntar-se amb son marit i passar a les Indies. Els frares no eren de la comitiva, si bé que feien la mateixa via: mes, tan bon punt com don Quixot els albirà, parlant amb son escuder, li digué: —O molt m'enganyo, o aquesta serà la més notable aventura que sigui mai vista: puix aquells cossos negres que allà es veuen, sens dubte són alguns encisadors qui dins aquell carruatge porten furtada alguna princesa, i convé que de tot mon poder semblant tort jo impedeixi. —Miri, senyor, replicà Sanxo, no sigui que el diable vulgui temptar-lo, puix aquesta fóra pitjor que la dels molins de vent: puix per molt que ho miri, no sé veure sinó dos frares i una senyora qui viatja. —Jo t'he dit, Sanxo, respongué don Quixot, que no hi entenies res en fets d'aventures, i ara veuràs si és tal com jo dic."

Dites aquestes paraules, féu avançar el Rossinant, i posant-se en el mig del camí per on els frares venien, començà a cridar: —Gent endiablada i monstruosa, doneu encontinent llibertat a les altes princesses que forçades dins aqueix carruatge porteu; quan

no, aparelleu-vos a rebre sobtada mort en justa punició de vostres males obres." Els freres aturaren les mules, deixant-los no poc meravellats la figura de don Quixot i aquelles seves raons, a les quals un d'ells féu tal resposta: —Senyor cavaller, nosaltres no som uns endiablatats ni uns monstres, sinó dos religiosos de sant Benet, qui anem fent nostre camí, i pot molt ben creure que no sabem si vénen dins aquest carruatge princeses forçades. —No amb paraules suaus m'ho donareu a entendre, interrompent-los, digué don Quixot, que prou vos conec, gent malèfica i perversa." I sens esperar resposta, investí amb la llança baixa contra el primer frare, qui no tingué més que els temps de gitar-se d'alt a baix de la mula. El segon religiós, veient de quina manera tractaven son companyó, esperonà la torre de sa bona mula, qui es posà a córrer per aquells camps, més lleugera que el mateix vent. Com Sanxo veié el frare en terra, baixant prestament de son ruc, hi anà de carrera i començà a llevar-li els hàbits. En això arribaren els dos mossos, i demanaren-li la raó perquè el despullava. Sanxo respongué que allò li tocava legítimament com a despulles de la batalla que son senyor don Quixot havia guanyada. Els mossos, qui no s'entenien de burles ni de batalles, van arremetre contra Sanxo, gitaren-lo en terra, i, no deixant-li un pèl a la barba, aplanaren-lo a cops de peu, en tant que restà desalencat i fora de sentits. El frare, sens perdre un moment, tornà a muntar en la seva mula, i, tot esporuguit, amb la cara descolorida, arrencà a córrer vers son companyó, qui un bon tros lluny l'allà l'esperava. Llavors, sense voler veure a fi d'aquella batussa, prosseguiren llur

camí, fent-se moltes creus, com si tinguessin el diable al darrera.

Entretant, don Quixot estava parlant amb la senyora del carruatge i li deia: —Senyora meva, bé pot la vostra gran bellesa, de vui més disposar de si mateixa a sa plena voluntat, ja que la supèrbia de vostres robadors jau abatuda en terra, mercès al meu poderós braç: i per si voleu saber el nom de vostre deslliurador, sapiguen com só jo don Quixot de la Mancha, cavaller aventurer i esclau de la molt bella dona Dulcinea del Tobós. Puix, en paga del benifet que de mi rebéreu, res més no us demano sinó que vulgueu anar-vos-en al Tobós, i, presentant-vos davant aquella excelsa senyora, li digueu tot quant jo he fet en profit vostre.”

Tot això estava escoltant un escuder biscaí dels que acompanyaven la carrossa, qui veient que el nostre cavaller no deixava passar el carruatge endavant, ans pretenia que tot seguit fes la via del Tobós, anà a don Quixot, i estiregassant-lo per la llança, li digué amb no molt bon castellà: —Vés-te'n, cavaller, que mal hakis; per aquell Déu qui em crià, si no deixes cotxe així prens mort com a biscaí que só.” Entenent don Quixot ço que aquell li deia, molt assossegadament li respongué: —Miserable criatura, si tu fossis cavaller, ja voldria jo haver castigat ton soberc atreviment.” En açò replicà l'altre: —¡Jo, no cavaller! juro a Déu que ments com cristià; si deixes llança i treus espasa, prompte veuràs com poses el cascavell al gat: biscaí per terra, gentilhome per mar i pel diable; puix ments si dius res en contra. —*Ara ho verets*, que deia Agrages, li respongué don Quixot; i tant tost gità la llança en terra, arrencà sa espasa, i, cobert amb son escut, brocà damunt el biscaí, deliberant fer-lo passar

d'aquesta vida. L'altre, que així el veu venir, haguera volgut avallar de la mula, que molt no se'n refiava, com era de les pitjors de lloguer; emperò no tingué més que el temps de treure l'espasa i prendre un coixí del caruatge, qui li serví d'escut. Totes les persones qui el voltaven, en va tractaren de posar-los en pau, puix el biscaí amb ses mal girbades raons deia, que si no li deixaven acabar la batalla mataria la seva senyora i qualsevol qui oposar-s'hi volgués. Entretant la del cotxe, meravellada i temerosa, féu senyâl al cotxer perquè es desviés un poc, i des de lluny s'estava mirant la terrible batussa; en el transcurs de la qual, donà el biscí a don Quixot tal cop d'espasa envers l'espâtlla, que, de no parar-lo amb l'escut, sens dubte hauria'l obert fins a la cinta. Don Quixot, qui sentí tot el pes d'aquell cop formidable, llançà un gran crit, dient: —¡Oh Dulcinea, senyora de la meva ànima i flor de la gentilesa, socorreu aquest vostre cavaller qui en perill de mort es troba!" Dir això, alçar l'espasa, cobrir-se bé la darga i envestir al biscaí, fou tot obra d'un moment. Aquest, comsevulla que no pogués fer moure la mula a una part ni altra, de tan cansada i no estar feta a semblants petiteses, determinà esperar-lo amb l'espasa alçada i ben folrat amb son coixí: en això tots els presents estaven temerosos i amb gran ànsia, esperant el resultat d'aquells terribles cops amb què l'un a l'altre s'amenaçaven, i la senyora amb les altres serventes seves feien vots i prometences a totes les imatges i santuaris d'Espanya perquè deslliurar volguessin son escuder i elles d'aquell gran perill.

Emperò el fet és que l'autor d'aquesta història, en aquest punt, deixa suspesa tan terrible batalla, dient-nos que ací s'acaben

els manuscrits de don Quixot per ell arreplegats. Bé és veritat que el segon autor no volgué creure que fossin tan poc curiosos els escriptors de la Mancha que no conservessin en llurs arxius alguns papers referents a tan famós cavaller: i així, mai no desconfià de trobar la fi de tan plaent història, la qual descobrí amb l'ajuda del cel, com es veurà més endavant.

CAPITOL IX

Com acabà l'espantable batalla que el valent cavaller de la Mancha amb el coratjós biscaí tingueren.

Ja s'és dit com l'autor d'aquesta delitable història la deixà estroncada quan el valerós don Quixot i l'esforçat biscaí estaven en el bo i millor de la batalla; la qual interrupció, quasi en el començament de l'obra, causava'm un greu pesar. No podia jo consolar-me que un cavaller tan notable no hagués trobat algun savi qui s'encarregués d'escriure ses mai vistes proeses, mentre que els tingueren de sobres Platir i molts d'altres cavallers consemblants de qui no solament escrivien llurs fets, sinó àdhuc les sotileses més insignificants. Per altra part, havent-se trobat alguns llibres moderns en la biblioteca de don Quixot, se'm figurava que sa història devia ésser també del nostre temps; i tenia certes esperances que, si no era escrita, quan menys, es trobarien en la Mancha veritables indicis de la vida i miracles del nostre famós espanyol, el primer qui en la nostra edat i en aquest malaurat segle volgué consagrar-se a venjar greu-

ges, emparar donzelles, d'aquelles qui, sempre verges, amb llurs fuets i en palafrens anaven de muntanya en muntanya i de vall en vall: puix, com no fos algun bergant de destral i capellina, o algun desmesurat gegant qui volgués forçar-les, morien als vuitanta anys tan senceres com la mare qui les parí. Doncs, per aquestes i moltes d'altres raons jo dic que el nostre excellent cavaller és digne de contínues i memorables llaors: les quals tampoc se'm deuen negar a mi per haver tan diligentment treballat en cercar la fi d'aquesta meravellosa història, encara que no pugui desconèixer com sense l'ajuda del cel i de la bona fortuna restaria vui privat el món de l'exquisit plaer que bé podrà provar qui atentament la llegeixi.

Trobant-me io un dia en el carrer dels Mercaders, a Toledo, passà un minvó qui portava uns cartipassos i papers vells per vendre a casa d'un sedaire, i com tinc per costum de llegir aquells papers esqueixats que en els carrers es troben, prenguí al minvó un dels cartipassos que, per molt que comprengué que era escrit en aràbic, tampoc sabia llegir-lo: i mirant si es veia per allà algun moro renegat, ben prompte la sort me'n presentà un, a qui, explicant ma pretensió i posant-li el quadern entre mans, obrí'l aquell de per mig, i com n'hagué llegit un poc, es posà a riure. Demanant-li jo aleshores de què reia, va respondre'm: —D'una nota escrita ací en el marge, qui diu: *Aquesta Dulcinea del Tobós, tantes voltes referida en la present història, diuen que per salar porcs tenia més bona mà que cap altra dona de la Mancha.*" Oint jo nomenar Dulcinea del Tobós, féu-me un salt el cor, i tot seguit volguí que em llegís el començament. —Llavors, tornant d'improvis l'aràbic en castellà, llegí: —*Història de don*

Quixot de la Mancha, escrita pel cronista arabià Cid Hamet Benengeli." Molt em costà de disfressar ma alegria quan les meves orelles sentiren el títol del llibre; i comprant tots els paperots del minyó, feu seguir el morisc fins al claustre de la Seu, on li demaní que em traslladés en llengua castellana tots els papers referents a don Quixot, oferint-li la paga que ell volgués. Contentà's amb dues arrobes de panses i dues mesures de blat; llavors, per facilitar jo més el tracte i per no amollar tan bona troballa, conduí'l a casa meva, on, encara no amb dos mesos, féu-me la traducció d'aquells inestimables manuscrits.

En el primer cartipàs estava molt naturalment representada la batalla de don Quixot amb el biscaí, tal com refereix la història, alçades les espases, l'un cobert amb son escut i l'altre amb el coixí. La mula del biscaí era pintada tan al viu, que bé mostrava ésser de lloguer a tir de ballesta. Als peus del biscaí estava escrit en un rètol, *don Sanxo de Azpeitia*, que sens dubte seria aquest el seu nom, i als peus del Rossinant n'hi havia un altre que deia, *don Quixot*. El Rossinant estava meravellosament pintat, amb son coll estirat, tan magre i decalgut, i amb aquella carcanada que ben clarament demostrava el nom que li havien posat. Prop d'ell estava Sanxo Pança amb la mà agafada al cabestre del ruc, i posada dessota la inscripció, *Sanxo Xancas*, qual nom li fou tal vegada imposat perquè, segons manifestava la pintura, era panxut, curt de cos i llarg de cames. Ara, si algú volgués dubtar de la veritat d'aquesta història, essent son autor arabià, i com la gent d'aquella nació tingui tant per costum de mentir, diré que, atesa la seva enemistat envers nosaltres, ans és de creure que pequés per

carta de menys que de més: ja que allà on podia i devia estendre's, fent les llaors de tan noble cavaller, apar que deliberadament les passà per alt, no recordant-se de la puntualitat que els historiadors són tinguts d'observar, que ni jamai per interès, ni per temor, ni per rancor, deuen apartar-se del camí de veritat, com ella sigui mare de la història, essent aquesta arxiu de les accions humanes, testimoni del temps passat, exemple i avís per al present i ensenyança per a l'esdevenidor. Per tant, si alguna cosa de bo manqués en aquesta, serà per culpa del maleït ca de l'autor, i no per descuit meu, com altre jo no faig sinó seguir-lo en sa relació, la qual comença en la següent manera:

Enlairades les tallants espases dels dos esforçats i enfellonits combatents, no pareixia sinó que estaven amenaçant el cel, la terra i l'abisme, tal era l'enuig que demostraven. El primer a descarregar el cop fou l'enfustimat biscaí; i valgue-li que a mig camí se li desvià l'espasa; altrament, aquell sol cop haguera estat prou per acabar la batalla i fins totes les aventures del nostre cavaller. Emperò la bona sort, qui el tenia reservat per a més grans empreses, decantà l'espasa de son contrari de manera que, si bé va encertar-lo de la espatlla esquerra, no féu sinó desarmar-lo d'aquell costat, emportant-se-li de passada gran part de l'elm amb la meitat d'una orella. ¡Valga'm Déu! i qui serà aquell que ara bonament pugui referir la ràbia que entrà dins el cor de don Quixot! No cal dir sinó que es redreçà en els estreps, aferrà bé l'espasa amb les dues mans, i amb tanta de fúria la descarregà com unamuntanya damunt el biscaí, que, arreplegant-lo de ple sobre el coixí, endret del cap, féu-li gitar sang pel nas, per la boca i per

les orelles, donant senyals de voler caure de la mula, com de fet haguera caigut, si no se li hagués aferrat al coll. La mula, espantada del terrible cop, començà a córrer i a saltar, mentre que a son genet eixiren-li els peus dels estreps, i afluint els braços, caigué malparat en terra. Don Quixot, veient-lo caure, saltà del cavall, i acostant-se-li amb molta lleugeresa, li posà la punta de l'espasa als ulls, dient que, si no es donava per vençut, el cap li tallaria. El biscaí estava tan contorbat, que respondre res no podia, i malament ho haguera passat, puix don Quixot no hi veia de ràbia, si les senyores del carruatge, qui fins llavors esglaidades havien mirat la lluita, anant a ell no l'haguessin pregat que volgués perdonar la vida a llur escuder. A les quals don Quixot, respondent, digué: —Jo só molt content, senyores meves, de fer això que m'és demanat; emperò ha d'ésser amb una condició i avinença: i és que aquest cavaller m'ha de prometre anar al poble del Tobós, i allà presentar-se davant la sens par dona Dulcinea perquè d'ell disposi a sa voluntat." Les pobres senyores, sens parar esment en açò que don Quixot deia, i sens preguntar-li qui era aqueixa Dulcinea, prometeren-li que l'escuder faria tot allò que ell manar-li volgués: i don Quixot, prou satisfet, perdonà la vida al vençut.

CAPITOL X

De la gentil conversa que tingueren don Quixot i son escuder Sanxo Pança.

Entretant, Sanxo Pança, qui ja s'era alcat d'en terra, havia estat guaitant el combat, i de tot son cor pregava Déu per don Quixot. Veient, doncs, acabada la batussa i

que son senyor tornava a muntar en el Rossinant, anà per tenir-li l'estrep: emperò, ans aquell no cavalqués, posat de genolls davant seu, prengué-li la mà i la hi besà, dient: —Vostra mercè, senyor meu, sigui servit de donar-me el govern de la insula que ha guanyat en aquesta perillosa batalla, que, per gran que fos, bé sabré governar-la com el qui millor hagi governat insules en el món." En això respongué don Quixot: —Dec fer-vos avinent, germa Sanxo, que aquestes no són aventures d'insules, sinó petits encontres, d'on tot el que se'n treu és eixir-ne amb el cap romput o amb alguna orella tallada. Preneu, doncs, paciència, que prou aventures s'oferiran perquè jo pugui donar-vos no solament el grau de governador, sinó més alt encara." Molt li ho agrai Sanxo, qui, besant-li novament la mà i el faldar de la lloriga, l'ajudà a pujar damunt son Rossinant, i ell, un cop muntat en el seu ruc, li anà darrera, que amb prou feines podia aconseguir-lo.

Nostre cavaller, deixant el camí, se n'entrà per un bosc qui allà es trobava, i havent-lo aconseguit son escuder, li digué: —Senyor, jo crec que no faríem mal de refugiar-nos en alguna església, que havent deixat tan malmès aquell amb qui us combatéreu, no fóra molt que n'hagués esment la Santa Germandat i volgués xarpar-nos: i per cert que si ho fes, no pocs treballs i fatics ens caldria passar ans no eixiríem de la presó. —Calla, replicà don Quixot, i on has vist o llegit mai que un cavaller aventurer sia demandat de justícia per més homicidis qui hagués comès? —Jo no m'entenc d'homeis, ni sé de quina color van vestits, respongué Sanxo: solament sé que a la Santa Germandat toca vetllar per aquells qui es combaten a camp descobert. —Doncs,

no tinguis angúnia, replicà don Quixot, puix que et voldria jo sostreure fins de les mans dels caldaics, quant més d'entre aquelles de la Santa Germandat. Emperò, digues-me si has vist mai en ta vida un altre cavaller més valerós que jo, ni si has trobat en les històries un altre qui tinga o hagi tingut major esforç escometent, més alè perseverant, més destresa ferint, ni més manya desbaratant? —En veritat, respongué Sanxo, jo ne he llegit mai cap història, perquè no sé de llegir ni escriure; emperò puc ben assegurar que en ma vida no he servit un senyor tan atrevit com és la vostra mercè; i vulgui Déu que aquests atreviments no ens duguin allà on li he dit. Per ara, vostra senyoria no faria mal de curar-se l'orella, que li'n raja molta sang, i per estroncar-la jo porto ací dins les alforges una mica d'ungüent blanc i desfiles. —Tot això fóra ben sobrer, digué don Quixot, si jo hagués pensat a fer una ampolleta del bàlsam de Ferabrac, puix de ningun altre remei no freturàvem. —Quin medicament és aqueix?, preguntà Sanxo. —Es un bàlsam, li respongué don Quixot, del qual jo tinc la recepta en la memòria, i amb ell no deu hom témer de la mort ni de ferida alguna. I així com jo l'hauré fet i a tu donat, si veiessis que en algun combat m'han partit pel mig del cos, com moltes vegades sol esdevenir, no has de fer sinó agafar aquella part qui caigués en terra i molt diligentment, ans la sang no es congeli, rejuntar-la a l'altra meitat qui restés en la sella, procurant que sia bé i justament encaixada: després, amb dues gotes que em donis per beure del bàlsam dessus dit, em veuràs tan fresc i sa com una poma. —Essent així, digué Sanxo, ja renuncio des d'ara el govern de laínsula, i no vull de vostra mercè en paga dels

meus serveis sinó que em doni aqueixa recepta, que bé em crec vendre-la on se vulgués a més de dos rals l'unça, i amb això ja en tindrè prou per passar aquesta vida honrada i assossegadament. Ara falta saber si costarà molt de fer-la. —Encara no amb tres rals se'n poden omplir tres garrafes, respongué don Quixot. —¡Tant de bo!, exclamà Sanxo, doncs, com no cuita vostra mercè a fer-lo i a ensenyar-me'l? —Calla, amic Sanxo, replicà don Quixot, que majors secrets penso ensenyar-te i fer-te encara més grans mercès: i, entretant, cura'm l'orella, que em fa més mal del que jo voldria.”

Tragué Sanxo de les alforges ungüent i desfiles; emperò com don Quixot s'adonà que tenia l'elm romput, l'enteniment cuidà perdre: Perquè, posant mà a l'espasa i alçant els ulls al cel, digué: —Jo faig vot al Criador de totes les coses i als quatre sants Evangelis de portar la mateixa vida que el marquès de Màntua quan de la mort de son nebot Baldoví jurà venjar-se, ço és, de no menjar pa a taula, ni amb sa muller folgar i altres coses que, posat que no em vinguin a la memòria, les dono ací per referides, fins haver-me plenament venjat de qui un tal afront pogué fer-me.” Sentint això Sanxo li digué: —Tingui en compte que, si aquell cavaller es presenta davant ma senyora Dulcinea, com així vostra mercè li ordenà, res més no pot exigir-li. —Has dit i raonat molt bé, respongué don Quixot, i per tant jo anullo mon jurament en quant toca a pendre d'ell nova venjança; emperò jo el faig de bell nou i el confirmo fins a tant que hagi pres d'algun cavaller una altra celada tan bona i de tan preu com el famós elmet de Mambrí, que prou car li costà a Sacripant. —Senyor meu, replicà

Sanxo, doni al diable semblants juraments, qui danyen la salut i són en detriment de la consciència. Diga'm, si no, quan haurem passat molts dies sense trobar nosaltres un home amb una celada per aquests camins on no es veuen sinó alguns carreters i traginers, voldrà vostra mercè encara sostenir el vot, complint totes aquelles penitències contingudes en el jurament d'aquell foll vellot de marquès de Màntua? —Com s'entén? li replicà don Quixot; doncs, encara no passarem dues hores quan ja veurem arribar més cavallers que no n'hi anaren de molt tants en l'assetge d'Albraca, a la conquesta d'Angèlica la Bella. —Essent així, jo res no tinc que dir-hi, respongue Sanxo; mes vulgui Déu que sigui aquesta l'hora de guanyar aqueixa ínsula per qui tant jo sospiro, i després ja puc morir. —Ja t'he dit, Sanxo, replicà don Quixot, que d'això no en passis ànsia, puix com no tinguéssim altra ínsula, ací està el regne de Dinamarca o bé de Sobradiga qui et vindran com l'anell al dit, i, per tal com són en terra ferma, encara te'n deus més alegrar. Emperò això deixem per quan sigui hora, i mira si portes en aqueixes alforges quelcom per menjar, que després veurem d'acollir-nos en algun castell per passar aquesta nit i fer mon bàlsam, puix Déu sap el mal que em fa aquesta orella. —Ací tinc una ceba, un poc de formatge i uns quants rosegons de pa, digué Sanxo; emperò no són aquestes coses prou dignes d'un cavaller tan valent com és la vostra senyoria. —Prou t'enganyes, replicà don Quixot, que si tu haguessis llegit totes les històries com jo, sabries que els cavallers aventurers no seien mai a taula, si no era en algun sumptuós dinar que els oferien, i, forà d'aquest cas, es mantenien de l'aire del cel: emperò, acabat que eren

homes com nosaltres, i no podien estar-se de menjar i ocórrer a totes les necessitats naturals, és de creure que, anant la major part de llur vida per les florestes i deserts on no tenien cuiners, consistia llur ordinari aliment de viandes rústegues, com aquestes que tu ara m'ofereixes. Per tant, amic Sanxo, no deus encaparrar-te de ço que em fa plaer, ni vulguis tu capgirar el món ni treure la cavalleria aventurera de son centre. —La vostra senyoria haurà de perdonar-me, digué Sanxo, si en res he faltat a les regles de la professió cavalleresca, puix d'ací avant jo procuraré omplir les alforges de fruita seca per a vostra mercè, i per a mi, qui no só sinó un escuder, les proveiré de coses volàtils i més substancioses. —Jo no dic, Sanxo, replicà don Quixot, que els cavallers aventurers no puguin menjar altra cosa, llevat d'aquestes fruites que tu dius, emperò que d'elles ordinàriament solien alimentar-se, així com d'algunes herbes que pels camps trobaven, les quals ells coneixien i jo també conec. —Bo és de conèixer semblants herbes, digué Sanxo, car estic pensant que algun dia podrà convenir-nos aquest coneixement.”

Així enraonant, menjaren ambdós en bona pau i companyonia: si bé que amb l'afany de cercar allotjament ans de fer-se fosc, ben prompte fou acabat llur pobre i eixut refrigeri. Muntaren a cavall, i donaren-se pressa per arribar a poblat; mes, amb tot, el sol anà a la posta, i atrapà'ls la nit prop d'una pleta de cabrers on pensaren aturar, que tant com desagradà a Sanxo de no arribar a algún poble, fou en extrem agradable a son senyor, perquè cada volta que dormia al cel descobert era per ell com si fes un acte possessiu qui facilitava la prova de sa cavalleria.

CAPITOL XI

De ço que esdevingué a don Quixot amb uns cabrers.

Els cabrers acolliren-lo de bona voluntat, i après que Sanxo, com millor pogué, deixà acomodats el Rossinant i son ruc, fou atret per l'olor que exhalaven uns talls de cabra qui estaven al foc bullint dins una caldera. Ell prou haguera volgut tastar-los per veure si estaven a punt d'ésser traslladats al ventrell; emperò no fou necessari, puix que els cabrers, estenent per terra unes pells d'ovelles, bentost apariaren llur rústega taula i amb mostres de molt bon desig oferiren als forasters de tot quant tenien. Segueren entorn de les pells els sis cabrers qui allà eren, i per millor obsequiar don Quixot, amb grosseres cerimònies pregaren-lo que es volgués asseure damunt un gabadal que, tombat cap per avall, li posaren. Segué don Quixot, romanent Sanxo bo i dret per servir-li la copa, qui era de banya. Llavors son senyor, veient-lo dret, li digué: —Per què vegis, Sanxo, tot el bé que comporta la cavalleria aventurera, i quant fàcil és, per aquells qui en qualsevol ministeri d'ella s'exerceixen, d'atènyer totes les honors, jo vull que seguis ací al meu costat i en companyia d'aquesta bona gent, menjant amb el meu plat i bevent per allà on jo beuré, puix la cavalleria errant és com l'amor, que totes les còses iguala. —¡Grans mercès!, li digué Sanxo; emperò bé puc dir a vostra senyoria que, mentre tingui jo què menjar, tant m'ho menjaria estant dret i a soles, com si segués al costat d'un emperador: i

encara, si val a dir veritat, molt millor me sap si en un recó de ma casa puc menjar-me un bocí de pa i ceba, sens postures ni respectes, que tots els galls indis d'altres taules on me sia forçat de mastegar a ple-ret, beure poc, eixugar-me sovint, no esternudar ni tosir quan ne tingués desig, havent-me d'estar de totes aquelles coses que la solitud i la llibertat comporten. Per tant, senyor meu, aquestes honors que vostra mercè pretén ferm, com a ministre de la cavalleria aventurera que jo só, ja pot invertir-les amb altres coses que em siguin més útils i profitoses. —Amb tot i això, jo vull que seguis, replicà don Quixot, puix Déu exalça al qui s'humilia"; i estirant-lo per un braç, féu-lo seure prop d'ell.

Els cabrers, qui res no entenien d'aquelles giragonses de paraules, no feien sinó menjar i callar, tot mirant-se llurs hostes, qui amb molta llestesa i gana s'empassaven cada tall de carn qui era com el puny. Acabat que foren servits de carn, escamparen per damunt les pells un gros manat de glans dolces i un mig formatge més dur que si fos fet d'argamassa. Entretant, no reposava la copa de banya, perquè anava voltant amb tanta freqüència, ara plena, ara buida, com un catúfol de sínia, que ben poc li costà de buidar un bót dels dos que allà tenien de mostra. Com don Quixot hagué ben satisfet son ventrell, posà un grapat de glans en la mà, i esguardant-les atentament, començà a proferir estil de semblants paraules:

—¡Venturosa edat i segles benaurats aquells a qui nostres avis posaren nom de daurats! i no perquè l'or, prou estimat en aquesta nostra edat de ferre, fos en aquella, benaventurada, adquirít sens gran fadiga, sinó per tal com eren ignorades dels qui lla-

vors vivien les dues paraules de *teu* i *meu*. En aquella santa edat tothom naixia amb igual dret a tots els béns de la terra; per a procurar-se la vida, no calia sinó prendre's la pena d'alçar la mà i abastar de les fornides alsines el fruit dolç i madur amb què liberalment l'home convidaven. Les fonts cristal·lines, els rius impetuosos aflagaven els mortals amb llurs transparents i saboroses aigües. En els esborancs de les roques i en les cavitats dels arbres establien llurs repúbliques, les prudents i laborioses abelles, abandonant sens cap interès la pròdiga collita de llur dolcíssim treball. Les alsines sureres despullaven-se llur ampla i lleugera escorça, amb què es començaren de cobrir les cases no més que com a defensa contra les inclemències del cel. Llavors tot era pau, tot amistat, tot concòrdia: el cobdiciós llaurador amb l'acerada rella no s'era atrevit encara a obrir ni explorar les entranyes de nostra primera mare, perquè ella, sense ésser violentada, produïa de son fèrtil si tot quant pogués afartar, sustentar i afalagar els fills qui llavors la posseïen. Era llavors que les innocents i gentils pastorettes anaven corrent de vall en vall i de turó en turó, no portant damunt altres robes que les necessàries per a cobrir honestament ço que l'honestedat vol i ha volgut sempre que fos cobert: ni eren els llurs ornaments per l'estil d'ara, que tant encareixen la porpra de Tir i la seda de tantes maneres castigada, puix que amb els cabells caient en trenes damunt llurs espatlles i una garlanda de verda eura, pareixien tan vistoses i ben compostes com les nostres cortesanes d'avui amb tots els tresors que la frívola curiositat inventa i varia a cada punt. Llavors els conceptes amorosos de l'esperit eren simple i planament expressats

de la mateixa manera que naixien, sens valdre's de cap artificiós circumloqui de paraules per exaltar-los. No hi havia ningú qui enganyar pretengués, perquè encara no es coneixia la mentida. La justícia, vui tan malmesa i perseguida per la favor i l'interès, obrava desembarassadament segons els seus propis drets. La llei de l'àrbitre no imperava encara en l'enteniment del jutge, car aleshores no hi havia què jutjar ni qui jutjat degués ésser. Les donzelles i l'honestat anaven, com he dit, per tot arreu sens temor què l'altrui desvergonyiment o algun lasciu intent les descabalessin; i si alguna se'n perdia, era per sa pròpia culpa i voluntat. Emperò ara, en aquest nostre abominable segle, cap donzella no es pot dir segura, per molt que sigui oculta i reclosa en algun laberint com el de Creta; puix àdhuc allà, per les escletxes i fins per l'aire, amb la constància de la maleïda sollicitud, s'apodera d'elles l'amorosa pestilència, fent-los donar amb tot el llur recolliment de través. Per a la qual seguretat, i per deturar la corrupció qui anava sempre creixent, pensaren d'instituir l'orde de cavalleria amb la fi i objecte de socórrer les vídues i les donzelles, i prendre la defensa dels orfes i desvalguts. Doncs d'aquest orde jo só, germans cabrers, a qui tinc molt que agrair de la recepció que a mi i al meu escuder esteu fent."

Tota aquesta gran peroració (que podia molt bé estalviar-se) féu el nostre cavaller perquè aquell grapat de glans li havia portat a la memòria l'edat daurada, descabellant aquell inútil raonament als cabrers, qui sens dir ni un mot, embadalits i sorpresos, l'escoltaven. Sanxo Pança també callava, tot menjant glans, i visitant molt so-

vint el segon bót de vi, que el tenien penjat a la branca d'un surer. Quan don Quixot hagué acabat, un dels cabrers li digué: —Senyor cavaller, perquè amb més fonament pugui dir vostra mercè que de nosaltres fou coralment afalagat, volem divertir-lo fent cantar un companyó nostre, qui no trigarà a venir, i qui sap molt de lletra, està enamorat de valent, i fa sonar el rabec que és una meravella." No hagué acabat de parlar el cabrer, quan el so del rabec es féu sentir, i al cap de poc arribà un minyó d'uns vint-i-dos anys, molt graciós de sa persona. —Antoni, li digué el cabrer; suara referia a aquest senyor hoste les teves habilitats, i jo desitjo que tu les mostris per fer-li veure com en aquestes muntanyes també tenim qui entén la música. Seu, doncs, i fes-nos el plaer de cantar aquell romans que ton oncle el Beneficiat sobre tes amors ha compost. —Molt volenter, digué Antoni;" i seient damunt una escapçada alsina, temprà son rabec, i molt gentilment començà a cantar amb les següents paraules:

ANTONI

Ja sé, Laia, que m'estimes,
encara que ni tan sols
m'ho hakis dit amb la vista,
llengua muda de l'amor.

Mes, com sé que ets judiciosa,
que m'estimes penso jo;
car mai no fou dissortada,
si amor coneguda fou.

També és cert que de vegades
he pogut entendre prou
que tens l'ànima de bronze
i que ton pit sembla un roc.

Però en mig dels teus desaires
i honestíssims giravolts,

és vinguda moltes voltes
l'esperança ha dar-me cor.

Mes, com pel reclam atreta,
ma feeltat ja no pot
créixer més si tu m'estimes,
ni minvar si tu no em vols.

Fiat de ta cortesia,
jo crec que la teva amor
atergarà a ma esperança
el ben merescut guardó.

Si per un pit ablanir-ne
no hi ha com fer-li favors,
algunes que jo et tinc fetes
bé mereixen ta atenció.

Car si hi posares bé compte,
més d'un cop i més dos
m'he posat els jorns de feina
del diumenge el vestit bo;

que com sempre, van plegades
la roba bona i l'amor,
he volgut a ta presència
demostrar-me ben compost.

No et retreuré les ballades,
ni les músiques tampoc,
que per causa teva ne fetes,
perdent la nit quan tu dorms.

Molt he exalçat ta bellesa
per tota la població,
que, no tenint tu pariona,
d'algunes m'he fet odiós.

La Teresa Berrocal
digué (fent jo tes llaors):
Tal se creu que adora un àngel
i adora sol un ximiot,

enlluernat pels arreus
i la perruca que port'
quals belleses manllevades
enganyen el propi Amor.

Desmentí-la, i s'enutjà;
son cosí em vingué amb raons:

em desafià, i tu ja saps
què férem nosaltres dos.

No t'estimo com se vulgui,
ni et vull prendre per pendó,
com si fossis el meu tracte,
que el meu intent és millor.

Bons lligams prou té l'Església,
qui són llaços corredors:
posa't al jou tu primera,
veràs com m'hi poso jo.

I si em refuges, des d'ara
jo et juro, per tot el món,
no jaquir aquestes serres
sinó fent-me fra menor."

Així el cabrer dona fi a son romans, i encara que don Quixot ne demanava un altre, s'hi oposà Sanxo Pança, com aquell qui més estava per dormir que per escoltar cançons. —Vostra senyoria, li digué, no pensa que aquesta bona gent treballen tot el jorn i que els convé reposar. —Ja t'entenc, Sanxo, li respongué don Quixot, i dóna'm de parer que les teves freqüents visites al bót més bé demanen el consol de la son que no de la música. —Alabat sia Déu!, respongué l'escuder, que a tots ens sap prou bo. —No dic el contrari, replicà don Quixot, emperò vés-te'n tu a dormir si vols, que als de ma professió, millor escau estar vetllant que no dormint: amb tot, no faries mal de curar-me novament l'orella." Obeí Sanxo; i un dels cabrers, veient la ferida, li assegurà que amb el remei que ell li donaria, fóra promptament guarida. Ben tost anà a cercar algunes fulles de romaní, amb les quals mesclà una poca de sal, i féu com un cataplasma, que, aplicat damunt l'orella i acabat que la hi hagué embenada, li assegurà que no li caldria altra medicina, i així fou en veritat.

CAPITOL XII

*De ço que recontà un cabrer als qui estaven
amb don Quixot.*

Estant en això, arribà un altre minyó dels qui solien portar-los alguns queviures del poble, i digué: —No sabeu què està passant, companys? —Com vols que ho sapiguem?, l'un d'ells va respondre. —Doncs és mort aquell pastor estudiant nomenat Crisòstom, respongué el jove; i diuen que morí d'amor per aquella endiablada mossa del poble, filla d'En Guillem, el ric, qui va per aqueixos erms vestida de pastora. —Parles de la Marcela?—li preguntà aquell.—Sí, de la mateixa, respongué el minyó; i el pitjor és com Crisòstom en son testament disposà que fos soterrat en el mig d'un camp, com si fos un moro, i vol que sia prop de la font del Surer, perquè allà fou on ell veié la Marcela per primera vegada. Encara ell ordenà altres coses, emperò diuen els abats del poble que no s'han de complir, ni fóra bo que es complissin, puix semblen obra de gentils. Amb tot, el seu amic Ambròs entén que tot deu ésser puntualment executat seguint la voluntat de Crisòstom, i això ha mogut gran rebombori en el poble. Emperò, finalment, hom creu que tot serà fet així com l'Ambròs i tots els seus amics volen, soterrant-lo, demà, amb gran pompa, allà on vos he dit; i com jo penso que donarà bo de veure, per ma part no deixaré d'anar-hi, encara que sabés no tornar al poble en tot el dia.—El mateix farem nosaltres, digueren els cabrers, i veurem, per sort, a qui tocarà guardar les cabres de tots.—Ja les

guardaré jo, Pere, respongué l'un d'ells; i no haveu d'agrair-m'ho per res, que si no ni vaig és perquè no em deixa caminar la punxa que l'altre jorn se'm clavà a un peu."

Llavors don Quixot pregà al Pere que li digués quin mort era aquell i quina pastora aquella. El Pere li respongué que el difunt era un ric gentilhome d'aquelles terres, qui, après d'haver fet sos estudis a Salamanca, se'n tornà al seu poble, on passava per molt entès i molt savi. Sabia sobre tot la ciència de les esteles, i ço que passa allà dalt en els cels amb el sol i la lluna, car ens deia puntualment les *cris*.—*Eclipsi* se'n diu, i no *cris*, replicà don Quixot, quan aqueixes dues llums majors s'enfosqueixen." El Pere, no esguardant en futeses, anà dient:—Així mateix endevinava quan fóra l'aynada abundant o *estil*.—*Estèril*, voldreu dir, amic meu, replicà don Quixot.—*Estèril* o *estil*, respongué el Pere, tant se val; i si vostra mercè vol reprendre'm a cada paraula, no acabarem ni d'ací a un any. Doncs, també era molt fort en compondre cobles, en tant que ell feia els vilancets per a la nit de Nadal, i els diàlegs que els nostres fadrins representaven en la diada de Corpus, els quals tothom deia que eren una cosa perfeta. Finalment, no feia gaires mesos que havia tornat de Salamanca, quan un jorn va comparèixer vestit de pastor, amb son gaiato i samarra, i junt amb ells, es vestí de pastor un seu amic anomenat Ambròs, que havia estat son company d'estudis. Com els del poble veieren aquells dos estudiants tan d'improvís convertits en pastors, foren molt meravellats, i no sabien endevinar la causa qui podia haver-los induït a fer tan estranya mudança. Ja llavors era mort el pare de Crisòstom, heretant aquest un bon patrimoni, així de béns mo-

bles com de seients, i no poca quantitat de bestiar gros i menut. Es veritat que ell s'ho mereixia, puix era molt bon company, afable, caritatiu, amb una cara que tenia com un àngel. Després fou sabut com ell havia canviat d'hàbit tan solament perquè estava enamorat de la bella Marcela, a qui ell volgué seguir per aquestes muntanyes. I ara vull dir-vos qui és aqueixa rapadora, que tal vegada, i sens tal vegada, no haureu sentit mai una cosa semblant en tots els dies de vostra vida.

“Deveu, doncs, saber, senyor meu de la meua ànima, que en el nostre poble hi vivia un pagès nomenat Guillem, encara més ric que no el pare de Crisòstom. Aquest pagès tingué una filla, del sobrepарт de la qual morí sa mare, qui era la dona més honrada que mai fou vista en tots aquests encontorns. Apar-me com si encara la veiés, amb son rostre que semblava la lluna i amb sos ulls que eren com dos sols; era no-res-menys treballadora i amiga dels pobres, en tant que, si ella no és ara al paradís, no sé on nosaltres anirem. Amb la pena que li causà la pèrdua de tan bona muller, morí son marit Guillem, deixant la seva filla Marcela, jove i rica, en poder d'un oncle seu, capellà i beneficiat del nostre poble. Cresqué la nina amb tanta de bellesa, que si bé era molta la que sa mare posseïa, tothom jutjava que la de sa filla devia superar-la: puix arribada en edat de catorze o quinze anys, no era ningú que, veient-la, deixés de beneir Déu, qui tan bella l'havia criada, i quasi tots els joves tornavent-se folls d'amor per ella. Son oncle tenia-la amb gran recolliment guardada; emperò la fama de sa extremada bellesa anà divulgant-se de tal manera, que, tant per ella com per ses moltes riqueses, de tots els mi-

llors partits que es trobarien de moltes lle-
gües a l'entorn era pregat, sollicitat i im-
portunat son oncle perquè volgués donar-
los-la en matrimoni. Aquest, qui era un
bón cristià de veres, encara que fos son de-
sig casar-la tan prompte com tingués l'edat
convenient, no volgué res empendre's menys
del seu consentiment, ben lluny de cobdiciar
el guany i benefici que l'administració del
patrimoni de la jove li oferia; de la qual
cosa tot el poble le'n feia justícia. I ja pot
pensar si seria bo aquell clergue, qui obli-
ga els seus feligresos a que en diguin tant
de be, sobretot en un poble de muntanya,
on de tot es murmura.

—Es ben veritat—digué don Quixot—, i
prosseguiu vostra relació, que és excellent,
i vos que la referiu amb molt bona gràcia.
—Jo pugui guanyar-me la del Senyor—afe-
gí el Pere—com sia aquesta la més impor-
tant de totes. No-res-menys deveu saber que,
per quant el bo de l'oncle proposava i deia
a la neboda totes les ofertes dels qui la
pretenien per muller, ella sempre respon-
gué que no volia maridar-se, que era prou
jove encara, i altres raons tan justes com
raonables. Amb això, son oncle, deixant
d'instar-la, esperava que ella mateixa, de
son grat, volgués triar-se la companyia;
car ell sempre deia, i deia molt bé, que els
pares jamai no deuen donar estat als fills
contra la llur voluntat. Mes, heu-vos aci
que un jorn, quan menys ningú s'ho espe-
rava, de sobte apareix la posturera Marce-
la convertida en pastora; i sens escoltar
son oncle ni tots els del poble qui la des-
aconsellaven, no parà fins que amb les al-
tres pastores de la contrada posà's a guar-
dar ella mateixa son bestiar. Tan bon punt
com semblant bellesa fou a tothom manifes-
ta, no sabré jo bonament dir-vos la colla

d'enamorats, rics, nobles i pagesos qui, vestits de pastors, li han anat darrera per aqueixos camps, fent-li amoretes. L'un d'ells, com abans he dit, fou el nostre difunt Crisòstom, de qui deien que, no tenint-ne prou d'estimar-la, fins l'adorava amb excés. No és per ço de creure que la Marcela, amb tot que portava aquella vida tan lliure i tan poc recollida, hagi manifestat el més mínim senyal de res qui sigui en menyspreu de la seva honestedat i modèstia; ans, molt al contrari, de tots quants la serveixen i pretenen, cap d'ells no ha pogut mai vanagloriar-se que ella li hagi donat ni la més petita esperança de satisfer son desig. Doncs, encara que del tot ella no defuig la conversa i companyia dels pastors, a qui tracta afable i amistosament, en arribant un d'ells qualsevol a descobrir-li son intent, per molt que sia tan just i sant com el del matrimoni, veureu que encontinent el foragita de si tan lluny com podria fer-ho amb un trabuc.

“Amb semblant manera de procedir, senyor cavaller, jo us diré que la tal minyona causa més dany en aquesta terra que si hi hagués entrat la pesta, perquè la seva afabilitat i bellesa atrauen els cors dels qui la tracten, volent amar-la i servir-la; emperò son menyspreu els condueix a l'extrem de la desesperació, per tal que no saben què dir-li sinó, cridant, nomenar-la cruel i desagradida, amb altres títols consemblants, qui bé demostrren la qualitat de son comportament. Si algun temps aquí estiguéssiu, oh senyor, sentiríeu ressonar aquestes valls amb els planys dels desenganyats qui la segueixen. No està gaire lluny d'ací un lloc on es troben com dues dotzenes d'altíssims faigs, i no n'hi ha un menys de tenir gravat en sa escorça, o bé escrit, el nom de *Marce-*

la. Ací un pastor qui sospira, allà un altre lamentant-se, enllà s'ouen cançons amoroses, més ençà desesperades cobles: tal hi ha qui passa totes les hores de la nit, assegut al peu d'una roca, i allà, sens cloure els plorosos ulls, l'aconsegueix el sol de la matinada; tal altre, sens donar pau ni treva als seus sospirs, ajegut damunt l'abrasedora sorra, i en una de les més xardoroses migdiades de l'estiu, endreça son llastimós plany al cel pietós: emperò de tots ells, lliure i desembarassadament, triomfa la gentil Marcela. Tots nosaltres qui la coneixem, esperem a veure com acabarà sa altivesa i qui serà l'afortunat qui pervindrà a doblegar un caràcter tan altívol i a gaudir una tan extremada bellesa. Doncs, com tot ço per mi referit sigui prou veritat, també crec que ho serà ço que el nostre sagal ens referí de la mort de Crisòstom. Per tant, jo us aconsello, senyor cavaller, que no deixeu d'anar demà a son mortuori, que serà molt vistós, per ço que Crisòstom comptava amb molts d'amics, i encara no està a mitja llegua d'ací el lloc on deuen soterrar-lo."

Don Quixot assegurà al pastor que ell es donaria prou ànsia d'anar-hi, agraint-li el plaer que li havia procurat amb la narració de tan delitable història, Sanxo Pança, qui ja donava al diable la parleria del cabrer, amb gran instància pregà son senyor que volgués anar-se'n a dormir. Així ho féu don Quixot, entrant dins la barraca d'En Pere, on passà quasi tota la nit fent memòria de sa senyora Dulcinea, a imitació dels amants de la Marcela. Sanxo Pança va endegar-se entremig del Rossinant i de son ruc, i dormí, no com a enamorat desafortunat, sinó com aquell qui està cruixit d'un fart de bastonades.

CAPITOL XIII

On es prossegueix la contalla de la pastora Marcela, amb altres fets.

No bé l'aùrora hagué començat d'illuminar l'Orient, com els cabrers aixecaren-se i anaren a don Quixot, per dir-li si estava encara en son propòsit d'anar a veure el famós enterrament de Crisòstom. Don Quixot, qui no desitjava altra cosa, llevà's, donà ordre a son escuder que ensellés el Rossinant, i prestament posaren-se tots en camí.

No havien caminat encara un quart de llegua, quan trobaren sis pastors, amb negres samarres vestits, cenyint llurs testes d'amargs baladres i de xiprers, i a la mà portaven grossos bastons de grèvol. Així mateix venien amb ells dos gentilshomes cavalcant, i tres mossos qui els acompanyaven a peu. Com les dues colles foren juntes, saludaren-se cortesament, i obtinguda notícia els uns dels altres que anaven al mateix lloc, seguiren tots plegats per llur camí.

Un d'aquells gentilshomes de cavall, després que hagué entrat en conversa amb don Quixot sobre la infortunada mort de Crisòstom i sobre l'estrany comportament de la bella Marcela, demanà al nostre cavaller quina era la causa que anés armat d'aquella manera per una tan pacífica terra.— Ma professió, li respongué don Quixot, no em permet ni consent que jo vagi altrament: la bona vida i els plaers no s'inventaren sinó per als delicats cortesans, mentre que el treball, la inquietud i les armes sols foren inventades i fetes per aquells que el món nomena cavallers aventurers, i dels

quals jo tinc l'honor d'ésser, encara que sia el més ínfim de tots."

El gentilhome, qui es nomenava Vivaldo, i era un poc atordit, com oí semblants raons, el prengué per boig, i per a saber quina mena de bogeria era la seva, li preguntà què volia dir cavallers aventurers.—No han llegit mai, per ventura, vostres mercès, respongué don Quixot, els annals i històries d'Anglaterra on s'hi refereixen els alts fets del rei Arthur, vulgarment nomenat Artús, de qui prové aquella tradició tan antiga i coneguda en tot el regne de la Gran Bretanya, que creuen que aquest rei viu encara sota la figura d'un corb, i que ha de tornar a cobrar son regne i cetre? Doncs, no hi haurà qui provar pugui que, de llavors ençà, un anglès haja mort mai algun corb. En el temps d'aquest gran rei fou instituït l'orde dels cavallers de la Taula Rodona, i així mateix com allà és escrit, passaren els amors de Lançalot del Llac amb la reina Ginebra, fent de mitjancera la tan honrada donya Quintanyona, d'on prengué peu aquell romans tan conegut i decantat en la nostra Espanya:

No fou jamai cavaller
de dames tan ben servit
com el pros don Lançalot
quan de la Bretanya eixí.

seguint, amb aquell parlar tan dolç i suau, llurs amorosos i esforçats actes. Des de llavors, l'orde de la cavalleria anà creixent i estenent-se per moltes i diverses parts del món: i en ell adquiriren alta nomenada, per llurs fets insignes, el valerós Amadís de Gaula, amb tots sos fills i néts, fins a la quinta generació, i l'esforçat Fèlixmarç d'Hircània, i el mai, com es deu, prou alabat

Tirant lo Blanc, i quasi en aquest nostre temps havem vist, oït i conegut l'invencible don Belianís de Grècia. Doncs, aquests, senyor meu, són els cavallers aventurers, i aquell que suara he dit és l'orde de cavalleria; en el qual, com he dit abans, encara que pecador, tinc jo feta ma professió, i tot el mateix que els dessús dits cavallers professaren jo professo, anant-me'n per aqueixos erms i despoblats, cercant les més perilloses aventures que vulgui la sort presentar-me, amb deliberat cor d'oferir mon braç i ma persona en ajuda dels flacs i desvalguts."

Oïdes aquestes raons, Vivaldo acabà d'endevinar quina era la folia de don Quixot, i com encara tenien camí a fer per arribar al lloc de l'enterrament, volgué divertir-se un poc, donant-li ocasió de passar endavant amb sos despropòsits, i així li digué:—Se'm figura, senyor cavaller aventurer, que vostra mercè haurà escollit una de les més dures professions que hi ha en la terra, perquè vull creure que ni la dels frares cartoixans sia ni de molt tan austera.—Podrà ésser tan austera, respongué nostre don Quixot, emperò tan necessària al món, quasi que ho posaria en dubte; puix, a dir veritat, els religiosos, molt reposadament i amb tota pau, imploren del cel el bé de la terra, mentre que nosaltres, els cavallers, posem per obra ço que ells demanen; la qual cosa defensem amb l'esforç de nostres braços i amb els talls de les nostres espases; i no, per ventura, arrecerats sota cobert, sinó al cel descobert, exposant-nos als xardorosos raigs del sol de l'estiu i als aspres gels de l'hivern. Per tant, bé pot dir-se que som el braç de Déu ací en la terra i els ministres de sa justícia. Doncs, comsevulla que les coses de la guerra i aquelles a ella tocants

i atenyents no puguin ésser executades sinó amb excessius afanys i treballs, segueix-se que aquells qui la professen passen, sens dubte, majors fadigues que no aquells qui en reposada pau demanen a Déu que vulgui afavorir els qui poc o res no poden. Per això, ben lluny de creure que l'estat de cavaller aventurer sia, ni de molt, tan bo com el de religiós enclaustrat, vull solament deduir, per quant jo patesc, que sens dubte és més carregós i més assarronat, i més famolenc i assedegat, miserable, espellifat i pollós; perquè els cavallers passats no hi ha dubte que passaren moltes i grans desventures en el decurs de llur vida. I si alguns arribaren a emperadors, a fe que els costà bon cabal de llur sang i suors, i que, sens l'ajuda d'algun encisador i savi qui per ells vetllava, hagueren vist ben defraudats llurs desigs i fallides llurs esperances.—Só del mateix parer vostre, replicà Vivaldo; emperò una cosa hi ha, entre moltes d'altres, que no puc gens aprovar als cavallers aventurers; i és, que en el punt d'escometre alguna perillosa aventura, mai no es recorden d'encomanar-se a Déu, com tot bon cristià és tingut en semblants moments, sinó que solen recomanar-se a llurs senyores amb tal devoció i voluntat com si elles fossin altres tantes deesses; cosa que al meu entendre, put un poc a gentilisme.—Senyor, li respongué don Quixot, això no pot fer-se en ninguna altra manera, com sigui un antic costum de l'art de cavalleria, que el cavaller en el moment d'empendre's qualsevol fet d'armes, faci record de sa senyora, i que giri els ulls suau i amorosament vers ella, com volent demanar-li favor i ajuda en el dubtós pas que està per escometre: i encara, estant cert que no el sent ningú, així mateix deu proferir algunes paraules

entre dents, recomanant-se-li de tot son cor. Això no vol dir que deixi d'encomanar-se a Déu, que lloc i temps li resta per fer-ho en el curs de l'obra.—No obstant, contestà l'altre, moltes vegades he llegit quan se traben de raons dos cavallers aventurers, i de paraula en paraula entrar-los la ira, girar els cavalls, partir-se de bon tros del camp, i tantost, sens més ni més, arrenquen a córrer l'un envers l'altre, tot encomanant-se a les llurs senyores: i ço que d'un tal encontre sol esdevenir-se, és que l'un cau per les anques del cavall, travessat de part a part amb la llança de son contrari, i si l'altre ben amatent no s'agarra a la crin del seu, tampoc deixaria de caure en terra; i ara jo no sé com el mort tingui temps per encomanar-se a Déu en aquesta tan accelerada obra. Més valdria que les paraules que esmerça adreçant-se a la seva dama, les hagués invertides en allò que devia i estava obligat com tot bon cristià: encara que, segons tinc entès, no tots els cavallers aventurers tenen dama a qui encomanar-se.—Això no pot ésser, digué, interrompent-lo don Quixot; i dic que no hi pot haver un cavaller aventurer sens dama, perquè és en ells tan natural i propi de trobar-se enamorats com tenir esteles el cel: i com fos conegut algun cavaller aventurer sens amors, fóra considerat, no com legítim, sinó com a un bastard qui penetrà en la fortalesa de la dessús dita cavalleria per sorpresa, com un lladre saltejador.—Malgrat això, replicà Vivaldo, si jo mal no recordo, em sembla haver llegit que don Galaor, germà de l'esforçat Amadís de Gaula, no tingué mai dama alguna assenyalada; i no per això fou menys estimat, essent tingut per molt valerós i reputat cavaller.—Senyor meu, digué llavors don Quixot, una flor no fa es-

tiu, tant més, com jo sé com aqueix cavaller secretament estava prou enamorat, a part que per natural inclinació amava totes les dones que bé li pareixien, sens que hi pogués posar fre: emperò, a la fi, prou aclarit està que ell ne tenia una, a qui féu senyora de sa voluntat i a la qual s'encomanava en secret.—Puix que així és, digué Vivaldo, bé es podrà creure que vostra mercè sia esclau de l'amor, puix essent de la professió, i amb tal que vostra senyoria no vulgui fer estima d'ésser tan reservat com don Galaor, de tot mon poder li suplico, en nom de tota la companyia i en el meu propi, que tingui a bé dir-nos el nom, pàtria i bellesa de la seva dama, la qual es creurà prou afortunada que tot el món sàpiga com és amada i servida d'un tal cavaller com la vostra mercè representa.”

Aquí don Quixot llançà un gros sospir i digué:—Jo no sabré dir certament si ma dolca enemiga serà contenta que el món sàpiga com jo la serveixo: solament puc respondre a les preguntes tan cortesament a mi fetes, que son nom és Dulcinea, i que del Tobós és filla; son estament serà quan menys el de princesa, puix reina és i sobirana meva: sa bellesa està molt per damunt d'aquelles perfeccions que la imaginació dels poetes solen prodigar a llurs dames: puix els seus cabells són d'or fi, el seu front apar uns Camps Elíseus, les seves celles són dos arcs del cel, sos ulls dos sols, ses galtes dues roses, sos llavis de coral, les seves dents perles, son coll és d'alabastre, son pit de marbre, ses mans de vori, sa blancor és com la neu; i aquelles parts que l'honestedat encobrí a la vista humana són tals, a mon entendre, que solament la discreta penetración podrà exaltar-les, mes no acompanyar-les.—Voldria jo saber a quina

família i generació pertany, insistí Vivaldo." Llavors don Quixot, responent, digué:—No us diré jo que pervingui dels antics Curcis, Caius i Scipions de Roma, ni dels moderns Colones i Orsinis; ni tampoc dels Montcades i Requesens de Catalunya, dels Ribelles i Vilanoves de València, dels Palafox, Ucs, Rocabertis, Corelles, Lunes, Alagons, Urreas, Folcs i Gurees d'Aragó, dels Cerdas, Manrics, Mendoces i Guzmans de Castella, ni dels Alencàsters, Pallas i Meneses de Portugal, sinó que pervé d'una casa del Tobós de la Mancha, el llinatge de la qual, encara que modern, bé podria donar generós principi a les més il·lustres famílies dels segles a venir. I en això ningú no vulgui contradir-me, com no sia amb les condicions que Zerbi posà sota el trofeu de les armes de Rotllan, on deia:

*Ningú les mourà
qui estar a prova amb Rotllan no podrà."*

Amb molta atenció anaven tots escoltant el raonament dels dos, i fins els cabrers i pastors arribaren a conèixer l'excessiva falta de judici del nostre cavaller. Solament Sanxo Pança, qui creia cegament tot quant son senyor deia, sabent prou qui era i coneixent-lo de temps, no podia comprendre que, havent viscut sempre tan prop del Tobós, no hagués mai sentit nomenar tal princesa; i així, li costava de creure tot quant es referia a la gentil Dulcinea del Tobós.

En això, veieren que per un barranc baixaven una vintena de pastors, vestint tots samarres negres i coronats amb garlandes de xiprers. Entre sis d'ells portaven una lli tera, coberta amb diversitat de rams i de flors. Un dels cabrers, qui els va veure, digué:—Aquells qui per allà vénen són els

qui porten el cos de Crisòstom, i el peu d'aquella muntanya és el lloc on ell demanà que fos soterrat." Llavors cuitaren per aconseguir-los, arribant al punt que ja havien aquells deixat la llitera en terra, i que quatre pastors cavaven la fossa prop d'una penya de roca.

CAPITOL XIV

On es dona fi a la història del difunt pastor, amb altres fets inesperats.

Aprés de saludar-se afablement els uns als altres, don Quixot i aquells qui amb ell anaven miraren-se de prop la llitera, on veieren un cos mort, cobert de flors i vestit així com un pastor, que pareixia tenir trenta anys, i a qui la mort no havia tant desfigurat, que no deixés entreveure son rostre agraciât i sa airosa presència. A l'entorn seu, i en el mateix baiard, havien posats alguns llibres i molts papers. Tant els qui buidaven la fossa com aquells qui s'ho miraven, i tots els qui allà eren presents, guardaven un meravellós silenci, fins que, parlant un dels qui havien portat el mort, digué:—Ja que tan puntualment voleu complir la darrera voluntat de Crisòstom, mireu, Ambròs, si és aquest el lloc que ell deixà dit en son testament.—Sí, respongué el trist Ambròs; és aquí que mon infortunat amic em referí moltes vegades la història de sa desventura; ací és on veié per primera vegada aquella desapiadada enemiga de l'humana llinatge i on li declarà son pensament tan pur com era honesta l'amor seva,

i ací, finalment, acabà de desenganyar-lo la desconeixent Marcela, per tal que posà terme a la tragèdia de sa miserable vida. Senyors, digué llavors girant-se a don Quixot i als altres, aquest cos que amb piadosos ulls esteu mirant, albergà un esperit en el qual el cel havia abocat una infinita part de ses riqueses. Heu-vos ací quant ens resta d'aques. Crisòstom, tan lloat per son enginy i estimat per son agradós tracte, l'extrem de la gentilesa, fènix en la amistat, magnífic ultramesura, sever sens pressumpció, festiu sens baixesa, i, finalment, el primer en tot quant pot dir-se bo un home, i sens parió en tot allò que un hom pugui ésser desafortunat. Estimant, fou avorrit; adorant, fou menyspreat; suplicà una fera, instà un cor de marbre, perseguí una ombra, plorà en el desert i servi la ingratitude, percaçant com a única recompensa ésser despulles de la mort en el mig del camí de la seva vida, la qual li arrabassà una pastora, a qui ell procurava fer viure eternament en la memòria dels homes: doncs, de tot això serien testimonis aquests papers que davant teniu, si ell no hagués ordenat de depositar-los a les flames en havent depositat son cos a la terra.

—No sereu vós tan dur i cruel, digué llavors Vivaldo, que vulgueu posar per obra un tal encàrrec, puix que no és just ni prudent complir semblants voluntats quan són tan fora de tot discurs raonable. I així, ja que doneu, senyor Ambrós, el cos de vostre amic a la terra, no vulgueu abandonar sos escrits a l'oblit, per ço com, donant vida a aquests papers, fareu que sia sempre manifesta la crueltat de Marcela. Tots els qui aquí som ja sabem la història de l'enamorat i desesperat amic vostre, com així també l'amistat que amb ell vos lligava:

perquè, moguts de gran compassió, deixàrem nostre dreturer viatge i havem acordat de venir a veure amb nostres ulls ço que tant ens tenia contristats d'oir-ho. Doncs, en paga d'aquesta nostra aflicció i del bon desig que tenim de donar-hi remei en quant ens serà possible, us preguem, oh discret Ambròs! com així us ne suplico de ma part, que, desistint de cremar aquests papers, vulgueu deixar portar-me'n alguns." Llavors, sens esperar resposta, Vivaldo estengué la mà, prenent els primers fulls que més prop tenia. Veient això, digué Ambròs: —Per cortesia consentiré que serveu, senyor, els que ja teniu; mes fóra en va que m'aconselléssiu de salvar els altres." Com tots els presents tinguessin bé prou desig de conèixer ço que aquells papers contenien, obrint-ne un Vivaldo i llegint amb veu clara, trobà que deia de la següent manera:

CANÇÓ

"Ja que tu vols, cruel, que ara es publiqui
De l'aspre rigor teu la força injusta
Per l'ampla terra i per la mar immensa,

Faré que el propi infern em comunicui
Rasposos alarits, tonada adusta,
Qui mudin de ma veu la coneixença;

I junt amb mon desig, qui vui es pensa
Retreure't ma dolor i tes hassanyes,
Oiràs de ma irada veu l'accent,
I amb ell, ensems, vindrà per més turment
Algun tros de mes míseres entranyes.

Escolta, doncs, atenta, i considera
Que, no concertada veu, sinó ronquera
Veuràs eixir del meu amargant pit,
Puix és el meu desvari qui l'altera,
Cercant esbargiment en son neguit.

El roncar del lleó tan horrorós,
L'udol del llop feréstec, el xiulet

De l'enroscada serp, el fort cridar
D'algun horrible monstre, l'ominós
Cucleig de la cucala i el bufet
Del vent desenfrenat en alta mar;

Del brau ja vençut, el ronc bramar,
De la vidueta tórtora senzilla
La veu sentida i trista; del mussol
La sotil cantarella, i el desconsol
De tota la infernal negra cuadrilla,

Junt amb mon esperit surtin defora,
Formant una barreja atronadora
Que tot sigui confós, tot enrenou,
Puig la pena cruel que ara em devora
Vol, per a ser contada, un estil nou.

Mata un desdeny, aterra la paciència,
O verdadera o falsa, una sospita;
Procura gelosia anc, un cop fort:

Desbarata la vida llarga absència;
Contra temor d'oblit, gens no profita
Tindre esperança en venturosa sort.

Totes les coses tenen certa mort;
Mes jo, per gran miracle, encara visc,
Gelós i trist, absent i assegurat
De les sospites qui mort m'han donat,
Mantenint aquell foc amb què em delisc:

I en mig de tants turments jamai alcança
Ma vista a veure ombres d'esperança
Ni jo, desesperat, me la procuro;
Ans, per fer-me més greu t'enyorança,
Estar sens ella eternament jo juro.

Pot fer-se que un hom tinga en un instant
Confiança i temor? o això es pot creure,
Tenint les esperances com tinc mortes?

Puc jo, amb la gelosia al meu davant,
Clucar-me sempre d'ulls, si ho tinc de veure
Per mil ferides fetes al cor fortes?

Qui no obrirà de bat a bat les portes
Al greu recel, si veu que li'n convida,
Descobert, el menyspreu i falsedat
Mudada, oh mudament!, en veritat,
Tornant-se en veritat cada mentida?

Oh zels, de vera amor els fers tirans!
Posau-me un agut ferre entre les mans;
Dóna'm, desdeny, la corda encontinent.
Mes ai! que amb cruel victòria en tals ins-
[tants

Vosaltres sofoqueu mon sofriment.

Jo muir, al cap i a la fi, mes m'anima
La idea que tinc en mort i en vida
Tossuda i pertinaç la fantasia.

Puix dic que va encertat el qui bé estima;
Que l'ànima és més lliure, si rendida
Segueix del déu Amor la tirania;

Que l'enemiga, gentil, sempre mia,
Perfeta com el cos l'ànima té;
Que jo la culpa tinc si m'abandona;
Que en canvi de les penes que Amor dóna
L'imperi seu pacífic ell manté.

Ningú em treurà d'ací; la corda enllaço.
I així, apressurant l'infeliç plaço
A què m'ha reduït el seu desdeny,
Lligat amb el dogal que ara jo em passo,
Acabaré, amb la vida, vida i seny.

I tu, que amb crueltat tan gran demostres
Com finir pugui amb aquesta бага
La fadigada vida que aborresc;

Jatsia veus que et dóna clares mostres
Aquesta del meu cor pregonja plaga,
Que a ta rigor alegre m'oferesc,

Si per ventura veus que jo meresc
Que el cel asserenat dels teus bells ulls
S'alteri v'ent ma mort, guarda't, no ho facis
Perquè no vull, en res, tu satisfacis
Mon esperit donant-te sos despulls:

Ans contempla, rient, l'acció funesta,
Demostrant que ma fi serà ta festa.
Encara que avisar-te és ximpleria,
Puix crec serà ta glòria manifesta
Com veuràs de ma vida l'extrem dia.

Vingui, doncs, de l'abís, que ja és temps,
Tàntal assedegat, Sísif vingui
Amb son terrible pes arrossegant;

Meni Tici el vóltor, i tots ensems
Amb Ixion rodant, que no es detingui,
Les germanes, llurs pitxells omplenant:

1 tots els ais que fan de to variant
Traslladin dins mon pit, i amb veu ben bai-
(Si a un desesperat són concedides) [xa
Entonin les exèquies molt sentides.

Al cos a qui es denegui fins la caixa.

I l'infernai porter de les tres cares
Amb altres cent i mil quimeres rares
Que portin el dolorós contrapunt,
Puix altra millor pompa, si ho repares,
No la mereix un amador difunt.

Cançó desesperada, vui no ploris
Ma trista companyia ni l'enyoris;
I perquè l'ocasió de sa ventura
Amb ma desventura encar' milloris,
Alegra't ací dins ma sepultura."

A tots els qui l'havien escoltada, agradà la cançó de Crisòstom: amb tot, el qui la llegí digué que li semblava no estar molt conforme amb la relació que ell havia sentit de la modèstia i bondat de Marcela, per tal com en aquella planya's de gelosia, sospites i d'absència, cosa que requeia en descrèdit i disfama de la gentil Marcela. En això respongué Ambròs, comsevulla que coneixia fins els més recòndits pensaments de son amic:—Amb la sola fi, senyor, de satisfer vostre dubte, bó és que sapigueu que quan aquest infortunat escriví la dessús dita cançó, estava absent de la Marcela, de qui s'allunyà per veure si l'absència usava amb ell dels seus ordinaris furs; mes, per ço com l'enamorat absent de tot s'enfastija i veu-se instantment rodejat de la temor, així mateix el turmentaven a Crisòstom la imaginada gelosia i les sospites temudes com si fossin veritables. Així, doncs, roman en son lloc la veritat que la fama pregona de la

bondat de Marcela; la qual, llevat d'ésser cruel, i un xic superbiosa, i bon tros esquiva, la mateixa enveja ni pot ni deu posar-li pas cap falta.—Així és la veritat, digué Vivaldo”; i anava a llegir un altre paper dels que havia lliurat del foc; mes li, ho estorbà una visió meravellosa (que tal pareixia), la qual sobtadament es presentà davant els ulls de tots: i fou, que en el cim de la roca on estaven cavant la fossa aparegué la pastora Marcela tan galana, que sa bellesa fins excedí sa pròpia fama. Els qui encara no la coneixien, miraven-la amb meravellós silenci, i aquells qui estaven acostumats a veure-la no en restaren per això menys sorpresos, com si per primera vegada l'haguessin vista. Tan bon punt com l'albirà l'Ambròs, amb mostres de viva indignació, li digué, cridant:—Véns tu a veure, per ventura, o fer basilisc d'aquestes muntanyes, si amb ta presència destillen encara sang les ferides d'aquest miserable a qui ta crueltat llevà la vida? O vénis tu ací per vanaglòria de ta cruel empresa, o ja per a contemplar des d'aquesta altura, com aquell desapiadat Neró, l'incendi de sa abrasada Roma? Respon-me, i digues quina és la cosa que tu més desitges, puix sabent jo que Crisòstom, en vida, no deixà mai d'obeir-te, encara, après de mort, jo faré que et vulguin obeir aquells qui amics seus es nomenaren.”

Llavors respongué la pastora: — Jo no vinc, oh Ambròs, per res d'això que tu dius; mes tan solament per defensar-me i donar a entendre com van errats aquells qui de la desesperació i mort de Crisòstom volen culpar-me: doncs a tots els qui aquí sou jo prego d'escoltar una veritat que us diré, la qual bé podrà convèncer els de clar enteniment. El cel em dotà, segons vosaltres

dieu, de tan singular bellesa, que no us sabeu estar d'amar-me, per la qual raó preteneu que també jo estigui obligada a estimar-vos. Amb l'enteniment natural que Déu m'ha donat, jo entenc que tot allò qui és bell, sigui amable; emperò no puc comprendre com l'objecte amat, per raó de sa bellesa, estiga obligat a amar aquell qui l'ami. Tant més, que podria enamorar-se de ço qui és bell un de lleig; i essent tota cosa lletja digna d'avorriments, no escauria gens bé al qui digués:—Jo t'amo per la teva gran bellesa, i deus amar-me encara que jo sia lleig.—Emperò, encara posat cas que els dos sien iguals en gentilesa, no per això deuen tenir un mateix desig, puix no totes les belleses enamoren, que algunes solament alegren la vista i no subjuguen la voluntat: doncs, com totes les belleses enamoressin i captivessin, tindriem les voluntats sempre confoses i esgarriades, no sabent en quina aturar-nos, i així com són infinitat de gentils criatures, serien també llurs desigs innumbrables. Essent, doncs, així, que la veritable amor no es divideix, sinó que deixa la voluntat lliure i no forçada, per què voleu obligar-me a fer cabal de les declaracions d'amor vostres? Vosaltres vos planyeu perquè essent jo bella, no us amo. El mateix dret tindria jo de lamentar-me si, deixant d'ésser bella, vosaltres no m'estiméssiu. I si bé ho considereu, no podeu culpar-me de la bellesa que tinc, puix, tal com és, el cel la'm donà de gràcia, sens que jo la demanés ni escollís; i així com la vibra no té alguna culpa del verí que porta, perquè li'l donà la naturalesa, tampoc jo meresc que se'm reprengui per ésser bella: doncs bellesa en la dona honesta és com foc apartat o bé tallant espasa, que ni aquell crema ni aquest. fereix al qui no s'hi atansa. L'honra i la

virtut són ornaments de l'ànima, sens els quals jamai no apareixerà bell un cos, per més que ho sigui. I ja que l'honestedat és una de les virtuts que més embelleixen l'esperit, per què ha de perdre-la aquella qui, estimada per sa bellesa, correspon a la intenció de qui solament per son plaer i amb totes ses manyes procura fer-la'n despendre? Jo nasquí lliure, i per poder viure amb llibertat, he escollit el repòs dels camps, passant ma vida entre els arbres i les transparents aigües dels torrents. Si de mi algú s'enamorà amb sos ulls, jo l'he desenganyat amb paraules; i ja que els desigs es mantenen d'esperances, comsevulla que de mi cap no pogués tenir-ne Crisòstom ni algú altre, bé es pot dir que ans l'occi sa obstinació que no la crueltat meva: i si se'm vol fer avinent que eren sos pensaments honestos, i que, per tant, devia jo correspondre-li, diré que, quan en aquest mateix lloc on ara veig el seu cos, va declarar-me la bondat de la intenció seva, feu-li a saber que tenia deliberat propòsit de viure en perpètua solitud i que la terra sola gaudís el fruit de mon recolliment i les despulles de ma bellesa. Doncs, si ell, amb tot i aquest desengany, volgué porfidiejar contra esperança i navegar amb vent contrari, com no havia de naufragar en mig del golf de sa fallera? D'entretenir-lo amb paraules, jo era falsa; fent-lo content, jo obrava contra ma millor intenció i propòsit. Ell porfidiejà, essent desenganyat: creient-se avorrit, es desesperà: mireu, ara, si puc tenir jo la culpa de sa pena. Qui es cregui enganyat, que es dolga; qui fou decebut d'alguna promesa esperança, pot desesperar-se; si algu jo he cridat, que ho confessi; emperò no em digui cruel ni homicida aquell a qui mai no he enganyat, promès ni cridat. Fins ara no ha vol-

gut el cel que jo estimés per destinació, i fóra en va de creure que jo degui estimar per elecció. D'aquest comú desengany poden particularmentprofitar-se aquells qui em pretenen; i sia entès d'ací en avant, que si algú per mi morís, no moriria de gelosia, puix qui a ningú ama, mai no pot donar gelosia a persona alguna; que els desenganyys no s'han de pendre per desdenys. Qui em diu que só una fera i un basilisc, de mi s'allunya com d'una cosa nociva i maligna; qui m'anomena ingrata, no em serveix; qui em té per cruel, no deu seguir-me: perquè aquesta fera, aquesta ingrata, aquesta cruel i desconeixent, no els cercarà, ni servirà ni perseguirà de cap manera. Doncs, si Crisòtom morí per la seva impaciència i son desig temerari, de què voleu culpar ma honestat i modèstia? Jo, com vosaltres sabeu, tinc riqueses pròpies, i per a res no envejo les dels altres; só de condició lliure, i no vull estar-me subjecta; no estimo ni avorresc ningú; ni jo enganyo aquest, ni me'n vaig amb aquell, ni faig burla de l'un ni m'entretinc amb l'altre. Plau-me de parlar honestament amb les pastores de l'entorn, i la guarda de les meves cabres és mon entreteniment: tenen mos desigs per terme aquestes muntanyes, i si aquells alguna vegada les traspassen, és per contemplar la bellesa del cel, essent així com l'esperit camina devers sa primera estada."

Dient això, sens que cap resposta volgués escoltar, girà les espatlles i ficà's dins un atapeït boscatge qui allí prop estava, deixant-los tots meravellats, tant per sa discreció com per sa gentilesa. A despit de les raons que ella donà, alguns a qui la poderosa sageta dels seus bellíssims ulls havia ferit, intentaren seguir-la; emperò don Quixot, pensant que llavors convenia usar de

sa cavalleria, socorrent les donzelles fretu-
roses, posada la mà en el pom de sa espa-
sa, amb veu alta i clara digué:—Que nin-
gú, de qualsevol estat i condició que sia,
s'atreveixi a perseguir la bella Marcela,
sota pena d'incórrer en la furiosa indigna-
ció meva. Ella ha demostrat amb prou elo-
qüents raons la poca o nulla culpa que ha
tingut en la mort de Crisòstom, i quant lluny
es troba de voler correspondre a qualsevol
amant qui la pretengués: puix és molt just
que, deixant de seguir-la i de perseguir-la,
sia honrada i estimada de tots els bons
d'aquest món, per ço com demostrà ésser
ella l'única qui en ell viu amb intencions
tan honestes.”

Sia per causa de les amenaces de don
Quixot, o ja que l'Ambròs volgués acabar
les cerimònies de son bon amic, ningú no es
mogué ni apartà d'allà fins que, terminada
la fossa, hi depositaren el cos de Crisòstom,
no sens vessar abundants llàgrimes tothom
qui ho presenciava. Tancaren la sepultura
amb una grossa pedra de roca, en la qual
digué Ambròs que tenia intenció de fer es-
culpir el següent epitafi:

Ací jau d'un amador
El cos míser i gelat,
Qui, essent pastor d'un ramat,
Va finir per desamor.
Morí a mans de la rigor
D'una èsquiva bella ingrata,
Amb qui son regne dilata
La tirania d'Amor.

Després escamparen moltes flors i rams
damunt la fossa, i don Quixot prengué co-
miat dels seus hostes. Vivaldo i son compa-
nyó pregaren-lo que volgués anar amb ells
a Sevilla, assegurant-li que enlloc més del

món trobaria tantes aventures. Don Quixot els regracià per la intenció que manifestaven de fer-li mercè, i digué que per aleshores no volia ni devia anar a Sevilla, fins a tant que tingués netejades totes aquelles serres de molts de lladres malfactors que, segons corria la veu, n'estaven totes infestades. Els passatgers, vista sa bona determinació, deixaren-lo, tot seguint llur camí, en el qual no els faltà de què parlar, tant de la història de Crisòstom i la Marcela, com de les follies de don Quixot.

CAPITOL XV

On es refereix el desgraciat encontre que féu don Quixot, en trobar-se amb uns inhumans eugaters.

Pretén el savi Cid Hamet Benengeli, que la causa d'haver refusat don Quixot d'acompanyar Vivaldo a Sevilla fou perquè tenia un secret desig d'anar a cercar la pastora Marcela i d'oferir-li els seus serveis. El cert és que ell i son escuder, acabat que estigueren prou temps cercant-la per aquell bosc on s'era ficada, feren cap a un prat ple de fresca herba, prop del qual un xaragall fressós i falaguer corria, cuidant de passar allí la migdiada que desapiadadament avançava. Posaren peu a terra, deixant el Rossinant i l'ase péixer lliurement de la molta herba que per allí havia; escorcollaren les alforges, i sens fer cerimònies, en bona pau i companyia, menjaren-se ço que hi trobaren. No curà Sanxo de

trabar el Rossinant, posat que el tenia per tan mans i tan pacífic, que ni totes les eugues dels prats de Córdova no li hagueren fet fer un mal pas. Emperò la sort, o, més ben dit, el diable temptador, volgué portar en aquell lloc un ramat d'haques galicianes, menades per uns traginers de Yangües, els quals solien aturar en paratges d'herba i aigua, per fer la migdiada.

Esdevingué, doncs, que el Rossinant, eixint de son natural acostumat, així com les olorà, li entrà desig de xalar-se amb les senyores haques; i tantost, sens demanar llicència al seu senyor, prengué un trotet bon xic mogut, anant-se'n a comunicar amb elles la seva necessitat. Emperò elles, qui segurament tenien més ganes de pasturar que no de jugar amb ell, reberen-lo amb les ferradures i amb les dents, de tal manera que en poc espai tingué rompudes les cingles, i caient-li la sella, restà de pèl a pèl: i encara això no fóra res, sinó que els traginers, veient la força que a llurs eugues era feta, vingueren amb llurs estaques, i feren-li un fart de garrotades, deixaren-lo estès en terra. Entretant, don Quixot i Sanxo, qui la llenyada del Rossinant havien vist, arribaren esbufegant, tot dient aquell a son escuder:—Pel que veig, amic Sanxo, aquests no són cavallers, sinó gent grollera i de baixa mà; perquè pots ajudar-me a pendre venja de l'afront que davant nostres ulls al Rossinant s'està fent. —Quin diable de venjança tenim de pendre, replicà Sanxo, si aquells són més de vint, essent nosaltres només que dos, i tal vegada no valent sinó per un i mig?—Jo sol valc per cent, respongué don Quixot, qui, sens perdre's en raons, tragué sa espasa, envestí els eugaters, i del primer revés partí la jupa de cuir que un d'ells portava, i en-

cara li obrí una gran part de l'espátlla: el mateix volgué fer Sanxo, incitat i mogut per l'exemple que son senyor li donava.

Com els eugaters es veiessin maltractats per aquells dos homes sols, posaren mà a llurs estaques, i enrotllant als nostres aventurers, començaren a repicar-los l'esquena amb gran afany i molta pressa. Sanxo fou el primer de caure, i don Quixot, sens valdre-li son enginy ni son coratge, no tardà a seguir-lo, volent la sort que anés a raure als peus del Rossinant. Els eugaters, veient que els havien donat prou bella salafarda, aplegaren promptament llur rècula, i tocaren el dors, deixant els dos aventurers prou malparats i amb una cara ben llarga.

El primer qui es ressentí fou Sanxo Pança; i trobant-se prop de son senyor, amb veu dolorida i llastimosa, li digué:—Senyor don Quixot, ah! senyor don Quixot!—Què vols, germà Sanxo?, respongué nostre cavaller, amb accent no menys lamentable.—Voldria, si fos possible, li digué Sanxo, que em donés vostra mercè dos glops d'aquella beguda de Ferabrac, puix tal vegada sigui bona per ossos trencats com per ferides.—Doncs, si jo la tingués aquí, contestà don Quixot, què ens faltaria? Emperò et juro, a fe de cavaller aventurer, que si la fortuna no ho disposa altrament, no passaran dos dies sens que jo la tinga en mon poder, o mal han d'anar-me les mans:—I quan li sembla a vostra mercè que podrem valdre'ns dels peus?, preguntà Sanxo.—Jo ho ignoro, li respongué abatut el cavaller; solament puc dir que jo tinc la culpa de tot, que no devia posar mà a l'espasa contra qui no era armat cavaller com jo: doncs bé em crec que el Déu de les batalles haurà volgut donar-me aquest càstig per haver jo traspassat les lleis de la cavalleria. Per tant,

germà Sanxo, convé que tinguis present ço que ara oiràs, puix interessa a la salut de tots dos. Com vegis que semblant canallota vulgui ofendre'ns, no deus esperar que jo tregui l'espasa, sinó que tu tot sol pots atacar-los i castigar-los a ton plaer; i si cavallers vinguessin en llur socors i ajuda, jo sabré defensar-te, ofenent-los a ells de tot mon poder, que prou has vist i coneixes tu la valor de mon poderós braç." Tant romangué ell cofoi amb el venciment del biscaí.

Mes, com a Sanxo no li plagués l'avís de son senyor, així responent, li digué:—Ja li he dit, senyor, que jo só home pacífic, mansuet, reposat, i sé dissimular qualsevol injúria, per tal com tinc muller i fills que mantenir i criar: perquè tinga també vostra mercè com un àvis, puix manat no li pugui ésser, que per res al món jo no posaré mà a l'espasa contra cap villà ni cavaller, i que d'ací fins al dia del Judici vull perdonar tots els greuges passats, presents i venidors, ja vinguin de persona alta o baixa, rica o pobre, noble o plebea i de qualsevol estat o condició que sigui." Oint això, don Quixot, li respongué:—Voldria tenir prou alè, i que la dolor que sento en les costelles em deixés parlar, per fer-te entendre, Pança, l'error en què estàs. Vina'm ací, miserable pecador, i respon-me: Si el vent de la fortuna, que fins ara s'és mostrat contrari, girés a favor nostre, inflant les veles de nostra esperança, perquè salvament i sens contrast algun poguem pendre port en alguna de les ínsules que et tinc promeses, com t'ho faràs, acabat que l'haurem guanyada, no essent tu cavaller, ni volent-ho ésser, ni tenint la valor per venjar tes injúries ni defensar ton senyoriu? Car has de saber que en els regnes i províncies no

vament conquistats sempre es troben alguns esperits inquiets, pertorbadors, inconstants i disposats a qualsevol nova empresa: puix convé que el nou posseïdor tingui prou enteniment per contrastar-los i, sobretot, la valor per ofendre i defensar-se en qualsevol ocasió.—En aquesta que ens havem trobat ara, digué Sanxo Pança, és quan haguera jo volgut tenir tot aquell enteniment i valor que la vostra mercè diu: emperò li juro, a fe d'home pobre, que més estic per cataplasmes que no per sermons. Vegi si pot aixecar-se, i després mirarem de posar el Rossinant bo i dret, encara que no ho mereix, per tal com ell fou la causa principal del nostre capolament; cosa que no haguera jo mai pensat, puix el creia, si menys no, tan cast i pacífic com jo mateix. Bé ténen raó de dir que fins al cap de temps no es coneixen les persones, i que no hi ha res estable en aquest món. Puix, qui podia imaginar-se, après de tan belles coltellades com la vostra mercè donà a aquel malaguanyat cavaller biscaí, que vindria seguidament pel correu aquesta tempestat de bastonades qui s'és descarregada damunt les nostres espatlles?—Encara les teves, replicà don Quixot, ja deuen estar fetes a semblants nuvolades; emperò les meves, criades entre batistes i holandes, bé es pot comprendre que sentiran més la dolor d'aquest desastre, i si no fos perquè em penso, què dic penso? estic ben cert, que aquests accidents són molt propis de la nostra professió, ací mateix jo crec que moriria de pur enuig." En això, l'escuder li digué:—Senyor, ja que semblants aventures solen arregar-se en la cavalleria, digui'm la vostra mercè si esdevenen gaire sovint, perquè, al meu entendre, amb una altra com aquesta, ja no serem bons per aprofitar-nos de la tercera,

si Déu, amb sa infinita misericòrdia, no ve a ajudar-nos. Entén, amic Sanxo, replicà don Quixot, que la vida dels cavallers aventurers està subjecta a mil perills i peripècies, i així mateix poden aquells, en un moment donat, arribar a reis i emperadors, havent passat abans i després diverses calamitats i misèries. Doncs, no es veié l'esforçat Amadís de Gaula pres i en poder de son mortal enemic l'encisador Arcalaus, qui, lligant-lo a una columna, li donà més de dos cents assots amb les regnes de son cavall? Jo sé, per un autor secret, que el cavaller del Febus, essent caigut a una trapa, es trobà sota terra lligat de peus i mans, i allí li donaren una d'aqueixes que en diuen xeringades d'aigua de neu i sorra, que per poc com no ni deixa la vida. Així, bé puc consolar-me com tan bona gent ha rebut encara majors afronts que no aquest que nosaltres passem ara. Perquè deus saber, Sanxo, que no afronten les ferides causades amb instruments que per atzar en les mans es troben; puix no creguis que aquells homes, amb tot i deixar-nos ben capolats, hagin pogut afrontar-nos, com les armes, que per macar-nos usaren, no eren altres sinó llurs estaques, i cap d'ells, que jo recordi, portava estoc, espasa ni punyal.—En bona fe, respongué Sanxo, no em donaren a mi lloc de mirar tant, perquè encara no haguí temps de treure el meu tió, que ja em saludaren les espatlles amb llurs pins, per tal que, llevant-me la vista dels ulls i la força dels peus, caiguí jo en terra, sens poder alçar-me.—Deixa't d'això, amic meu, digué don Quixot, i treu forces de flaqueza, que jo faré el mateix, i vegem com està el Rosinant, que no li haurà tocat al pobre la part més xica de tot aquest malastre.—No tindria això res de nou, contestà Sanxo, es-

sent també ell cavaller aventurer; ço que em té meravellat és com al meu ruc no li'n costà ni un pèl, mentre que nosaltres hi havem deixat les costelles.—Sempre en tota dissort veuràs que la fortuna deixa una porta oberta, afegí don Quixot; i dic això perquè ara aquesta bona bèstia podrà suplir la falta de Rossinant, portant-me en algun castell on me siguin curades les ferides; no tenint jo a deshonor la tal cavalcadura, com recordo d'haver llegit que el vell Silenus, qui fou mestre i pedagog del déu de les rialles, quan entrà a la ciutat de les cent portes, anava molt plaentment muntat sobre un galan ruc.—Sens dubte que aquest bon senyor s'hi podia tenir dret, replicà Sanxo; emperò molt me temo que la vostra mercè no pugui anar altrament que de través i posat com un sac de fems." Llavors don Quixot li respongué:—Les ferides que hom rep en les batalles, ans donen honra que no la lleven: per tant, amic Sanxo, no vull més sentir-te, sinó que, tal com t'he dit, veges d'aixecar-te, i posa'm de la manera que més t'agradi en el teu ruc, que devem pensar d'anar-nos-en, ans la nit no vingui i en aquest despoblat ens atrapi.—Doncs, jo he sentit dir a vostra mercè, replicà Sanxo, que els cavallers aventurers tenien a gran ventura de passar la major part de l'any dormint en deserts i despoblats.—Això és, contestà don Quixot, quan no poden fer altra cosa, o bé que estan enamorats, i és tan cert, com que hi ha hagut cavaller qui s'és estat sobre una roca, al sol i a l'ombra i a les inclemències dels cels dos anys, menys de saber-ho sa senyora. I un d'aquests fou Amadís de Gaula, quan nomenant-se Bell-teñebrós, s'establí en la Penya Pobra, no sé si vuit anys o vuit mesos, car no en tinc ben tret el compte; el

cert és que ell estigué allà fent penitència per no sé quins greuges que li féu la senyora Oriana: emperò, deixem-nos de raons i enllesteix, ans no sobrevingui una nova desventura al ruc com al Rossinant.

—Bé fóra cosa del diable, respongué Sanxo, i deixant anar més de cent ais i sospirs, amb altres tants malviages i renecs, contra aquell qui allà l'havia induït, provà d'aixecar-se, restant a mitjan camí, acotat com un arc turquesc, sens poder-se adreçar del tot. Amb aquesta pena, aparellà son ruc, qui també havia estat bon xic distret amb l'excessiva llibertat d'aquell jorn; després aixecà el Rossinant, a qui no faltava sinó la paraula, per plànyer-se tant o més que son senyor i Sanxo. Finalment, aquest posà don Quixot damunt el ruc, lligà de riata el Rossinant, i agafant al ruc pel ronsal, s'encaminà poc més o menys vers allà on li semblà que podia ésser el camí ral. No hagué caminat una llegua, quan albirà un hostal, que a malgrat seu i gust de don Quixot, havia d'ésser castell: ja podia Sanxo porfidiejar que era un hostal; son senyor sempre tornava amb la mateixa; i la disputa durava encara, quan l'escuder se n'hi entrà amb tota la seva rècula.

CAPITOL XVI

De ço que al nostre cavaller li esdevingué en l'hostal que ell prenia per un castell.

L'hostaler, veient aquell home posat de través damunt el ruc, volgué saber quin mal tenia. Sanxo li digué que no era res, sinó que era caigut de dalt a baix d'una gran

roca. i tenia les costelles bon xic macades. La dona de l'hostaler, ben diferent de les que s'estilen en semblant tràfec, era naturalment caritativa, i solia plànyer les calamitats dels seus proïsmes; perquè donà's brasa d'anar a curar don Quixot, en companyia de sa filla, donzella, jove i agraciada. Així mateix en l'hostal servia una minyona asturiana, ampla de cara, plana de clatell, plana de nas, guerxa d'un ull i de l'altre no gaire sana. Veritat és que la gallardia de son cos suplia les altres faltes: que encara no feia set pams des del cap als peus, i les espatlles, qui prou la carregaven, feien-li mirar a terra més del que ella haguera volgut. Aquesta gentil minyona ajudà la donzella per apariar el llit de don Quixot a unes golfes que, a la traça, havien servit de pallar en altre temps, i on també s'allotjava un traginer qui tenia son jac un xic més enllà del que donaren a don Quixot; i encara que fos fet amb les albardes i mantres dels seus muls, era molt millor que no aquell del nostre cavaller, qui sols contenia quatre mal allisades posts, sobre dos bancs desapariats, un matalàs qui podia servir de vànova, amb uns manyocs que, si per alguns forats no hagués deixat veure com eren de llana, així a les palpentes semblaven còdols, dos llençols fets de cuir de darga i una flassada que prou se li podien comptar els seus fils sens que se n'hagués perdut ni un del compte. Puix en aquest malaurat llit s'ajagué don Quixot, i tantost l'hostalera i sa filla, fent-los llum la Maritornes (que així es nomenava l'asturiana), empastraren-lo de l'un cap a l'altre.

Com, tot curant-lo, l'hostalera veiés don Quixot tot ple de blaus, digué que allò més bé pareixien cops que no caiguda.—No foren cops, respongué Sanxo, sinó que la roca

tenia moltes puntes i rebots, i cada un li navia fet un verdanc." Després anà dient:—Faci vostra mercè per manera que li sobrin alguns emplastres, puix no faltarà qui els haurà de menester, que també jo tinc un poc adolorida l'esquena.—Essent així, digue l'hostalera, també vós deguéreu caure?—No és això, respongué Sanxo, sinó que de l'esglai que prenguí veient caure mon senyor, tinc el cos tan capolat com si m'haguessin donat mil bastonades.—No em meravellu jo d'això, digué la filla de l'hostalera, car moltes vegades he somniat que queia de dalt a baix d'una torre, no acabant d'arribar mai a terra, i l'endemà m'he desperatat tan cruixida i tan malmesa com si verament hagués caigut.—Ací està el quid, senyora, respongue Sanxo; que jo, sens haver somniat, i estant més despert que no ara, tinc, si fa o no fa, els mateixos verdancs que mon senyor don Quixot.—Com se nomena aquest cavaller?, preguntà l'asturiana Maritornes.—Don Quixot de la Mancha, respongué Sanxo; i és un cavaller aventurer dels millors i més esforçats que de molt temps hagin pogut veure's al món.—Què és això de cavaller aventurer? pregunta la minyona.—Per Déu, germana meva, digué Sanxo; tan novella sôu, que encara no ho sabeu? Cavaller aventurer és una cosa que així mateix un hom es pot veure bastonejat com emperador; vui és la criatura més pobra del món, mancat de tot, i demà tindrà dues o tres corones de regnes per donar a son escuder.—Doncs, com se pot fer, digué l'hostalera, que servint un tan bon senyor, no tingueu vós, pel que es veu, si més no, algun comtat?—Encara és d'hora, respongué-li Sanxo; perquè no fa sinó un mes que anem cercant les aventures; i fins ara no havem topat amb cap que ho

sigui, puix tal vegada hi ha que un hom va per una cosa i troba's amb una altra; veritat és que si mon senyor don Quixot guarís de sa ferida o caiguda, i que jo no en surti espatllat, no barataria mes esperances ni amb el millor títol d'Espanya."

Don Quixot, que tots aquests raonaments havia escoltat amb molta atenció, féu un esforç per asseure's en el llit; i prenent la mà de l'hostalera, li digué:—Bé us podeu creure afortunada, gentil senyora, per haver donat alberg en aquest vostre castell a ma persona, la qual jo no haig de lloar, que res envileix tant com les llaors pròpies; emperò mon escuder vos dirà qui só. Tot el més que jo puc fer, és tenir-vos grat d'aquest vostre servei, guardant-lo tots els dies de ma vida escrit en la memòria. Plagués al cel que una poderosa amor no m'hagués fet esclau d'aquella gentil ingrata, que entre dents jo nomeno, car els ulls d'aquesta galant donzella foren senyors de ma llibertat."

L'hostalera, sa filla i la bona de Maritornes, miraven-se les unes a les altres, prou estranyades d'oír les paraules del nostre cavaller, que tant les entenien com si els parlés en grec. No per això deixaren de comprendre que totes es reduïen a oferiments i amoretos; perquè, en llur propi llenguatge d'hostal, molt li agrairen la intenció seva; i després que la Maritornes hagué curat a Sanxo, qui ho necessitava, almenys tant com son senyor, les tres anaren-se'n.

El dur, estret, reduït i enganyador llit de don Quixot era el més proper de la porta; venia després el de Sanxo, qui al costat del seu senyor s'havia endegat amb una estora de boga i una flassada, qui ans mostrava ésser d'*anjou* que no de llana, i un tros més enllà tenia fet el seu jac aquell tragi-

ner de qui abans s'és parlat, qui era un dels més rics d'Arèvalo, segons reconta l'autor d'aquesta història, qui d'aquest traginer fa especial esment, car el coneixia molt, i encara volent dir que li era poc o molt parent: no-res-menys que Cid Hamed Benegeli fou historiador molt curiós i puntual en totes les seves coses; i bé prou que es coneix, puix les que deixa referides, amb tot i ésser tan mínimes i tan rares, no les volgué passar per alt. D'on podran pendre exemple aquells historiadors formals qui tan breu i succintament ens refereixen les accions que tot just ens arriben als llavis, deixant-se en el tinter, ja per deixadesa, ja per malícia o ignorància, el més substanciós de l'obra. Bé n'haja mil vegades l'autor de *Taulant de Ricamont* i amb quanta puntualitat ho descriu tot.

Doncs l'asturiana Maritornes tenia concertat amb el dessús dit traginer que aquella nit es xalarien junts, i havia-li donat paraula que aniria a satisfer-li el gust, en acabat que tothom reposés i que els seus senyors dormirien. Segons diuen, aquesta bona moxa, mai que donà semblants paraules, no havia deixat de complir-les, baldament les hagués donades al mig d'un bosc i sense testimoni; presumia de generosa, i no tenia per cap afront exercir aquell ofici de servir en l'hostal, pues que alguns fets desgraciats que, segons ella deia, eren sobrevinguts a sa família, tenien-la reduïda en aquell estat. El traginer, après d'haver donat el segon pinso a la rècula, gità's damunt les albardes, tot esperant la puntualíssima Maritornes. Ja estava Sanxo emplastrat i ajagut, i per molt que procurava dormir, no li ho permetia la dolor de ses costelles; i don Quixot, que no es trobava

menys adolorit, feia uns ulls com una llebre.

Tot en l'hostal era repòs i silenci; una sola llàntia, penjada al mig del portal, cremava. Aquesta quietud meravellosa i els pensaments que nostre cavaller sempre feia, portaren-li a la imaginació una de les més estranyes ximpleries que bonament poden pensar-se. Puix s'imaginà que la filla de l'hostaler, qui per ell no era altra sinó la filla del senyor del castell, enamorada de sa gentilesa i valor, havia-li promès que aquella nit, d'amagat dels seus pares, vindria a jaure amb ell una bona estona. Amb aquesta imaginació que ell s'era forjada, començà d'affligir-se i pensar en el perill que sa honestedat amenaçava, al mateix temps que, fent-se fort, proposava's de no mancar a la fe que a sa senyora Dulcinea tenia promesa, encara que la mateixa reina Ginebra, amb sa dama Quintanyola, a temptar-lo vinguessin.

Tenint, doncs, en el cap aquests pensaments, arribà l'hora que per ell fou meremada, que l'asturiana, descalça i en camisa, recollits els cabells dins una còfia de cotonina, amb silenciosos i atemptats passos entrà en la cambra on els tres eren allotjats. Emperò, tan just fou a la porta, com don Quixot la sentí, i seient damunt son llit, a malgrat dels seus emplastres i amb prou dolor de ses costelles, estirà els braços per rebre sa gentil donzella. L'asturiana, qui tota recollida i callada, anava a les palpenes, cercant son preferit, topà amb els braços de don Quixot: agarrant-la, llavors, aquest, per l'avantbraç i estirant-la fortament a si, sens que ella gosés parlar, féu-la seure damunt son llit, i com fou a tocar-li la camisa, amb tot i ésser de xarpellera, a ell li semblà que era de finíssim lli. Portava

als braços uns rosaris de vidrets; emperò a ell feren-li l'efecte de riques perles orientals; els seus cabells, que ben mirats tiraven a crin, es dóna a entendre que eren relluents fils d'or d'Aràbia, la qual resplendor fins al mateix sol enfosquia, i l'alè, que sens dubte podia a enciam ranci i mústic, a ell li paregué que flairava una olor suau i aromàtica: doncs, tal era la ceguera del pobre cavaller, que ni el toc, ni l'alè, ni altres coses que la bona donzella amb si portava, no el desenganyaven, i amb tot que eren prou a fer vomitar tot altre qui no fos un traginer, ans li semblava que tenia entre els seus braços una gentil deessa.

Mentre que la tenia ben agafada, amb veu baixa i amorosa, li digué:—Voldria jo trobar-me en tal estat, molt bella i excellent senyora, que pogués amb ma voluntat correspondre a l'extremada amor vostra: emperò la fortuna, qui no es cansa mai de perseguir als bons, de mi ha disposat, reduint-me a aquest llit on jac tan cruixit i malmès, que per molt que jo volgués satisfer vostre desig, no fóra a mi possible. Encara hi ha un altre obstacle molt major, i és la fe que mon cor jurà a la sens igual Dulcinea del Tobós, senyora sola dels meus penaments més recòndits; puix, de no haver-hi aquests obstacles entre mig, certament no róra jo tan ximplot que deixés passar per alt la venturosa ocasió que ara vostra gran bondat em presenta." A tot això, la Maritornes, qui no comprenia ni escoltava les raons de don Quixot, estava suant d'angúnia, i procurava desempallagar-se'n.

El ben trempat traginer, a qui els seus mals desigs tenien despert, així que sentí la porta es posà a escoltar, i com no veiés arribar sa asturiana, llevà's, anà vers el

llit de don Quixot, i esperà quietament fins a veure en què parava aquell raonament que ell no podia entendre. Emperò tantost coneixent que era la Maritornes, qui forcejava per deslliurar-se, mentre que don Quixot la retenia, no agradant-li gens la burla, enlairà son braç i descarregà tan bell cop de puny damunt les barres de l'enamorat cavaller, que tota la boca li anà en sang; i no content amb això, pujà-li de peus damunt les costelles, passejant-s'hi amb molt bon pas de l'un cap a l'altre. El llit, qui era un xic feble, i de no molt forts fonaments, no podent sostenir la doble càrrega del traginer, s'ensorrà fins tocar en terra. Amb el soroll, despertà's l'hostaler, qui tot seguit cridà la Maritornes, i com veïes que no responia, anà a encendre un llum, pensant que tot allò serien renyines de l'asturiana. Aquesta, sentint la veu de son senyor, a qui molt temia, no trobà lloc millor per amagar-se sinó en el llit de Sanxo Pança, qui ja dormia, i allà s'arrupí, caragolant-se com un cabdell. En aquest mateix punt entrà l'hostaler cridant: —On estàs, puta? De segur que tot això són coses teves." Sanxo, qui es despertà, sentint-se aquell embalum quasi damunt seu, cregué tenir un somni pesat, i començà a repartir bons cops de puny a una part i altra, arreplegant-ne no sé quants la Maritornes, qui, ressentida de la dolor, menys d'esguardar sa honestedat, tornà els cops a Sanxo Pança. Veient aquest la manera com era tractat, no sabent de qui, alçant-se com millor pogue, s'abraçà amb la Maritornes, i entre ells dos començà la més renyida i graciosa batussa del món. Com el traginer, amb la claror del llum de l'hostaler, veié que sa dama tan malament ho passava, deixà don

Quixot, i anà dret a ella, per donar-li el socors necessari: l'hostaler també hi corregué, emperò amb intenció diferent, perquè anà a castigar la mosca, creient sens dubte que ella sola era la causa de tota aquella harmonia: i així com solen dir, el gat al rat, el rat a la corda, la corda al pal; el traginer tustava Sanxo, Sanxo la Maritornes, la Maritornes Sanxo, l'hostaler la Maritornes, i tots repicaven amb tanta pressa, que ni un moment de repòs no es donaven. El millor fou que s'apagà el llum, i així, a les fosques, tan sens pietat i a bell ull s'esbatien, que on-se-vulla que la mà posaven, no deixaven res sencer.

Per ventura, aquella nit, a l'hostal s'al·lotjava un cap de colla o quadriller de la Santa Germandat, qui, sentint el tripijoc de la batussa, prengué sa mitja vara, la capsa de llauna on tenia els seus títols, i entrant a les golfes sens veure-hi gota, es posà a cridar: —Feu pas a la justícia!, respecteu la Santa Germandat!" El primer amb qui s'encontrà fou amb l'apunyegat don Quixot, qui en son llit desballestat estava estès boca per a munt i fora de sentits. El cap de colla, a les palpentes, agafà'l per la barba, i, veient que no fugia ni es bellugava, esforcà encara més la veu, dient: —Tanqueu la porta de l'hostal! No deixeu eixir ningú! Favor a la justícia, que ací han mort un home!" Amb aquests crits, tots s'espantaren, i cadascú deixà la brega en el grau que el sobtà la veu. L'hostaler se retragué a sa cambra, el traginer damunt ses albardes, la Maritornes al seu llit: tan sols don Quixot i Sanxo no es pogueren moure d'on es trobaven. El cap de colla volgué anar a cercar un llum per pendre els delinqüents: emperò l'hostaler, tot anant-

se'n a sa cambra, a gratcient havia apagat la llàntia del portal, i així el quadriller no tingué més remei que anar a la llar, on amb prou pena i molt de temps encengué un altre llum d'oli.

CAPITOL XVII

On es segueixen els innumbrables treballs que l'esforçat don Quixot i son bon escuder passaren a l'hostal que per llur mala-ventura aquell pensà que era un castell.

Entretant, don Quixot, tornat de son paroxisme, amb to de veu lamentable, començà a proferir: —Amic Sanxo, que dorms? ¿que dorms, amic Sanxo? —Com puc jo dormir, malviatge!, respongué Sanxo ple d'afflicció i de despit; si crec que tots els diables aquesta nit s'han desencadenat contra meu. —Així ho pots ben creure, digué don Quixot: o jo no hi entenc res, o aquest castell és encantat, perquè deus saber... emperò això que ara vull dir-te has de jurar-me que ho tindràs secret fins après de la meua mort. —Ho juro, li digué Sanxo. —Jo ho dic, replicà don Quixot, perquè só enemic de llevar l'honra de ningú. —Està bé, respongué Sanxo; doncs juro novament que ho guardaré secret fins passada la vida de vostra mercè, i Déu faci que ho pugui descobrir demà mateix. —¿Tan mals tractes jo et faig, Sanxo, li preguntà don Quixot, que així vulguis desitjar-me la mort? —No és això que jo entenc, respongué Sanxo, sinó perquè só poc amic de guardar secrets, i sempre tinc por de perdre'ls. —Sigui per això o per allò, digué don Quixot, jo vull

fiar-me de ta amistat; i així, deus saber que aquesta nit m'és passada una de les més estranyes aventures que mai puguin imaginar-se, puix no fa gaire vingué a trobar-me la filla del senyor d'aquest castell, qui és la més ben disposta i gentil donzella que no se'n trobaria una altra en gran part de la terra. ¡Què podré jo dir-te dels arreus de sa persona! ¡què de son elegant discurs! ¡què d'altres coses ocultes, les quals per guardar la fe que dec a ma senyora Dulcinea del Tobós, les passaré per alt, deixant-les intactes. Solament dec dir-te que, envejós el cel de tan gran bé com la sort m'havia fet a mans, o pot ésser (i això serà el més cert) que, tal com tinc dit, és encantat aquest castell, en tant que m'estava jo amb ella, amorosa i dolçament conversant, sens veure ni saber d'on venia, una mà, que devia pertànyer al braç terrible d'algun desmesurat gegant, descarregà tal cop de puny a les meves barres, que les tinc banyades en sang. Després, no sé jo com ni qui, afollà'm de tal manera, que estic encara pitjor de com me deixaren aquells descarats eugaters. I això em fa creure que algun moro encantat deu guardar el tresor de la bellesa d'aquesta donzella, i que aquest tresor no és fet per mi. —Ni per mi tampoc, digué Sanxo Pança; puix més de quatre cents moros talment m'han assarronat, que les bastonades dels eugaters foren pa i mel. Emperò, com pot dir vostra mercè d'això una bona i rara aventura, havent romàs nosaltres tan malparats? Quant menys, vostra senyoria tingué entre els seus braços aquella incomparable bellesa que ha dit: emperò jo, què n'he tret, sinó les majors porrades que penso mai rebre en tota ma vida? Desventurat de mi i de la mare qui va parir-me! puix no só cavaller aven-

turer ni mai crec arribar-hi, i de tots llurs malencontres jo rebo sempre la part més grossa. —Doncs, que també t'han bastonejat?, li preguntà don Quixot. —No li he dit que sí? cap de tal! respongué Sanxo. —Per això no tinguís pena, amic, replicà don Quixot; que jo faré ara aquell ric bàlsam amb el qual serem guarits en un tancar i obrir d'ulls." En això acabà d'encendre son llum el quadriller, i com Sanxo veiés que venia en camisa, son mocador al cap, el llum a la mà i amb una molt mala cara, preguntà a son senyor: —Seria aquest, per ventura, el moro encantat que torna per castigar-nos? —No pot ésser el moro, respongué don Quixot, perquè els encantats no es deixen veure de ningú. —Si no es deixen veure, ja es fan sentir, afegí Sanxo, i si no, que ho diguin les meves espatlles."

El cap de colla restà no poc meravellat com, en lloc d'un home mort, trobà dues persones parlant en amigable conversa, i acostant-se a don Quixot, li digué: —Com esteu, bon home? —Jo parlaria més polit si fos de vós, respongué don Quixot; ¿per ventura és costum d'aqueixa terra parlar així amb els cavallers errants, més que grosser?" Com el cap de colla oí que el tractaven tan malament, no ho pogué comportar, i alçant el llum, qui era ple d'oli, gità'l pel cap de don Quixot; i tantost après se n'anà. Llavors Sanxo Pança digué: —Senyor, ben segur que és aqueix el moro encantat, qui deu guardar el tresor per als altres, i per a nosaltres no guarda sinó els cops de puny i els de llum. —Així és, replicà don Quixot, i no devem enfellonir-nos ni fer cabal d'aqueixes coses d'encantaments, puix com són invisibles i fantàstiques, per molt que ho volguéssim, no trobaríem de qui venjar-nos. Aixeca't, Sanxo, si pots, i demana al caste-

llà d'aquesta fortalesa que et doni un poc d'oli, vi, sal i romaní, que tot seguit vull fer el meravellós bàlsam del qual jo bé crec haver-ne fretura."

Llevà's Sanxo, amb prou dolor dels seus ossos, i anant-se'n a les fosques a cercar l'hostaler, topà amb el cap de colla, a qui digué: —Senyor, qui es vulgui qui sigueu, feu-nos la mercè i caritat de donar-nos un poc de romaní, oli, sal i vi, per guarir un dels millors cavallers aventurers de la terra, greument ferit per les mans del moro encantat qui en aquest hostal es troba." Com això sentí el quadriller, tingué'l per home faltat de seny; i per tal com ja començava a clarejar, cridà l'hostaler, qui donà de bon grat ço que l'escuder demanava. Llavors Sanxo ho portà a don Quixot, qui estava amb les mans al cap, planyent-se de la dolor del cop de llum, qui no li havia fet sinó alçar-li dues banyes un xic grossetes, i ço que ell pensava que era sang, no era altra que la suor causada per l'angoixa del passat terrabastall. En resolució, féu aquest una mescolança de tot, i ordenà que ho coguessin al foc. Després demanà una ampolleta per abocar-ho, i com no la tinguessin a l'hostal, es determinà de posar-ho en un setrill de llauna, de què l'hostaler li'n féu grata donació; tot seguit digué damunt el setrill més de vuitanta *Pater-noster*, i altres tantes *Ave Maria*, *Salve* i *Credo*, acompanyant cada paraula amb creu en senyal de benedicció. Fet això, no tingué espera per fer la prova del bàlsam, i engolí tot el que no havia pogut cabre dins el setrill, que n'hi havia encara mig congi. Tan tost s'ho acabà de beure, començà a vomitar, per tal com restant buit son ventrell, amb l'agitació i les angúnies del vòmit, arrencà una abundantíssima suor i

dormí bé tres hores amb un son: passades les quals, es despertà molt alleugerit de son cos i talment millorat dels seus mals, que no dubtà de creure's que havia encertat a fer el bàlsam de Ferabrac i que amb aquell remei ja podia escometre d'allà en avant, sens temor, qualsevol brega i batalla, per perilloses que fossin.

Sanxo Pança, qui també tenia per un miracle la milloria del seu senyor, pregà'l que volgués donar-li un poc d'aquell bàlsam qui tan prestament guaria. Don Quixot hi consentí; i prenent el setrill amb les dues mans, s'afanyà a engolir-ne quasi tant com el nostre cavaller n'havia begut. Emperò és el cas, que el ventrell del pobre Sanxo no devia ésser tan delicat com el de son senyor; i així, ans de vomitar, li vingueren tantes d'angúnies i basqueigs, amb tantes de suors i defalliments, que bé es pensà que era arribada sa darrera hora; i, de tan afligit i congoixat com estava, maleïa el bàlsam i el lladre qui l'hi havia donat. Veient-lo així don Quixot, li digué: —Vull creure, Sanxo, que tot això prové de què no ets encara armat cavaller, i segurament que aquest licor no deu fer profit als qui no ho són. —Doncs, sabent-ho vostra mercè, replicà Sanxo, maleït sia jo i tota ma parentela!, ¿per què consentí que en begués?"

Entretant, féu sa operació el brevatge, i en acabat que hagué ben desbotat, no restà Sanxo tan guarit com son senyor, sinó tan cruixit i abatut, que ni es podia tenir. Don Quixot, qui basquejava per anar-se'n a cercar les aventures, tant més que, proveït de son bàlsam, ja de res no temia, ell mateix ensellà son Rossinant i posà l'albarda al ruc, damunt el qual ajudà a muntar son convalescent escuder. Després que foren ambdós encavalcats, posat davant la porta

de l'hostal, cridà l'hostaler, qui, acompanyat d'una vintena de persones, miraven-se'l amb atenció i sorpresa. —Senyor castellà, li digué nostre cavaller amb veu reposada, moltes i molt grans mercès en aquest vostre castell tinc rebudes, i no és res qui puga fer-me oblidar de l'agraïment que us dec tant com durarà ma vida." Dient això, donà una llambregada a la filla de l'hostaler, llançà un fort sospir, i prosseguí: —Si és que jo pugui pagar-vos tal favor, venjant-vos d'algun ultratge que de qualsevol orgullós per ventura haureu rebut, sapiguen que mon ofici no és altre sinó ajudar els desvalguts, esmenar injúries i castigar malvestats; doncs, repasseu en la memòria vostra, i com tinguéssiu alguna cosa d'aquesta mena, que comanar-me, jo us prometo abans de poc deixar-vos-ne pagat i satisfet." L'hostaler, amb el mateix assossegament, li respongué: —Senyor cavaller, jo no tinc necessitat de vostra mercè per venjar cap ultratge, que ja em sé pendre la venjança quan em convé; solament jo necessito que em pagui la despesa que aquesta nit ha fet a l'hostal, i així mateix el gra i la palla que les seves bèsties han menjat. —Com!, replicà don Quixot, és això un hostal? —I de molta fama, respongué l'hostaler. —Enganyat he viscut fins ara, digué don Quixot, puix verament creia que era un castell i no dels dolents: emperò, comsevulla que no és castell, sino hostal, el millor que podeu fer, per ara, és deixar córrer la paga, per ço que no puc contravenir l'orde dels cavallers aventurers, de qui sé molt bé (no havent mai fins ara llegit res en contrari) que ja mai pagaren despesa ni altra cosa en els hostals on s'allotgessin; car a dretha llei els cavallers deuen ésser per tot arreu ben rebuts i albergats, en paga dels innombrables

treballs que passen de dia i de nit, a l'hivern i a l'estiu, a peu i a cavall, patint fam i set, i estant subjectes a totes les inclemències del cel i a totes les incomoditats de la terra. —Poc tinc jo res a veure amb això, respongué l'hostaler; vegi de pagar-me el degut i deixem-nos de rondalles ni de cavalleries, que jo no m'entenc sinó en cobrar de ma hisenda. —Vós sou un bajà i un mal hostejador, digué don Quixot." I dient tals paraules, posà cames al Rossinant i eixí de l'hostal, sens que ningú l'aturés; i sens mirar si el seguia son escuder, féu-se bon tros lluny.

Veient l'hostaler que no el pagava, anà per cobrar de Sanxo Pança, qui li digué que, puix el seu senyor no havia volgut pagar, tampoc devia ell pagar-lo, perquè essent escuder aventurer com ell era, una mateixa regla i raó valia per als dos, quant a pagar hostals ni hostalatges. L'hostaler tingué bo cridar i amenaçar-lo, mes l'obstinat escuder sempre tornava dient que no pagaria ni un ardit, encara que li costés la vida, car els escuders qui darrera seu eren per venir, podrien reptar-lo per haver deixat perdre una llei tan justa como era aquella.

Per mala ventura de l'infortunat escuder es trobaven llavors a l'hostal vuit o nou joves de Segòvia i de Sevilla, alegres, mal intencionats, burletes i amics de riure a l'esquena del proïsme; els quals, moguts d'un mateix esperit, s'acostaren a Sanxo, baixaren-lo del ruc, l'un dells anà a cercar una manta, que agafaren per les vores, i posant en el mig el pobre escuder, es divertiren fent-lo volar a quinze o vint peus des de terra, puix que el rebien amb la manta i feien-lo rebotre com una pilota. Els crits de l'infortunat Sanxo ressonaren a les orelles de don Quixot, qui, tornant enrera, féu

pendre al Rossinant un pesat galop fins a la porta de l'hostal. L'hostaler no s'era oblidat de tancar-lo per dins, i don Quixot, donant voltes al mur per cercar un altra entrada, veié com son escuder pujava i baixava d'en l'aire amb tanta gràcia i llestesa, que, si no fos per la còlera que el sufocava, no haguera sabut estar-se de riure. Provà si podia pujar des del cavall a les tàpies, emperò son cruixement li'n llevava la força, i així, des d'allà estant es contenia dient les majors injúries i afronts als mantejadors. Aquests per això anaven fent, i ni paraven de riure ni escoltaven els precís i amenaces del volador Sanxo, fins que de tan cansats tornaren-lo damunt son ruc. La Maritornes, moguda de compassió, anà al pou i omplí un pot d'aigua fresca que tingué a bé oferir-li. Acostava-se'l Sanxo a la boca, quan don Quixot li cridà des de lluny: —Ten-te compte, mon fill, no beguis aigua, no en beguis, que et podria matar; pensa que ací tinc l'estimat bàlsam, i amb una sola gota restaràs guarit." Tot dient això, li ensenyava el setrill; emperò Sanxo se'l mirà de reüll i digué: —Per ventura s'ha oblidat vostra mercè que jo no só cavaller, o vol que acabi de treure les tripes que a nit em restaren? Guardi son licor amb tots els diables, i deixi'm estar." Llavors posà's a beure, i, com veiés que era aigua, fent una ganyota, demanà a la Maritornes que li donés un poc de vi, cosa que féu ella de molt bona gana, pagant-lo de sa pròpia butxaca, puix encara que estava en aquell tracte de vida, diuen que tenia molt bon cor i que no sabia negar-se de res que li demanessin. L'hostaler li obrí la porta de l'hostal de bat a bat, i Sanxo, donant dels tacons al seu ruc, isqué de l'hostal, tot content perquè no havia pagat res. Es veritat que, amb la

trabació, no s'adonà que es deixava les alforges. L'hostaler, així que el tingué defora, volgué embarrar la porta; emperò no no ho consentiren els mantejadors, puix encara que don Quixot fos estat veritablement un dels cavallers de la Taula Rodona, també eren ells prou bons per no estimar-lo ni en dos ardots tan sols.

CAPITOL XVIII

Raconament que passà Sanxo Pança amb son senyor don Quixot, amb altres aventures dignes d'ésser referides.

Sanxo Pança s'ajuntà amb son senyor, tan mústic i abatut, que amb prou feines podia arriar el seu ruc. Don Quixot, veient-lo així venir, li digué: —No em faltava res més, bon amic, per creure que aquell castell o hostal, sens dubte, està encantat. Doncs aquells qui tan atroçment prengueren passatemps amb tu, no poden ésser sinó fantasmes i gent de l'altre món, perquè volent enfilarse damunt les tàpies i venir a ton socors, ni menys em fou possible descavalcar: que sens això, tingues per cert que haguera venjat ta injúria d'una manera terrible. —També haguera jo volgut venjar-me, digué Sanxo; encara que no tinc per fantasmes ni encantats aquells qui amb mi es divertiren, sinó per homes de carn i ossos com nosaltres: per tant, senyor meu, bé sé prou que en tot això no hi ha res d'encantaments, i veig tan clar com el sol que, anant darrera aqueixes aventures, al capdavant en trobarem alguna de tan bona,

que hi deixarem la pell. I el millor fóra tornar-nos-en al nostre poble, ara que és el temps de la sega, i vetllar la nostra hisenda sens anar, com solen dir, rodant la Seca i la Meca i de sant Pere a sant Pau. —Mon pobre Sanxo, replicà don Quixot, poc entens tu res en fets de cavalleries. Doncs, què són totes aqueixes misèries al costat de la glòria qui ens espera? ¿Quina major satisfacció en el món pot trobar-se, que sigui comparable a l'extremat plaer de vèncer i de triomfar en una batalla? —Així deu ésser, respongué Sanxo, encara que jo no ho entenga; puix d'ençà que som cavallers aventurers, vull dir, vostra senyoria (que no dec jo comptar-me en tan honrós nombre), no havem vençut ningú, com no sigui el biscaí, amb tot i que la vostra mercè va deixar-hi mitja orella. De llavors ençà, tot ha estat bastonades i més bastonades, cops de puny i més cops de puny, portant jo d'avantatge el mantejament i havent-me això esdevingut amb persones encantades, de qui no he pogut venjar-me per a saber fins on arriba el gust de vèncer l'enemic, com vostra mercè diu.—Aquesta és la pena que jo tinc, i la que tu deus tenir, Sanxo, digué don Quixot; emperò d'ací avant jo procuraré si puc haver alguna espasa com aquella d'Amadís, amb la qual pot hom desfer tota llei d'encantaments.—Jo só tan venturós, replicà Sanxo, que com així fos, i que la vostra mercè pervingués a trobar una espasa de tal virtut, vull veure que no serviria ni profitaria sinó als cavallers armats, el mateix que aquell bàlsam, i als escuders, que els pengin.—No ho creguis, Sanxo, afegí don Quixot, que altra cosa deus esperar del cel.”

Aquest raonament tenien, quan don Quixot albirà de lluny una gran polseguera, i

tantost digué a son escuder:—Finalment, és vingut el dia, oh Sanxo, que em tenia reservat la fortuna, aquest benavirat dia on es veurà tot el valor del meu braç, i en el qual tinc de fer obres qui restin escrites en el llibre de la fama per tots els segles a venir. Veus aquell núvol de pols que allà s'aixeca? Doncs tot ell és ple d'un estol innombrable, compost de gent de totes les nacions. — D'aquesta manera n'hi deu haver dos, respongué Sanxo, car de la part contrària s'aixeca així mateix una altra polseguera." Girant-se llavors don Quixot, veié que Sanxo deia veritat, i en gran manera s'alegrà, pensant que, sens dubte, eren dos gran exèrcits qui anaven l'un contra l'altre; i tota aquella pols la feien dos grans ramats d'ovelles i moltons qui per dos camins oposats venien, i de tanta polseguera com aixecaven, era impossible veure'ls sinó molt de prop.

Amb tal afany assegurava don Quixot com eren dos exèrcits, que Sanxo acabà per creure-s'ho, i li digué:—Doncs, què havem de fer nosaltres?—Què?, li respongué don Quixot; afavorir i socórrer els necessitats i desvalguts, i ara vull dir-te de què es tracta.

"Aquests qui vénen davant nostre segueixen les banderes del gran emperador Alifanfaró, senyor de la illa Trapobana: aquests altres qui avancen a les nostres espatlles són les esquadres de son enemic, el rei dels Garamantes, Pentapolí del braç arremangat, així nomenat perquè sempre entra en les batalles amb el braç nu.—Sí?, digué Sanxo; i com és que tant de mal es volen aquests dos senyors? —No es poden veure, respongué don Quixot, per tal com aquest Alifanfaró, qui és un pagà damnat, està enamorat de la filla de Pentapolí, qui

és jove, molt bella i cristiana; i tu comprens molt bé que Alifanfaró no vol donar sa filla a un rei mahometà, si aquest no es converteix i abdica la llei de son fals profeta. — Per les meves barbes!, digué Sanxo, i que té raó Pentapolí; doncs, tinc d'ajudar-lo tant com jo pugui. — En això faràs el que deus, respongué don Quixot, ja que per entrar en consemblants batalles, res no hi fa que no sigui un home armat cavaller.—També ho crec així mateix, digué Sanxo. I on deixarem aquest ase, que, acabada la batussa, sapiguem certament de trobar-lo; perquè dubto molt que fins ara s'hagi mai estilat d'entrar en els combats amb semblants cavalcadures? —No et doni això pas turment, respongué don Quixot; el que pots fer és deixar-lo anar lliurement, tant si es perd com no, car seran tants els cavalls que tindrem, après de la victòria, que fins el Rossinant perilla d'ésser baratat per un altre. Emperò, escolta'm bé i mira, que vull fer-te la relació dels cavallers més principals qui en aquestes dues esquadres vénen; i a fi que millor els vegis i observis, anem-nos-en alt en aquell cim d'allà, des d'on són de veure ambdós exèrcits.”

Així ho feren, i posaren-se damunt un turó, des d'on podien veure de sobres ambdós ramats si la polseguera que aquests feien no els hagués pertorbat i cegat la vista dels ulls: emperò, don Quixot, veient en sa imaginació ço que no hi havia ni veia, alçant la veu, donà principi a semblant discurs:

“Aquest cavaller que tu veus amb les armes d'or, qui porta en son escut un lleó coronat sotmès als peus d'una donzella, és el valerós Laurcalc, senyor i príncep del Pont-d'argent; l'atre, qui en son escut blau ostenta tres corones blanques, és el temible

Micocolembo, el duc de la gran Quiròcia; veus prop d'ell, a la dreta, aquell gegant terrible i ferotge?; és Brandabarbaran de Bolitxa sens paor, senyor de les tres Àrabies, qui va cobert d'una pell de serp, i duu per escut una de les portes del temple que Samsó enderroca quan amb sa mort volgué venjar-se dels seus enemics: gira't ara d'aqueix costat, i davant teu, al cap de l'altre estol, veuràs el sempre vencedor i mai vençut timoner de Carcassona, príncep de la Nova Biscaia, qui porta les armes partides per quaters blaus, verds, blancs i grocs; esguarda com per cimera té un gat d'or, amb una lletra qui diu *Miau*, que és el començament del nom de sa dama, la bella i gentil Miaulina, filla del duc dels Algarbs; el qui ara passa, estrenyent el llom d'aquella ufanosa euga, i qui va amb les armes blanques, sens empresa en son escut, és un novell cavaller francès, qui es diu Pierres Pepin, senyor i baró d'Utrech: l'altre que veus més enllà, donant dels ferrats tacons als costats d'aquella pintada i lleugera Cebra, i porta les armes de vaires blaus, és el poderós duc de Nèrvia, Espartafilart del Bosc, qui porta per divisa una esparraguera amb la lletra en castellà qui diu: *Rastrea mi suerte*."

Així anava nomenant molts cavallers de l'una i de l'altra esquadra que ell s'imaginava, donant a quiscun ses armes, colors, empreses i motius; i, sens pendre alè, prosseguí dient:—Aqueix estol d'enfront és format per gents de diverses nacions. Aquí estan els qui beuen les dolces aigües del famós çantus, els habitants de l'Atlas i dels camps de Massília; aquells qui recullen l'or de la fel·lic Àràbia, els qui gaudeixen les fresques riberes del clar Termodon, els qui fertilitzen llurs camps amb els tresors del

daurat Pactolus; els Númides amb llurs dubtoses promeses, els Perses, en tirar l'arc prou destres, els Parts, els Medes, qui lluiten fugint, els Alarbs errants amb llurs cases, els Scites, cruels i indòmits, els Etiops dels llavis foradats, i una infinitat d'altres pobles, de qui jo conec i veig les cares, posat que de llurs noms no em recordo.

“En aquesta altra esquadra vénen els qui beuen en les corrents i cristallines aigües del Betis, vorejat d'oliveres; els qui llurs cares renten amb el licor del Taix, per on l'or estimat rodola; els qui gaudeixen els benifets que el salubre Xenil els procura; aquells qui petgen els tartesians camps, rublerts d'abundantíssim herbatge; els qui s'alegren en els Elíseus camps de Xerès; i els de la Mancha, de riques i róssees espigues coronats; i aquells de ferro abillats, antigues relíquies de la sang goda; aquells a qui el Pissuerga ofereix el tribut de ses mansuetes ones; aquells qui duen a péixer els llurs ramats per les vores del serpejant Guadiana, les aigües del qual s'engull la terra; aquells qui tremolen amb el fred del xiulador Pireneu i amb els blancs borrallons de l'enlairat Apení; i finalment tot el bo i millor que enclou i aplega l'Europa.”

Vàlga'm Déu! i quantes províncies digué, quantes nacions nomenà, donant a quiscuna, amb meravellosa llestesa, els atributs que li pertanyien, del tot absort i embegut en ço que havia llegit en els seus mentiders llibres! Embadalit estava Sanxo, escoltant semblants paraules sens proferir-ne ni una, i de tant en tant girava el cap a totes parts, esperant si veuria a la fi quelcom de tot quant son senyor deia; emperò com res no pogués veure, li digué:—Senyor, jo em dono al diable si de tants cavallers, gegants,

cavalls i pobles com la vostra mercè nomena, jo en distingesc ni un tan sol. Tal vegada sigui tot encantament.—Com pots tu dir això? replicà don Quixot, no sents els cavalls qui renillen, el soroll del atabals, el ressó de les trompetes?—Jo no sento altra cosa, respongué Sanxo, sinó bels d'ovelles.” I així era, en veritat, puix que els dos ramats ja prop arribaven. “La por que tens, digué don Quixot, fa que no vegis ni oeixis prou clar, com sigui un dels efectes de la por torbar els sentits. Si tant temoreges, aparta't d'ací, que jo sol abasto a donar la victòria a aquell a qui jo porti mon socors i ajuda.”

Dient això, picà el Rossinant, i amb la llança en el rest, baixà per la vessant del turó com un llamp. En aquest moment, adonant-se Sanxo dels ramats, cridava-li tan fort com podia:—Reculi, vostra mercè, senyor don Quixot, que voto a Déu que són moltons els que ara envesteix. Torni-se'n, malaventurat el pare qui m'engendrà! Quina bogeria és aquesta! Miri que no hi ha gegants, ni cavallers, ni gats, ni escuts par-tits ni sencers, ni vaires blaus, ni diables... Què és ço que vol fer! Malaventurat de mi!”

Don Quixot, sens escoltar-se'l, tot galopant, cridava en altes veus:—Apa, cavallers qui militeu sota les banderes del valerós Pentapolí. Seguiu-me tots i veureu com prestament vull deixar-lo venjat de son enemic Alifanfaró de la Trapobana.” Mentre que això deia, ficà's per entremig de l'estol de les ovelles, i començà a llançar-les amb tal enuig i esforç, com si verament ferís els seus mortals enemics. Els pastors, que amb el ramat anaven, feien-li un grans crits; emperò, veient que res no el deturava, descenyirent-se les fones, amb

les quals li trametien algunes pedres com el puny, qui a ran de son cap xiulaven. Don Quixot no en féu cabal, sinó que anava d'una part a l'altra, dient:—On ets, Alifanfaró soberc? Vina'm ací, que un sol cavaller jo só, qui un contra tu, desitja provar tes forces i arrencar-te la vida." En això, una ametlla de riera li plegà en el mig de les costelles. Don Quixot, sentint-se ferit, es recordà del bàlsam i tragué el setrill; emperò no tingué temps de beure'n tant com ell volia, perquè arribant una altra ametlla, tocà el setrill tan de ple, que li féu a trossos, emportant-se-li, de pasada, tres o quatre dents i queixals de la boca i fent-li malbé dos dits de la mà. La dolor que amb aquest cop sentí, féu-lo caure de cavall. Els pastors, creient que l'havien occit, recolliren molt de pressa els caps morts, qui eren sis o set, i prosseguiren llur camí.

Tot aquest temps havia estat Sanxo dalt del turó, mirant les obres de son senyor, i arrencava's la barba, maleint la fortuna qui un tal boig li havia fet conèixer. Veient-lo, doncs, en terra i que els pastors ja se n'havien anat, baixà del turo, i acostant-se-li, digué:—No li estava jo cridant que reculés, puix aquests dos exèrcits no eren sinó moltons?—Quina culpa hi tinc jo, respongué don Quixot, si el maleït savi encantador qui em persegueix, per llevar-me la glòria que jo havia de percaçar en aquesta batalla, ha volgut convertir els esquadrons d'enemics en ramats d'ovelles? Si no, fes una cosa, Sanxo, per desenganyar-te i veure com és veritat ço que jo et dic: munta en el teu ruc i vés-los seguint a pleret; tu veuràs com a pocs passos d'ací tornen a pendre llur primitiu estat. Emperò, no hi vagis ara, que tinc de menester ta favor i ajuda: acosta't i mira quantes dents em

manquen, que vull creure que ni una dec tenir-ne en tota la boca." Així ho féu Sanxo, posant-se-li tan prop, que gairebé li ficava els ulls dins la boca; i fôu al temps que ja havia obrat el bàlsam en el ventrell de don Quixot, qui, gitant fora tot quant tenia dedins, ho clavà per les barbes del compassiu escuder.—Santa Maria vall!, exclamà Sanxo; què és això? Sens dubte aquest pecador està ferit de mort, puix que ja treu sang per la boca." Emperò, com posés esment en la color, olor i sabor, s'adonà que no era sang, sinó bàlsam del setrill qui havia produït son efecte; i de tan fastiguejat, regirant-se-li el ventrell, allà mateix engegà les tripes damunt son senyor, i restaren ambdós com de perles. Anà llavors Sanxo per traure de les alforges amb què eixugar-se i guarir don Quixot; emperò, no trobant-les, l'infortunat escuder, per poc com no perd l'enteniment. Malei's de nou ell mateix, fent propòsit d'abandonar son senyor i tornar-se'n a la seva terra, mal degués perdre el salari dels seus serveis i les esperances del govern de la promesa ínsula.

Aixecà's en això don Quixot, i veient son escuder qui s'estava de pits damunt son ruc amb la mà a la galta, amb aire d'home pensatiu, i donant mostres de tristor extrema, li digué:—Deus saber, Sanxo, que mai un home no és més que un altre, si fer més que un altre no procura. Tantes tempestes com ens sobrevénen, són senyal que el bon temps s'atansa i que han d'anarnos millor les coses. No és possible que el mal ni el bé siguin durables: d'on se segueix que, havent durat molt el mal, el bé ha d'estar ja proper; per tant, no deuen congoixar-te les desgràcies que amb mi esdevénen, posat que tu no hi tens alguna

part.—Com que no?, respongué Sanxo; per ventura aquell que ahir mantejaren era un altre que el fill del meu pare? I les alforges, que vui em manquen, de qui són, si no del mateix?—Que has perdut les alforges, Sanxo, li preguntà don Quixot.—Amb totes les meves joies dedins, respongué Sanxo.—Essent així, digué don Quixot, vui no tenim res que menjar.—Així fóra del tot, li contestà Sanxo, com aquests prats manquessin de les herbes que vostra mercè diu que coneix prou bé, amb les quals solen suplir semblants faltes els malaventurats cavallers com ho és la vostra senyoria.—Amb tot i això, respongué don Quixot, pendria jo ara de més bona gana un quarteró de pa de sègol i dos caps d'arengades que quantes herbes descriu Dioscòrides, baldament fos aquell que ilustrà el doctor Llacuna. Doncs munta en el teu ruc, bon Sanxo, i segueix-me, que Déu, proveïdor de totes les coses, no ha de faltar-nos. Ell no s'oblida del mosquit qui en l'aire vola, ni del cuc qui es rossega per terra, ni de la reineta escondint-se dintre l'aigua, i és tan pietós, que fa eixir el sol per tothom qui el vol; i com plou per a un, plou per a tothom.—Més serviria vostra mercè per predicador, digué Sanxo, que no per cavaller aventurer.—De tot sabien i deuen saber els cavallers aventurers, Sanxo, replicà don Quixot; car tal cavaller aventurer corria en altre temps, que així que s'aturava a fer una plàtica o sermó en el mig d'un camí ral, com si fos graduat de la Universitat de París: d'on pot veure's que jamai la llança no amussa la ploma, ni la ploma la llança. Emperò anem-nos-en d'ací, i procurem trobar allotjament per aquesta nit.—Sí, respongué Sanxo, i Déu faci que sigui en paratge on no hi hagi mantes ni mantejadors, ni fau-

tasmes ni moros encantats; que si n'hi ha, donaré al diable bous i esquelles.

—Això deus demanar-ho a Déu, digué don Quixot, i guia per allà on vulguis, que aquesta vegada jo ho deixo a la teva mà: emperò abans toca'm amb el dit i mira bé quantes dents i queixals em manquen dalt en aquesta barra de la dreta, que és on jo sento la dolor." Ficà-li els dits Sanxo, i mentre anava palpant, li digué:—Quants queixals solia tenir vostra mercè en aquest costat?—Quatre, li respongué don Quixot, no comptant el del seny, tots prou bons i sencers.—Vegi bé vostra mercè això que diu, li respongué Sanxo.—Jo et torno a dir quatre, si no eren cinc, replicà don Quixot. — Doncs en aquesta part de baix, digué Sanxo, no hi té vostra mercè sinó dues dents i mitja, i en la de dalt, ni mitja tan solament, que és tan rasa com el palmell de la mà.—Malaventurat de mi!, exclamà don Quixot, oint les tristes noves de son escuder li donava; que més m'estimaria jo que m'haguessin enderrocat un braç, com no fos el de l'espasa: car faig-te a saber, Sanxo, que la boca sens queixals, és com un molí sense mola, i més deu ésser estimada una dent que no un diamant. Emperò a tot això estem subjectes els qui professem l'orde tan sever de la cavalleria. Doncs, passa tu endavant, que jo seguiré al pas que voldràs."

Així ho féu Sanxo Pança, i encaminà's per on li semblà que podien trobar acoïlliment, sens apartar-se del camí ral, qui venia molt seguit; i com veiés el seu senyor tan capficat, cuidà d'entretenir-lo i distreure'l, dient ço que hom veurà en el següent capítol,

CAPITOL XIX

De l'aventura que li esdevingué a don Quixot amb un cos mort, amb altres singulars fets.

“M'apar, senyor meu, digué Sanxo, que totes aquestes desventures que seguidament ens són sobrevingudes, són la pena d'un pecat que vostra mercè ha comès contra l'orde de cavalleria, no complint el vot i jurament que féu de no menjar pa a taula sens haver conquistat abans aquell elmet del Malandrí o com se diu el moro, que ara no me'n recordo.—Tens molta raó, Sanxo, respongué don Quixot; ja ho havia oblidat del tot; i estiguis ben cert que per no haver-me'n fet recordar a temps, et succeí allò de la manta; emperò ans de poc, jo esmenaré ma falta. — Molt tindré que agrair-li-ho, digué Sanxo, perquè a les fantasmes no els prengui novament desig de solàçar amb mi, que res no he jurat.”

Així parlant d'aquestes i d'altres coses, la nit els arreplegà sens tenir ni descobrir cap lloc on acollir-se. Encara fou el pitjor, que morien de fam, puix amb la falta de les alforges, mancava'ls el rebost i les provisions; i com si això no fos prou, les tenebres eren a cada moment més espesses. Anaven, doncs, caminant, creguts que, essent reial aquell camí, segurament trobarien algun hostal, quan veieren que es feia davant llur una multitud de llums, els quals

talment semblaven estels qui es movien. Veient-los Sanxo s'esglaià i don Quixot no les tingué totes; estrebà son ruc per la brida i l'altre retingué les regnes de son cavall, romanent quietes i mirant amb atenció el que allò podia ésser; emperò tant com els llums avançaven, parexia encara més gran llur nombre. Llavors Sanxo posà's a tremolar de tots sos membres, i els cabells de don' Quixot ericaren-se damunt son cap. Amb tot, prenent aquest un xic d'alè, digué:—Vet ací, amic, una espantable aventura, per la qual jo crec que hauré menester de tot mon valor i esforç.—Pobre de mi!, exclamà Sanxo, puix molt me tem que aquesta aventura no sigui de fantasmes. I on hi haurà costelles que puguin comportar-la? — Asserena't, Sanxo, replicà don Quixot, que, per fantasmes que fossin, no consentiré jo que et toquin ni un sol pèl de la roba. Doncs si l'altra vegada es burlaren de tu, fou perquè no poguí saltar les tàpies del corral; emperò, ara, que som a camp obert, bé podré com millor em plaurà esgrimir la meva espasa.—I si volguessin encisar-lo i entumir-lo com l'altra vegada, digué Sanxo, de què li servirà estar a camp obert o clos?—Sigui com sigui, replicà don Quixot, jo et prego, Sanxo, que tinguis coratge per ço com l'experiència et mostrarà que jo en tinc. —Així penso fer-ho, si a Déu plau, respongué l'escuder."

Feren-se llavors ambdós a l'un costat del camí per esbrinar novament què podia ésser allò d'aquells llums qui caminaven, i ben tost albiraren unes figures blanques, la qual espantosa visió féu petar de dents Sanxo Pança, com si tingués fred de quartanes. Aqueixes figures blanques, en nombre, d'una vintena, anaven dalt de cavall, amb atxes enceses a les mans, i murmura-

ven
baix
una
la c
lats
mul
hore
prou
que
mat
seus
Don
port
de l
i se
adol
anà
on e
prop
Atu
gueu
pens
baia
altre
a vo
que
gar-
vors
done
extr
male
he d
entra
Di
la m
dissa
agaf
alçar
anqu
cami
qui,

ven entre ells algunes paraules amb veu baixa i compassiva. Darrera aquelles, venia una llitera, coberta amb una glassa negra, la qual acompanyaven sis de cavall endolats des de llurs caps fins als peus de les mules. Tan singular espectacle en aquelles hores de la nit, i en un lloc tan desert, era prou per esporuguir Sanxo, que es pot dir que gairebé no respirava. Don Quixot, ell mateix, no estava del tot serè; emperò, els seus llibres vingueren a donar-li ajuda. Doncs s'imaginà que dins aquella llitera portaven algun malferit o finat cavaller, de la qual mort ell sol devia pendre venja; i sense altra reflexió, enrestellà la llança, adobà's damunt la sella, i amb gentil aire anà a plantar-se en el mig del camí per on els encamisats venien; i com els tingué prop, digué, cridant amb veu terrible:—Atureu-vos, cavallers, o qualsevol que sigueu, i digueu-me qui sou, d'on veniu, on penseu anar i què és això que en aqueix baiard porteu, car estic veient que, o vosaltres haureu fet algun tort, o us l'han fet a vosaltres; i així, en gran manera convé que jo ho sàpiga per venjar-vos o per castigar-vos.—Anem de pressa, respongué llavors un dels encamisats, i l'hostal és lluny; doncs no tenim temps de satisfer vostra extremada curiositat.—Atureu-vos, cavaller malcriat, i doneu-me compte d'açó que us he demanat; si no, aparelleu-vos tots per entrar en batalla.”

Dient això, anà per estrebar-li el fre de la mula; emperò aquesta, qui era espantadissa, tan bon punt com don Quixot li agafà la brida, s'esfereí, de manera que, alçant-se de peus, llançà el cavaller per les anques. Un dels criats, veient caure l'encamisat, maltractà de paraula don Quixot, qui, sens fer-ne cas, tot enfurismat, enves-

tí amb la llança baixa l'un dels endolats, a qui també foragità de la sella, deixant-lo malparat en terra. D'aquell, anà per un altre; i amb la llestesa que els escometia i desbaratava, pareixia talment com si en aquell punt hagués tingut ales el Rossinant, de tan lleuger i ufanós com anava. Tots els encamisats, sens armes i poc acostumats a batre's, ben tost procuraren fugir, corrent per aquells camps amb les atxes enceses, així com van les màscares en les nits d'alegria i festa. Els endolats, de tant que els embarassaven els ròssecs i les llobes, tot just podien manejar-se, i no es defensaven ni poc ni molt contra don Quixot, perquè tots cuidaven que era el mateix diable en persona; i així don Quixot els colpejà ben salvament i segura. Entretant, Sanxo Pança, qui s'ho estava mirant, molt meravellat de veure l'atreviment de son senyor, es deia ell mateix:—No pot ésser sinó que aquest senyor meu sigui tan valent i esforçat com ell diu.”

Prop del primer, que la mula féu caure en terra, cremava una atxa, amb la resplendor de la qual volgué veure'l don Quixot; i anant a ell, posa-li la punta de la llança en el rostre, dient-li que es donés, si no volia la vida perdre. L'infortunat, respondent, li digué:—Prou retut me teniu, que no em puc moure, puix crec que tinc una cama rompuda. Jo prego la vostra mercè, si és un cavaller cristià, que no em mati; que cometria un gran sacrilegi, com sigui jo llicenciat, i tinc ja rebudes les primeres ordres.—Puix sou home d'església, li digué don Quixot, qui ha pogut portar-vos ací? —Qui?, respongué aquell; la meva malaventura. Doncs, encara que de primer li he dit que era llicenciat, no só sinó batxiller; em dic Alonso Lòpeg, vinc de la ciutat de

Baeça amb onze sacerdots, qui són els que haveu fet fugir, i acompanyàvem el cos d'un gentilhome qui morí a Baeça, i ara anàvem a soterrar-lo a Segòvia, d'on ell era fill.—I qui va matar-lo?, preguntà don Quixot. —Déu, d'unes febres malignes, respongué el batxiller.—Essent així, replicà don Quixot, jo no vinc obligat a venjar sa mort; que havent-lò mort Aquell, no ens toca sinó callar i arronçar les espatlles, que així mateix faria si Ell volgués matar-me a mi. Perquè li convé saber a vostra reverència, que jo só un cavaller de la Mancha, nomenat don Quixot, i és mon ofici anar pel món adreçant torts i desfent greuges.—Prou desventura fou la meva, d'encontrar-me amb vós qui cerqueu les aventures, digué el llicenciat, puix enlloc d'adreçar-me, haveu-me deixat malmès i agreujat per tots els dies de ma vida. —No totes les coses tenen una mateixa fi, respongué don Quixot; el pitjor fou que anàveu de nit, amb les atxes enceses, encoberts i orant, que pròpiament vos feia semblar una mala cosa, i així no podia jo deixar d'investir-vos, encara que hagués sabut que éreu gent de l'altre món. —Puix així ho volgué ma sort, digué el batxiller, suplico la vostra mercè que m'ajudi a treure la cama que tinc dessota la mula, agafada entre un estrep i la sella.—Jo haguera esperat a dir-ho demà, digué nostre cavaller; com no us donàveu més ànsia a comunicar vostra pena?"

Cridà don Quixot l'escuder que vingué; emperò aquest no s'amatà d'anar-hi, atrefegat com estava desembarassant una atzembla de prevenció que aquells bons senyors portaven ben proveïda de queviures. Sanxo, fent servir de sac son capot, el farcí de les millors provisions; després lligà

el capot damunt son ruc, i en acabat, anà per ajudar a treure l'infortunat batxiller de l'opressió de la mula, damunt la qual pujaren-lo, li donaren l'atxa, i don Quixot li aconsellà que seguís la ruta dels seus companys, encarregant-li que els digués com ell no havia pogut estar-se de fer el que féu. Encara hi afegí Sanxo, dient-li:—Si per cas aqueixos senyors volguessin saber qui és el valerós que els ha tan ben adobats, vostra mercè podrà dir-los que és el famós don Quixot de la Mancha, qui per altre nom es diu *El cavaller de la Trista Figura*.”

El batxiller, encontinent, se n'anà; i don Quixot pregà Sanxo que li manifestés la causa per què li havia donat aquell segon cognom.—En bona fe li ho diré, respongué Sanxo; i és que jo he estat mirant-lo una bella estona a la llum d'aqueixa atxa que porta aquell malaventurat, i, sigui per la fadiga d'aqueix combat o per la falta de les dents i queixals, veritablement la vostra mercè fa la més trista figura que mai jo he vist en el món.—No serà això, contestà don Quixot, sinó que el savi encarregat d'escriure la història de les meves gestes, haurà tingut per bo que jo prengui algun nom apellatiu, com tots els cavallers passats solien pendre; que l'un era nomenat *El de l'ardent Espasa*, tal altre *de l'Alicorn*, *del Fènix*, *del Grifó*, *de la Mort*; i amb aquests noms i senyeres eren coneguts per tota l'esfera terrestre. Per tal, jo crec que el savi dessús dit és qui haurà posat en ta llengua i en el teu pensament aquell cognom, amb el qual jo pretenc nomenar-me d'ací avant: i encara, perquè m'escaigui millor, estic pensant de fer-me pintar en mon escut una ben trista i estranya figura.—No cal que la vostra mercè vulgui esmerçar temps

i dir
volen
es de
tura
El d
Quix
ell d
lloc
gina

I
que
viele
juat
per
sinó
dí of
a la
fidel
a me
així
quan
quell
go qu
bon
valen

Lla
mira
d'osse
inten
aques
tra n
de le
aque
els de
i vos
quant
na d
apres
traur
dir, v
a la

i diners en això, li digué Sanxo, puix (sens voler-lo ofendre) n'hi haurà prou amb què es descobreixi davant algú perquè, sens freturar imatge ni escut, tot seguit li diran *El de la Trista Figura*." Féu riure a don Quixot la burla de Sanxo; no obstant això, ell deliberà de pendre aquell nom en tenint lloc per pintar son escut tal com havia imaginat.

I encara va dir-li:—Jo entenc, Sanxo, que romanc excomunicat per haver posat violentament les mans en cosa sagrada, *juxta illud, siquis suadente diabolo*, etc., per més que sé que no hi posí les mans, sinó aquesta llança; quant més que no cuidí ofendre sacerdots ni coses de l'Església, a la qual respecto i adoro com a catòlic i fidel cristià que jo só, sinó a fantasmes i a monstres de l'altre món. I encara que així fos, tinc record de ço que passà al Cid quan trencà la cadira de l'ambaixador d'aquell rei davant sa santedat el Papa, per ço que l'excomunicà, i anà tot aquell dia el bon Rauric de Vivar com a molt honrat i valent cavaller."

Llavors a don Quixot li entrà desig de mirar si el cos qui estava en la llitera era d'ossos o no; emperò Sanxo, coneixent sa intenció, no ho consentí, i li digué:—Senyor, aquesta és la primera aventura que la vostra mercè acaba més salvament que cap de les que jo he vist; no caldria sinó que aquella gent, adonant-se que un sol home els desbaratà, volguessin pendre la revenja, i vostra senyoria sap tan bé com jo tot quant pot esdevenir-nos. El ruc està en bona disposició, la muntanya prop, la fam apressa; i no tenim res més a fer sinó retraure'ns amb acuitats passos, i com solen dir, vagi-se'n el mort a la terra i el viu a la taula." Llavors féu passar endavant

son ruc, i don Quixot, semblant-li que Sanxo tenia raó, no tornà altra resposta, sino que el seguí.

A poc espai que caminaven entre dues muntanyes, es trobaren en una ampla i pregonia vall, on Sanxo alleugerí son ruc; i allí, ajeguts damunt la verda herba, sens altra salsa que llur fam, esmorzaren, dinaren, berenaren i soparen tot ensems, satisfent llurs ventrells amb les excel·lents viandes fredes que per ells destinaven aquells senyors clergues, qui ordinàriament solen anar ben proveïts. Encara devia esdevenir-los una nova desventura, que Sanxo tingué per la major de totes, i fou, que no tenien ni gota de vi per beure, ni tampoc aigua per refrescar la boca: cosa que fou causa de ço que es dirà en el següent capítol.

CAPITOL XX

De la jamai vista ni oïda aventura que amb més poc perill portà a venturós acabament l'esforçat don Quixot de la Mancha.

"Aquestes herbes que ací són, senyor meu, digué Sanxo, clarament manifesten que deu haver-hi prop alguna font o xaragall qui les humiteja; i així, no faríem mal d'avançar un poc, que ja trobarem on poguem fer-nos passar aqueixa gran set qui ens abrasa, la qual, sens dubte, dóna major fatiga que no la fam." Don Quixot trobà bo un tal consell, i agafant cada u el Ros-

sinan
menç
palpe
veien
cara
remor
s'aleg
escolt
altre
tot el
qui e
rit. F
passa
caden
mor
roque
fosca
bres,
mogu
da; p
el ta
les fr
i més
ni el
va. L
son c
sinan
—Sal
ler d
segle
d'or,
aque
perill
tes; j
citar
Fran
enrer
i Bel
caval
obser
qui a

sinant per la regna i el ruc pel ronsal, començaren a caminar prat endins a les palpentos, puix amb la fosca de la nit no veien cap cosa; emperò, no havien fet encara dos-cents passos, quan sentiren una remor com d'un gran saltant d'aigua. Molt s'alegraren d'aquella remor, i parant-se a escoltar de quin costat provenia, oïren un altre soroll ben diferent qui va aigualir-los tot el goig de l'aigua, especialment a Sanxo, qui era naturalment poruc i de poc esperit. Puix se sentien uns grans cops acompanyats i un cert cruiximent de ferres i de cadenes, acompanyats de l'estrepitosa remor de l'aigua que s'estimbava entre les roques. Era la nit, com ja s'és dit, molt fosca, i es trobaven entre uns grans arbres, les fulles dels quals, pel suau vent mogudes, feien una fressa espantosa i sorrida; per tal que la solitud del lloc, la fosca, el tabustoll de l'aigua amb el brogit de les fulles, tot era prou a inspirar terror; i més com veien que ni els cops paraven, ni el vent amansia, ni la matinada arribava. Emperò don Quixot, acompanyat de son cor intrèpid, d'un salt pujà en el Rosinant, i abraçant la seva darga, digué: —Saber deus, amic Sanxo, com per un voler del cel jo nasquí en aquest malaurat segle de ferre per fer en ell renéixer l'edat d'or, a qui solen nomenar daurada; jo só aquell per a qui són reservats els grans perills, les majors proves, els valerosos actes; jo só aquell, repetesc, qui ha de ressuscitar els de la Taula Rodona, els dotze de França i els nou de la Fama, deixant molt enrera els Platirs, Taulats, Tirant, Febus i Belianís, amb tota la caterva de famosos cavallers aventurers del temps passat. Bé observes, escuder just i fidel, les tenebres qui aquesta nit ens enrotllen, son merave-

llós silenci, la sorda i confusa remor d'aquests arbres, el soroll horrible d'aquella aigua, que sembla que es despenja des del cim de les muntanyes de la Lluna, i aquell incessant estrèpit qui esgarrifosament fe-reix les orelles; les quals coses totes juntes i quiscuna per si sola fóra prou a infondre paor, temor i esglai en el cor del mateix déu Marg, quant més, en aquell qui no està acostumat a semblants aventures. Doncs, tot això que ara t'he referit, són incentius i despertadors de mon esperit, qui basten a fer esclatar mon cor amb el desig que tinc d'escometre tan gran empresa, per molt dificultosa que es presenti. Per tant, estreny-me un poc més les cingles al Rossinant, i tu resta ací amb Déu, i espera'm tan sols tres dies, en el quals, si jo no comparegués, bé pots tornar-te'n al nostre poble, i d'allí vés-te'n, per fer-me mercè i una bona obra, al Tobós, on diràs a ma senyora, la sens igual senyora Dulcinea, que son captiu cavaller morí afanyant-se a guanyar mèrits qui el fessin digne d'ella."

Oïdes Sanxo les paraules de son senyor, començà a fer el més llastimós plor del món, i digué-li:—Senyor, jo no sé per què vol vostra mercè escometre una tan terrible aventura; ara és de nit, ningú no ens veu, podríem torçar de camí i desviar-nos del perill, encara que ens estiguéssim tres dies menys de beure; i puix no hi ha qui ens vegi, menys hi haurà qui ens motegi de covards. Tant més que jo he sentit dir moltes vegades al rector del nostre poble, que vostra mercè prou coneix, com tot cercant el perill, s'hi pot deixar la pell. Vostra mercè pot estar ben content, que el cel el deslliurà d'ésser mantejat com jo, i eixint vencedor de tants enemics com acompanyaven aquell difunt. Si totes aqueixes raons

no poden ablanir aquest cor de roca, comogui's, si més no, pensant que jo he deixat ma casa, ma muller i els meus fills, per fer servei a vostra mercè, i també creient que em valdria de més, i no de menys; emperò, com solen dir que, qui tot ho vol, tot ho perd, així jo veig perdudes totes les meves esperances, puix com més vives les tenia de percaçar aquella negra i malauradaínsula, que tantes vegades vostra mercè m'ha promesa, tinc de veure'm ara abandonat ben lluny de l'humanal tracte. Per amor de Déu, mi senyor, no vulgui tal pena causar-me; esperi almenys fins demà, que d'ací tres hores serà alba de matí: car segons la ciència que jo he après quan era pastor, la boca de l'Orsa està damunt del cap, i és la mitja nit a la ratlla del braç esquer.—Com tu pots veure, li preguntà don Quixot, aqueixa ratlla ni aqueixa boca que dius, si fa la nit tan fosca, que no es veu cap estel en el cel?—Oh, senyor, digué Sanxo, si la por té tan bons ulls, que veuen fins les coses de sota terra, què no farà amb les del cel? I més, que tinc jo motius per fer-li entendre que no trigarà gaire a apuntar el dia.—Dia o nit, respongué don Quixot, no vull que mai per mai pugui dir-se com per llàgrimes ni precés jo hagi deixat de fer ço que devia com a cavaller. Precte, doncs, Sanxo, que callis, car Déu, qui em posà en cor d'escometre aquesta tan mai vista i tan espantosa aventura, bé curarà de vetllar per ma salut i de consolar ta tristesa: entretant, el que tu pots fer és estrènyer les cingles al Rossinant i esperar-me ací, que jo tornaré ben tost, o mort o vencedor.”

Com veié Sanxo que ses llàgrimes, precés i consells res no podien sobre son senyor, determinà valdre's de sa indústria i fer-lo

esperar, si pogués, fins al matí. I així, tot estrenyent les cingles al Rossinant, molt suaument, sens fer soroll, li lligà les cames posteriors amb el ronsal de son ruc, de manera que, quan el nostre cavaller volgué anar-se'n, son cavall, en lloc de caminar, no podia fer sinó salts. Veient Sanxo el bon resultat de son enginy, exclamà:—Ela!, senyor, que el cel, condolent-se de mes llàgrimes i pregàries, haurà ordenat que el Rossinant no es pugui moure, i si vostra mercè vol porfidiejar amb son intent, serà enutjar la fortuna i picar en ferre fred.” Don Quixot es desesperava; ell prou tenia bo arrambar les cames al cavall, emperò el cavall per això no avançava ni un pas. Llavors, sens comprendre què era allò qui pogués retenir-lo, digué a son escuder:—Ja que el Rossinant no vol caminar, jo só content d'esperar l'aurora, encara que jo plori tant com ella trigarà a venir.—No hi ha de què plorar, senyor, respongué Sanxo; que jo entretindré vostra mercè referint rondalles d'ací al matí, si no és que vulgui descavalcar i posar-se a dormir damunt la verda herba a l'estil dels cavallers aventurers, per trobar-se més reposat quan vingui el dia i punt d'escometre aqueixa tan dessemblant aventura qui l'espera.—Com s'entén baixar o dormir?, digué, interrompent-lo, don Quixot; só jo, per ventura, d'aquells cavallers qui es donen repòs abans de combatre? Dorm tu, qui nasqueres per dormir; mentre, jo faré allò que més convingui a ma pretensió.—No prengui enuig vostra mercè, senyor meu, replicà Sanxo, que no ho diguí per fer-li desplaer.” Dient això, se li acostà ben prop, tant, que li posà l'una mà en l'argó davanter de la sella, i l'altra en el darrer, tenint-se així fortment abraçat a la cuixa esquerra de son

senyor, sens gosar apartar-se'n ni un dit, tanta era la por que li feien els cops qui continuament ressonaven. Don Quixot li digué quines eren aquelles rondalles que volia contar-li.—Són moltes les que jo sé, respongué Sanxo, encara que en aquest moment no em vinguin a la memòria. Amb tot, jo m'esforçaré a dir una història que, si sé referir-la, i ningú no em destorba, és la millor de les històries. Estiga, doncs, ben atent, que ara començo.

“Era una vegada, el bé qui vinga per a tothom sigui i el mal per a aquell qui el cerca. Posi esment, senyor meu, que els antics sempre començaven llurs rondalles amb una sentència; i aquesta que suara he dit, *el mal per a aquell qui el cerca*, ve ací com l'anell al dit; perquè la vostra mercè romanguí i no vagí a cercar el mal enlloc, ans prenguem un altre camí, ja que ningú no ens obliga a seguir aquest on tants d'espants ens sobrevénen. — Prossegueix la rondalla, Sanxo, digué don Quixot, i deixa a mon càrrec el camí que devem pendre.—Doncs, el cert és que en un poblet d'Extremadura, prosseguí Sanxo, vivia un pastor cabrer, vull dir, qui guardava cabres; el qual pastor qui guardava cabres, com dic, se nomenava Lòpeç Ruiç, el qual Lòpeç Ruiç s'era enamorat d'una pastora nomenada Torralba; i aquesta pastora nomenada Torralba era filla d'un ric tractant de bestiar, el qual tractant de bestiar... — Si així contes ta rondalla, Sanxo, digué don Quixot, i repeteixes sempre ço que vas dient, serà allò de no acabar mai.—Senyor meu, respongué l'escuder, així solen contar totes les rondalles en ma terra, i jo no sé fer-ho altrament, ni fóra bo que vostra mercè volgués posar costums nous.—Doncs, digues-la com vulguis, digué don Quixot, puix

la sort ha volgut que no pugui jo deixar d'escoltar-te.

—Com li anava dient, senyor meu de ma ànima, prosseguí Sanxo, així com tinc dit, aquest pastor estava enamorat de la pastora Torralba, qui era una jove robusta, ferrenya i tenia un posat d'home, amb uns bigotis que em sembla que encara l'estic veient.—Que per ventura la coneixies?, li preguntà don Quixot.—No és que la conegués, respongué Sanxo, emperò aquell qui em referí aquesta rondalla m'assegurà que ell l'havia apresada d'algú qui prou podia haver coneguda la pastora Torralba, i així, ja pot estar segur de la veritat del fet. Ve-li ací que, passats dies i més dies, el diable, qui mai no dorm i tot ho embrolla, volgué que l'amor del pastor Lòpec Ruic per la pastora Torralba fos convertida en odi i mala voluntat. La causa d'aquest mudament fou, segons males llengües, algunes gelosietes que ella li donà, que fins passaven de la ratlla i arribaven a allò més vedat; i tant la tingué en avorriment el pastor d'allà en avant, que, per no veure-la, deliberà anar-se'n lluny, ben lluny, on ja mai no sentís parlar d'ella. La Torralba, qui es veié menyspreada d'en Lòpec, llavors tornava's boja per ell.—Aquesta és natural condició de les dones, digué don Quixot; fan menyspreu del qui les estima, i estimen aquell qui les avorreix; i vés dient, Sanxo.

—El cert és, prosseguí Sanxo, que el pastor Lòpec posà per obra son pensament, i ja el tenim amb les seves cabres davant, fent la via d'Extremadura per passar al regne de Portugal. Sabut que fou de la pastora Torralba, ella que li anà darrera, i de lluny el seguia, a peu i descalça, amb un bordó a la mà i unes alforges al coll,

en les quals portava, segons diuen, un tros de mirall, una pinta i no sé quin flasquet d'afaits per la cara. Emperò hi hagués ço que hi hagués, jo no he d'entretenir-me a esbrinar-ho. Solament diré que el pastor arribà amb son bestiar vora el riu Guadiana, qui en aquella saó baixava molt gros, que quasi eixia de mare; i per alià on ell arribà no hi havia barca, ni xica ni grossa, per passar ell i son ramat. Això posà molt consirós el pastor Lôpez Ruic, qui es veia ja prop la Torralba i temia prou l'enuig que havien de causar-li els seus precés i llàgrimes. Després de molt mirar, veié un pescador, qui tenia per allà prop una barca tan xiqueta, que solament hi cabia dins una persona i una cabra. No obstant això, ell concertà amb el pescador perquè el passés a ella i les tres-centes cabres que menava. Acabat que foren acordats, el pescador entrà en la barca i passà una cabra, ell que torna i passa'n una altra, torna a venir i torna a passar-ne una altra, després una altra, i encara una altra. Tingui compte vostra mercè amb les cabres que el pescador va passant, perquè si es descompta d'una, s'haurà acabat la rondalla. El lloc on desembarcaven de l'altra part era ple de llot i relliscós. El pescador perdia molt de temps anant i venint. Amb tot i això, encara tornà i en passà una altra, després una altra, i una altra... —Fes-te compte que les passí totes, digué, interrompent-lo, don Quixot.—No, senyor; que això no pot ésser, respongué Sanxo; Quantes n'han passat fins ara?—Què diable sé jo?, replicà don Quixot. —Doncs, velli ací acabada la rondalla, digué l'escuder, i no és possible passar endavant.—Com es pot fer?, contestà don Quixot; doncs tal és l'essència de la història, que menys de sa-

ber les cabres qui han passat no es puga continuar? —Sí, senyor, replicà l'escuder; puix que no recordant-se vostra mercè del compte de les cabres, jo tampoc no em recordo més de ço que per dir restava, i a fe que l'acabament era molt substanciós i alegre.—De manera que ja és acabada la història?, preguntà don Quixot.—Tan acabada és com la meva mare, respongué Sanxo.—Jo et dic, en veritat, afegí nostre cavaller, que no esperava jo menys de ton pobre discurs; tant més, que aquests cops qui no paren, tal vegada hauran contorbat ton enteniment.—Tot podria ésser, féu Sanxo; mes jo sé que en una rondalla tot ja està dit: que justament s'acaba allà on comença l'errada del compte del passatge de les cabres.—Acabi en bona hora on se volgués, digué don Quixot, i vegem si es pot moure el Rossinant." Llavors li arrambà novament les cames, i el cavall tornà de nou a fer salts no avançant ni un sol pas, de tan ben lligat com estava.

En això, ja ho fes per la fresca del matí, ja perquè Sanxo hagués menjat quelcom de laxant, o ja fos una cosa natural (que és allò que més ho fa creure), li prengué voluntat i desig de fer ço que ningú més podia fer per ell; emperò l'extrema temor qui era entrada en son cor, no el deixava apartar de son senyor tant sigui el gruix d'una ungla. Tampoc era de pensar que s'estaria de fer això que li venia de grat; i així, en bona pau, deixà anar l'arcó posterior, que tenia agafat amb la mà dreta, i molt suaument es deslligà la llaçada escredora que li aguantava les calces i, un cop desfetes, li caigueren per avall, restant com uns grillons: en acabat s'arremangà la camisa com millor pogué, mostrant a l'aire ses dues anques, que no te-

nien res de xiques. Fet això (que ell cregué ésser tot quant devia fer per eixir d'aquell terrible pas i angúnia), li'n sobrevingué una altra de més grossa, puix li semblà que no podia afluir-se sens fer soroll i estrèpit; i començà a estrènyer les dents i arronçar les espatlles, retenint-se l'alè tant com podia. Emperò totes aquestes diligències foren en va, car al capdavall no féu sinó un xic de soroll, ben diferent d'aquell qui tanta por li feia. Don Quixot, qui ho sentí, li digué: — Què és aqueixa remor, Sanxo? — No ho sé, senyor, li respongué aquest; deu ésser alguna nova cosa, puix les aventures i desventures mai no comencen per poc." Llavors Sanxo tornà a provar fortuna, i li anà tan bé, que, sens més soroll ni escàndol que l'anterior, es veié lliure de la càrrega qui tal greujor li donava. Emperò, com don Quixot tingués tan despert el nas com les orelles, no pogué estalviar-se alguna de les vapors qui cap amunt li pujaven, i estrenyent-se les narius entre dos dits, amb veu gangosa li digué: —M'apar, Sanxo, que tens molta por.—Sí que en tinc, respongué l'escuder; emperò com és que ho ha conegut ara més que mai?—Perquè ara fas una olor com mai no l'hagis feta, replicà don Quixot, i per cert que no és d'ambre.—Bé podria ésser, contestà Sanxo; emperò no en tinc jo la culpa, sinó vostra mercè, qui em porta, a l'hora que és, en aquestes passos tan poc transients.—Doncs, fes-te'n tres o quatre enllà, digué don Quixot (sens llevar-se per això els dits del nas), i per avant tingues més compte amb ta persona i amb ço que deus a la meva, que la molta conversa que et tinc, és ço que haurà engendrat aquest menyspreu.—Vull-me jugar, replicà Sanxo, que vostra mercè pensa que jo he fet de

ma persona alguna cosa que no devia.— Més val no remenar-ho, contestà don Quixot.”

Amb aquests i altres semblants colloquis passaren ambdós la nit, i veient Sanxo que la matinada apuntava, molt cautament deslligà el Rossinant, i ell es lligà les calces. El cavall, tan bon punt com se sentí lliure, encara que d'ell no era gaire abrivat, començà a donar gambades, perquè corbetes, amb perdó seu sigui dit, no sabia pas com fer-les. Veient don Quixot que el Rossinant ja es movia, ho tingué per bon senyal, i així, encontinent, cuidà d'escometre aquella espantable aventura. Entretant, acabà de descobrir-se l'alba. Llavors el nostre cavaller veié que estava voltat de castanyers alts i atapeïts, els quals feien una ombra molt espessa; emperò allò que no podia entendre era la causa d'aquell estrèpit qui mai no parava; prengué novament comiat de Sanxo Pança, deixant-li encàrrec de ço que devia dir a la senyora Dulcinea si dintre tres dies ell no tornava, i en acabat, afegí:—Quant a la paga dels teus serveis, no en deus passar ànsia, car ja he deixat fet mon testament ans no isquérem del poble, i allà series degudament pagat de ton salari a prorrata del temps que m'hauràs servit: amb tot, esperem que Déu voldrà deslliurar-me d'aquesta perillosa aventura, i ja pots tenir per més que certa la promesa ínsula.” Tornà a plorar de nou Sanxo, oint aquelles llastimoses raons de son senyor, i determinà no deixar-lo fins al darrer punt i terme d'aquell afer. Per aquestes llàgrimes i honrosa determinació de Sanxo, l'autor de la present història dedueix que havia de tenir molt bon cor, i que segurament era cristià vell: el qual sentiment eterní un poc son senyor, si bé

no tant que manifestés algun indici de flaquesa; ans, fent com aquell qui res no'l commovia, caminà vers aquella part on li paregué que el soroll de l'aigua ressonava.

Darrera seu anava Sanxo a peu, aferrat al ronsal de son ruc, companyó seu inseparable en sa pròspera i adversa fortuna. Després que caminaren un bon tros entre mig d'aquells castanyers i arbres ombrívols, arribaren a un petit prat qui era circuit d'altíssims cingles, de l'un dels quals s'estimbava un gran doll d'aigua. Al peu d'unes roques s'hi veien algunes miserables cases, mig enderrocades; era d'allà que sortien aquells cops terrorífics. Amb el brogit dels cops i de l'aigua, el Rossinant s'avalotà; emperò don Quixot, amoixant-lo, s'atansà poc a poquet a les cases, encomanant-se de tot son cor a sa senyora i suplicant-li que en aquella paorosa empresa li donés ajuda. No se li apartava Sanxo del costat, i estirava el coll i obria la vista tant com podia per entre les cames del Rossinant per veure ço qui tanta por li feia. Al cap de cent passes més, al girant d'una petita recolzada, fou quan els aparegué la única i vertadera causa de llur terror i d'aquell horrible soroll: i eren (no ho prenguis, oh lector!, amb greuor i enuig) sis maces de batan qui un moment no havien parat en tota la vetlla.

Com don Quixot ho veié, se li nuà la llengua i restà espasmat de cap a peus. L'esguardà Sanxo Pança, i trobà' amb el cap caigut damunt el pit, donant senyals d'estar avergonyit. Mirà també don Quixot a Sanxo, i veié que tenia les galtes inflades i la boca plena, amb clares mostres de voler esclatar a riure; i, a despit de sa melancolia, ell mateix no pogué estar-se'n.

Veient Sanxo que son senyor havia començat, posà's els punys a ambdós costats, i per quatre vegades esclafí, parà i tornà a rependre unes gran riallades, que ben tost despacientaren don Quixot, i més encara oint com li deia a tall de burla: *Has de saber, amic, que jo só nat en aquest nostre segle de ferre per a fer remèixer l'edat daurada; jo só aquell per a qui són reservats tots els perills, els gran fets, els valerosos actes; i així li anava retraient totes les raons que don Quixot havia dites quan per primera vegada sentiren els batans. Tant s'envergonyí i enutjà don Quixot de les burles de son escuder, que, alçant sa llança, li flocà dos cops, els quals, si arriben a tocar-lo del cap així com el tocaren de les espatlles, el pobre Sanxo no haguera mai més heretat de son testament. Veient aquest el mal profit de les seves burles, temerós que son senyor volgués continuar-les, amb molta humilitat li digué:—Assossegui's la vostra mercè, no veu que ho he dit per riure?—Puix, jo no ric gens, respongué don Quixot: Veniu-me ací, senyor jocós; si això hagués estat alguna perillosa aventura, com jo bé m'ho creia, no havia demostrat per cert tot l'esforç necessari per a emprendre-la i acabar-la? Per ventura un cavaller com jo, que mai no ha vist maces de batan, està obligat a conèixer-les i distingir-ne el soroll? Això és bo per vós, qui ja els coneixeu, com a vilà malvat que sou, criat i nascut entre ells. Mes feu, si us plau, que aquestes sis maces es tornin sis gegants, i giteu-me'ls a les barbes d'un a un, o tots plegats; i com jo no els tombés tots panxa per a munt, rieu llavors de mi tant com volgueu. —Assossegui's la vostra mercè, digué Sanxo: jo reconec que he rigut de sobres; emperò confessi i diga'm*

la vostra senyoria, com no estigués enujat, si qualsevol altre no se'n riuria així mateix, oint referir la por nostra... vull dir, la que jo he tingut, que la vostra mercè ja sé que no coneix la temor ni sap de quina color va vestida. —No nego jo, respongué don Quixot, que la història suara esdevinguda no sia cosa digna de riure: mes crec que no deuria contar-se, puix no totes les persones són prou discretes que sàpiguen deixar les coses en son veritable lloc. —Almenys, vostra senyoria, retorquí Sanxo, prou sap aplicar en son lloc la llança; ventura que apuntant-me al cap, tocà'm l'espatlla, mercès a Déu i a ma llesresa en decantar-me. Emperò en el cul del sac ja trobarem les engrunes, i també solen dir que: qui bé estima, bé castiga. I puix és costum dels grans senyors, acabat que diuen una paraulada a un dels seus criats, donar-li unes calces; ara no sé ço que donaran els cavallers aventurers darrera els cops de llança, si ja no és que puguin disposar d'insules o regnes en terra ferma. —Tal vegada tinguis més raó que tu no et penses, replicà don Quixot; d'ara en avant que no sies tan xerraire, que en tants de llibres com jo he llegit no he trobat mai que cap escuder parlés tant amb el seu senyor com tu amb el teu. Encara que en això tanta culpa hi tinguis tu com jo: tu, perquè em tens poc respecte, i jo, perquè no em faig respectar més. Així, doncs, quan Gandali, escuder d'Amadís de Gaula, parlava amb son senyor, sempre es llevava la gorra, acotava el cap i feia-li reverència a l'estil turquesc. I què en direm de Gasabal, qui serví don Galaor, el qual fou tan reservat i silenciós que son nom no es declara sinó una sola vegada en el transcurs de sa llarga història. De tot

quant he dit pots deduir-ne, Sanxo, que convé fer diferència de senyor a criat i de cavaller a escuder i així, de vui en avant, devem tractar-nos amb més mirament, sens fer-nos trabeta, puix comsevulla que jo prengui enuig de vós, sempre ha d'ésser el cànter el qui ha de rebre. Les mercès i beneficis que jo us he promesos ja vindran a son degut temps; i anc que mai no vinguessin, quant menys la soldada no podrà mancar-vos. —Molt bé diu vostra mercè, respongué Sanxo, i tingui per cert com d'ací avant no desclouré més els llavis que no sigui per honrar-lo com a senyor meu i mestre. —Fent-ho així, li digué don Quixot, tu viuràs amb molta pau damunt la terra; car après dels pares, a son senyor és a qui més deu hom respectar.

CAPITOL XXI

Qui tracta de l'alta aventura i ric guany de l'elmet de Mambrí, amb altres coses esdevingudes a nostre invencible cavaller.

En aquest mateix punt començà a plorvisquejar, i l'escuder prou haguera volgut soplujar-se en el molí dels batans, mes don Quixot, qui talment els tenia avorrits amb la pasada burla, no volgué entrar-hi en cap manera; i tombant a la dreta, no hagué fet encara molt camí quan albirà un home a cavall, qui portava al cap una cosa relluent com si fos d'or. Vist això don Quixot, girant-se a son escuder, li digué: —Bé crec, Sanxo, que tots els refranys

són veritables, singularment aquell qui diu, *quan es tanca una porta, se n'obre una altra.*

Jo ho dic perquè si la fortuna anit ens tancà la porta del bé que cercàvem, enganyant-nos amb els batans, ara vol obrir-nos-en de bat a bat una altra, per una altra millor i més certa aventura; puix, a no enganyar-me, vers nosaltres ve un home qui porta en son cap l'elmet de Mambri, que jo fiu vot i jurament de conquerir. —Si em fos concedit de parlar com abans, respongué Sanxo, jo diria a vostra mercé que tingués compte en ço que diu, no sigui cosa que vulguin acabar de batanar-nos i fer-nos malbé. —Vés-te'n al diable, replicà don Quixot, ¿que per ventura no hi va res entre uns batans i un elm? —Tot podria ésser, li contestà Sanxo, emperò jo sé que tinc prou raó per fer-li entendre com s'enganya; sinó que m'està prohibit d'enraonar. —Traïdor escrupolós, digué don Quixot, com puc jo enganyar-me d'això que dic? ¿No veus aquell cavaller qui vers nosaltres s'atansa sobre un cavall tord esblaimat, portant en son cap un elmet d'or? —El que sí veig, respongué l'escuder, és tan solament un home sobre un ruc cendrós com el meu, qui porta al cap una cosa rel·luent. —Puix aquesta cosa, respongué don Quixot, és l'elmet de Mambri. Allunya't d'ací i deixa'm tot sol amb ell: veuràs com sens dir paraula, per abreujar temps, jo poso fi en aquesta aventura, apoderant-me de l'elm que tant he desitjat. —Prou me donaré jo brasa d'apartar-me, afegí Sanxo; emperò Déu faci que no hi hagi batans. —Ja us he dit, germà, que mai per mai tornéssiu a parlar-me de batans, digué don Quixot; doncs vot... i no acabà, que us batanaré l'ànima." Callà Sanxo i no digué

res més, tement que son senyor no volgués complir el vot, que l'hi havia tirat tan rodó com una pilota.

Ara jo dec informar mos lectors de ço que eren aquell elm, aquell cavall i cavaller dessus dits. Hi havia en aquells encontorns un poblet i un raval tan petits i tan acostats l'un de l'altre, que un mateix barber servia per als dos. Doncs fou el cas que un veí del raval hagué fretura de sagnar-se i un altre de fer-se la barba: el barber, qui tingué per bo d'anar-hi, prengué ses llancetes i una bacina de llautó. Emperò, veient que plovia, per no malmetre son barret, que devia ésser nou, posà's la bacina al cap, que es veia relluir de mitja llegua lluny. Anava muntat en un ruc pardenc, tal com havia dit nostre escuder; i heu-vos la causa perquè a don Quixot li paregué un cavaller damunt un bell cavall tordenc i son cap cobert amb un elmet d'or.

Com el nostre cavaller el veié prop, sens perdre's en raons, investí'l amb la llança baixa, deliberant de travessar-lo de part a part. El barber, qui tan impensadament es veié escomès per aquella fantasma, no trobà res millor per salvar el cos sinó deixar-se anar dalt a baix de son ruc; i més lleuger que una daina, posà's a córrer per aquell pla, deixant-se la bacina en terra; amb la qual s'acontentà don Quixot, tot dient: —El pagès ha estat prudent, puix ha volgut imitar el castor, qui, veient-se perseguit dels caçadors, es lleva ell mateix amb les dents allò que ja sap que és la causa de sa persecució. Recull, Sanxo, aquest preciós elmet. —Com hi ha Déu, digué Sanxo, aplegant la bacina d'en terra, que encara és prou nova, i tant val vuit rals com una malla. —Llavors donà-la a son

senyor, qui, posant-se-la al cap i giravoltant-la d'ací d'allà per trobar l'encaix, molt meravellat, digué: —El pagant per qui primer fou forjada aquesta celada, devia tenir un cap molt famós; i encara veig amb racança que n'hi manca la meitat." L'escuder, sentint nomenar celada la bacina, no pogué estar-se de riure, emperò com li vingués al pensament la ira de son senyor, a mitja rialla es deturà. —De què rius, Sanxo?, preguntà don Quixot. —Joric, senyor, li respongué l'escuder, pensant en el cap tan gros que tindria el primer posseïdor d'aquest elmet, que no sembla sinó una bacina de barber feta i pastada. —Saps què estic pensant?, digué don Quixot; que aquest encisat capell, per algun fet inesperat, aniria a raure a les mans d'algun ignorant qui, no coneixent sa valor, degué fondre'n la meitat perprofitar-se del preu, i de l'altra haurà volgut fer-se aquesta que apar bacina de barber, com tu la nomenes. Emperò res no hi fa, comsevilla que ja l'estimo en el que val; puix jo el faré adobar pel primer ferrer que trobi, i així tindrè un elmet tan bo, que ni se li pugui acomparar aquell que el déu de les ferreries forjà per al déu de les batalles. Entretant, jo el portaré tal com és, puix més val un poc que no-res, i sempre servirà per defensar-me d'algun cop de pedra. —Això serà, afegí l'escuder, mentre no sia gitada amb alguna fona, com les que gitaren en el combat dels dos exèrcits, quan el senyalaren de les dents i li trencaren el setrill on duia aquell beneït bàlsem qui em féu treure les coradelles. —No em dóna molta pena d'haver-lo perdut, car ja saps tu, Sanxo, digué don Quixot, que jo en tinc la recepta en la memòria. —També la hi tinc jo, respongué Sanxo; emperò si

jo el faig o torno a provar-lo mai en ma vida, sia aquesta la meva hora; no res menys que no penso posar-me en ocasió que l'hagi de menester, per tal com delibero guardar-me amb tots els meus cinc sentits d'ésser ferit ni de ferir ningú: quant a ésser altre cop mantejat, no en dic res, puix semblants desgràcies mal poden prevenir-se, i si vénen, no hi ha altra cosa a fer sinó arronçar les espatlles, aturar l'alè, tancar els ulls, i deixar-se anar per allà on la sort i la manta vulguin portar-nos. —Mal cristià ets, Sanxo, digué sentint això don Quixot; mai no oblidis la injúria que una vegada te s'és feta, i sàpigues que és de cors nobles i generosos no fer cas de brivallades. Quin peu en tragueres coix? quina costella trencada? quin cap escalarnat, que no puguis oblidar aquella burla? Puix ben mirada la cosa, burla fou i passatemps; i a no entendre-ho jo així, bé me n'haguera tornat allà i fet més mal en ta venjança que no feren els grecs per la robada Helena. —Passi per burla, digué Sanxo, ja que la venjança no puga passar de veres; emperò jo sé de quina qualitat foren les veres i les burles, i sé també que no em fugiran de la memòria, així com mai me les trauré de les espatlles; mes, deixant això a part, digui'm vostra mercè què en farem d'aquest ase, vull dir, d'aquest cavall tord cendrós qui sembla un ruc pardenc? que, segons fugí son senyor per cames de cavall, i amb la terra que hi haurà posada per mig, no porta camí de tornar mai més, i en bona fé que el ruc és excellent. —No tinc jo per costum de despullar els vençuts, digué don Quixot, ni mai fou vist que els cavallers antics prenguessin els cavalls de llurs enemics, no essent que perdessin el llur propi en algun combat. Deixa, doncs, aquest ca-

vall o ruc, o com tu vulguis nomenar-lo, que son senyor, quan serem lluny, el vindrà a cercar. —Amb tot, respongué Sanxo, jo prou haguera volgut canviar-lo amb aquest meu, que no em sembla, ni de molt, tan bo. Són ben estretes les lleis de la cavalleria si no consenten que es pugui baratar un ruc amb un altre! Podria jo, si més no, canviar els ornaments? —No n'estic prou segur, li digué don Quixot, i així, fins que jo estigui millor informat, bé em penso que pots fer-ho, amb tal de tenir-ne extrema necessitat. —Tan extrema és, respongué Sanxo, que si fossin per ma pròpia persona, no en podria tenir més fretura.”

Amb aquesta autorització féu Sanxo *mutatio caparum*, i posà son ruc a les mil meravelles, deixant-lo millorat més del doble. Fet això, nostres aventurers esmorzaren amb les sobres del sopar, begueren de l'aigua del torrent, sense girar la cara endret els batans; i, posats novament d'acord, muntaren a cavall, deixant fer la voluntat del Rossinant, a qui el ruc sempre seguia amb amistosa fidelitat.

Al cap de poc trobaren el camí ral; i tot caminant, digué Sanxo a son senyor: —Voldria demanar a vostra mercè llicència per tenir-li un xic de conversa, puix des que m'ha imposat aquest terrible silenci, més de quatre pensaments se m'han podrit en el pap, i un de sol que en tinc ara a la punta de la llengua no voldria que es fes malbé. —Parla, respongué don Quixot, i sies breu; que el millor parlament se fa pesat si es perllonga. —Doncs, li diré, continuà Sanxo, com d'alguns dies ençà he considerat el poc guany i benefici que se'n treu d'anar cercant les aventures per aquests deserts i cruïlles de camins, on, per molt que s'hi guanyin les més perilloses

aventures, ningú no ho veu ni en sap res; i no és així com la vostra mercè pugui obtenir un nom que per son valor bé es mereix. Per tant, m'apar que fóra millor (salvant el parer de vostra mercè) que entréssim en el servei d'algun emperador o d'algun príncep qui estigués en guerra amb son veí, que llavors vostra mercè demostraria la valor de sa persona, son gran esforç i prudència incomparables; car veient això el senyor a qui serviríem, per força deuria recompensar a cada u segons els seus mèrits; i no li mancaria algun historiador qui posés per escrit els alts fets de vostra mercè. Ja no dic res dels meus, per tal com sé que no passen de ma petita qualitat d'escuder; encara que, si també fos costum d'escriure proeses dels escuders, jo crec que les meves no han de romandre entre ratlles. —No penses malament, Sanxo, replicà don Quixot; emperò, ans d'arribar en aquest punt, és necessari haver corregut un xic el món cercant les aventures, perquè havent un hom conquerit prou glòria i fama, pugui presentar-se en la cort d'algun poderós monarca. Doncs ara veuràs, en aquest cas, com solen anar les coses.

“Arriba un cavaller en la cort, i tothom, fins la canalla, veient-lo entrar per les portes de la ciutat, li va darrera i l'enrotlla, cridant: Aquest és el cavaller del Sol, o de la serp, o d'alguna altra insígnia, sota la qual ell haurà complit grans proeses; aquest és, diran, el qui va vèncer en singular batalla el gegantàs Brocabruna del Braç de ferre, el qui desencantà el gran mameluch de Pèrsia illaqueat amb males arts feia prop de nou-cents anys. Així anirà corrent de mà en ma la veu de ses llaors, dels seus valerosos actes, tant, que amb l'avalot dels minyons i de la gent, compa-

reixerà el rei a la finestra de son palau. El rei, coneixent-lo per les armes o per la divisa de son escut, tantost com veu-lo apareixer, crida son sèquit i diu: Via, sus!, que tots els cavallers de ma cort vagin a rebre la flor de la cavalleria. Tothom obeeix; el rei ell mateix s'avança fins a mitja escalinata per abraçar el cavaller, a qui donarà pau, besant-lo en son rostre, i après el conduirà per la mà a la cambra de la senyora reina, on el cavaller la trobarà amb la infantessa sa filla, qui és una de les més belles i agraciades donzelles de la terra. Seguidament, après d'això, s'esdevindrà que ella posi sos ulls en el cavaller i ell en els d'ella, i que, per un atractiu més que humà, no sabent com ni per què, llurs cors s'inflamen, amb prou gran aflicció que n'experimenten, puix no troben la manera de comunicar-se llurs tendres sentiments. El cavaller és conduït a una cambra del palau molt ricament paramentada, on ei desarmen, i cobreixen ses espatlles amb un ric mantell d'escarlata. Si ja li estava prou bé l'armadura de ferre, encara millor estarà en farset. En acabat que és de nit, sopa amb el rei, amb la reina i la infantessa, a qui mai no deixarà d'ulls, llançant-li d'amagat amoroses ullades; i ella en farà altre tant, si bé que usará de convenient prudència, car és extremadament discreta.

"Llevades les taules, veu-se entrar de sobte per la porta de la sala un horrible i diminut nan, donant la mà a una molt bella dama, entremig de dos gegants, la qual proposa certa aventura ordenada per un savi antiquíssim, de manera que aquell qui l'acabarà serà tingut com el millor cavaller del món. Tantost el rei manarà a tots els cavallers presents de fer-ne la prova, i ningú no sap donar-hi acabament,

fora del cavaller novament albergat; de què sa glòria li'n val més encara, restant contentíssima la infantessa, qui es té per molt pagada i satisfeta amb excés, havent posat i fixat els seus pensaments en part tan alta. El bo es que aquest rei es troba justament en guerra amb un altre poderós monarca, i que al cap de pocs dies el cavaller hoste li demana llicència per anar a fer-li servei en la dessús dita guerra. El rei la hi dona de molt bon grat; el cavaller besa-li la mà per la mercè rebuda; i en aquella mateixa nit se'n va a prendre comiat de la infantessa, per entre una reixa qui dona al jardí, on ella ja li havia parlat altres vegades, acompanyada d'una donzella d'honor en qui té prou confiança. El cavaller sospira, la infantessa s'esmaia; la donzella va a cercar aigua, i demostra molt gran ansietat perquè el mati s'acosta, i més estima l'honor de la princesa que sa vida pròpia. Finalment, la infantessa torna en si, passa sa blanca mà per entre la reixa; el cavaller la hi besa, cobrint-la de llàgrimes qui de sos ulls destillen. Llavors concerten la manera com han de comunicar-se llur pròspera o adversa fortuna, preguntant-lo la princesa que s'entretengui tan poc com pugui, i ell ho promet, fent grans juraments. Torna-li a besar la mà i pren son comiat amb tal sentiment, que no li anirà de gaire com no hi deixa la vida.

"D'allà se'n va a la seva cambra, gita's en el seu llit, emperò no pot dormir; tanta és la dolor de la partida. Així que és de dia, s'alça, pren comiat del rei, de la reina, i demana llicència per acomiadar-se de la infantessa. Emperò li diuen que es troba malament; i el nostre cavaller, qui es pensa que és per causa de sa partida, sent son cor travessat; que per poc haguera mani-

festat la dolor seva. La donzella d'honor, qui es troba allà present, va i ho refereix tot a la princesa. La princesa, vessant abundants llàgrimes, li diu que una de les penes més grans que té és com no sap si son cavaller és de llinatge reial o no. La donzella assegura que tanta cortesia, gentilesa i valor com el seu cavaller demostra no poden reposar sinó en persona reial i d'excel·lent nissaga. Amb això la infantessa procura aconsolar-se, per no donar res que dir als seus pares, i passats dos dies torna a eixir en públic.

“El cavaller ja és ben lluny: lluita en la guerra, combat, triomfa, guanya moltes batalles i cobra infinitat de viles: torna a la cort, veu la infantessa per la reixa, i concerta amb ella de prendre-la per esposa en paga dels seus serveis. Demana-la al pare; el rei no la hi vol donar, perquè no coneix el llinatge d'aquell cavaller: amb tot això, ja sia robada o de qualsevol altra manera, la pren per esposa; i son pare, que n'està prou content, puix al cap i a la fi es descobreix que el cavaller és el fill d'un poderós monarca de no sé quin regne, que moltes vegades ni es troba en el mapa. Llavors, necessàriament mor el pare, hereta la infantessa; i vet-ací el cavaller rei en dues paraules. Ara ve el moment de recompensar son escuder: se li dóna una insula, i es fa de manera que es casi amb la donzella d'honor, qui serví de mitjancera en les amors de la infantessa, i que gairebé sempre és filla d'un duc o d'algun gentilhome del regne.

—Això vull, i no hi hagi engany!, exclamà Sanxo, que no demano jo altra cosa; i estic segur que tot així mateix s'esdevindrà al cavaller de la Trista Figura. —No en dubtis gens, Sanxo, replicà don Quixot;

puix tal com t'he narrat suara s'esdevingué sempre amb els cavallers aventurers. No falta sinó mirar quin és el rei cristià o pagà qui estigui en guerra i que tingui una bella princesa: encara que prou ens vagarà de pensar-hi. El que més em turmenta és, que amb tot i trobar un rei en guerra, amb filla agraciada, i haver cobrat anomenada increïble, no sé com pugui jo provar que sia de reial llinatge. Doncs, encara que só gentilhome i de casal ben conegut, el rei no voldrà pas donar-me sa filla per muller, si el savi qui escriurà ma història no descobreix que jo só quint o sisè nét de rei. Perquè et faig a saber, Sanxo, que en el món són dues maneres de llinatges: els un qui arrenquen i provenen de prínceps, a qui el temps a poc a poc ha anat desfent, i han acabat amb punta com a piràmides capgirades; i els altres qui, tenint principi de gent baixa i vulgar, han anat pujant de graó en graó, fins a ésser grans potentats. Doncs, podria fer-se que, ben esbrinat, aparegués mon llinatge prou gran i famós, amb el qual haurà d'acontertar-se el rei mon sogre; quan no, ja sé que, volent-ho la infantessa, sempre tinc el recurs de raptar-la i d'endur-me-la allà on millor em plaurà, deixant que el temps o la mort donin fi a la ira de son pare. —Ací escau molt bé, digué Sanxo, allò que diuen alguns inhumans: no demanis de grat ço que es pugui prendre per força, i encara millor com diuen: val més comptar els estels que no els cabirons. Jo ho dic perquè si el senyor rei, sogre de vostra mercè, no volgués donar-li ma senyora infantessa, no hi ha com robar-la i fer-la fonedissa. Emperò el mal està que mentre faran les paus, i que vostra mercè vagi gaudint pacíficament del regne, al pobre escuder li faran

denteta amb això de les mercès, si no és que la donzella mitjancera també vulgui acompanyar la infantessa, ço que fóra molt convenient. —Això no hi haurà qui ho privi, digué don Quixot; sobretot després que ella t'estimarà prou digne d'ésser son marit. —Quant a digne, respongué Sanxo, no hi ha res a dir, puix que só cristià vell, i crec que amb això ja en tinc prou per a ésser comte. Doncs tingui per cert que en altre temps fui andador d'una confraria, i m'esqueia tan bé, la cota, que tothom deia que tenia presència per a poder ésser major-dom de la mateixa confraria. I ¿què seria si em cobris les espatlles amb una toga ducal, brodada d'or i perles? Estic segur que em vindrien a veure de cent llegües lluny. —Certament faries goig de veure, digué don Quixot; emperò convindria fer-te raure tot sovint aquesta barba que tens tan espessa i malgirbada: altrament, bé mostrars de cop el qui ets. —Llavors, respongué Sanxo, ja tindrè un barber assalariat, qui no em deixarà mai, i anirà sempre darrera meu; que una vegada que estigué a la cort, allà vegí que es passejava un senyor molt petit, seguit d'un altre home ben plantat, qui caminava quan el primer caminava, girava's quan aquell se girava, de manera que semblava com si li fes de ròsec. Demanant jo com es feia que l'un mai no s'ajuntava amb l'altre, fou-me respost que aquell senyor petit era gran, i que l'altre era son cavallerís, i que els nobles solien fer-los anar sempre darrera llur; des de llavors que ho sé tan bé, que jamai no se m'ha oblidat. —Tens molta raó, digué don Quixot, i res no hi haurà a dir, si portes ton barber amb tu, puix els costums no vingueren tots plegats, i així tal vegada sies tu el primer comte qui dugui son barber

darrera; i encara és de més confiança fer la barba que ensellar un cavall. — Això del barber deixi-ho per mi, respongué Sanxo, i procuri la vostra mercè d'arribar a ésser rei i de fer-me a mi comte. — Així serà, replicà don Quixot, i alçant els ulls veié ço que es dirà en el següent capítol.

CAPITOL XXII

De la llibertat que don Quixot donà a molts malaventurats qui, mal llur grat, eren portats allà on ells no desitjaven pas anar.

Segons que Cid Hamet Benengeli, autor aràbic establert a la Mancha, conta d'aquesta meravellosa, excellent, minuciosa, apacible i figurada història, passada la conversa en el capítol precedent referida, don Quixot albirà que pel camí ral venien fins a una dotzena d'homes a peu, enrastellats pel coll com a grans de rosari, amb una grossa cadena de ferre, i tots emmanillats: així mateix eren conduïts per dos homes d'a cavall armats amb escopetes de roda, i altres dos de peu, proveïts d'ascones i espases. — Ve-li ací, digué Sanxo, una cadena de galiots qui van forçats a les galeres del Rei. — Com, forçats!, digué interrompent-lo don Quixot; és possible que el Rei hagi forçat mai ningú? — No dic semblant cosa, respongué l'escuder, sinó que aquesta gent, pels seus delictes, va condemnada a servir el Rei a les galeres. — Com-se vulgui que sia, replicà don Quixot, ells no

hi van de bon grat, sinó per força? —Així és, respongué Sanxo. —Doncs n'hi ha prou, digué nostre cavaller, perquè posi en execució ço que ma professió m'ordena. —Tingui en compte vostra mercè, replicà Sanxo, que la justícia, qui és el mateix Rei, no fa força ni greuge a semblant gent, sinó que els castiga en pena dels seus delictes." Llavors don Quixot féu-se en avant i demanà amb fines paraules, als qui la cadena conduïen, que fossin servits d'informar-lo i dir-li la raó perquè duïen aquella gent de semblant manera. L'un dels guardes, mogut d'aquestes moderades paraules, li digué: —Encara que portem ací en el registre les sentències de tots aquests malaventurats, ara no és hora d'entretenir-nos a llegir-les: si vostra mercè vol acostar-s'hi i preguntar-ho a ells mateixos, prou que li ho diran, puix són gent que es complau a dir i a fer vileses." Amb aquesta llicència, la qual don Quixot bé sabia prendre's, encara que no la hi donessin, s'atansà a la cadena i preguntà al primer galiot per quins dels seus pecats anava d'aquella manera. —Per haver-me enamorat, respongué aquest. —Solament per això?, replicà don Quixot; doncs, si per enamorats els trameten a galeres, dies ha que jo podria estar vogant. —Ja ho crec, digué el galiot; però no són les meves amors tal com vostra mercè pensa: jo estava enamorat d'una panera plena de roba blanca bugadejada, i tan estretament la tenia entre mos braços, que, si la justícia no ve a prendre-me-la per força, encara a hores d'ara no l'haguera deixada per ma voluntat: fou *in fraganti*, no donà lloc al turment; conclosa la causa, tot s'arreglà amb cent vergassades, i per afegidura tres anys de *gurapes*, i acabà's l'obra. —Què són *gurapes*?, preguntà don Quixot. —*Gurapes*

són galeres, respongué el galiot, qui era un jove d'uns vint-i-quatre anys, i digué que era fill de Perafità. El mateix preguntà don Quixot al segon, el qui no respongué paraula, de tan trist i melancòlic: emperò respongué per ell el primer i digué: —Aquest, senyor, hi va per canari, vull dir, per músic i cantor. —Doncs, i com?, replicà don Quixot, per músics i cantors també van a les galeres? —Sí, senyor, respongué el galiot, com res no hi ha hagi pitjor que cantar en el turment. —Abans jo he sentit dir que qui canta els seus mals espanta, digué nostre cavaller. —Ací és al revés, contestà l'altre, puix qui canta una vegada, plora tota la vida. —No ho sé entendre, digué don Quixot.” Llavors l'un dels guardes li digué: —Senyor cavaller, entre aquesta gent *non sancta*, cantar vol dir confessar en el turment: a aquest pecador li donaren turment i confessà son delicté, que era ésser *quatre*, ço és lladre de bestiar; i per haver confessat, el condemnaren per sis anys a les galeres, amén de dos-cents assots que ja porta a les espatlles.”

Don Quixot interrogà al tercer, el qual, molt descaradament, li respongué: —Jo em trobo ací, senyor, per mancar-me deu ducats. —Vint ne donaria jo de bon grat, digué nostre cavaller, per alleugerir vostra pena. —Quan ja és vingut el dany, respongué l'altre, és en va parlar d'antany. Si amb aquests vint ducats, que ara vostra mercè m'ofereix, hagués jo pogut untar la ploma de l'escrivà i avivar l'enginy del procurador, ara com ara ja estaria en el mig del Zocodòver de Toledo. Emperò, Déu és gran!, paciència i fora.” Don Quixot que es dirigeix al quart, qui era un home vell, de rostre venerable, amb una barba blanca qui del pit li passava. Aquest no respon-

gué ninguna cosa, sinó que començà a plorar; mes aquell que tenia darrera seu parlà per ell, i digué: —Aquest home honrat va a les galeres per haver endolcit les penes d'alguns amants, vull dir, que feia d'alcauot, i també perquè tenia una punta de bruixot. —Si no fos per aquesta punta, respongué nostre cavaller, quant per alcauot, no era ell mereixedor que anés a vogar en les galeres, sinó a manar-les i ésser governador d'elles, per tal com el dit ofici és molt necessari en tota república ben ordenada, i no deuria exercir-lo sinó gent discreta, ben criada i de gran seny. D'aquesta manera s'allunyarien alguns mals que es causen per anar aquest ofici i exercici en mans de gent ignorant, com ho són, les donetes de baixa mà, els patges i truans de poca edat i encara de menys experiència. Voldria exposar encara més raons per donar a entendre com fóra coninent d'escollir aquells qui deurién tenir tan profitós ofici, emperò no és ara temps ni lloc a propòsit: un dia vindrà on jo ho diga a qui pugua donar-hi remei. Solament que no he sabut estar-me de dir alguna cosa davant aquest vell de cabells blancs, a qui no li puc passar ço d'alcauot, encara que ja sé que ni tots els embruixaments del món sien prou per moure i forçar la voluntat, com alguns ximpls creuen. —Té molta raó, digué el pobre vell; i si jo hagués estat bruixot, certament que no em trobaria ací. En quant per alcauot, no ho puc negar: si bé que en això no hi sé veure cap mal, puix mon intent no era altre sinó que tothom es xalés, vivint en pau i repòs, sens penes ni baralles; emperò aquest bon desig meu no em deslliurà d'anar a les galeres, d'on no crec jamai tornar; puix que els anys ja em pesen i tinc una retenció d'orina qui

no em deixa assossegat ni un moment." Dites aqueixes paraules, tornà a fer el mateix plor d'abans, i Sanxo, condolgut, es tragué una peça de quatre rals del pit i la hi donà d'almoïna.

Don Quixot passà endavant i continuà ses preguntes. El galiot qui seguia li respongué tot rient: —Jo no vaig ací sinó per una poca cosa. M'estava xalant amb dues cosines germanes meves i altres dues parentes d'aquestes, fins que de tant bromejar amb totes, jo no sé com, de cinc que érem en la casa, un jorn apareguérem nou. Això mogué un gran rebombori; mancat de diners, sens cap protector, ara em trameten a les galeres per sis anys. Emperò só jove i tinc salut; mentre hi ha vida, hi ha esperança."

Aprés d'aquest, venia un home d'uns trenta anys, de prou bell aspecte, sinó que era guerro, lligat diferentment que els altres: portava una cadena tan grossa a l'un peu, que se l'entortolligava per tot son cos, dues argolles al coll: la una servia per sostenir-li la cadena, i de l'altra baixaven dues barres de ferre qui li prenien fins a la cinta, al cap de les quals hi havia dues anelles on tenia subjectes les mans, tanca-des amb un gros pany; de manera que no podia amb les mans arribar-se a la boca, ni abaixar el cap per acostar-se' a les mans. Demanà don Quixot, per què eren totes aquelles cadenes. —Perquè aquest home, contestà un dels guardes, és més culpable per si sol que tots els altres plegats; i no res menys és tan roí, tan astut i atrevit, que encara duent-lo d'aquesta manera, no n'estem prou segurs, i temem que no ens fugi.—Quins delictes pot haver comès, replicà don Quixot, si no ha merescut més pena que la d'anar a les galeres? —Hi va

per deu anys, respongué el guarda, que vol dir tant com una mort civil: no vulgui saber res més sinó que aquest bon home és el famós Genís de Passamont, a qui també nomenen Geniset de Parapilla. —Senyor comissari, digué llavors el galiot, deixi's ara d'aclarir noms i cognoms: doncs cadascú que es doni una ullada a si mateix, que bé ho necessita. Senyor cavaller, si vostra mercè té quelcom per donar-nos, que ens ho doni prompte i vagi en nom de Déu, que ja es fa carregós volent saber vides alienes; si volgués saber la meua, no ha de fer sino llegir-la, puix escrita està amb aquestes pròpies mans: i puc assegurar-li que deixa molt enrera la del Llätzer de Tormes, i totes aquelles que per l'estil s'han escrit o escriguessin. —Doncs, que ja està acabada?, preguntà don Quixot. —Com pot estar acabada, respongué aquell, si jo encara só viu? No tinc escrit sinó des de mon naixement fins a la darrera vegada que em portaren a galeres. —Així, replicà don Quixot, ja no és aquesta la primera? —Ba! respongué Genís, una altra volta jo vaig passar-hi quatre anys, per a servir el Rei, que prou conec el gust de la galeta i del vit-de-bou: i no em sap pas greu de tornar-hi, per ço en lloc un hom està tan reposat com en les galeres d'Espanya, i allà tindrè prou espai per acabar mon llibre. —Sembleu eixerit, afegí don Quixot. —I també malaventurat, respongué Genís, perquè sempre l'enginy és perseguit per la malaventura. —Són perseguits els bergants, digué el comissari. —Ja li he dit, senyor comissari, respongué Passamont, que vagi amb compte, que no li donaren aqueixa vara perquè malparlés els pobrets que ací anem, sinó perquè els guiés i portés allà on sa Majestat mana. Si no, per vida de... i prou,

que podria fer-se que isquessin a la bugada les taques que es feren a l'hostal: i que calli tohom, i vagi dret, i parli millor, i caminem, que prou n'hi ha d'aqueixa gaudança." Enlairà la vara el comissari per donar-li'n al Passamont, en resposta de ses amenaces; mes don Quixot s'hi posà entre mig, i li pregà que no el maltractés, puix era molt passador que el qui tenia les mans lligades tingués un xic solta la lleugua.

Llavors, girant-se als de la cadena, alçà la veu, i digué:—De tot quant m'haveu dit, germans caríssims, clarament es veu que, si bé us han castigat per vostres culpes, no és de bon grat i a gust vostre que aneu a les galeres: doncs podria ésser que la falta de diners, el poc crèdit i el torçat judici del jutge fossin la causa de la vostra perdició, i de no haver prevalgut la justícia que teneu de part vostra. Tot això jo tinc ara ben present davant la meva memòria, per tal com m'està dient, persuadint i àdhuc forçant a que jo compleixi amb vosaltres segons la intenció per la qual fui llançat del cel a la terra, fent que jo professés l'orde de cavalleria, en el qual fui vot i jurament d'afavorir els necessitats i oprimits dels majors. Emperò, per quant la prudència recomana que això que es pugui fer bonament no sia fet per força, jo us prego, senyors comissaris i guardes, que vulgueu fer-me la mercè de deslligar aquests malaventurats i deixar-los anar en pau, puix no crec que ningú del món tingui prou dret per fer esclaus aquells qui Déu i la naturalesa feren lliures: tant més, que aquesta pobra gent no ha fet res contra vosaltres, i no és just que homes honrats sien els botxins de llurs semblants, comsevulla que no us hi va ni ve res. Deixeu, doncs, al Tot Poderós el càrrec de castigar

els dolents i de recompensar els bons, segons llurs obres. Això jo us demano amb tanta humilitat i assossec, perquè si ho compliu, jo tingui quelcom que agrair-vos; i quan de bon grat no ho féssiu, aquesta llança i aquesta espasa, amb la valor del meu braç ensems, bé us ho faran fer per força.—No és mala tarambanada aquesta, exclamà el comissari, i quant graciosament vostra mercè sap perllongar-la. En bona fe! vol ara que deslliurem els galiots? Vagise'n vostra mercè per son camí en bona hora, adreci's aquesta bacina que porta al cap, i no vingui ací cercant tres peus al gat.—Vós sou el gat, el rat i el pillard, respongué don Quixot; i sens donar-li temps per defensar-se, d'un cop de llança féu-lo caure en terra, i per cert que li vingué bé, puix era un d'aquells de l'escopeta. Els altres guardians, sorpresos, posaren mà a les espases i anaren a escometre don Quixot; mes els galiots, veient l'ocasió que se'ls presentava, començaren a rompre les llurs cadenes. Fou la revolta de tal manera, que els guardians, ja per atendre als presoners qui es deslligaven, ja per envestir don Quixot qui no els escometia, no en tenien prou de llurs braços. Ajudà Sanxo per sa part a desembarassar dels seus ferres ei Genís de Passamont, qui fou el primer que es deslliurà; i adalant-se aquest damunt el comissari estès en terra, li prengué l'espasa i l'escopeta, amb la qual, apuntant als guardes d'un a un sens mai disparar-la, no en restà ni un en tot el camp, que anaren tots fugint, tant de l'escopeta de Passamont com de la pluja de pedres que els altres galiots els gitaven.

D'aquesta feta fou Sanxo molt contristat, car se li afigurà que els fugitius anirien a cercar la Santa Germandat, la qual, a cam-

pana batent, eixiria a cercar els delinquents; i així digué a son senyor de tocar tan prestament per emboscar-se i recollir-se a les serres que allà prop tenien.—No està mal pensat, digué don Quixot; emperò jo sé ço que més convé fer en aquest moment.” Llavors cridà tots els galiots, qui estaven avalotats, i ja havien despullat el comissari, deixant-lo en camisa; i així com els tingué tots aplegats entorn seu, donà principi a semblants paraules:—Tota ànima ben criada és tinguda d'agrair els benefets que rep, car la ingritud és un dels pecats que més ofenen a Déu. Ja haveu vist, senyors, amb manifesta experiència tot quant jo he fet per vosaltres; perquè, en paga de tal servei, jo no demano altra cosa sinó que vulgueu carregar-vos novament aqueixes cadenes que jo us he tretes, i que posant-vos encontinent en camí, feu vostra via dreta al Tobós, on vos presentareu davant la senyora Dulcinea, dient-li que son enamorat cavaller, el de la Trista Figura, se li recomana per veu vostra: després li contareu punt per punt tal com passà aquesta famosa aventura, i en acabat sereu lliures d'anar-vos-en on millor vos plaurà.”

Aleshores Genís de Passamont respongué per tots, dient:—Senyor i deslliurador nostre, ço que la vostra mercè demana no és gens raonable, comsevulla que anant tots plegats per un camí, sens dubte seríem xarpats per la Santa Germandat, de qui no podem pensar escapar-nos sinó dispersant-nos i amagant-nos dins les entranyes de la terra. El que vostra mercè podrà fer, és canviar aquesta ambaixada a la senyora Dulcinea del Tobós amb una certa quantitat d'avemaries i credos, que nosaltres direm en la intenció d'aquella bona dama: i

aquesta és una cosa que tant podrà complir-se de dia com de nit, fugint o reposant, en pau o en guerra: emperò pensar que havem de tornar a les olles d'Egipte, vull dir, a pendre novament les cadenes, això és tan impossible com que un om doni peres.—Doncs jo us voto per qui só, digué don Quixot (ho i enfurismat), don fill de la puta, don Geniset de paropillo, o com vos nomeneu, que hi anireu tot sol amb la cua entre les cames i amb tota la cadena a coll.”

El Passamont, qui no era gens ni mica sofert (i que prou s'era adonat del poc seny de don Quixot, puix tal disbarat havia fet en voler donar-los llibertat), sentint-se tractar de tan mala manera, féu l'ullet als seus companys, qui, retrainst-se a un costat, feren ploure tantes i tantes pedres damunt don Quixot, que amb son escut no podia donar l'abast; i el pobre del Rossinant feia tant cas dels esperons, que ni que fos fet de bronze. L'escuder posà's darrera son ruc, i amb ell es resguardava de la nuvolada i pedregada que damunt tots dos plovia. No pogué escudar-se tan bé don Quixot que no li arrepleguessin el cos no sé quants palets, i amb tal força, que el gitaren per terra; tan bon punt com hagué caigut, anà-li dessobre l'estudiant, i llevant-li la bacina del cap, amb ella li donà tres o quatre cops a les espatlles: després li llevaren una sobrevesta que portava damunt ses armes, i encara que li volgueren traure les calces, no pogueren per causa de les gamberes. A l'escuder li prengueren el capot, deixant-lo amb la roba de sota; i havent-se repartit els galiots les despulles de la batalla, se n'anà quiscú per son costat, basquejant més de fugir de la Santa Germandat que no d'anar a presentar-se a la senyora Dulcinea. Don Quixot i el Rossinant restaren

ajaguts l'un prop de l'altre, en tant que Sanxo estava tremolant entre les cames de son ruc, qui amb el cap baix i pensatiu s'espolsava les orelles, creient que encara sentia xiular la pedregada.

CAPITOL XXIII

De ço que li esdevingué al famós don Quixot a Serra-Morena, que fou una de les mes singulars aventures en aquesta història referides.

Don Quixot, veient-se tan malparat, digué al seu escuder:—Prou tenen raó quan diuen, Sanxo, que de fer bé a vilans, mal ne pervé. Si jo hagués cregut els teus consells, no em trobaria ara tan cruixit de les costelles. Què hi farem, paciència i escarmenatar d'ací endavant.—Vostra mercè s'escarmenatarà quan jo seré turc, respongué Sanxo; emperò, ja que es penedeix de no haver pres mon consell, crega'm aquesta vegada: decampen de pressa, si no vol experimentar un altre dany molt major. Perquè li faig saber que amb la Santa Germandat no li valdrà usar de cavalleries, que ni estima en dos ardits tots els cavallers del món; i ja em sembla que les seves sagetes em xiulen per les orelles.—Tu ets naturalment covard, Sanxo, digué don Quixot; emperò, perquè no diguis que jo só tossut, ara vull satisfer els teus desigs, mes amb una condició, i és, que mai per mai en vida ni en mort no diràs a ningú que jo em só apartat i retret d'aquest perill per por, sinó mogut de les teves pregàries; que si altra cosa diguessis, mentiries, i des d'ara jo et desmentesc i dic que ments i mentiràs tantes voltes com et vingüés al pensament:

car només de pensar que jo fuig i m'aparto d'algun perill, majorment d'aquest que sembla portar tant sigui una poca ombra de por, quasi estic temptat de no moure'm i esperar aquí tot sol, no solament la Santa Germandat, de qui em parles temerós, sinó tots els set germans de les dotze tribus d'Israel, amb els set Macabeus, i Càstor i Pòlux, i fins tots els germans i germandats del món. —Senyor, respongué Sanxo, retreure's no vol dir fugir, ni fóra raonable d'esperar el perill, quan aquest sobrepuja l'esperança. L'home prudent guarda's vui i demà i no ho aventura tot en un dia. Doncs, sàpia que, ignorant i rústec com só, també m'hi entenc un poc d'açò que en diu en saber-se ben governar; per tant, mon caletre, qui no m'enganya mai, ara em diu que vostra mercè faria molt bé de muntar sobre el Rossinant, i de seguir-me com millor pugui, puix ara com ara, més havem menester dels peus que de les mans.”

Don Quixot obeí sens replicar ni un mot. L'escuder, qui anava davant muntat sobre el ruc, es ficà per la Serra Morena amb intenció de travessar-la tota de cap a cap i amagar-se en aquelles escabrositats per alguns dies. Ço que més li'n donà cor fou com veié que el sac de les vitualles s'era escapat de les garres dels galiots, cosa que atribuí a miracle. Veient que tenien de què viure, aplegaren fins al cor de la Serra, on Sanxo cuidà passar aquella nit; i així dormiren al peu d'unes roques i entre gran nombre d'alzines sureres. Emperò el fat, qui els perseguia, volgué justament portar en aquell mateix lloc al Genís de Passanont, el famós lladre qui, per la virtut i folia de don Quixot, s'era deslliurat de la cadena, i que no sens raó temia la Santa Germandat. Trobà Genís els nostres aven-

turiers del tot adormits; i comsevulla que els dolents sempre són desagraïts, ell, qui no era gens agraït ni escrupolós, determinà furtar el ruc de Sanxo Pança, no fent cabal del Rossinant, puix era de tan mal empenyar com de mal vendre. Dormia Sanxo, furtà-li el ruc, i ans de clarejar trobà's en part on difícilment podia ésser assolit.

Ja era alba de matí quan, despertant-se l'escuder, s'adonà de la falta de son ruc, i començà a fer el més trist i dolorós plor del món.—Oh fill benvolgut de mon cor, nascut en ma pròpia casa! deia ell, qui eres l'alegria de la mainada, el descans de ma muller, l'enveja dels veïns, el consol de mes fatigues, i finalment, el qui mantenies la meitat de ma persona, puix, amb vint i sis morabetins que guanyaves cascun jorn, quasi que pagaves tota ma despesa!"

Don Quixot, qui es despertà, sentint aquells gemecs, mirà de conhortar-lo de la millor manera, i li recomanà que tingués paciència, prometent que li faria una lletra perquè li'n donessin tres dels cinc que ell tenia a casa seva.

L'escuder, encara que ploriquejant, regre-cià son senyor de la mercè que li feia; després anà seguint-lo, carregat amb el sac de les provisions (que per fortuna s'era salvat), tot satisfent son ventrell amb les sobres que de la desferra clerical restaven. Don Quixot, ficant-se per aquelles muntanyes, se li alegrà molt el cor per ço com entorn seu no veia sinó roques, les quals li recordaven aquells fets tan meravellosos que en semblants llocs eren esdevinguts als cavallers aventurers. Aleshores Sanxo, que alça els ulls i veu son senyor qui, amb la punta de la llança procurava alçar d'en terra una maleta mig consumida. L'escuder hi anà per ajudar-la-hi a collir; i com era

molt espellifada, en tragué, malgrat de la cadena i son pany amb què era tancada, quatre camises de tela d'Holanda, altres peces de finíssim lli, i dins un mocador trobà un bon pilotet d'escuts d'or. Tantost com els veié va exclamar:—Beneït sia el cel, qui ha volgut a la fi presentar-nos una aventura de profit!" Després regirà novament dins la maleta i no hi trobà sinó un llibret de memòries ricament guarnit, el qual li demanà don Quixot, dient-li que es reservés els diners per a si. Besà-li Sanxo les mans, i traient de la maleta la roba de lli, posà-la en el sac del rebost.

Vist això, nostre cavaller li digué:—Sens dubte que algun vianant esgarriat haurà passat per aquesta serra, i eixint-li al pas alguns robadors, degueren assassinar-lo.—No, senyor, respongué Sanxo, que d'haver estat lladres no s'hagueren deixat aquests escuts d'or que jo tinc en ma butxaca.—Tens molta raó, replicà don Quixot; doncs no sé veure ni entendre què pugui això ésser, com no sia aquest llibret de memòries qui puga informar-me'n." Va obrir-lo, i el primer que hi trobà fou aquest sonet que llegí a son escuder:

"O té l'amor escàs coneixement
O excés de crueltat, o amb boca plena
Diré que no mereix tan dura pena
La falta que he comès innocentment.

Mes si Amor és Déu, és evident
Que res no ignora: i essent aliena
D'un Déu la crueltat, qui és que ordena
La terrible dolor que adoro i sent?

Si dic que sou vós, Fili, no encert,
Que tan gran mal dins un gran bé no hi cap
Ni em ve tampoc del cel semblant ruïna.

Prest vindrà la mort, que és el més cert,
Puix quan del mal la causa hom no sap,
Miracle és encertar la medicina."

“Es no-res ço que aquests versos ens ensenyen, digué don Quixot; emperò puc assegurar-te que no són del tot dolents.—I doncs, que també entén en versos la vostra mercè?, preguntà Sanxo.—Més del que tu no et penses, respongué don Quixot; i ja ho veuràs quan jo et donaré escrita en vers de cap a cap una lletra per ma senyora Dulcinea. Tots o la major part dels cavallers aventurers del temps passat eren trobadors i músics, puix aquestes dues habilitats, o gràcies, per dir-ho millor, són annexes als enamorats aventurers. Veritat és que les cobles dels passats aventurers ténen més d'esperit que de finor.—Vagi llegint, digué l'escuder, que tal vegada en el llibret trobarà alguna altra cosa.” Don Quixot girà full.—Això és en prosa, digué, i sembla que és una lletra d'amor.—Doncs, llegeix-la en veu alta, respongué Sanxo, que molt me plauen aqueixes coses d'amors.” Llavors don Quixot llegí com segueix:

“La teva falsa promesa i ma certa desventura han-me reduït a un lloc d'on, abans feriran les teves orelles la nova de la meua mort, que les raons de mos planys. M'has rebutjat, oh ingrata!, per aquell qui té més, no per aquell qui val més que jo; emperò si la virtut fos riquesa estimable, poc envejaria jo la sort d'altri, ni ploraria ma pròpia dissort. Ço que a la vostra bellesa exalçà, destruïren-ho tes pròpies obres; per aquella jo et creguí angelical, per aquestes jo ara conec que ets dona. Roman en pau, causadora de ma guerra, i tant de bo que el cel vulla tostemp encobrir-te els enganys del teu espòs, perquè res no pugui fer-te penedir dels teus actes, ni jo degui pendre venja de ço que mai no he desitjat.”

—Encara menys en sabem per aquesta lletra que per aquells versos, digué nostre

cavaller. I fullejant quasi tot el llibret, trobà altres poesies i lletres qui no expressaven sinó planys, desconfiances, favors i menyspreus. En tant que don Quixot repasava el llibre, regirava Sanxo la maleta, fins que no en deixà recó ni reconet per furgar, esbrinar ni resseguir; tal enllepoliment li despertà la troballa dels escuts, que n'hi havia més de cent; i encara que res més no trobà, pensant en son tresor, va creure's llargament pagat de les bastonades que havia rebut, de la mala nit de l'hostal, del bàlsam de Ferabrac i fins de la pèrdua de son ruc. El cavaller de la Trista Figura tot era pensar a qui pogués pertànyer la maleta, judicant pels versos, la lletra, els escuts d'or i la roba de lli tan fina, que seria cosa d'algun jove senyor enamorat, a qui les rigors extremades de sa dama havien reduït a la desesperació: emperò, no veient per aquell lloc desert ningú de qui pogués informar-se, determinà de passar avant, fent propòsit de descobrir qui era aquell infortunat amant.

Amb aquesta imaginació anava nostre cavaller fent son camí, quan en el cim d'un puig que tenia davant veié un home saltant de penya en penya i de mata en mata amb extremada lleugeresa. Aquest home anava tot ell vetit de pellingots; sa barba era espessa i negra, els seus cabells abundants i estarrufats; portava uns calçons espellifats que pareixien de vellut rogenic; ses cames i peus bo i nus. Encara que passà amb la lleugeresa que havem dit, don Quixot observà totes aquestes menudències, i com se figurés que era aquell el senyor de la maleta, intentà seguir-lo, mes no li fou possible, puix el Rossinant, qui fins per bons camins no sabia anar de pressa, encara més es resistia a caminar per entre rocs i bot-

jars. Per tal, don Quixot donà orde a son escuder que veiés si podia aconseguir aquell home; emperò Sanxo li declarà que no podia allunyar-se, puix que tantost com era apartat de son senyor, la por s'apoderava de son cor, i es veia escomès de mil maneres d'esglais i visions.—Tant més, afegí nostre escuder, que jo no sé ara per quina fi devem cercar amb tal afany el posseïdor de la maleta; doncs, posat cas que el trobem i que els escuts d'or fossin seus, està clar que li haurien d'ésser tornats novament; i no veig la raó perquè devem anar tan de pressa.”

En això, havent rodat part de la muntanya, arribaren a un torrent vora el que jeia una mula morta, mig rosegada dels cans i picada dels corbs; tenia encara posada la sella i les regnes. Un vell pastor aparegué alt en la muntanya, qui es posà a xiular per aplegar ses cabres. Don Quixot, veient-lo, li cridà que volgués baixar allà on ells estaven. El cabrer baixà, i en arribant prop del nostre cavaller, digué:—Jugaria'm que vol demanar-me per què es troba ací aquesta mula: doncs, sis mesos ha que hi és. Ben segur que haurà topat per ací amb son amo. —No, respongué don Quixot; solament que havem trobat, no gaire lluny, una maleta en el mig del camí.—Temps ha que la tinc vista, digué el cabrer; emperò no mai no volguí tocar-la, dubtant que no em prenguessin per lladre: puix el diable és manyós i de vegades fa la trabeta.—Això és el que jo he dit així com l'he vista, va interrompre Sanxo; que ni tampoc volguí acostar-m'hi de cent passes lluny: encara és en el mateix lloc, i bé hi pot restar, que no vull gat amb cascavell. —Dieu-me, bon home, preguntà don Quixot, sabríeu vós dir-me a qui tal objecte pertanyia? —El que jo puc dir-li,

respongué el cabrer, és com farà cosa de sis mesos que arribà a una pleta de pastors, tres llegües lluny d'ací, un jove de galan disposició i gentil de sa figura, cavalcant aquesta mateixa mula que veieu morta, i portant darrera seu aquella maleta que no haveu volgut tocar. Ens demanà quin era el lloc més trencat i desert d'aquesta serra: indicàrem-li aquest on ara som, i tantost, picant sa mula, es ficà per aqueixes roques entant que desaparegué de nostres ulls.

“Passats alguns dies, un dels nostres pastors, trobà el referit jove, qui, sens dir-li ni un mot, anà a son encontre, li donà una ratjada de cops de puny i cops de peu, s'abalancà vers la somera que portava nostres queviures, apoderà's de tot el pa i formatge que trobà, i amb una lleugeresa extraordinària se'n tornà corrent per la serra. Al cap i a la fi, trobàrem-lo dins el buit d'una cepada alsina. Els seus vestits eren estripats, son rostre desfigurat i colrat pel sol, tant, que ja férem prou de reconéixer-lo. Amb gran mansuetud vingué a nosaltres, ens saludà, i amb breus paraules ens digué que no devia molt meravellar-nos aquell estat en què el vèiem, puix que així li convenia per acomplir una penitència que pels seus infinits pecats li era imposada. Demanàrem-li que volgués dir-nos qui era; mes abaixà el cap i no respongué. Llavors pregàrem-lo que ens senyalés un lloc on poguéssim portar-li amb què apanar-se, i ja que així no fos de son grat, que almenys sortís ell mateix a demanar-ho, sens pendre-ho dels pastors per força. Regraciant-nos per l'oferiment, ens pregà que el perdonéssim, i prometé que d'allà en avant ens demanaria el pa per amor de Déu, menys de causar alguna molèstia a ningú. Referent a la seva habitació, digué que no en tenia, per tal

com passava les nit on se vulla que es trobés. En acabat d'aquest discurs, arrencà un plor tan tendre, que foren pocs dels qui l'escoltaven qui no en fessin altre tant, puix trencava el cor de veure'l en aquell estat, vist aquell de quan el coneguérem.

"En tant que nosaltres ens esforçàvem d'aconhortar-lo amb prou rústegues raons, son rostre fou de sobte trasmutat; clavà els ulls en terra, va estrènyer els llavis, arrugà el front, i amb gran fúria investí el primer que tenia prop, per tal que, si no som amatents a llevar-l'hi d'entre mans, l'hauria mort a cops i a mossegades. Tot debatent-se, anava dient: — Ah! deslleial Ferran, ara ací em pagaràs ta perfídia injusta!; vull arrencar-te aqueix cor malvat on la falsia i l'engany imperen ensems amb els altres vicis!" Encara afegí molt majors impropis, tots encaminats a dir mal d'aquell Ferran. Deixàrem-lo anar, i ell s'emboscà corrent per aquells botjars on no es trobaria manera alguna d'assolir-lo.

"Tot això, senyor, ens induí a creure que a aquest infortunat jove sobrevé de tant en tant algun accés de folia, causada sens dubte per les males obres que li haurà fet algú qui s'anomena Ferran. Cosa que s'és confirmada després, que havent ell exit prou vegades al camí per demanar-nos de menjar, algunes se'l pren per força: doncs, quan està amb l'accident de la bogeria, ja li ho poden oferir de bon grat, que no ho accepta, sinó que s'ho pren a cops de puny; i estant en son ple coneixement, demana un xic de pa, donant infinites mercès, amb moltes de llàgrimes que li cauen. Ahir jo i quatre pastors amics meus determinàrem de cercar-lo fins que el trobem, i trobat que sia, de grat o per força havem de portar-lo a Almodòvar, que és a vuit llegües d'ací,

per veure de curar-lo, si és possible, o almenys per saber si té algun parent a qui donar part de sa desventura. Això és tot quant puc dir-vos.”

Don Quixot, sorprès amb la relació del cabrer, tingué encara més desig de conèixer qui era aquell desventurat jove, i proposà en son cor d'acompanyar el pastor en aquella tan honrosa determinació. Emperò la sort ho féu millor que ell no es pensava ni podia esperar, puix que en aquell mateix instant veieren eixir per entremig d'unes roques el jove del vestit espellifat, qui, tot murmurant algunes paraules, caminava vers on ells estaven. Tantost com arribà, saludà a tothom amb veu desentonada i aspre. Don Quixot li tornà els saluts, i, avaluant del Rossinant amb gentil aire l'abraçada estretament entre els seus braços com si de llarg temps el conegués. L'altre, el qual podem nomenar *l'Espellifat de la mala Figura* (com don Quixot *el de la trista*), es deixà abraçar; després féu-se un poc enretra i, posant les seves mans damunt les espatlles del nostre cavaller, estigué mirant-se'l atentament una bella estona, no menys admirat de veure la figura i armes de don Quixot, que don Quixot ho estava de veure'l a ell. Per fi, après d'un perllongat silenci, féu principi a paraules de semblant estil:

CAPÍTOL XXIV

On es prossegueix l'aventura de Serra Morena.

“Certament, senyor, encara que em sigueu desconegut, per això jo dec agrair-vos els senyals d'amistat que heveu tingut a bé

manifestar-me. Emperò, per molt que jo volgués pagar-vos la vostra cortesia, ma trista sort no em dóna altra cosa per correspondre a les bones obres que se'm fan sinó ma bona voluntat de satisfer-les. —La que jo tinc, respongué don Quixot, és de servir-vos, cuidant donar remei a vostra desventura; i per més vostres penes fossin d'aquelles qui no troben consol, voldria almenys ajudar-vos a plorar-les com millor pogués, que les llàgrimes de la compassió són el bàlsam de nostres afliccions. Per tant, de tot mon poder jo us suplico que em digueu la causa de la dolor vostra; que us juro per l'orde de cavalleria que jo he rebut, encara que indigne i pecador, ésser ma extrema sensibilitat mereixedora de tota la vostra confiança.”

El cavaller del Bosc, qui així sentí parlar el de la *Trista Figura*, en acabat que l'hagué mirat, examinat i tornat a mirar des del cap fins als peus, li digué:—Per amor de Déu, donin-me quelcom per menjar, i després que jo hauré menjat, diré tot ço que us plaurà en agraïment de tan bons desigs com suara m'ha demostrat la senyoria vostra.” Llavors Sanxo i el vell pastor donaren-li de les llurs provisions. El jove foll se n'apoderà amb aviditat, i tan de pressa les engolia, que un bocí no donava lloc a l'altre. En acabat de saciar son ventrell, sens dir ni un mot, féu-los senyal que el seguissin, conduint-los a un petit prat que darrera una gran roca hi havia. Com foren allà, recomanant a tothom el més pregon silenci, l'*espellifat* s'ajagué damunt la verda herba, tots els altres feren altre tant, i recolzant-se aquell en terra, començà a proferir semblants paraules:

“Jo consent a referir-vos ma desventura da història, amb tal que em prometeu que

per res no trencareu el fil de ma relació; puix, si així ho féssiu, deuria jo deixar-la en el mateix punt on fos interrompuda."

Aquest començament portà a la memòria de don Quixot la rondalla de les cabres que Sanxo deixà sens acabar. Don Quixot li prometé, en nom de tots, que escoltarien sens interrompre'l, i aleshores aquell prosseguí dient:

"Jo em dic Cardeni. Ma pàtria és una de les millors ciutats d'Andalusia; el meu llinatge és noble, els meus pares rics i ma desventura tanta, que, amb tot i aquests avantatges de fortuna, per això no só menys de plànyer. En la mateixa ciutat vivia una jove, a qui l'amor havia prodigat totes les gràcies que jo pogués mai desitjar: tal és la bellesa de Luscinda, la donzella tan noble i tan rica com jo, encara que menys constant d'això que els meus honrats pensaments mereixien. Des de ma puerícia jo amava, volia i adorava Luscinda; i ella m'estimava amb aquella bona fe que la seva poca edat permetia. Nostres pares, lluny d'oposar-se a la nostra inclinació naixent, no hi veien sinó un casament per a l'esdevenidor, prou avantatjós per a un i altre. No obstant, com Luscinda fou arribada en edat de quinze anys, a son pare li semblà prudent negar-me l'entrada de casa seva; la qual negativa féu créixer i encendre encara més nostre desig. Doncs, amb tot que imposaven silenci a nostres llengües, no podien deturar nostres plomes, les quals amb més llibertat que no les llengües, solen expressar els sentiments més recòndits; car moltes vegades la presència de la cosa amada torba la intenció més ardida i resolta. Ah! no tenen fi ni compte les lletres, els albarans amorosos que ambdós ens escri-

vírem! Quants de versos i d'enamorades cançons foren per mi trametes i endreçades a Luscinda!

“En efecte, no podent jo viure sens ella, resolguí posar per obra ço que em semblà que era més convenient a mon desig; i així, me n'aní jo mateix a trobar el pare de Luscinda, demanant-la-hi per legítima esposa. Ell va respondre'm amb afables paraules, agraïnt-me la voluntat que jo manifestava de fer-li honor i d'honrar a mi mateix prenent sa filla per muller: emperò, afegí, que essent mon pare viu, a ell li tocava de dret fer aquella demanda, i que jamai Luscinda no pervindria a ésser-li nora, com així no fos el gust i la voluntat d'aquell. Trobant jo aquesta resposta molt justa, fiu-li mercès per son bon intent, i anant a mon pare li diguí mon desig quin era.

“En entrar jo en sa cambra, trobí mon pare amb una lletra a la mà; i sens donar-me temps de parlar, me digué:—Cardeni, aquesta lletra t'informarà de la voluntat que al duc Ricard li ha entrat de fer-te mercè.” Aquest duc Ricard, com tots ja sabeu, és un gran d'Espanya, qui té els seus dominis a Andalusia. Escrivia ell a mon pare, dient-li que em trametés prop seu, perquè jo servís de companyó i amic a son fill gran, assegurant-me talment de sa amistat bona i franca, que no poguí defugir d'anar-hi.—D'ací a dos dies tu partiràs, Cardeni, digué mon pare, per fer la voluntat del duc, i jo espero que ton comportament serà digne de sa elecció.” No gosant jo contradir-lo, aquella mateixa nit fiu part a Luscinda de tot quant passava, i al sendemà diguí a son pare que fos de son grat que volgués esperar-se alguns dies i perllongués de donar-li estat fins a veure ço que el duc pretenia.

Ell m'ho prometé i ella m'ho jurà amb molts de desmais acompanyats de llàgrimes.

“Arribat jo a la casa del duc Ricard, fui acollit amb extrema afabilitat. Puix amb tot i que el fill major em portava gran amistat i afecte, no per això era menys estimat i benvolgut del segon fill, nomenat Ferran, jove avinent i ben disposat de sa persona, el qui posà en mi tota sa confiança i se'm declarà mon millor amic. Estimava ell la filla d'un ric camperol, vassall de son pare, tan bella com prudent, discreta i honesta, que deixava meravellat tothom qui la veia o sentia. Don eFerran, après que tractà vanament de seduir-la, determinà, per satisfer els seus desigs, donar-li paraula de casament. Tots mos consells per fer-lo desistir d'un tal propòsit foren inútil; fins que, veient-lo tan resolt, em creguí obligat d'informar-ne al duc son pare. Emperò don Ferran, qui es recelà i dubtà d'aquest meu pas, em digué que ell esperava guarir-se de sa passió, absentant-se d'allà per alguns mesos. —Doncs tot aquest temps, amic meu, encara digué, jo vull passar-lo a casa dels teus pares; donarem l'excusa que anem a veure i a comprar uns bells cavalls tal com en ta ciutat solen trobar-se.” Oint jo semblant projecte, va saber-me bo del tot, tant més, que em procurava l'infinít plaer de veure novament ma Luscinda; i així, esforçant el seu propòsit, li diguí que el posés per obra amb la major brevetat possible.

“Darrerament he sabut que, en dir-me ell això, ja s'era gaudit de la filla del camperol amb promesa fe de matrimoni. El deslleial Ferran volia allunyar-se, ja fos per dubte que son pare no descobrís sa acció culpable, ja perquè l'amor qui en tot cor noble és la salvaguarda de totes les virtuts, no fos

per ell sinó un apetit immoderat i sens fre, que qualsevol obstacle l'incita, i en estant satisfet s'apaga. Pocs dies després partírem amb llicència del duc, i arribàrem a casa de mon pare, on don Ferran fou rebut com a fill del nostre benefactor. Amb la vista de Luscinda, tornaren a encendre's els meus desigs, els quals per ma dissort haguí de confiar a don Ferran, creient-me obligat en això per l'amistat que em demostrava.

"Sorprès de tot quant li diguí de la bellesa, prudència i discreció de Luscinda, manifestà molt viu desig de voler veure una donzella de tan bones prendes. Cedint a sa voluntat, conduí'l una nit a la finestra on solia parlar amb Luscinda, la qual ell veié a la llum d'una candela, i tantost va veure-la com restà immòbil, sens paraula i tan enamorat, que, per ell, no hi havia altra bellesa més que aquella en el món. Volgué la sort que ell em trobés cert dia un albarà d'ella, on em pregava que la demanés a son pare per esposa amb tanta de gràcia, amor i discreció, que, llegint-lo, acabà d'inflamar-se el traïdor Ferran. Bé és cert que em pesava d'oir aquelles justes llaors de sa boca, i comencí a témer i a sospitar de la seva amistat; i encara que segur de la fidelitat de Luscinda, el verí de la gelosia s'infiltrà per primera vegada en mon cor.

"Fou, doncs, el cas que Luscinda, essent molt afeccionada de llegir llibres de cavalleries, demanà'm el d'*Amadís de Gaula*..." No bé don Quixot oí semblants paraules com, sens poder contenir-se, digué: — Senyor, amb que la vostra mercè hagués dit al començament de sa història que la senyora Luscinda haguera trobat plaer infinit llevalleries, ja n'hi havia prou per provar la celsitud de son enteniment, sa gran bellesa i sa extremada prudència. Solament me per-

metré de fer-li memòria que, ensems amb l'*Amadís de Gaula*, podia haver-li tramès l'excel·lent *Roger de Grècia*, puix la senyora Lusinda haguera trovat plaer infinit llegint l'aventura de Daraida i de Garaia, i aquells versos tan discrets i tendres del pastor Darinel. De gràcia li suplico que li deixi llegir aquest excel·lent llibre: i com no el tingués a mà, faci'm l'honor de venir-se'n amb mi a casa, on li'n puc oferir més de tres-cents d'altres que són el passatemps de ma vida i l'aliment de la meva ànima: si bé, ara em recordo que no en tinc ni un, per causa d'alguns encantaments envejosos. Perdoni'm si, malgrat de ma promesa, jo he interromput la seva relació: emperò, sentint parlar de cavalleries no he pogut estar-me de dir quelcom. Pot, doncs, prosseguir en sa interessant història."

Mentre que don Quixot parlava, Cardeni, trist i pensatiu, havia deixat caure son cap damunt el pit, mirant amb els ulls fixament en terra; i per més que el nostre cavaller el pregà dues voltes de prosseguir, per això no alçava el cap ni responia quiscuna cosa. De sobte, deixondint-se i mirant el nostre cavaller amb els ulls esgarriats, li digué: No, ningú del món m'ho treurà del cap, i jo creuré sempre fermament, malgrat de tots els tarambanes qui en contrari diguessin, com aquell briconàs del mestre Elisabat vivia amistançat amb la reina Madasima. — Això és fals!, exclamà don Quixot, engegant un renec terrible; i és aquesta una molt gran malícia o briconada, per dir-ho millor. La reina Madasima era una princesa prou respectable, i no és de pressumir que s'amistancés amb un pela-canyes: aquell qui tal diga, ment com a traïdor malvat, i jo li ho faré entendre a peu, a cavall, armat o desarmat, o com millor li plaurà." Com

sentí Cardeni que el tractaven de mentider i de traïdor, havent-li sobrevingut un accés de folia, alçà un gran roc i amb ell donà en els pits de don Quixot, qui caigué d'espatlles en terra. L'escuder, volent venjar son senyor, gità's amb el puny clos damunt el boig, qui, abronant-se amb l'escuder, ben prompte pujà-li de peus sobre son cos, agreujant-li totes les costelles. El cabrer, qui volgué defensar-lo, va córrer el mateix perill; i Cardeni, cansat de tant colpejar, s'emboscà novament per la muntanya. Llavors s'aixecà Sanxo, furiós contra el cabrer, per tal com no els havia advertit dels rampells que aquell home patia. El cabrer afirmava que ja els ho havia dit; replicà Sanxo, tornà a replicar el cabrer, i a la fi de les tals rèpliques, s'agafaren tots dos per les barbes. Don Quixot volgué descompartir-los, mes l'escuder anava dient:—Deixi'm estar, senyor cavaller de la Trista Figura, que aquest home no és cavaller aventurer; i bé puc a mansalva satisfer-me del greuge que m'ha fet, lluitant amb ell cos a cos, com a home honrat." Amb prou treball els posà en pau l'on Quixot, qui, desitjant saber l'acabament de la història de Cardeni, prengué comiat del cabrer, muntà en el seu Rossinant, i féu son camí endret allà on s'era emboscà aquell a qui cercava.

CAPÍTOL XXV

Qui parla de les estranyes coses que a Serra Morena esdevingueren al valerós cavaller don Quixot de la Mancha, i de la imitació que féu a la penitència del Bell-Tenebrós.

Don Quixot anà internant-se pel més aspre de la muntanya. Sanxo qui el seguia tot sospirant, tenia viu desig d'enraonar; mes no gosava entrar en conversa amb son senyor per no trencar les ordres que li havia donades. A la fi, no podent sofrir tan perllongat silenci, digué:—Senyor, jo li demano de gràcia que vulgui beneir-me i donar-me llicència per anar-me'n a casa; allà podré almenys parlar amb ma muller i els meus fills: puix, si tinc d'acompanyar vostra mercè de dia i de nit sens enraonar quan ne tingui desig, tant se valdria soterrar-me en vida. Si per ventura les bèsties parlessin, com parlaven en el temps de Jisopet, podria quan menys conversar amb el Rossinant; car és molt dura cosa anar cercant aventures tota la vida, i no trobar sinó cops de peu i mantejaments, batzegades i cops de puny, sens poder obrir mai els llavis i dir ço que un hom sent dins son cor, com si fos mut.—Ja t'entenc, Sanxo, respongué don Quixot; tu vols que et llevi la prohibició que tinc posada a ta llengua: doncs dóna-la per llevada i digues ço que et plaurà, amb el ben entès que aquest alçament no més és pel temps que estarem en aqueixes serres.—Amb tal que ara pugui jo esbravar-me, digué Sanxo, després Déu

sap ço que s'esdevindrà. Entretant, tingui la bondat de dir-me quin interès tan gran pot tenir per aquella reina Marcasina (tal vegada no dic bé son nom, però tant se val), i què li fa que aquell senyor Abat sigui o deixi d'ésser amic seu? Si vostra senyoria hagués passat per això, que tant se li'n donava, ben segur que el boig haguera continuat sa història, i podíeu haver-se estalviat el cop de pedra i les batzegades. — Amic meu, replicà don Quixot, si tu sabessis com jo ho sé de quanta honor fôu mereixedora la reina Madasima, tu mateix veuries com he usat de gran prudència no inflant els llavis qui tals blasfèmies proferiren. La veritat és que aquell mestre Elisabat era un home molt prudent, de qui la reina prenia consell, i que li servia de metge: emperò voler creure's que vivien amistançats, és una terrible calúmnia, que Cardeni no hauria ni tan solament pensat, sinó que quan ho digué, estava ja fora de seny i no sabia ço que es deia.—Això és ço que jo dic, respongué Sanxo, que no havia de fer cabal de les paraules d'un boig, doncs, si per ventura la pedra que l'arreplegà al pit arriba a tocar-li al cap, de què li haguera valgut pendre la defensa d'aquella mi senyora, que Déu confongui? no-res-menys que Cardeni s'hauria deslliurat per boig!—Tot cavaller aventurer està obligat a defensar l'honor de les dones contra folls i contra assenyats, replicà don Quixot, sobre tot quan es tracta d'una gran reina como Madasima, per qui jo sent particular afecció, atret per sa molta bellesa, ses virtuts i els seus infinits desastres: valga-li que els consells i companyia del mestre Elisabat l'ajudaren a comportar els seus treballs amb prudència i paciència: d'on el poble ignorant i mal intencionat prengué peu per dir i pensar que ella era sa amis-

tançada. Perquè menteix i mentirà sempre tot aquell qui tal pensés o digués.—Senyor, respongué l'escuder, no seré jo qui ho digui o pensi; que se les componguin, i bon profit els faci: si eren amistançats o no, ja n'hauran donat compte a Déu. Jo vinc de l'hort i no sé res, que poc se me'n dóna de la vida dels altres. Qui compra i ment, en sa bossa ho sent. Tal m'estic, com m'estava; i qui res no té, res no perd. I encara que ho fossin, a mi què em fa? I molts n'hi ha qui el miren i pocs el coneixen. Emperò, com es pot tancar un camp? Tant més que de Déu ne digueren...

—Valga'm Déu, Sanxo, digué don Quixot, i a què treu cap tota aquesta enfilada de proverbis? Per vida teva, ves de callar, i d'aquí avant procura per tu, sens ficar-te allà on no et demanen: puix has d'entendre amb tots els teus cinc sentits que tot quant jo he fet, faig i faré és molt posat en raó i molt conforme amb les regles de cavalleria, que ningú del món les sap tan bé com jo. Doncs, no em mou tant el desig de trobar aquell home foll per aqueixos deserts, com el de posar per obra un fet heroic, amb el qual guanyaré jo més glòria que no n'obtingueren de molt tanta cap dels més renomats cavallers.—I serà gaire perillós aquest fet?, preguntà l'escuder. — Això dependrà de la diligència, respongué don Quixot; car, tornant tu prompte d'allà on jo et penso trametre, prestament s'acabarà ma pena i començarà ma glòria. I per no tenir-te tan suspens, esperant la fi de mes raons, vull que entenguis, Sanxo, com l'esforçat Amadís de Gaula fou tal vegada un dels més perfets cavallers aventurers: què dic tal vegada; fou el primer, l'únic, el príncep de tots quants són estats en el món. Així com en totes les arts i en

tots els oficis solen ésser imitats i seguits els millors exemples d'aquells qui en la dita art i professió lloc més alt aconseguiren, així mateix cal que ho facin i ho fan els qui volen guanyar nom de prudents i soferts, imitant a Ulisses, en els treballs del qual ens pinta Homer una viva efígie de prudència i de comport; com també ens mostrà Virgili, en la persona d'Eneas, la valor d'un fill pietós i l'agudesia d'un valent i entès capità, no pintant-los tal com ells foren, ans com havien d'ésser, per deixar-ne exemple als homes venidors. Per la mateixa raó deu ésser *Amadís* el nord, el llumenar, el sol dels valents i enamorats cavallers, a qui devem imitar els que militem sota la bandera de la cavalleria i de l'amor. Doncs, una de les coses on aquest cavaller demostrà més prudència, coratge, valentia, comport, fermesa i amor, fou quan menyspreat de la senyora Oriana, es retragué a la Peña Pobra, on féu penitència, adoptant el nom tan expressiu de *Bell-tenebrós*. Per tant, més fàcil és a mi d'imitar la penitència del gran *Amadís* que d'esquarterar gegants, com ell féu, d'occir endriacs, desbaratar exèrcits, desconfir armades, desfer encantaments; i per tal com aquests llocs són tant a propòsit per semblants actes, no és del cas que deixi passar jo ara l'ocasió que tan favorable se'm presenta.

—Al capdavant, digué Sanxo, què és el que pensa fer vostra mercè?—Ja t'he dit, Sanxo, respongué don Quixot, que volia imitar *Amadís*, com així també a *Rotllan*, qui, acabat que s'informà de la vil traïdoria contra d'ell comesa per *Angèlica* amb el moro *Medor*, arrencà els arbres, enterbolí les aigües de les fonts, destruí ramats, calà foc a les cases, i tornà's foll del tot, d'on

li'n pervingué molta honor.—Emperò, segons vostra mercè ha dit, replicà l'escuder, aquells senyors tenien alguna causa qui els feia fer tals penitències i ximpleries; i jo no sé veure que en tingui vostra mercè cap. Tindria tal vegada sospites d'alguna infidelitat que la senyora Dulcinea li hagués feta amb algun moro o cristià? —Ací està la qüestió de mon afer, digué don Quixot: puix que no mereix grat ni gràcies el cavaller qui es tornés foll per un motiu raonable; mentre que desvariejant sens ocasió i per qualsevol futesa, vet-ací com se fa ben voler de la seva dama, qui ja comprèn amb això sol què és ço que ell faria en la veritable ocasió: tant més, que ja tinc suficient causa amb ma llarga absència de Dulcinea. Orat jo só, i orat vull ésser fins a tant que tornis amb la resposta d'una lletra que amb tu jo penso trametre a ma senyora Dulcinea. Si aquesta resposta fos tal com la meva amor mereix, recobraré ma raó per sentir millor ma benaurança; i si cruelment volgués menysprear-me, conservaré ma folia per no experimentar la dolor. De totes maneres, ja veus com eixiré d'aquest conflicte i tribulació on em deixes. Emperò, digues-me, Sanxo, ja portes ben recaptat l'elmet de Mambrí?—Com hi ha món, cavaller de la Trista Figura, respongué Sanxo, que no puc sofrir més ni comportar amb paciència algunes coses de les que vostra mercè diu; i quasi estic per creure que tot quan em diu de cavalleries i d'obtenir regnes i imperis, de donar insules, i fer altres mercès i llargueses, com així és l'estil dels cavallers aventurers, no són sinó tot mentida i falòrnia. Perquè qualsevol qui sentís dir a vostra mercè que una bacina de barber és l'elmet de Mambrí, i veient que no sap eixir de semblant error en més de

vint-i-quatre hores, què dóna a pensar sinó que el qui tal diu i confirma, deu tenir buit el cervell? La bacina jo la duc dins el sac tota abonyegada, pensant adobar-la en ma casa per fer-m'hi la barba, si Déu volgués fer-me tanta mercè que algun dia em tornés a veure amb la meva dona i mos fills.

—Mira, Sanxo, replicà don Quixot, pel mateix que tu jurares, jo et juro, que tens el més curt enteniment que mai hagi tingut cap altre escuder al món; doncs, és possible que amb tant de temps com fa que vas amb mi, no hakis descobert encara que totes les coses dels cavallers aventurers semblen ficcions, bajanades i despropòsits? I no perquè talment així sigui, mes per tal com entrevenen amb nosaltres una caterva d'encantadors que totes les nostres coses muden i trastoquen, i totes les capgiren a la mida de llur gust; així, doncs, això que a tu apar una bacina de barber, és per mi l'elmet de Mambrí, i a un altre li semblarà una altra cosa; essent molt rara providència la del savi que està de ma part en fer que a tots sembli bacina ço que real i veritablement és elm de Mambrí, perquè tenint tanta estima, tot el món em perseguiria per robar-me'l; però com veuen que no és més que una bacina de barber, no curen d'apoderar-se'n ni poc ni molt. Ten-lo ben guardat, amic meu, que per ara no em fa fretura; ans tinc de treure'm totes aquestes armes, i romandre nu com el dia en què nasquí, si és que vull seguir en ma penitència més a Rotllan que a Amadís."

Així parlant, don Quixot arribà al peu d'una alta muntanya qui, separada de les altres, estava sola en mig d'un prat, per on corria un mansuet xaragall. La verda herba, esmaltada de flors selvatges, i alguns arbres plantats arreu, feien aquell lloc tal-

ment delitable a la vista, que don Quixot no en volgué escollir d'altre per fer sa penitència.—Vet ací, exclamà com si verament hagués perdut el seny, vet ací el lloc solitari, on penso plorar la meva desastrada amor! vet ací aquest diminut torrent, de qui més llàgrimes faran augmentar les aigües. Oh, vosaltres, qui es vulla que sigueu, déus boscans d'aquestes muntanyes, oïu els planys d'un infortunat amant a qui perllongada absència i ficta gelosia han portat a gemegar en aquest lloc selvatge i a lamentar la dura condició d'aquella gentil ingrata, terme i fi de tota humanal bellesa! Oh, vosaltres, driades i napees, qui habiteu en el mig de les boscúries, ajudeu-me a plorar ma desventura, fent jo vots perquè vostre suau repòs no sia jamai interromput dels sàtirs lascius, qui vanament vos amen! Oh, Dulcinea del Tobós, dia de ma nit, glòria de ma pena, estela de mos camins, així el cel vulgui beneir-te i dar-te ço que més desitgis, que giris ton tendre esguard al lloc i trista condició on m'ha reduït ta absència! Oh, solitaris arbres, qui de vui en avant haveu de fer companyia a ma solitud, doneu senyal, amb el suau balandreig de vostres branques, que no us desplau ma presència! I tu, el meu escuder, fidel companyó en ma pròspera i adversa fortuna, aprèn bé de memòria tot quant em veuràs fer ací, perquè ho puguis recitar i referir a qui és tota la causa de mon malastre.”

Dient això, baixà de cavall, tragué les regnes i la sella al Rossinant, i donant-li una patacada a les anques, li digué: —Rep la llibertat que et dóna aquell qui roman sens ella, corser tan infortunat com terrible: vés-te'n per on vulguis, tu qui portes escrit en ton front que encara excedeixes en lleugeresa a l'Hipogrif d'Astolf i al famós

Frontí, que tan car costà-li a Bradamant.

—Per sort no tinc jo el treball de desalbardar el ruc, digué Sanxo, que altrament no em faltarien belles coses que dir-li en llaor seva; encara que és ben cert ell no tenia res a veure amb tot això, puix aquell qui era son senyor no estava pas enamorat, que jo sàpiga. No-res-menys, senyor cavaller de la Trista Figura, si ma partida i la follia de vostra mercè van de veres, serà convenient ensellar de nou el Rossinant per suplir la falta del meu ruc; i així aniré i tornaré més de pressa: que si em toca anar a peu, no sé quan aniré ni quan tornaré, puix no só gaire caminador.—Tu dius molt bé, replicà don Quixot; solament que no deus partir abans de tres dies, perquè puguís veure i contar a Dulcinea tot quant jo dic i faig per ella.—Doncs què és el que tinc de veure més del que he vist?, preguntà Sanxo. — Poc estàs al cas, respongué don Quixot: ara ve allò d'esqueixar mos vestits, espargir les meves armes, donar-me cops de cap per aquestes roques, després... Per amor de Déu, digué Sanxo, que ací veig una roca la qual bastaria per deixar acabada encontinent tota aqueixa penitència. Emperò jo só de parer, puix la vostra mercè creu que aquí són del tot necessàries les caparrades, volgués accontentar-se donant-les a l'aigua, o en alguna cosa blana com el cotó, i deixi-ho per mi, que després jo diré a ma senyora que era contra la punta d'una roca més dura que el diamant.—Agraesc el teu bon intent, amic Sanxo, replicà don Quixot; emperò les lleis de cavalleria no permeten dir mentides. Per tant, les meves caparrades han d'ésser veritables, fermes i valedores, sens que tinguin res de sofisticques ni de fantàstiques.—Doncs, tant si és permès com no, respongué Sanxo, jo prego la vostra

mercè que es faci compte que els tres dies hagin passat; escrigui la lletra a ma senyora, sens oblidar-se de la lliurança dels tres asses que em té promesos, i despatxi'm prompte; perquè a regna solta vull anar-me'n al Tobós, i presentar-me davant la senyora Dulcinea, referint-li meravelles de la penitència que està fent vostra mercè, per tal que la posi tan blana com un guant; després, com si fos bruixot, tornaré per l'aire, i tot seguit trauré la vostra senyoria de son purgatori. —Emperò ara ho tenim paper, digué don Quixot: amb tot, jo l'escriuré en el llibret de memòries que fou de Cardeni, i tu ja la faràs transcriure pel mestre de minyons o bé el sagristà del primer poble que trobis. Poc hi fa que l'escrit sigui d'una altra mà que la meva, perquè et puc assegurar que Dulcinea no sap llegir ni escriure, ni tampoc coneix ma escriptura. Dotze anys fa que l'estimo més que la llum d'aquests ulls que la terra ha de menjar-se, i encara no l'he vista quatre vegades, podent respondre que d'aquestes quatre vegades ni una se n'haurà adonat que jo la mirava, tal és la reserva i tancament en què son pare Llorenç Corxuelo i sa mare Aldonça Nogales l'han criada! —Com! replicà Sanxo; doncs què! la senyora Dulcinea és la filla d'en Llorenç Corxuelo, que també s'anomena Aldonça Llorença? — Sí, certament, respongué don Quixot, i és la qui mereix ésser senyora de tot l'univers. —Prou que la conec, digué Sanxo, i puc dir-li que sap tirar tan bé una barra com el més forçut minyó de tot el poble. Per Déu, que és una galan mossà, i que té molt de pit! No li caldria ajuda de ningú per traure la barba del fang, o per aventurar qui la tingués per senyora. Ah, fill de mare, a qualsevol cavaller aventurer, i quin fibló

que té i quina veu! Solament li diré que un dia pujà al cim del campanar del poble per cridar els jornalers de son pare qui treballaven a mitja llegua d'allà; ells la sentiren tan clar com si fossin al peu mateix de la torre. I si molt convé, també sap donar bons bufets als qui pretenen jugar amb ella. Ara dic, senyor cavaller de la Trista Figura, que no solament pot i deu vostra mercè fer bogeries per ella, sinó que amb just títol pot desesperar-se i penjar-se, que ningú no hi haurà qui ho sàpiga que digui que en féu massa, mal se l'enduigui el diable, Ja voldria estar de camí, i com m'alegraré de veure-la! Segurament que estarà molt canviada, perquè res colra tant la cara de les dones com anar sempre al camp a sol i serena. Mes, no era poca ma ignorància! puix creia cegament que la senyora Dulcinea devia ésser alguna galan princesa, de qui vostra mercè estava enamorat, i que bé mereixia veure als seus peus el biscaí, els galiots i tots els que vostra senyoria li haurà tramès en el temps que jo no era encara son escuder. Doncs, tant se val, perquè si ells hi són anats, l'hauran trobada pentinant canem o batent el blat; cosa que deu haver-los paregut prou graciós, i crec que ella haurà rigut no poc de la presentalla.—Ja t'he dit, Sanxo, més d'un cop, replicà don Quixot, que eres molt xerraire i bon xic ignorant: perquè deu saber que dues coses soles mereixen sempre nostra estima, això és, la prudència i la bellesa. Doncs, aquestes dues qualitats posseeix Dulcinea en el més alt grau, què hi fa son naixement ni sa condició? Jo bé l'estimo i vull tant com si fos la primera princesa del món. Que et creus que les Amàrlis, les Sílvies, les Diances, les Galatees, les Júlides, que els nostres poetes es complauen

a celebrar, per ventura existeixen tal com solen ells representar-les? No, per cert: sinó que les més de les vegades són fingides per donar subjecte a llurs versos, embellint-los de totes les gràcies i perfeccions plegades, ja sigui per oferir-les com a exemple, ja per incitar-nos a amar ço que és veritablement amable. Vet ací, doncs, el que és ma Dulcinea, a la qual no s'igualen Elena ni Lucrècia, ni cap altra de les famoses dones gregues, bàrbares o llatines; i vet ací el que certs pobres d'esperit tenen prou treball a comprendre.—Bé veig que té tota la raó, respongué Sanxo, i que jo só un ase. Encara que no sé com la paraule ase ha degut eixir de ma boca, puix no s'ha de parlar de dogal a la casa del penjat; mes vinça la lletra, que me'n vaig."

Don Quixot, sens respondre-li, apartà's un xic, tragué el llibre de memòries i féu sa lletra per a Dulcinea. En acabat, cridà son escuder, dient que volia llegir-la-hi, perquè l'aprengués de cor, i per si la perdia pel camí.—Ja s'ho pot traure del cap, respongué Sanxo, puix jo só tan flac de memòria, que de vegades ni sé com me dic: amb tot, bé pot llegir-me-la, perquè estic segur que ha d'ésser prou bona.—Doncs, vet-la ací, digué don Quixot:

"Alta i sobirana senyora,

"Aquell qui defalleix lluny de vós, aquell qui, nafrat en son cor, sofreix les més amargues dolors, vos desitja, dolcíssima Dulcinea, el repòs que ell no té. Si vostra formositat m'és esquivia, si el vostre orgull em rebutja, per molt sofert que jo sigui, mal podria sostenir el pes de ma extremada angouxa. Mon fidel escuder, Sanxo, vos farà la relació, oh bella ingrata, enemiga adorada de la meua ànima! de l'horrible estat on per vostra causa reduït em ténia. Ma tris-

ta vida us pertany del tot; un mot de vós pot conservar-la, un mot també pot fer-la perdre. Disposeu de ço que tinc a fer, puix sempre seré prou satisfet de satisfer la crueltat vostra.

"Só de vós fins a la mort,

"El cavaller de la Trista Figura."

—Per la vida de mon pare, digué Sanxo, que jamai no he sentit res semblant! Oidà! i com la vostra mercè li diu ací tot el que vol! i prou que hi ha sabut encaixar *El cavaller de la Trista Figura*: ja li dic jo que és el mateix diable, i que no hi ha res que no sàpiga. Doncs, ara no s'oblidi d'escriure sobre un altre full el lliurament dels tres pollins, i firmi'l d'una manera ben clara, perquè no hi hagi dubte." Llavors don Quixot escriví:

"Senyora neboda, per aquesta primera d'ases, ne donarà, a mon escuder Sanxo Pança, valor rebuda d'ell mateix, tres dels cinc, que deixí en ma casa, i que estan a càrrec de vostra mercè; els quals li podran ésser ben donats, mitjançant el corresponent rebut del referit Sanxo.

"Feta en les entranyes de la Serra Morena, a vint-i-dos d'agost del present any."

—Bé està, digué Sanxo; ara posi'm ací la rúbrica i me'n vaig a ensellar el Rossinant, que prompte penso anar-me'n, sens veure les bogeries que vostra mercè ha de fer, amb tot que no estaré de dir que li'n viu fer a més no poder. — Espera't, espera't, Sanxo, replicà don Quixot, car serà convenient, quan menys, que em vegis bo i nu; i no em caldrà gaire estona per fer davant teu una dotzena o dues de bogeries, les quals podràs tu referir després com a testimoni: i t'assegura que no en diràs tu tantes quantes jo en penso fer.—Per l'amor de Déu, senyor, va interrompre Sanxo, que jo

no el vegi tot nu, puix me faria molta llàstima, i estic segur que em posaria a plorar; doncs amb tant com he plorat pel meu ruc. no crec que mos pobres ulls ho poguessin comportar. Deixi-me'n anar, que així tornaré més prompte, i jo li prometo de portar-li una resposta tal com la vostra mercè desitja i mereix: i si la senyora Dulcinea no volgués contestar favorablement, faci vot solemne davant Déu que jo li trauré la resposta de les tripes a cops-de-puny i a bufetades. Doncs, què! sofriria jo que un famós cavaller aventurer es tornés boig sens més ni més, per una?... no m'ho faci acabar de dir, o si no, xerraria massa i tot ho esbotzaria. Quin un jo per a això! poc em coneix ella, puix a fe que si em conegués, prou es guardaria de mi... Emperò, parlant de tot, de què viurà vostra mercè fins que jo torno?—No et doni això cap pena, respongué don Quixot; les herbes d'aquests prats i els fruits d'aquests arbres seran tot mon aliment: perquè estic pensant que fóra molt millor si pogués estar-me de menjar. Encara tinc més por d'una cosa, i és que no reïsquís a trobar-me per aquests deserts: i vull consellar-te, perquè no et perdis, que arrenquis algunes ginesteres que escamparàs pel camí fins a l'entrada de les muntanyes, i així et serviran de guia quan tornis, a imitació del fil del laberint de Teseu."

L'escuder donà aquest expedient per bo; proveï's de moltes ginesteres, tot demanant la benedicció al seu senyor; i pujant en el Rossinant, per qui don Quixot li recomanà que tingués el mateix mirament que a sa pròpia persona, encontinent posà's en camí. Emperò, com don Quixot porfidiegés perquè li veiés fer, almenys, un parell de bogeries, encara no havia fet cent passes, quan tornà

enrera, i digué:—Vostra mercè ho ha dit molt bé, que per poder jurar sens càrrec de consciència que li he vist fer bogeries, no fóra mal que li'n veiés fer tan solament una, encara que prou grossa la tinc vista amb l'aturada de vostra mercè.”—No t'ho deia jo?, féu don Quixot; espera't, que en un credo les faré.” I despullant-se a tota pressa, llevà's fins els calçons i restà en camisa; llavors féu dos bots i un parell de tombarelles, el cap per avall i les cames en l'aire, descobrint coses que, per no tornar a veure-les, Sanxo girà les regnes al Rossinant, aclucà els ulls i emprengué de nou son viatge.

CAPÍTOL XXVI

On es prossegueixen les fineses d'enamorat que don Quixot féu a Serra Morena.

Així com el cavaller de la Trista Figura es veié sol, i en acabat que hagué fetes ses tombarelles nu de mig cos per avall i vestit de mig per amunt, pujà al cim d'una roca, i allà, entrant en comptes amb ell mateix, deia entre dents:—Ara com ara, serà bo que pensem si vull declarar-me orat furiós, com Rotllan, o bé orat melancòlic, com Amadís. Ambdós ofereixen prou bons exemples a imitar: puix, aquest Rotllan, qui era tan valent (encara que gran mal se'n feia, puix era invulnerable), és veritat que es tornà

furiós pels senyals que trobà a la font, i per les noves que li portà un pastor, que Angèlica havia dormit més de dues migdiades amb el jove Medor, un moret de cabells ricats i patge d'Agramant. Doncs, imitant Rotllan, jo puc ofendre ma Dulcinea del Tobós, donant ocasió als malparlats que puguin sospitar d'ella. Per altra part, jo veig Amadís de Gaula, qui, sens perdre el seny sens fer bogeries, percaçà tanta fama d'enamorat com ningú més; car tot quant féu, per veure's menyspreat de sa senyora Oriana, la qual navia'l exilat de sa presència, fou que es retragué a la Penya Pobra, en companyia d'un ermità, i allà fartà's de plorar fins que el cel el volgué socórrer en mig de sa gran congoixa. I si això és cert, com jo ho crec, per què vull jo ara despullar-me del tot, ni atabalar amb mos planys aquests arbres, que no m'han fet cap dany? Visca, visca la memòria del gran Amadís, i sigui imitat per don Quixot de la Mancha en tot quant pugui! Vinguin a mon record els singulars fets i generosos actes que ell complí, i si bé jo no só rebutjat de Dulcinea del Tobós, n'hi ha prou amb què estigui absent d'ella."

Aleshores, avallant de la roca, prengué altra volta una part dels seus vestits, i recordant-se que Amadís passava quasi tot el temps orant, féu-se, amb algunes gales de roure enfilades, com una sort de rosari, el qual ell deia amb molta devoció. Emperò ço que més l'acongoixava era com no tenia allà ermità amb qui es confessés i que li donés consol. Per tant, s'acontentava de passejar-se per aquell prat, escrivint en l'escorça dels arbres i en la menuda arèna del torrent molts versos, tots acomodats a sa tristesa, i alguns en llaor de Dulcinea. De tots ells, els que es pogueren recollir sen-

cers i llegibles, després que allà el trobaren, foren aquests que aquí segueixen:

“Arbres tots, herbes i plantes,
Qui en aquest indret esteu,
Tan alts, tan verdes i tantes,
Si de mon mal no us folgueu,
Oïu mes planyences santes.

Ma dolor no us avalot’,
Si bé és molta sa granea;
Que, per pagar-vos escot,
Ací plorà don Quixot
Absències de Dulcinea
del Tobós.

En aquest recó de món
L’amant més fi i més lleial
Fugit de sa dama fon,
Havent-li’n vingut greu mal,
No sabent com ni per on.

L’Amor foll, fent el bugiot,
Ben poc sa bondat ell prea;
I entant que li’n fa escarnot,
Ací plorà don Quixot
Absències de Dulcinea
del Tobós.

Tot cercant les aventures
Per entre les dures penyes
Maleint entranyes dures,
Entre roques i entre brenyes,
Troba el pobre desventures.

Ferí’l Amor amb l’assot,
No anant gens amb blanea,
Fins que tocant-li el ganyot,
Ací plorà don Quixot
Absències de Dulcinea
del Tobós.”

Don Quixot va pendre’s com una obligació de nomenar el Tobós a la fi de cada cobla, per donar a entendre que els versos anaven endregats a Dulcinea.

Mentre que així s'entretenia lloant sa dama, confiant sa dolor als silvans i faunes i a les nimfes boscanes, i que s'alimentava de les herbes selvatges, feia nostre escuder el seu camí. Per cert que de durar aquest viatge, així com no durà sinó tres dies, de tan desfigurat com haguera romàs el cavaller de la Trista Figura, no fóra conegut ni de la mare que el parí. I serà bo deixar-lo embolicat entre els seus sospirs i versos, per referir ço que li esdevingué a Sanxo Pança en sa missatge; i fou que l'endemà, a hora de dinar, arribà Sanxo a l'hostal on li era sobrevingut el desastre de la manta. Així com l'hagué vist, esglaià's tot ell; emperò, com se vulla que tenia prou ganes de menjar calent i era hora de dinar, s'hi atansà, mirant-se de reüll el portal, no sabent si devia entrar-hi. En aquell mateix moment exiren de l'hostal dos homes, dient l'un a l'altre: — Senyor llicenciat, no és aquell el Sanxo Pança, de qui ens digué la mestressa que havia seguit el nostre aventurer?—Sí que ho és, respongué el clergue, i aquell cavall és el de don Quixot.”

Llavors el rector i el barber, que bé eren ells, anaren vers Sanxo Pança, i digueren-li:—On és el senyor vostre?—Senyor, va respondre l'escuder, qui tot seguit els conegué, mon senyor està entretingut a un cert lloc, ocupat de certa cosa que molt li convé, i que, pels ulls de mon cap, jo he promès de no dir-ne res a ningú.—Oh, ca!, replicà el barber, si vós no ens dieu on és, creurem que haveu mort el senyor vostre, i que fins li haureu pres son cavall.—Ep! mestre, li respongué Sanxo Pança; jo mai no he robat ni he mort ningú, i voldria que tothom pogués dir-ne altretant. Mon senyor és al mig d'aquestes muntanyes, fent penitència molt de son grat; i jo, com ambaixador seu,

só portador d'una lletra per a la senyora Dulcinea del Tobós, filla d'en Llorenç Corxuelo, de qui està enamorat fins al fetge." El mestre Nicolau i el rector, meravellats d'aquesta nova follia, demanaren-li que els mostrés la lletra que portava a la senyora Dulcinea del Tobós. Ell els digué que era escrita en un llibret de memòries, i que tenia ordre de fer-la transcriure en arribant al primer poble. El rector s'oferí per copiar-la. Sanxo Pança baixà del cavall, i ficà's mà a la pitrera per treure'n el llibret, que mal podia trobar-lo, no havent-lo-hi donat don Quixot i ni ell s'era recordat de demanar-lo-hi. Inquiet, contorbat, amb la cara descolorida, l'escuder escorcollava les butxaques, palpava per tot son cos, i esgarrapant-se les barbes amb les dues mans, se n'arrencà la meitat, donà's unes quantes bufetades i s'esgarrinxà tota la cara.—Què és això?, què us passa?, preguntaren el rector i el barber.—Què m'ha de passar?, digué aquell; pobre de mi! sinó que de cop i en un instant he perdut tres ases, els quals valien tant com tres castells.—Com!, replicà el barber, que els portàveu per ventura en les butxaques?—Sens dubte, respongué Sanxo, puix eren en un lliurament signat del meu senyor, amb el qual manava a sa neboda que em donés tres rucs dels quatre o cinc que ell té a casa; aquest i la lletra per a Dulcinea eren en el llibret de memòries que jo he perdut."

El rector el consolà, dient-li que en tornant a trobar don Quixot, li faria renovar el lliurament sobre paper, com era ús i costum. El bon escuder, un xic assossegat, digué que, essent així, poc greu li sabia la pèrdua de la lletra a Dulcinea, puix quasi que tota la sabia de memòria. El barber pregà'l que la digués, perquè poguessin traslla-

dar-la. Llavors Sanxo, gratant-se el cap, es posà sobre l'un peu, després sobre l'altre, mirà a terra, al cel, menjà's la meitat d'una ungla, i al cap d'una bella estona digué: —Que els diables se m'enduguin! ço que de la lletra me'n recordo! encara que al començament deia *Alta i subornada senyora*. —Diria *sobrehumana* o *sobirana*, replicà el barber. —Això és, digué Sanxo: després, si mal no recordo, prosseguia: *El desensonyat i el del cor nafrat besa vostra mercè les mans, ingrata i desagradida bellèsa*, i no sé què deia de salut i d'infirmitat, que li trametia, anant-se així descabdellant fins que acabava dient: *Vostre fins a la mort, el cavaller de la Trista Figura*. Heu-vos ací, si fa o no fa, tota la lletra."

Tant el rector com el barber lloaren molt la bona memòria de l'escuder, i feren-li repetir aquella lletra dues o tres vegades per copiar-la. Sanxo Pança la tornà a dir de tres maneres diferents, i après contà molt per menut tot ço que li era esdevingut amb son senyor, guardant-se, emperò, de referir el mantejament que li havia succeït en aquell mateix hostal, on ell refusà d'entrar. Després digué que, tornant de sa ambaixada a la senyora Dulcinea del Tobós, son senyor tenia deliberat de posar-se en camí per arribar a emperador, o quant menys monarca, que així ho tenien concertat entre els dos; i acabat que ho hagués conseguit, havia de casar-lo, car ja fóra vidu, que ho seria dintre de poc, donant-li per muller una donzella de l'emperadriu, qui li portaria de dot un gros ducat en terra ferma, que ja no estava a més per insules, ni per res les volia. Tot això deia Sanxo amb tal serenitat, i amb veu tan reposada, eixugant-se de tant en tant les esgarrinxades que s'era fetes a la cara, que el rector i el barber poc s'afa-

nyaren a traure'l de l'error en què estava, i almenys tingueren-lo per tan boig com don Quixot. Per tant, li digueren que pregués Déu per la salut de son senyor, puix podia fer-se molt bé que arribés amb el discurs del temps a ésser emperador, com ell deia, o quant menys arquebisbe.—Arquebisbe?, va interrompre Sanxo; ell no me n'ha dit res; emperò, si tal intenció tingués, voldria jo saber ço que els arquebisbes aventurers solen donar a llurs escuders.—Ordinàriament, respongué el rector, solen remunerar-los amb algun benefici simple, una bona cúria o alguna sagristania, qui els dóna molt, sens comptar el peu d'altar.—No em sabria mal un benefici, digué Sanxo; emperò, per posseir-lo, caldrà no ésser casat, i saber almenys d'ajudar missa. Doncs, com ho faré, pobre de mi, qui tinc muller, i no sé ni la primera lletra de les beceroles! Jo els prego, senyors, que li vullen traure del cap semblant propòsit, i que me li aconsellin de fer-se bonament emperador." Tots dos prometeren-li de parlar-ne amb don Quixot.—Amb tot, afegí el rector, el que ara devem fer és donar-nos molta per treure'l d'aquella inútil penitència; emperò, ja en parlarem estant a taula; entrem en aquest hostal.—No, respongué Sanxo, girant el cap a una part i altra; si no els fa res, jo romandré ací defora, i després els faré saber la causa perquè no em convé, ni vull, entrar-hi." Nores-menys els pregà que li fessin portar allà algun bocí que fos calent, i també civada pel Rossinant. No insistiren més, i a cap de poc, el barber li portà quelcom per menjar.

Aprés d'haver pensat l'un i l'altre com ho farien per aconseguir ço que desitjaven, foren ambdós d'acord que el rector es ves-

tiria de donzella aventurera, cobrint-se la cara amb un vel; que el mestre Nicolau es disfressaria d'escuder, com millor pogués: i així se n'anirien a trobar don Quixot per demanar-li un do. Acabat que aquest do fos atorgat, l'afligida donzella devia suplicar-li que se'n vingués amb ella, a venjar-la d'un greuge que un fals cavaller li havia fet, i que el pregava així mateix de no manar-li treure son vel, que no hagués portat a cap semblant aventura. Per aquest camí, no dubtaren que don Quixot s'avindria a tot quant li demanessin, i que així el conduirien fins al seu poble, on veurien si tenia algun remei sa extremada bogeria.

CAPÍTOL XXVII

De com ixqueren amb llur intent el rector i el barber, amb altres coses dignes d'ésser contades en aquesta gran història.

Al mestre Nicolau no li semblà gens mala la invenció del rector, ans li agradà tant, que encontinent la volgué posar per obra. Demanaren a l'hostalera unes faldetes i unes toques, deixant-li per penyora una sotana nova del rector. El barber s'encastà a la barba una cua de bou, entre cendrosa i roja, que l'hostaler tenia per penjar-hi la pinta. Preguntà'ls l'hostalera, per què eren aquelles disfresses, i com el rector li hagué contat l'oradura de don Quixot, entengué bé prou que es tractava del cavaller del bàlsam, el senyor de l'escuder mantejat.

Llavors ella que li recità tot quant els era passat a l'hostal, sens oblidar-se de l'aventura que l'escuder tenia tan callada. Per fi, l'hostalera disfressà el rector com millor no es podia desitjar: posà-li unes faldetes de llana amb unes barres de vellut negre, amples d'un pam, i un cosset de vellut negre, enribetat de satí blanc, que encara es recordaven de la vida del rei Wamba. El rector no consentí que li posessin la còfia; mes, calà's un capçó de tela enconxat amb què dormia de nits, cenyí's al front una tira de tafetà negre, amb una altra va tapar-se una part de la cara, i per damunt de tot, s'ajustà son gros barret, que podia fer-li de para-sol: després, embolicat amb son gambeto, pujà en la seva mula a l'estil de les dones. El barber muntà en la seva, amb sa barba postissa, que li arribava fins a la cinta; i prengueren comiat de l'hostaler, de sa muller i de la bonassa Maritornes, prometent aquesta de dir una part de rosari, encara que pecadora, pel bon resultat de llur arriscada empresa.

Tan bon punt com els veié Sanxo, qui els esperava defora, no pogué estar-se de riure. Informaren-lo de llur projecte, fent-li veure que era l'única manera d'apartar don Quixot d'aquells deserts, perquè encontinent s'ocupés d'arribar a emperador i de recompensar son escuder. L'escuder els regracià, prometent de guardar el secret, recomanà al rector que sobretot distragués el seu senyor de fer-se arquebisbe, i emprengué amb ells el camí de Serra Morena. En essent que es féu fosc, arribaren a l'entrada de la muntanya, on passaren aquella nit. Allà féu saber el rector a son amic el barber un escrúpol que ell tenia, puix li semblava que era poc decent que un clergue anés vestit d'aquella manera:

perquè el pregava de canviar les vestidures, comsevulla que fent d'escuder veia sa dignitat menys profanada, i ell que fes el paper de donzella desvalguda. El barber s'avingué a tot ço que el rector volia; emperò, no volent vestir-se de dona fins a tant que fossin prop del lloc on era don Quixot, plegà els vestits, i el rector s'arreglà la barba. A l'endemà, com fou dia clar, prosseguiren llur camí; i Sanxo, qui els guiava, contà'ls l'aventura de Cardeni, encobrint per això, i no sens causa, la troballa de la maleta i dels escuts d'or. Finalment, arribaren endret allà on les ginesteres que Sanxo havia escampades senyalaven el camí. Llavors tingueren llur consell, i fou acordat que Sanxo passaria endavant per donar compte a don Quixot de sa ambaixada; i que si li demanava la resposta de sa senyora Dulcinea, li digués que, per no saber escriure, no havia pogut respondre-li sinó de paraula; emperò que ordenava a son cavaller, sota pena de la seva indignació, que tot seguit es veiés amb ella per una cosa que molt li convenia. Així mateix, prometé l'escuder que ho faria; i ficant-se per aquelles afraus de la serra, deixà els dos companys seus a un prat, per on corria un mansuet xaragall al qual feien ombra fresca i agradable alguns arbres que a l'entorn hi havia.

Era en el mes d'agost, vers les tres hores de la migdiada, i en aquell lloc acostuma ésser molt forta l'ardor del sol. Estant, doncs, ambdós asseguts reposadament a l'ombra, esperant la tornada de Sanxo, sentiren prop d'ells una veu que amb molta art i afinació cantava, no una rústega cançó, sinó els versos qui ara més avall segueixen:

"Qui fa que jo en valgui menys?

Desdenys.

Qui més greus penes congria?

Gelosia.

Qui m'apura la paciència?

Absència.

Així, doncs, en ma dolència

Cap remei no se m'alcança,

Puix ofeguen ma esperança

Desdeny, gelosia, absència.

Qui és causa de ma dolor?

Amor.

Qui em persegueix importuna?

Fortuna.

Qui ho consent, i m'és infiel?

El cel.

Així, doncs, jo bé em recel'

Que moriré amb tal afany,

Puix s'apleguen per mon dany

Amor, fortuna i el cel.

Qui millorarà ma sort?

La mort.

I el bé d'amor, qui l'alcança?

Mudança.

I qui sos mals remeïa?

Follia.

Així, doncs, és gran mania

Treure tal passió del món,

Per tal com els remeis són

La mort, mudança i follia."

El lloc, l'hora, la bellesa de la veu, deixaren encara més meravellats el rector i el barber, els qui, alçant-se drets, anaren vers aquella part d'on la veu venia; i no els calgué fer gaires passos, que ja albiraren sobre la costa un home semblant a aquell de qui els havia parlat Sanxo quan els referí la història de Cardeni. Com aquest els veié, sens esquivar-se ni mostrar enuig, no es mogué d'un mateix lloc, amb

el cap baix, com aquell qui està molt pensatiu. El rector, que li semblà reconèixer el mateix Cardeni, de qui ja sabia la història, se li acostà, i amb breus encara que molt discretes raons el pregà perquè deixés aquella tan miserable vida ans no l'acabés de perdre, com de tots els desastres era aqueix el major. Trobava's Cardeni aleshores en son sencer judici. Perquè, sentint com en aquells deserts li parlaven amb tan amistós llenguatge, així ell respongué:— Senyors, bé veig clarament que el cel no abandona mai els miserables, havent volgut trametre'm un àngel de pau qui, menys de mostrar-se insensible a mes penes, pretén conduir-me al camí de la raó. Emperò, puix no podeu saber una cosa que jo sé, i és, que eixint d'aquest dany, tinc de caure en un altre encara major, tal vegada sigui jo tingut per home de poc seny, i no fóra molt que així fos, puix tal i tan gran és l'esforç de la imaginació de mon desastre, que, sens poder-hi fer més, jo romanc com una pedra, fora de tot bon sentit i coneixement. Una volta passat aquell terrible accident, jo conec que he obrat mal, i no sé fer sinó plorar vives llàgrimes de penediment, i disculpar-me de mes follies. dient la causa que em té reduït a tan deplorable estat, per tal que, referint els meus infortunis a qui vulgui escoltar-los, molt serà que no sigui jo plangut i perdonat. Si vosaltres veniu amb el propi intent que els altres, jo us prego que escolteu ço que us recitaré en aquest moment.”

Aquells dos, qui no desitjaven altra cosa, acceptaren sa oferta volunters, i seguieren prop de Cardeni, qui començà de nou sa llastimosa història, quasi amb les mateixes paraules que l'havia referit a don Quixot, llavors que fou interrompuda pel nostre ca-

valler, volent pendre la defensa de la reina Madasima. Emperò aquesta vegada no hi hagué interrupció, i així relatà Cardeni que dins el volum d'Amadís de Gaula havia-li tramès Luscinda un albarà on deia el següent:

LUSCINDA A GARDENI

"Cada dia estic descobrint en vós noves qualitats qui m'obliguen a estimar-vos més i més; i així, tenint jo prou gran desig de satisfer aquesta estimació, sens valdre'n de menys ma honra, jo us prego de parlar-ne amb el meu pare. Ell qui us coneix, i qui em vol bé, sabrà complir ço que és molt just que vós tingueu, si és ta veritable vostra estimació com dieu i com jo crec."

"Després que haguí mostrat aquest bitllet a don Ferran, proseguí Cardeni, li vaig fer a saber que no gosava jo pregar mon pare que volgués demanar la mà de Luscinda, perquè ja sabia que ell tenia deliberat de no deixar-me casar fins a veure ço que el duc Ricard de mi disposaria. Don Ferran em respongué que bé prenia ell el càrrec de procurar que mon pare parlés amb el de Luscinda. Traïdor, cruel, cobdiciós i mentider, quins desserveis havia contra tu comès el qui amb tal franquesa tenia per tu obertes les portes de son cor? Quina ofensa poguí mai fer-te, ni quins consells de mi reberes que no fossin tots encaminats a augmentar el teu profit i honra? Emperò, de què em serveix, ara, lamentar-me, si quan els astres duen la sort, no hi ha esforç en la terra qui els aturi ni indústria humana qui prevenir-los pugui?

"El pervers, per millor reeixir en son malvat intent, hagué en cor d'allunyar-me, enviant-me son germà gran per uns diners

que ell freturava. Entretant em prometé d'intercedir amb el meu pare. Podia jo preveure semblant traïció? No, per cert, ans amb molt de plaer, oferí'm jo a partir promptament. En aquella mateixa nit volguí parlar a Luscinda, referint-li les promeses i bondats de don Ferran. Ella, ignorant, com jo, de la seva falsetat, em digué que procurés tornar aviat, per tal com frisava per veure complerts tantost nostres lloables desigs. Emperò no sé per què, en acabat de dir-me això els ulls se li negaren, la veu se li nuà, i no pogué proferir més paraules de les moltes qui en son coll restaren. Jamai, fins aleshores, havien-se interposat en nostres raonaments ni llàgrimes, ni sospirs, reprensions, recels, ni temors; i tot era exaltar jo ma ventura per tal com el cel me l'havia donada per senyora. No sabia sinó parlar-li de sa bellesa, de son enteniment, de ses virtuts adorables: també ella preava en mi tot allò que li semblava digne de lloança. Amb tot, no deixàvem de referir-nos mil sotileses i fets insignificants de nostres veïns i coneguts: no-res-menys, era tot el més si arribava jo a pendre-li quasi per força una de ses blanques mans i acostar-la als meus llavis, en tant que ho permetia la reixa qui ens separava. Emperò en aquesta darrera entrevista no poguérem fer sinó plorar; i deixí Luscinda desmaiada, anant-me'n jo trist i contorbat.

"Arribat al lloc on fui tramès, doní una lletra que portava al germà de don Ferran, qui em rebé amistosament. Amb tot, em manà d'esperar, ben a disgust meu, vuit dies, exigint així mateix de mi que no em deixés veure de son pare, sota pretext que eren necessàries certes precaucions per trametre els diners que son germà li demanava. En-

cara que amb molta repugnància, estava jo disposat a obeir-lo, quan, passats quatre dies après de ma arribada, vingué un home a peu, desalenat, qui posant-me una lletra a les mans, contà'm que, passant ell casualment per cert carrer, vers les dotze del migdia, una bellíssima senyora, qui l'havia cridat des d'una finestra, amb els ulls plens de llàgrimes, li digué tot sospirant:—Germà, si sou cristià, jo us prego, per l'amor de Déu, que porteu encontinent i tot seguit aquest albarà a la persona a la qual va endreçat. En acabat, afegí ell, gità'm aquest paper i un mocador, on jo he trobat embolicats cent rals i aquest anell d'or. Ni tampoc haguí més que el temps de respondre que faria ço que em demanava. Llavors tancà la finestra; i jo, bon xic commogut de les seves llàgrimes, més que dels seus presents, me'n só anat, i amb setze hores he fet el camí que vós sabeu, que és de divuit llegües.

“Tantost, obrint jo la lletra, vegí que deia les següents paraules:

“Don Ferran, complint la paraula que us donà, ha fet parlar amb el meu pare, si bé que en profit d'ell mateix, i oblidant-se de l'amistat vostra. Sapiguen, doncs, senyor, que ell m'ha demanada per esposa; i mon pare, enlluernat amb tal aliança, ha consentit a quiscun voler seu. D'ací a dos dies dec esposar-lo tan secretament, que no hi haurà per testimonis sinó el cel i alguna gent de casa nostra. Bé us podeu imaginar mon sofriment. Amb tot, ma resolució està presa; per ella sabreu si la meua amor és o no veritable.”

Mentre jo anava llegint, tremolaven-me tant les cames, que amb prou feines podia sostenir-me. Ben tost la furor encengué mon coratge. Llavors, muntant en una mu-

la, quasi volant, em portà, la nit següent, prop de Luscinda, la qual, per ventura, trobí a la reixa.—Cardeni, digué ella, veus-me ací amb el vestit de noces. El copdiciós de mon pare i don Ferran el traïdor, amb alguns testimonis, estan esperant-me a la sala veïna. Si no basten les meves súpliques per destorbàr el sacrifici, vegeu la darrera resposta que vostra enamorada pensa fer-vos. —Dient això, em mostrà una daga que portava, i desaparegué com un llamp.

“Torbat per aquestes darreres paraules, no sabia què fer ni què respondre. Per fi, me n’aní dret a la porta de la casa, la qual era oberta; i com ne conegués prou bé totes les entrades i sortides, me n’entrí dins, no essent vist de ningú, fins que, aplegant a la mateixa sala on eren esperats els nuvis, tinguí ocasió de posar-me dins el buit d’una finestra qui amb un cortinatge de tapisseria era mig tapada. Entrà primerament don Ferran, acompanyat d’un cosí germà de Luscinda, a qui havia escollit per testimoni. Pocs moments després aparegué Luscinda, a qui sa mare i dues de ses donzelles acompanyaven: anava molt ricament enjoiada, i portava una roba blanca, ornada de vermell. Perdonau-me, senyors, tots aquests detalls, que no és ma pena d’aquelles que puguen breument contarse, puix cada circumstància tinc jo ben present i m’apar digne d’ésser referida.

Com tots foren a la sala, entrà el rector de la parròquia, i ajustant les mans d’ambdós, preguntà a Luscinda, segons és costum:—Voleu per marit el senyor don Ferran, aquí present? —Traguí mon cap i coll per entre las tapisseries, esperant, sens respirar, la resposta de Luscinda. Ah! Luscinda! Luscinda! qui ho haguera mai pensat?

Aprés de tant com m'havia dit, aprés dels juraments que havia fet, aprés d'haver-me assegurat que mon repòs, mon benestar, ma vida, depenien sinó d'un sol mot!... Malaventurat de mi! encara tinc cor per lamentar-me! jo, qui em deixí robar ma estimada penyora, sens venjar-me ni eixir defora, per cridar: Luscinda, mira que em pertanys a mi, i no pots ésser d'un altre; els vincles més sagrats ens lliguen, i pensa que vas a proferir la sentència de la meua mort: vulles conservar ma vida, que t'estalviaràs un horrible crim!... Puix no ho he fet, ni m'he adalat damunt don Ferran, per ofegar-lo entre mos braços, no és molt que aratingui de morir avergonyit, penedit i foll!

El clergue estava esperant la resposta de Luscinda, qui, descolorida, tremolejant, amb el cap baix, no responia cap cosa. Sa mare, posant-se-li al costat, em tapà la seva cara; i jo creguí sentir aquell sí qui m'arrencava la vida. Encara no volia jo creure que aquella veu fos de Luscinda, quan don Ferran, donant-li l'anell, em tragué del dubte. Tantost aprés el nuvi abraçà la núvia, i ella, posant-se la una mà damunt el cor, caigué desmaiada en braços de sa mare. En acabat que se l'endugueren, sens mai abandonar-la don Ferran, me n'aní gemegant, amb els ulls enterbolits, que no veia ni distingia res, no sabent on dirigir mos passos, insensible així mateix d'aquesta set de venjança qui abans em devorava. Sempre m'he cregut que des d'aquell moment ma raó era esgarriada. Així confusament jo em recordo que anant a cercar ma mula, vaig jaquir la ciutat; i tantost com em vegí sol i que la foscó de la nit m'enrobria, sens temor d'ésser escoltat ni conegut, alcí la veu desenfrenant ma llengua, qui es desfeu en malediccions contra Lus-

cinda i don Ferran, com si aquestes poguessin satisfer l'ultratge que causat m'havien. Llavors li doní nom de cruel, d'ingrata, de falsa i desagraïda, puix, la cobdiciosa, m'havia traït per aquell Ferran, de qui les riqueses i alt llinatge la tenien enlluernada. Mon cor, amb tot i això, encara la disculpava, dient que no era molt que una donzella reclosa a casa dels pares, feta i acostumada sempre a obeir-los, hagués volgut satisfer la llur voluntat. El costum que tenia de lloar ses perfeccions podia més que no mon ressentiment, i més estimava haver-me-les amb la meva sort, ans que reptar res a Luscinda.

"Així, turmentat amb aquests pensaments, aní caminant tota aquella nit, fins que a l'alba de matí trobí'm a l'entrada d'aqueixes serres, on, après de rodar tres dies sens guia ni camí, ma mula caigué morta. Jo mateix, aclaparat per la fam, la fatiga i els meus sofriments, m'ajaguí al peu d'una roca, deliberant de no moure-me'n jamai. No puc saber quant de temps deguí allà romandre, ni sé tampoc com s'esdevingué que, tornant en mi, ja estava voltat de pastors, qui segurament havient-me socorregut. Ja no tenia més fam, estava assossegat, i no sens dolor vinguí en coneixement que havia maltractat aquella bona gent. No per això deixen ells de sustentar-me, basquejant de posar-me pa en els llocs per on els sembla que tinc de passar y trobar-lo: aquest és el meu acostumat aliment. Després que jo he menjat i que estic en mon ple judici, conversant amb els cabrers, em diuen que encara són de mi maltractats; i jo ploro de penediment, perquè em sap greu d'haver ofès mos benefactors.

"Tal és ma miserable vida; jo passo les nits en el cor d'un arbre, de dia ja vaig

per aqueixes muntanyes, repetint, cantant, cridant el nom de Luscinda, sens altra esperança que expirar proferint aquest nom tan estimat! No us canseu, doncs, en donar-me consells, qui em serien del tot inútils, i qui no poden per mai guarir-me, com jamai no s'esborrarà de mon record Luscinda, ni tampoc voldria mai més oblidarla. Conformat estic amb totes mes dolors i sofriments. Ella qui els preveia quan mancà a la seva fe, bé sabia de cert que jo fóra el més infortunat dels homes. Puix que ella ho volgué, així sia; i comsevulla que a mi no em desplau, fin a la mort jo ho vull ésser."

Acabada la relació de Cardeni, prevenia's el rector a endreçar-li algunes raons per a conhortar-lo, quan el deixà suspès una veu dolça i tendra que amb llastimós accent oïren que deia ço que es dirà en el següent capítol.

CAPÍTOL XXVIII

Qui tracta de la nova i agradable aventura que al rector i al barber esdevingué a la mateixa Serra.

—Bé pot dir-se afortunat el temps en què el valerosíssim don Quixot de la Mancha llançà's al món, puix a despit de tots els malencontres i obstacles que trobava a cada pas, no per això deixà de perseverar en el molt noble intent de fer renéixer la cavalleria aventurera! Ell és la causa que en aquest nostre malaurat segle, tinguem encara alguns moments de plaer llegint sa de-

litable història, amb tot que s'hi trobin algunes rondalles i episodis no menys agradables, enginyosos i vertaders que els mateixos fets del nostre cavaller. Doncs, tornant a ço que dèiem, lector benivolgut, aquella veu que el rector sentí, proferia estil de semblants paraules:

“Déu totpoderós!, hauré jo trobat, a la fi, un lloc qui pugui servir d'amagat sepulcre a la pesada càrrega d'aquest cos que contra ma voluntat sostinc? Ah! quina companyia més agradable que la d'aquests deserts on em serà donat sostraure ma vida a la malvolença dels homes, qui es complauen a veure les llàgrimes que es destillen per llur causa!”

El rector, sentint el to de semblants raons, féu-se en avant, seguit dels seus dos companys, i anà dret al lloc d'on li semblà que aquella veu provenia. Encara no havien fet vint passos, quan albiraren sota d'un freixe, un rústec jovencell qui, per tal com els seus peus rentava a un torrent, ell mateix es tapava la cara. Acabat que se li hagueren acostat, amagaren-se darrera una roca, des d'on foren no poc meravellats com veien les cames tan blanques que aquell jovencell tenia, les quals pareixien de blanc alabastre. Portava per vestit una casaca de burell, oberta i cenyida al cos amb una tovallola blanca, unes calces i polaines de color cendrosa, i al cap una gallerusa bruna.

Aprés d'haver-se rentat els peus, tragué de sa gallerusa un drap de lli per eixugar-se'ls. En fer aquest moviment, deixà veure, als qui mirant-lo estaven, son rostre d'una bellesa incomparable, tant, que Cardeni digué amb veu baixa:—Amb tot i que no és Luscinda, jamai sota el cel no he vist altra cosa com aquesta.”

El jovencell, qui es creia sol, llevà's del tot sa gallerusa, i remenant son cap d'ací d'allà, espargí sa immensa cabellera, qui, davallant-li per les espatlles, quasi que li cobria tot el cos: amb això, bé conegueren que era una dona. Nostres viatgers guaitaren-la per alguns moments, mentre que amb ses blanques mans escarpia els seus llargs i rossos cabells: mes, com aquells feren un petit soroll amb els peus, girà's la gentil minyona, la qui, apartant sa cabellera amb les dues mans, fermà els seus ulls en els tres qui la miraven; i tantost com els hagué vist, alçà's molt de pressa, prengué un farcell que tenia prop, i nua de peus, descabellada, volgué fugir, donant mostres de torbació extrema. Emperò, als pocs passos que féu, caigué en terra damunt les cantelludes pedres. El rector, qui ho veié, se li acostà dient:—No us temeu de res, senyora, que estem molt lluny d'ésser vostres enemics. Aquests cabells vostres han-nos descobert ço que tal vegada teníeu gran interès a ocultar: doncs tingueu per cert que el secret vostre serà de nosaltres guardat; solament vullau perdonar-nos el desig gran que tenim de fer-vos servei.”

En tant que el rector li enraonava, la disfressada jove, embadalida, se'l mirava, sens proferir ni una paraula. Emperò aquell, amb noves raons, tractà d'esvanir sa terror; i ella, arrencant un sospir, banyats els ulls d'abundants llàgrimes, digué:—Comsevulla que haja estat traïda d'aquests meus cabells, i que aquesta solitud no ha pogut celar-me als humans, de poca cosa mon fingiment em serviria: tant més, que no està ma boca acostumada a dir mentides, i m'apar que al vostre cor no li vindrà tampoc de nou oir la dolor del proïsme. Doncs, perquè no en valga menys ma honra, veient-

me jove, disfressada i sola, hauré de dir-vos coses que bé voldria jo tenir secretes."

Aquestes paraules foren dites amb tanta de gràcia i modèstia, que el rector i els seus dos companys provaren un viu interès, ensems que un pregon respecte, per aquella bella persona. Tantost, allunyant-se d'alguns passos, va calçar-se, replegà damunt son cap sa cabellera, i anant confiadament a seure's prop del rector, amb veu reposada i clara donà principi a son parlar.

"A Andalusia hi ha un poble qui dóna títol de duc a un gran d'Espanya. En aquest poble viu mon pare, camperol, per bé que molt ric. Veritat és que aquesta immensa riquesa de poc me valgué per a fer-me venturosa, que totes mes penes són degudes a la falta de naixement illustre. No és per això que jo degui avergonyir-me de mon humil llinatge; ans bé, nostra raça antiga i pura, tostemps fou respectada: perquè, a la fi, som cristians vells, honrats de tothom i benvolguts dels pobres, de qui sempre és patrimoni la fortuna nostra. Encara ço que més estimaven mos pares, era de tenir-me a mi per filla; puix, no tenint-ne d'altra qui els heretés, jo havia d'ésser llur única esperança, el consol de llur vellesa, l'objecte en què s'aplegaven tots llurs desigs i totes llurs afeccions. I així com era senyora de llurs pensaments, així ho era de llur hisenda: jo vetllava pel servei de la casa; els jornalers, els segadors, era jo qui els pagava; la venda de les collites, el compte del bestiar gros i menut, tot passava per les meves mans: i els meus pares sempre aprovaven ço que llur filla feia. Les estones lliures del jorn m'ocupava de l'agulla, a la filosa, a la lectura, a la música, com sigui aquesta la qui dóna delit a l'ànima i confort per als treballs de l'esperit. Tal era

la vida que jo menava a casa dels meus pares, de la qual, jamai per vanaglòria, sinó per mon agraïment envers ells, vos he fet ara aquesta relació prolixa.

Així, doncs, passava jo el temps reclosa i tan ocupada, que, no coneixent sinó al servei de ma casa, tot just si eixia per anar a missa, acompanyada de la meva mare o d'alguna de mes serventes. A despit de tot això, hagué de veure'm el fill menor d'aquell duc, de qui mon pare era vassall: perquè aquell, anomenat don Ferran, a l'instant s'enamorà de mi, com així m'ho donaren a entendre les seves demostracions."

No bé Cardeni oí nomenar don Ferran, com perden la color de son rostre, féu semblant d'una tan gran alteració, que el rector i el barber temeren que li sobrevingués algun nou accés de folia. Emperò Cardeni va retenir-se, una suor freda cobrí-li el front i mirà's de fiit a fiit aquella qui, sens adonar-se de sa alteració, prosseguí referint sa història.

"No us diré res de les diligències que féu don Ferran per declarar-me la seva amor: subornà tots els criats de ma casa, procurà guanyar-se mos parents amb donatius i moltes mercès que els oferia, tot eren festes i serenates de nit sota ma finestra, i m'escrivia infinitat d'albarans que amb molt gran artífici feia arribar a les meves mans. Ben lluny d'ablanir-me les seves demostracions, ans m'empedreïen així com si fos ell mon mortal enemic, i tot quant feia per reduir-me a sa voluntat li produïa l'efecte contrari. No obstant, jo dec confessar, per ma vergonya, que sentia prou afalagat mon secret orgull, veient-me volguda i estimada per un gentil home tan principal; i encara que culpable d'haver-lo escoltat, era jo desesa per la meva amor a la virtut i pels

consells de mos pares.—Vull deixar a la teva mà, deia mon pare, l'encàrrec de vetllar per ta honra: doncs, guarda't d'aventurar un pas, que un sol moment d'oblit, d'imprudència, poden mai per mai fer-te perdre. Tal vegada, per esquivar la injusta pretensió d'aquest home, faries millor de casar-te tot seguit amb el qui més t'agradés, puix qui es vulla que fos del nostre poble s'estimaria prou honrat de ta elecció, i jo be-neiria de grat el jorn que pogués donar tota ma fortuna per assegurar el repòs de ma filla.”

“Creient-me jo prou segura de mi mateixa, jamai responguí a don Ferran ni un sol mot qui pogués donar-li ni la més llunyana esperança de conseguir son desig: emperò mon recolliment i silenci, que ell devia tenir a menyspreu, estimularen encara més sa immoderada passió. Informat don Ferran que els pares basquejaven per cercar-me un espòs, se li encengué la ira, i proposà en son cor de no deixar perdre ni un moment.

“Una nit que jo estava en ma cambra amb una donzella qui em servia, après d'haver-me assegurada que totes les portes eren ben tancades, veus ací aparèixer davant meu don Ferran. Soltada, m'estava jo mirant-lo, sens poder proferir ni una paraula. El traïdor, posat de genolls en terra, amb falagueres paraules i gemecs pregons, tractà de justificar son soberc atreviment. Jo, pobra de mi, jove i sens experiència, sentí'm condolguda de les seves llàgrimes; si bé, passat aquell primer esglai, tornant a cobrar un poc de mon perdut esperit, li diguí amb veu resolta:

“Senyor, poc me coneixeu si us penseu que el perill on jo em trobo pugui fer més fluixa ma resistència: no m'espanten les

vostres declaracions iniquès, que prou sabria la mort deslliurar-me'n. Jo só la filla d'un vassall vostre, emperò jamai vostra esclava. Vostra noblesa i la sang vostra cap dret no tenen per deshonrar ni menysprear mon humil llinatge, i tant m'estimo jo baixa i camperola com vós senyor i cavaller: ni res contra mi podran les vostres forces, ni us valdran de res vostres riqueses, ni seran prou vostres paraules per enganyar-me. No us canseu, doncs, fent promeses vanes, precís i juraments inútils; mon cor no serà jamai sinó d'aquell que mos pares volguessin escollirme per espòs... — Aquest nom d'espòs, ell va respondre'm, és l'únic bé que jo pretenc; doncs, siguin-ne testimonis Déu del cel i aquesta imatge de sa mare que tens ací, puix jamai no acceptaré altra esposa que ma estimada Dorotea."

Oint Cardeni aquell nom de Dorotea, restà novament sorprès, i no podent contenir sa emoció, digué:—Senyora! Dorotea és el nom vostre? D'una Dorotea he sentit a parlar, qui deu ésser ben infortunada. Prosseguiu, vos ne prego, puix tal vegada podré dir-vos coses qui us faran meravellar." Parà esment Dorotea en les raons que Cardeni deia i en els vestits tan espellifats que portava, de què restà no poc torbada; amb tot, prosseguí sa relació, i digué:

"Sorpresa i preocupada pel jurament que don Ferran acabava de fer-me, fiu-li present els obstacles qui s'oposaven a son propòsit, l'enuig que son pare havia de rebre'n, veient-lo casat amb una qui era de tan obscur llinatge; que no fos la passió qui el cegués, ni la meua poca bellesa, que mai fóra prou a disculpar-lo de la seva error; i com algun bé volgués fer-me, per la mateixa amor que em demostrava, deixés pas-

sar ma vida en pau i en aquell estat que a ma condició requeria, puix els casaments tan desiguals jamai eren del tot afortunats, ni dura gaire aquell plaer amb què es comencen.

“Les meves raons, les meves súplices, de res no valgueren; ell combaté les unes, rebutjà les altres, tot renovant els seus juraments. Ja, aleshores, mon cor miserable era seduït; aquest cor secretament em deia que no era jo la primera a qui l'amor havia exalçat en el pinacle de la grandesa; que don Ferran no era l'únic que, ja fos per bellesa, ja per una cega passió, hagués fet un casament desigual; que tal vegada algun perill podria pervenir-me'n de reduir a la desesperació un home jove, irós, abrivat, qui, eixint de ma cambra en el cor de la nit, no fóra molt que em fes perdre la reputació, deixant-me un viu penediment de no haver jo profitat son darrer moment de virtut. Les promeses, els precés, les llàgrimes de don Ferran, i tal vegada sa disposició i gentilesa, acompanyada amb tantes mostres d'amor veritable, bé eren prou a retre un cor, ja fos més lliure i avist que no el meu. Llavors fiu comparèixer la donzella qui em servia, volent-la fer testimoni de la fe d'espòs que don Ferran me donava. El pervers tornà a fer nous juraments, invocant els noms més sants i més sagrats de la religió, tirà's damunt seu totes les malediccions del cel si no complia sa prometença, i, eixint la donzella fora de la cambra, ell m'estrenyí fortament entre els seus braços, acabant per persuadir-me de la sinceritat de ses intencions.”

“Don Ferran se n'anà ans de fer-se clar, ajudat per la donzella qui l'havia introduït en ma cambra. Com s'acomiadà de mi, volent fer-me segura de la seva fe, dels

seus propòsits, me donà un ric anell que es tragué del dit i que em posà en un dels meus. Jo li diguí que pel mateix camí d'aquella podia venir altres nits, puix que ja era seva, fins a l'hora en què ell volgués declarar el nostre casament. La nit següent ell tornà, i fou la darrera vegada; car, per molt que el cercava en el passeig, en l'església, passà tot un mes que jo no sentí mai a parlar d'En Ferran. No podeu figurar-vos mos dubtes, el meu penediment, mon dolorós esforç per encobrir als meus pares la pena que em consumia. Emperò tot això s'acabà quan una nova imprevista féu que, sens guardar més miraments ni respectes, es divulgessin mos secrets pensaments. Doncs, és el cas que es corria en el poble com, no feia gaires dies, a una ciutat d'allà prop, s'era casat don Ferran amb una gentil donzella, filla de pares nobles, i que es deia Luscinda."

En aquest mateix punt Cardeni no pogué menys d'arrufar el front, mossegar-se els llavis, i, cobrint son rostre amb les dues mans, ocultà les llàgrimes qui dels seus ulls vessaven, sens proferir paraula.

"Aquestes noves, anà dient Dorotea, que prou n'hi havia per gelar mon cor en dir-les, no feren sinó encendre i agullonar ma justa còlera i ràbia. No pensant jo més que en la venjança, prenguí aquest vestit d'un pastor de casa nostra, i, proveïda d'algunes joies i diners, duent amb mi les meves robes de dona, tota sola me n'aní de nit vers la ciutat on don Ferran s'estava. Dos dies i mig passaren ans d'arribar al lloc que jo desitjava, i, entrant en la ciutat, demaní per la casa dels pares de Luscinda. A cap de poc, ja estava jo informada de la casa i de tot quant era esdevingut en les espalles de llur filla; puix era pública veu que

aprés que donà Luscinda el sí d'esposa a don Ferran, li agafà un fort desmai; que tot descordant-la per retornar-la, don Ferran havia-li trobat en els pits un albarà firmat, on deia i declarava que ella era l'esposa de Cardeni, un jove cavaller de la mateixa ciutat; i que ella havia donat el sí a don Ferran tan solament per no desobeir als seus pares. Un punyal fou trobat ensem amb el referit paper. Creient-se don Ferran burlat i menyspreat, diuen que, tantost com veié la daga, se n'apoderà i volgué travessar el cor de Luscinda: valgue-li que els seus pares i tots els concurrents li ho privaren. També es diu que don Ferran isqué tot seguit de la vila, i que Luscinda així mateix no trigà molt que faltà de sa casa. Els seus pares, fora de si, feren-la cercar per tot arreu, i destillaren amarques i abundants llàgrimes per tal violència com havien usada.

"Sabent jo això, cobrà mon cor un poc de confiança, puix, no essent casat don Ferran, encara podia fer-se que tingués en record son primer matrimoni. M'estava jo en la ciutat, ignorant el lloc on don Ferran es trobava, quan vingué a ferir mes orelles un públic pregó, donant les senyes de ma edat, figura i vestits que jo portava, i oferint bones recompenses a aquell qui em descobriria i volgués conduir-me a casa dels meus pares. Una mortal angoixa s'apoderà de mi. Doncs, com podia jo comparèixer davant mon pare, com sostenir ses reprensions tan justes? No sabent on dirigir els meus passos, encontinent vaig sortir de la ciutat, i fui cap a aquests deserts, no volen ni esperant altra cosa sinó amagar-me dels ulls de tothom. Alguns mesos fa que hi só, havent servit de sagal a un pastor qui em trobà en aquestes muntanyes. Emperò, així

que ell vingué en coneixement que jo no era mascle, per poc com no feu víctima dels seus depravats intents. Després que l'haguí deixat, he procurat sempre amagar-me; venint a raure en aquesta solitud on sens favor ni ajuda, menys d'aliments, no em crec esperar gaire temps aquesta mort que tant desitjo, puix que ella sola pot acabar mes penes, portant-se'n amb mi ensems la memòria de mon desastre, de ma culpa i de mon penediment."

CAPÍTOL XXIX

Qui parla del graciós artifici i manya que tingueren per traure el nostre enamorat cavaller de l'aspríssima penitència en què s'era posat.

Tan bon punt Dorotea hagué acabat sa relació, com se li cobrí la cara d'una color que ben clar mostrà el sentiment i vergonya de l'ànima. En les llurs sentiren aquells qui l'havien escoltada tant de condol com admiració de sa dissort; i encara que tost li entrà al clergue en cor de consolar-la i consellar-la, guanya'l Cardeni per mà, dient: —Com! sou vós, doncs, la filla del ric Cle-nart?" Meravellà's Dorotea oint el nom de son pare, i en veure tan mal vestit aquell qui el proferia, li preguntà: —I qui sou vós, germà, que sabeu el nom del meu pare?— Jo só aquell desventurat, respongué Cardeni, a qui Luscinda tenia sa fe promesa; jo só aquell Cardeni que les maldats de don Ferran tenen reduït al miserable estat on me veieu. Mirau-me bé, Dorotea; jo ho he

perdut tot així mateix que vós, i no-res-menys tinc perdut el seny: emperò en acabat de la vostra relació, apar-me d'haver-lo recobrat. Vostres infortunis i vostra presència augmenten en mon cor el desig prou gran que tinc de servir-vos. Luscinda no pot mai pertànyer a don Ferran, puix que ja és meva, i trencaria don Ferran els juraments més sagrats si us abandona: doncs, no ens separem, senyora; anem plegats en cerca del traïdor, i us juro, per la meva honor, de fer-li tenir sa paraula o bé deixar ma vida en la punta de sa espasa."

Oïdes tals paraules, no sabent Dorotea com donar-li les degudes gràcies per son oferiment, volgué besar els peus de Cardeni, qui no ho consentí en cap manera. Llavors el rector els convidà perquè anessin amb ell al poble.—Allà, digué ell, jo basquejaré de prevenir els pares de Dorotea i de conciliar-la amb ells; després, si molt convé, jo mateix aniré a trobar don Ferran per recordar-li son deute, i jo espero encaminar-lo de nou a la virtut."

Els dos infortunats li agraïren i acceptaren la seva oferta. El mestre Nicolau, amb bones raons, oferí també els seus serveis, i acabà per informar-los del motiu de llur viatge, de llur antiga amistat amb don Quixot, i del viu desig que tenien de guarir aquell bon home de sa estranya folia. Llavors Cardeni, així confusament, es recordà de la batussa que tingué amb el cavaller de la Mancha. En aquest mateix moment sentiren la veu de Sanxo, qui, tornant de son missatge, i no havent-los trobat allà on els deixà, de tot son poder cridava'ls. Anaren a son encontre, i preguntant-li per don Quixot, els respongué que l'havia trobat, en camisa, tot magre, esgrogueït i mort de fam, sospirant sempre per la senyora

Dulcinea: que prou li havia dit com ella li ordenava que fes la via del Tobós, on l'estava esperant; emperò ell li havia respost que jamai no compareixeria davant sa bellesa ans d'naver escòmès algun fet rellevant qui el fes mereixedor de sa gràcia: per tant, que molt se temia que, si son senyor perseverava en sa determinació, perillava de no arribar mai a emperador, com n'estava obligat, ni tan solament a arquebisbe, que era la menor cosa que podia ésser.

En tant que el mestre Nicolau tractava d'assossegarr l'escuder, el rector referí a Dorotea ço que havia determinat per traure d'allà don Quixot i portar-lo a casa. L'amable Dorotea digué que ella faria de donzella necessitada millor que no el barber, tenint com tenia ella els seus vestits propis de dona, i no res menys que absia perfectament l'estil dels llibres de cavalleries. El rector acceptà sa oferta; i ella, traient de son farcell unes faldetes ricament brodades, un cosset molt vistós i una mantellina de seda verda, anà a vestir-se, compareixent, a cap de poca estona, tan engalanada, que verament pareixia una gran senyora. Algunes joies i pedreria, que en son coll i orelles resplendien, talment realçaven sa bellesa i gràcia natural, que Cardeni hagué de sentir-se encara més indignat contra don Ferran. Emperò, qui meravellà's més de tots, fou Sanxo Pança, per semblar-li (com així era) que en tota sa vida no havia vist tan gentil criatura. No cansant-se mai de mirar-la, anà a preguntar al rector qui era aquella tan bella dama, i què podia venir a cercar en aquells llocs tan deserts.—Amic meu, li respongué el rector, ella és, com qui no diu res, la hereua per via directa del gran regne de

Micomicó, i per causa de tan gloriosa fama com vostre senyor té adquirida en Guinea, aquesta princesa ha vingut a cercar-lo per demanar-li venjança d'un cert gegant qui l'ha destronada.—No em sap gens malament la troballa, digué Sanxo; i puc assegurar que la tal senyora no haurà fet el seu viatge en va, perquè mon senyor la deixarà venjada, matant aquest fill de puta de gegant que vostra mercè diu, que, en trobant-lo, prou que el matarà, amb tal que no sigui un fantasma, que contra els fantasmes, mon senyor no hi pot res. Emperò, una cosa voldria suplicar a vostra mercè, i és que pregués mon senyor don Quixot de pendre per muller aquesta princesa; i així restarà impossibilitat de rebre ordes arquebisbals com jo em temia; puix jo m'hi he pensat molt, i trobo que no em surt a compte que el meu senyor sigui arquebisbe, no servint jo per l'església, puix que só casat, i anar-me'n jo ara a traure dispenses per obtenir algun benefici, tenint com tinc muller i fills, fóra allò de mai no acabar. Per tant, tot el toc està en què mon senyor es casi ben a viat amb aquesta senyora, que encara no sé com s'anomena.—Té per nom, respongué el rector, la princesa Micomicona, puix que és del regne de Micomicó.—Ah! ja ho veig, digué Sanxo, a la Guinea és com ací, que molts prenen el nom del poble on són nats. De totes maneres, senyor rector, tinga present de fer les esposalles del meu senyor, i veja de maridar-lo com més prompte, millor.”

Durant aquest raonament, Dorotea era muntada en la mula del rector, i el barber ja era encavalcant dalt en la seva, amb la barba de la cua de bou. El rector, per anar en companyia de Cardeni, i per creure's que no freturava sa presència, ordenà que

Sanxo guiés la princesa, recomanant-li sobretot que no parlés d'ell ni del barber, ja que en el secret consistia tot el toc perquè son senyor arribés a emperador. Així prometé Sanxo que ho faria, i tots posaren-se en camí.

Tres quarts de llegua tan sols havien caminat, quan descobriren entremig d'unes roques el nostre cavaller ja vestit, encara que no armat; i veient-lo Dorotea, fujetejà son palafré. Com ella fou davant don Quixot, el barbat barber avallà de sa mula, i anà a pendre entre els seus braços la princesa, qui, descavalcant amb gran desimboltura, es llançà als peus del nostre cavaller; i encara que ell porfidiejava per alçar-la, ella sens moure's de genolls en terra, li digué: D'ací no penso alçar-me, valerós i esforçat cavaller, fins a tant que nauré conseguit de la vostra cortesia que em vullga atorgar un do, el qual do, que jo vinc a cercar de les més llunyes terres, no podrà menys d'augmentar la vostra glòria immortal qui de tan lluny ressona.—Bellíssima senyora, respongué don Quixot, jamai no us escoltaré ni d'una paraula fins que us haureu alçat de la dura terra.—Jo no m'alçaré, senyor, replicà l'affligida donzella, si abans no he obtingut de vostra mercè la gràcia que li demano.—Doncs, digué don Quixot, jo us l'atorgo i concedesc, amb tal que no exigiu res qui sia en detriment o minva de mon rei, de ma pàtria, ni d'aquella qui del meu cor i llibertat ne té la clau."

En aquest moment s'acostà Sanxo a l'orella de son senyor, i molt baixet li digué:—Bé pot la vostra mercè concedir-li aqueix do que demana, puix no es tracta de res sinó de matar un gegantàs; i aquesta gentil dama és la princesa Micomicona, successora del gran imperi de Micomicó d'Etiòpia.—

Qui es vulla que ella sia, respongué don Quixot, jo faré allò a què estic obligat i que ma consciència i ma professió prescriuen." Llavors, girant-se a la donzella, li digué:—Alceu-vos, senyora, car jo us atorgo el do que demanar-me volguéssiu."

—Sapiau, doncs, magnànim cavaller, digué la donzella, això que jo espero del valor vostre. Jo demano que des d'aquest lloc m'acompanyeu allà on jo voldré conduir-vos, i que em prometeu com no us haveu d'entremetre en cap altra aventura, que no estiga jo plenament venjada d'un traïdor qui, contra totes les lleis divines i humanes, té usurpat mon reialme.—Jo us dic que així ho atorgo, respongué nostre cavaller; perquè podeu, senyora, de vui més foragitar la melancolia qui us acora, i fer per manera que prenga nou alè i esforç vostra defallida esperança, puix qu', amb l'ajuda de Déu i la de mon braç, sereu prestament restablerta en la reial cadira de vostres antics i nobles avis, a despit i malgrat dels perversos qui empatxar-ho volguessin. I mans a l'obra, per tal com diuen que en la tardança sol estar el perill."

Aleshores, la freturosa donzella volgué, de totes passades, besar-li les mans; emperò don Quixot, prou cortès i ben criat com era, no ho consentí, sinó que molt atentament l'abraçà, i tot seguit ordenà a Sanxo que li donés les armes i ensellés el Rossinant. Anà Sanxo corrent a abastar les armes, qui penjaven en el tronc d'un arbre, i així com se veié armat, el nostre cavaller volgué partir. El barber agenollat com estava, tot aguantant-se el riure, no gosava enraonar ni bellugar-se, tement que sa mal agafada barba no li caigués. Des que ell veié don Quixot a cavall, es donà ànsia per ajudar a muntar a Dorotea sobre sa mula, i ell

pujà damunt la seva, en tant que Sanxo romangué a peu, tot sospirant, per quant li tornava a la memòria la pèrdua de son ruc. Amb tot, prenia algun consol pensant que son senyor no deixaria d'ésser emperador de Micomicó, i que li faria gràcia d'algun petit reialme. Una sola cosa li desagradava, i era, que els seus vassalls devien ésser negres.—Al cap i a la fi, deia's ell mateix, jo tinc un remei prou fàcil per aprofitar-me dels meus senyors vassalls; puix fent-los traginar a Espanya, puc vendre-me'ls a la bestreta. Molt fóra que no trobés comprador per una trentena de mils en un tancar i obrir d'ulls: no obriré crèdit a ningú, i amb els diners podré comprar-me una càrrec o títol que em doni per viure descansat tots els dies de ma vida. Ah! poc em coneixeu, mos cars vassalls: com hi ha món que tinc d'aparellar-vos tots, xics i grans, i per negres que fóssiu, jo sabré fer-vos tornar blancs o grocs.”

Mentre que Sanxo s'entretenia fent semblants pensaments per alleugerir la pena de caminar a peu, el rector i Cardeni, amagats entre unes garrotxes, veien venir nostres viatgers, i no sabien com ajuntar-se a ells. El rector, qui era prou manyós, amb unes estisores que dins un estoig portava, tallà prestament la barba de Cardeni, donà-li son capotet burell i son mantell negre, deixant-lo tot trasmutat; i ell restà amb el gipó i els calçons. Fet això, partint amb son company prengueren una drecera per eixir al camí ral, on justament arribaren quan don Quixot sortia de les muntanyes. Veient el rector el nostre cavaller, fent el sorprès, va aturar-se, l'observà una bella estona, i de sobte se li posà davant amb els braços oberts, cridant:—Per a bé sia trobat l'espill de la cavalleria, el meu bon compa-

trici don Quixot de la Mancha, la flor i nata de la gentilesa, el socors, l'ajuda dels desvalguts i la quinta essència dels cavallers aventurers." Don Quixot, primerament atordit, acabà de reconèixer el rector, i volgué descavalcar encontinent per oferir-li son cavall.—No, senyor, replicà el rector; roman-gui la vostra altesa damunt la sella, des d'on acaba les més grans aventures que en la nostra edat sien vistes; i jo, encara que indigne sacerdot, seré prou content que algun d'aquests senyors qui l'acompanyen vulla pendre'm a les anques de sa mula, si no els fa res; i encara em faré càrrec que cavalco sobre el cavall Pegàs." Llavors el mestre Nicolau, sens esperar que li ho diguessin, avallà promptament de sa mula, i l'oferí al senyor rector, que l'acceptà.

Fet això, emprengueren de nou llur camí. Don Quixot volgué saber del senyor llicenciat, com era que es trobés en aquells paratges, tan sol, sens criats i tan a la lleugera.—Per una qüestió ben trista, respongué el rector; anava-me'n jo a Sevilla amb aquest jove que ací veu (senyalant a Cardeni) per cobrar alguns diners, qui no eren pocs, i que em trametia un parent meu de les Indies. Ahir, no gaire lluny d'ací, isqueren-nos al pas quatre lladres, qui ens robaren fins les barbes, i van deixar-nos com nous. El bo és que, segons nos han dit, aquells malfactors eren uns galiots deslliurats de llurs cadenes per un home terrible, qui amb la seva valentia conseguí posar-los en llibertat a despit dels guardes qui els conduïen. Sens dubte que la vostra mercé creurà, com jo, que aquell valent seria algun home forassenyat, o algun bergant com ells, per tal com esmerçà son valor a defensar, a protegir el crim, a ficar el llop en mig de les ovelles, a violar tot ensems

les lleis, la justícia i la humanitat: puix a aquell tan valent, qui favoreix els trenca-cames del regne, fent tal feta per on es perdi sa ànima i no hi guanyi mica son cos, devem el grat plaer de veure ara vostra senyoria."

Don Quixot mudava la color a cada paraula, i mossegava's el llavi, no gosant dir ni un mot. Son escuder, qui caminava acostat d'ell, tot seguit va respondre, i digué: —Senyor llicenciat, per cert que no en tinc jo la culpa si mon senyor volgué deslliurar aquella gent, per quant havia-li ben advertit que tots no eren sinó una colla de brètols.—Sóu un ximple, replicà don Quixot; per ventura no us tinc dit que no els toca ni atany als cavallers aventurers de conèixer si els encadenats que es troben pels camins van d'aquella manera per llurs culpes o per llurs gràcies? Solament els toca ajudar-los com a freturosos, posant els ulls en llurs penes, i no en llurs bretoleries. Veus ací que em trobo amb una renglera de gent trista i desvalguda; jo començo per rompre llurs cadenes; aquest és mon deure: tot el restant va a llur càrrec; i aquell qui ho trobi mal fet, exceptuada la persona del senyor llicenciat, la qual dignitat jo declaro respectar, no ha de fer sinó parlar, puix que jo li ho faré entendre amb ma espasa, on més llargament s'explica." Dient això, s'afermà en els estreps i posà sa llança en el rest.

Dorotea, qui era prou discreta i de bell aire, ja informada de l'escassa humor de don Quixot, veient-lo tan enutjat, li digué: —Senyor cavaller, tinga vostra mercè memòria del do que em té promès: doncs, no pot empendre's cap nova aventura que no sigui jo del tot venjada. Moderi sa generosa impetuositat; car si el senyor llicenciat

hagués pogut pensar que aquest invencible braç havia deslliurat aquells galiots, certament no li haurien eixit de la boca les paraules indiscretes, que, sens voler, se li escaparen.—Ans haguera volgut tallar-me la llengua, proferí el rector.—Deixem, doncs, això, senyora, replicà don Quixot, i jo sofrenaré ma justa còlera; per tal que caminaré assossegat i pacífic fins que us hauré complert el do promès: mes, en paga d'aquest bon propòsit, jo us prego, si no us sap mal, que em digueu quina és l'aflicció vostra, quantes i quines són les persones de qui jo dec donar-vos deguda i completa venja.—Aquesta relació bé us devia, senyor, respongué Dorotea, i jo estic prompta a satisfer el desig vostre.”

Llavors el rector, el barber, Cardenà, i el bon Sanxo, qui a cada pas veia créixer sa afecció per la princesa, posaren-se-li al costat, i ella, acabat que es posà bé damunt la sella, après de mocar-se i tossir, amb infinita gràcia, donà principi a un tal parlar.

CAPÍTOL XXX

Qui tracta del discret raonament de la bella Dorotea, amb altres coses de prou gust i entreteniment.

“Primerament, vull que sapiguen vostres mercès, senyors meus, que a mi em diuen...” Aquí la princesa s'aturà, perquè no es recordava del nom que el rector li havia posat. Aquest, reparant el seu empatx, digué:—Senyora, no és molt que la vostra celsitud sia torbada i empatxada, recordant els

seus infortunis; puix són ells tan grans, que, segons me deia vostre escuder, tot l'imperi de Micomicó plorava la desventura vostra, i que ningú damunt la terra era tan malaurat com la princesa Micomicona: i amb aquest apuntament pot la vostra altesa reduir ara a la memòria tot quant dir-vos volgués.—Ai! senyor, respongué Dorotea, vós haveu endevinat la causa de mon torbament: ara que em só refeta, jo espero que podré acabar ma trista i deplorable història, sens caldre cap apuntament.”

“Mon pare, sobirà passible del gran imperi de Micomicó, es deia Tinacri el Sabiedor; i era així nomenat per tal com entenia molt en això que en diuen l'art màgica. Ell descobrí amb la seva ciència que ma mare la reina, nomenada Xaramilla, havia de morir abans que son espòs, i que ell mateix ben tost em deixaria òrfena. Emperò, ço que més el contorbava era com també conegués, per la seva art, que els seus reialmes serien esvaïts per un descomunal gegant, senyor d'un ínsula quasi tocant amb el nostre regne, i nomenat Pandaflan dels ulls tèrbols; perquè, encara que tingui els ulls drets, ell sempre mira de través per inspirar més horror. El meu pare, per tal com preveia que, per esquivar ma destrucció, devia casar-me amb Pandaflan, conceixia prou bé que jamai no m'avihdria a fer un tan desigual matrimoni: car mai no m'és passat pel pensament de maridar-me amb semblant gegant ni amb cap altre, per gran i desmesurat que fos. Consellà'm, doncs, el meu pare que, tantost après la seva mort, fugís de mos reialmes i fes la via d'Espanya, on trobaria l'únic cavaller qui fóra bo a defendre'm, la fama del qual, a hores d'ara, s'estendria per tot aqueix reialme: encara va afegir que mon defensor se no-

menaria, si mal no recordo, Açot, o don Gigot; que deuria ésser d'estatura alta, magre, xuclat de cara, i que tindria endret de l'espatlla una piga, amb uns pèls groixuts com a crins."

Sentint això don Quixot, digué a son escuder:—Fill meu, ajuda'm a despullar encontinent, que vull veure si jo só aquell que el savi rei deixà profetitzat.—I per què vol ara despullar-se, vostra mercè? preguntà Dorotea.—Per veure si tinc la piga de què parlà vostre pare, respongué nostre cavaller.—No cal pas que ho miri, respongué Sanxo, doncs jo sé que en té una en el mig de l'espina, cosa que és senyal de valentia.—Amb això n'hi ha prou, afegí Dorotea, per justificar plenament la profecia: tant més, que amb els seus amics un nom no ha de mirar prim; i mentre que hi hagi piga, tant li fa que sigui a l'espatlla com a l'espina, puix tot és una mateixa carn. Perquè sens dubte sou vós aquell que el cel destinà per restablir-me en el meu imperi, per tal com els senyals de vostra figura i fesomia molt que s'avenen amb la bona fama que de vostre valor ressona no solament en Espanya, sinó per tota la Mancha: i bastava a traure'm del dubte quan, desembarcant a Osuna, el crit dels vostres singulars actes m'advertí que vós sou podieu ésser mon deslliurador.

—Senyora meva, li digué interrompent-la don Quixot, com pogué vostra mercè desembarcar a Osuna, no essent port de mar?" No hagué temps de respondre Dorotea, que el rector, guanyant-la per mà, digué: —Sens dubte la senyora princesa voldrà dir que, après de desembarcada a Màlaga, fou a Osuna, on per primera vegada sentí a parlar del gran don Quixot.—Això és, replicà Dorotea; i excuseu-me, senyors, puix

essent jo forastera, tal vegada no sé fer-me entendre. No-res-menys, dec referir-vos que mon pare Tinacrí deixà'm dit i escrit en lletres caldaiques o gregues, les quals jo no se llegir, que, tan tost com el dessús dit cavaller haurà degollat el Pandaflan, posat cas que volgués la meva mà, tinc d'esposar-lo tot seguit, donant-li la possessió de mon regne, ensems que la de ma persona.

—Què te'n sembla, amic Sanxo? digué don Quixot somrient; no sents el que em proposen? No t'ho deia jo? Encara tindràs por que ens manquin regnes per governar i princeses per esposar?—En bona fe, no sé que m'hi digui, respongué Sanxo amb alegria; i prou fóra boig aquell qui no es casés en havent torçat el coll al senyor Pandafla. I que per ventura té res de lletja la reina? Oidà! Jo no voldria sinó que totes les puces del meu llit se li assemblessin."

Això dient, el bo de l'escuder féu dos bóts en l'aire, i anà a posar-se de genolls davant la bella Dorotea, a qui demanà per besar-li les mans, en senyal que la rebia per sa reina i senyora. Allargà-les-hi Dorotea, prometent-li que el faria gran senyor en son reialme; i donà fi a sa història dient que, de tan nombrós acompanyament com havia menat amb ella, un sol escuder li'n restava; que tots els altres eren ofegats en un temporal terrible, d'on sols ella amb l'escuder barbat havien pogut salvar-se, com per miracle, agarrant-se a un parell de taulons.—Doncs si en alguna cosa n'he dit un xic massa, féu ella, en tindran la culpa els treballs patits, qui m'hauran desmemoriada." Don Quixot li confirmà de nou sa prometença, i jurà de no desemparrar-la fins haver llevat el cap del traïdor Pandaflan.—En acabat d'aquesta victòria, prosseguí dient, la qual podeu donar com a segura,

puix
mòr
ente
res
amb
teix

N
don
felle
que
don
bella
bon
xam
bon
dign
cesa
espe
vost
Ah,
aqu

D
cont
en i
desc
mur
no
més
vida
de p
sar
pens
pode
de l
rúst
valo
no
m'es
no p

puix tant com jo tindrè ocupada ma memòria, captivada ma voluntat i perdut mon enteniment per aquella... i no puc dir-ne res més, no gosaria jo casar-me, tant sia amb el pensament, ni que fos amb el mateix Fènix."

No fou poc despagat Sanxo de veure que don Quixot no volia maridar-se; i així, molt felló, alçant la veu, digué: —Jo voto i juro que vostra mercè no té son seny complet: doncs, com se pot fer que refusi aquesta bella dama amb tot el reialme que té la bondat d'oferir-li?; que, per ventura, és més xamosa ma senyora Dulcinea? No, per cert, bon tros se'n falta; i ni tan solament és digna de calçar la sabata a la senyora princesa que ací davant tenim. Com podré jo esperar el ducat que em té promès, si la vostra mercè va cercant xufles en la mar! Ah, senyor! casi's, casi's prompte, i agafi aquest reialme que ara li ve a tomb."

Don Quixot, qui tals flastomies oí dir contra sa senyora Dulcinea, tot s'encengué en ira; i alçant la llança sens dir paraula, descarregà dues tan fortes vergassades damunt Sanxo, que el féu caure en terra; i si no que Dorotea li cridà que no li'n donés més, sense dubte que haguera-li llevat la vida.—Pensàveu, malvat roí, li digué al cap de poc, que sempre havia de deixar-vos passar les vostres bajanades? Doncs no us ho penseu, miserable excomunicat, que bé que podeu ésser, puix gosàreu així malparlar de la sens igual Dulcinea! I no sabeu vós, rústec, bastaix i estrafolari, que tot mon valor no em pervé sinó d'ella; que sens ella no tindria jo cap poder; que és ella qui m'estima, lluita, triomfa per mi, i que jo no puc viure, existir, ni respirar sens ella?

Oh bricó, fill de puta, escuder ingrat, que jo he tret de la pols per fer-lo comte o marquès (car miro això com a cosa feta), encara goseu murmurar d'aquella a qui deveu el vostre exalçament!"

No estava tan malparat Sanxo que no oís tot quant son senyor li deia; i alçant-se amb prou destresa, anà a posar-se al darrera del palafrè de Dorotea, i d'allà estant digué a don Quixot:—Digui'm ara, senyor: si vostra mercè té deliberat de no pendre aquesta gran princesa per muller, està clar que no en vindrà el reialme; i no tenint-lo, quines mercès podrà fer-me? Es d'això que jo em planyo; casi's vostra mercè tot d'una amb aquesta reina, ara que la tenim ací com ploguda del cel, i després bé pot tornar-se'n amb ma senyora Dulcinea, puix reis hi haurà haguts al món qui hagin estat amistancats. Quant a allò de la fòrmositat, no m'hi entremeto; que en veritat, si cal dir-la, ambdues em semblen prou bé, posat que jo mai no he vist la senyora Dulcinea.—Com s'entén que no l'has vista, traïdor flastomaire?, exclamà don Quixot, I no acabes de portar-me'n ara un recapte de part seva?—Dic que no l'he vista tan a ple-ret, féu Sanxo, que pugui haver-me adonat particularment de sa bellor i de ses bones parts punt per punt; emperò així a bell ull, la trobo prou bé.—Jo et disculpo per ara, digué don Quixot, i tingues més compte amb tes paraules; car tantes vegades va el cantiret a la font..., i no en dic més.—Doncs, prou n'hi ha, digué Dorotea, aneu ara, Sanxo, a besar la mà del vostre senyor, i demaneu-li perdó per haver oblidat un moment el respecte que deveu a la senyora Dulcinea, a qui jo no conec sinó per servir-la, i tingueu confiança en Déu, que no

us mancarà un Estat on pugueu viure com un príncep.”

Anà Sanxo tot moix, a demanar la mà al seu senyor, qui la hi donà amb assossegat continent, i après que aquell l'hagué besada, va donar-li sa benedicció.

En aquest mateix instant van veure pel camí un home que els semblà que era bohemíà, muntat sobre un ruc cendrós. El bon Sanxo, qui a cada ruc que trobava feia-li un salt el cor, així com hagué vist aqueix, li donà de parer que era el seu. Res no el tragué tan de dubtes com quan va reconèixer que el supost bohemíà era Genís de Passamont, el mateix qui l'hàvia robat a Serra Morena.—Ah! lladre de Geniset, li cridà nostre escuder, deixa la meva amor, torna'm la meva vida, ço que més en el món jo estimo, el meu repòs, m'alegria; torna'm el meu ruc, lladre malvat! No feien mester tantes paraules i afronts, perquè a la primera saltà Genís del ruc, i prenent un trot que semblava carrera, tot d'una fugí, allunyant-se de tothom. L'escuder, qui ja tenia son ruc prop seu, l'abraçà, i, besant-lo, amb llàgrimes d'alegria, deia-li:—Com ho has passat, mon bé, el meu companyó, ruc del meu cor?” El ruc es deixava amanyagar sens proferir ni una paraula. Tothom participà de l'alegria de Sanxo, i don Quixot assegurà'l que no per això deixaria de percebre el tres ases de la pòlissa. Quan els alegrois de l'escuder foren temprats, el seu senyor li ordenà que passés endavant perquè volia parlar-li particularment.

CAPÍTOL XXXI

De la saborosa conversa que passà entre don Quixot i son escuder Sanxo Pança, amb altres fets.

Com foren ambdós prou endavant, per tal que ningú pogués sentir-los, digué don Quixot a son escuder: — Oblidem nostres baralles, amic Pança, puix el passat, passat, i ara digues-me sens enuig ni rancor, a quin lloc, quan i com trobares tu a Dulcinea?, què feia?, què li has dit?, què t'ha respost?, quina cara féu llegint ma lletra?, qui te l'ha traslladada i tot allò que tu coneguis que sia digne de saber-se, preguntar-se i satisfer-se, sens afegir-hi res per ferme solament plaer, ni oblidar-te de res qui pogués llevar-me'l.—Senyor, li respongué Sanxo, primerament dec confessar a vostra mercè que la lletra ningú no me la traslladà, havent-me jo oblidat d'embortarme-la.—Ja ho sabia, replicà don Quixot; que après de ta partida jo trobí en mon poder el llibret de memòries on era escrita, la qual cosa em causà molt gran pena, per no saber ço que tu havies de fer quan te trobaries sens la lletra; i bé em creia que tornaries enrera així com la trobaries a faltar.—Certament hauria tornat, respongué Sanxo, si jo no l'hagués apresada de cor, com la vostra mercè me la llegí; per tal que anant-me'n a trobar un sagristà, me la traslladà del pensament, tot dient-me que en sa vida, per més que havia llegides moltes cartes de descomunió, no n'havia mai vista una altra de tan galan com aquella.—Que encara te'n recordaries, preguntà

don Quixot. — No, senyor, li respongué Sanxo, perquè tantost com fou transcrita, veient que per res profitava, comencí d'oblidar-la; i si de quelcom me'n recordo, és allò del *subornada*, dic del *sobirana senyora*, i allò darrer: *Vostre fins a la mort, el Cavaller de la Trista Figura*. I en mig d'aquestes coses vaig posar-hi més de tres-centes ànimes, i vides i ulls meus.

—Tot això està molt bé, digué don Quixot. Vas arribar, i ara digues-me què estava fent aquella reina de la gentilesa quan te presentares davant seu; seus dubte que estava enfilant perles, o brodava amb or tirat alguna empresa per son captiu cavaller?—No, senyor, respongué Sanxo; sinó que s'estava a la cort, garbellant dues quarteres de blat.—Ja ho entenc, féu don Quixot, aquells grans de blat es transformaven en perles en passar per les seves mans.—No, senyor, replicà Sanxo, que em semblà molt que aquell blat no era sinó fajol.—Doncs, fes compte, retorquí don Quixot, que garbellat per ella, sens dubte, féu-ne pa de xeixa; i passem avant. Quan tu li donares ma lletra, la besà? la posà damunt son cor, o ja dessobre son cap?—No res d'això, respongué Sanxo: quan jo la hi anava a donar, ella estava en la pressa del garbellar, i va dir-me: Amic meu, poseu aquesta lletra damunt aquell sac, que tinc d'acabar la garbellada ans de llegir-la. — Ah! discreta senyora, proferí don Quixot, que segurament voldria llegir-la més d'espai, per delitar-se amb ella; i vés dient, Sanxo. Mentre que estava atrafegada, quines converses tinguéreu? què et preguntà de mi? i tu, què li respongueres? Acaba, conta-ho tot, no et deixis dedins el tinter ni la més mínima cosa.—No res ella demanà'm, digué l'escuder; emperò, jo em doní brasa

de dir-li com la vostra mercè feia per son servei la més aspra de les penitències; que jo l'havia deixat nu en camisa entre mig d'unes roques, fet un selvatge, dormint sobre la dura terra, no menjant sinó herbes, sens pentinar-se mai la barba, plorant i maleint sa fortuna.—Tu feres mal de dir-li que jo maleís ma fortuna, replicà don Quixot, car, al contrari, jo la beneesc i beneiré tota hora de ma vida, per quant m'ha fet mereixedor d'estimar tan alta senyora com és Dulcinea del Tobós.—En bona fe, respongué Sanxo, és veritat que no té res de baixa, i que em passa a mi de quatre dits.—Com! digué don Quixot, que t'has amidat tu amb ella?—No, senyor; mes bé calia que m'hi acostés per ajudar-la a posar un sac de blat damunt son ruc; i llavors vegí que em passava ella més d'un bon pam.”

Ací don Quixot, fent un sospir, exclamà: —Ah! verament, sa figura és airosa, agraçada i noble; més alta és encara l'amor seva, i sa gràcia excedeix tota ponderació. Digues-me, Sanxo, tot estant prop d'ella, no has sentit com una olor sabea, una fragància aromàtica, un no sé què d'agradable, que jo no sé quin nom donar-li, vull dir, un cert tuf com si fossis a la botiga d'algun lluit guanter?—El que jo sé dir-li, respongué Sanxo, és que, suada com estava per son excessiu exercici, feia una oloreta així nomenívola, que de lluny se sentia. No seria això, replicà don Quixot, sinó que tu tindries el nas tapat, o devies olorar-te tu mateix, que bé prou sé jo de què fa olor aquella rosa entre espines, aquell lliri del camp, aquell ambre deixatat.—Tot podria ésser, féu Sanxo, que molts cops ix de mi aquella olor que llavors me semblà que eixia de la senyora Dulcinea: emperò no hi ha de què meravellar-se: que un diable se sembla

a un altre.—Doncs bé, prosseguí don Quixot, vet-ací que va enllestir de netejar el blat i de trametre'l al molí.—Què va dir en acabat de llegir ma lletra? —La lletra, respongué Sanxo, no la llegí, perquè digué que no sabia de llegir ni escriure; ans l'esqueixà i féu-ne trossos, a fi que ningú del poble no s'informés dels seus secrets. Després, m'encarregà dir a vostra senyoria que ella estava prou satisfeta de la seva penitència, què li'n besava respectuosament les mans, i que li ordenava, si res més no li portava pressa, que, deixant aquells botjars, fes la via del Tobós, puix tenia un gran desig de veure vostra mercè. Ella rigué molt com sabé que es nomenava *El Cavaller de la Trista Figura*! També li preguntí si havia anat a trobar-la aquell biscaí; va respondre'm que sí, que era un molt bon home: quant als galiots, me digué que encara no n'havia vist ni un.—Tot va bé fins ara, digué don Quixot. Emperò digues-me, quina joia t'ha donat en acomiadar-te? Car és costum antic dels cavallers aventurers i de llurs dames donar als escuders, a les donzelles i als nans, qui solen posar-los a noves, alguna rica joia per propina.—I a fe que era aquest un excellent costum, digué Sanxo; emperò ara no deu estilar-se, puix l'única joia que he rebut de la senyora Dulcinea fou un tros de pa de sègol i un formatge, que per cert era d'ovella.—Ningú la guanya en llarguesa, digué don Quixot; i si no et donà una joia d'or, fou, sens dubte, perquè no en tindria cap a mà per oferir-te: emperò estic segur que tard o d'hora tu hauràs d'ella un ric present.

“Mes, deixant això a part, jo vull demanar-te un consell, amic Sanxo, prosseguí don Quixot: tu veus com ma senyora ordena que tinc de tornar prop d'ella, i jo

estic obligat d'obeir-la; per altra part, jo he fet vot a la princesa de restablir-la en son setial, i per les lleis de cavalleria bé estic obligat a sostenir mon jurament. Perquè mon esperit tan empatxat se troba, que no sé on decantar-me entre l'amor i mon deure.—Ai, senyor! exclamà Sanxo, i com és possible que la vostra mercè estiga encara palanquejant entre la senyora Dulcinea i un reialme vingut del cel que, segons he sentit a dir, té més de vint mil llegües de vol, abundant de totes coses, més gran tal vegada que no Castella i Portugal ensems? Per l'amor de Déu! no deixi perdre aquesta bona ocasió, i prengui el meu consell, i perdoni'm, i casi's amb la princesa en el primer poble que hi haja rector; i quan no, ací tenim el senyor llicenciat, qui n'estarà prou content. Miri que ja tinc l'edat per donar consells, i que li'n dono un qui ve com l'anell al dit: puix val més tenir, que haver de penedir, i qui està bé i al mal se'n va, no es dolgui de ço que vindrà. — Mira, Sanxo, li respongué don Quixot, si aquest consell em dones per tal que, arribant a rei, pugui fer-te mercès i donar-te quant t'he promès, faig-te saber que, sens casar-me, podré molt fàcilment complir ton desig; car, abans de combatre el gegant, bé puc concertar que se'm donarà d'escreix, après de la batalla, una part del reialme per donar-la jo a qui vul·la; i donant-me-la, a qui vols que la doni si no a tu? — Això és molt clar, contestà Sanxo; emperò vostra mercè veja de triar-la a la part de marina, perquè, si tant convé, jo puga embarcar mos negres vassalls i fer amb ells ço que ja he dit. — Veig, amic Sanxo, que tens molta raó, digué don Quixot, i que hauré de pendre ton consell, anat-me'n primer a combatre per la princesa, i

deixant per després de la tornada l'anar a veure la meva senyora. Ara dec prevenir-te que no diguis res a ningú de ço que havem parlat i convingut, puix essent ma senyora Dulcinea tan prudent, que ni els seus pensaments vol que sien divulgats, no estaria bé que jo ni algun altre en mon lloc els descobrís."

Estant en això, cridà'ls el mestre Nicollau que s'aturessin, puix volien refrescar-se la boca en una font veïna. L'escuder, cansat de dir mentides, s'alegrà, i no poc, de donar fi a la conversa. Entretant, Cardeni s'havia posat el vestit de pastor que Doro-tea portava quan la trobaren, i encara que no gaire bo, sempre era millor que no aquell que deixava. Tothom segué entorn de la font, on menjaren-se, bé o malament, les provisions que el rector portava. No trigà molt que s'ensopegà a passar per allà un minyó, qui, adonant-se de don Quixot, anà a escometre'l, i amb veu plorosa li digué, abraçant-lo per les cames:—Ai, senyor meu! que no em coneix? Doncs, jo só aquell infortunat Andreu que vostra mercè deslliurarà de l'alsina on era tan ben lligat." Don Quixot, qui recordà sa fesomia, agafà'l per l'una mà, i presentant-lo a la companyia, digué: —Molt me plau de poder posar-vos davant vostres ulls un viu exemple de la utilitat extrema que la cavalleria aventurera sempre reporta. Dies en-rera, travessant jo per un bosc, m'encon-trí amb aquest minyó, mig nu, amarrat a un arbre, mentre que un rústec pagès el flagellava amb una corretja per no pagar-li son salari. Llavors feu deslligar aquest pobre jove, i prenguí jurament d'a-quell vil que li pagaria tot el degut, ral per ral. Ara parla tu, amic Andreu, i di-gues, no és tot així tal com jo dic?

—Tot això que vostra mercè diu és ben veritat, respongué el minyó; mes l'acabament de l'afer anà tot del revés de com la vostra mercè creu.—Com al revés! féu don Quixot; que no et pagà aquell malvat?—No solament no em pagà, contestà l'Andreu, sinó que, tantost com la vostra mercè hagué passat el bosc, tornà a lligar-me a la mateixa alsina, i em donà una altra tanda d'assots, que em deixà fet un sant Bartomeu, bo i escorxat. Doncs, de tot això en té la culpa vostra mercè, que si no s'hagués volgut ficar allà on no el demanaven, me n'haguera deslliurat amb una dotzena d'assots, i després m'hauria pagat el que em devia: emperò, com vostra mercè va dir-li tants penjaments, vingué a encendrelli la ira, i tota la descarregà sobre mes espatlles. —Sanxo!, cridà don Quixot, porta'm ací el Rossinant, que vull fer una espantosa venjança d'aquell miserable. —No val la pena, digué l'Andreu; doncs no és pas la venjança que jo demano: més m'estimaria que em donés quelcom per a continuar el meu camí." Oferí-li Sanxo son pa i un bocí de formatge, tot dient-li: — Preneu, amic; Déu sap si això que jo us dono podrà mancar-me demà, puix els escuders dels cavallers aventurers sempre estan en vigílies de morir de fam, i encara d'altres coses que hom sent millor que no les diu."

L'Andreu se n'anà amb el cap baix, i veient que res més no li donaven, posà's a cridar, tot fugint:—Per l'amor de Déu, senyor cavaller aventurer, si un altre cop me trobés, anc que em veja com me fan a trossos, no em socorri ni ajudi, sinó deixi'm amb la meva malaventura, car mai serà tanta que no sia major la que em pervingui de l'adjutori de vostra mercè, a qui Déu maleeixi, i a tots quants cavallers

aventurèrs siguin nats en el món." Volgué don Quixot alçar-se per castigar el descarat; ventura que aquest es posà a córrer de tal manera, que ningú no s'atreví a seguir-lo. Don Quixot restà no poc escorregut de la relació de l'Andreu, y tots s'aguantaren el riure per no deixar-lo del tot avergonyit.

CAPÍTOL XXXII

Qui parla de ço que en l'hostal s'esdevingué a tota la colla de don Quixot.

En acabat de dinar, prosseguiren llur camí, i menys d'esdevenir-los cosa digna de contar-se, l'endemà arribaren al famós hostal que tanta feredat feia a Sanxo; mes no es pogué excusar d'entrar-hi. L'hostalera, l'hostaler, sa filla i la Maritornes, com coneguessin don Quixot, isqueren a rebre'l amb mostres de gran alegria. Nostre cavaller els rebé amb aire majestuós i mesurat, recomanant-los que li aparellessin un llit millor que el de l'altra vegada. Fou-li respost que, amb tal que ell pagués millor, seria tractat com un príncep; digué ell que així ho faria, i tot seguit li n'apariaren un de passador, a les mateixes golfes que la volta passada. Don Quixot no trigà a colgar-se i a dormir, puix estava molt cruixit i mort de son.

Entretant, l'hostalera disputava's amb el barber, a qui, tenint-lo agafat per la barba, digué:—Jo et toc! bé me la tornareu, ma bona cua de bou, qui estem cercant ja fa tres dies." El barber defensava sa barba, i

ja anaven a esgatinyar-se, quan el prudent rector els posà en pau, consellant al mestre Nicolau d'abandonar sa disfressa, puix no era més de necessitat, comsevulla que dirien a don Quixot que la princesa havia tramès per endavant son escuder a notificar en son reialme la seva arribada, ensems que la del gran deslliurador. La barba fou altre cop restituïda, com així també tot el vestuari que l'hostalera havia'ls deixat.

Curaren llavors del sopar; i mentre que l'apariaven, estant ja entaulats, Dorotea i Cardeni amb el rector, referiren a l'hostaler, a sa filla i a sa muller, tot quant havien hagut de fer per amenar don Quixot amb ell. Planyia's el rector de l'estranya follia de nostre gentilhome, a qui, sabent discórrer amb prou bon sentit de tot allò qui es referia a la cavalleria, havien-li girat el cervell els maleïts llibres qui tracten de semblants rondalles.—Jo no sé com pugui dir això, senyor llicenciat, digué l'hostaler; doncs aquests llibres, que tant meleeix vostra mercè, m'han donat la vida, no sols a mi, sinó a molts d'altres. En el temps de la sega, s'apleguen ací molts segadors a les festes; i tant sols n'hi haja un qui sàpiga de llegir, fent un rotlló de més de trenta o quaranta, escoltem amb gran plaer aquestes històries dels cavallers. Ni mai ens cansàriem d'escoltar-lo quan ens llegeix aquells terribles cops d'espasa que es donen; i passàriem ben bé tota la nit sens adonar-nos-en, oïnt tan belles relacions.—I jo així mateix, féu l'hostalera, car mai no estic tan bé a casa com quan esteu tan embadalit escoltant llegir, que ni us recordeu de reganyar.—Jo també, digué la Maritornes; i sobretot em sap a mel quan alguna gentil donzella està sota algun taronger abraçada amb son cavaller, en tant que

alguna vídua reposada (*) fa la guaita, morta d'enveja i amb el cor ple d'esglai.— I vós, fadrina, què me'n dieu? preguntà el rector a la filla de l'hostaler. —Jo senyor, encara que no ho entenga, plau-me d'escoltar-ho, respongué ella; i amb tot que no em saben bons els cops d'espasa de què parlà mon pare, les lamentacions amoroses dels cavallers, de vegades fan-me plorar de compassió. Jo no sé per què llurs dames han d'ésser tan cruels, ni tampoc entenc com puguin haver-hi dones tan deixades de la mà de Déu per fer patir uns homes d'honor qui no desitgen sinó casar-se amb elles. —Calla, mosseta, saltà l'hostalera; a la teva edat, les donzelles no han de saber tant, ni deuen entremetre's en les converses.

—Doncs bé, senyor hostaler, va interrompre el rector, porteu-me ací aquests llibres, que jo els voldria veure." L'hostaler, anat a sa cambra, tragué una maleteta tancada amb una cadeneta, dins la qual hi havia tres grans volums i alguns quaderns escrits de mà. El primer llibre que el rector obrí fou *Don Círongili de Tràcia*, l'altre *Fèlix el Març d'Hircània*, i l'altre *La història del gran capità Gonçal Fernàndez de Còrdova*, amb la *Vida de don Diego García de Paredes*. Acabat que hagué llegits els dos primers títols, el rector digué al barber:—Prou falta fan ara ací la mestressa del nostre amic i sa neboda. Emperò, bon germà, afegí després, girant-se a l'hostaler, aquests llibres no deurien estar mai junts: aquest *Círongili* i l'altre *Març d'Hircània* no són sinó un gavell de disbarats i de falòrnies, mentre que la història de Gonçal de Còrdova és veritable, instructiva, i descriu els singulars fets d'aquest Gran Capità, qui

(*) Equivalent a *dueña*, en castellà.

amb aquest nom és prou conegut en tot Europa; i l'altre Garcia de Paredes fou també un principal cavaller, i soldat valentíssim, de qui es conten els més extremats actes. —I quins actes vol més grans, replicà l'hostaler, que els d'aquell Fèlixmarç d'Hircània, qui d'un sol revés mig partia cinc desmesurats gegants?, i com a una batalla envestí un poderosíssim exèrcit, calant en terra i desbaratant més d'un milió i trescents mil soldats, com si fossin ramats d'ovelles? Per ventura vostre Gran Capità féu altre tant? I què em diran del valentíssim Cirongili de Tràcia, qui un jorn veié alçar-se en mig d'un riu una gran serp tota de foc? Doncs, adalant-se devers la serp, pujà-li damunt, i tan fort l'estrenyé pel coll amb les dues mans, que cuidà ofegar-la, quan de sobte féu el monstre un cabussó, portant-se'n el cavaller a la pregonja conca del riu. Essent allà, trobà's dins un palau de cristall, voltat de jardins sumptuosos; i la serp, que es convertí en un vell, digué-li coses les més meravelloses del món. Veus-ne ací una de història, i no aquelles de qui suara vostra mercè parla.—Emperò bé em crec que sabeu, li digué el rector, que en tots aquests fets no hi ha ni un sol mot de veritat.—No em donarà pas entenent, respongué l'hostaler; com no serien veritat, si són estampats amb llicència del Consell Reial? I com vol vostra mercè que els senyors del Consell aprovessin aquelles batalles i encantaments, si tot fossin ficcions i mentides?—Ja us he dit, amic, replicà el rector, que això no és fet sinó per entretenir nostres desocupats pensaments; i així com consenten les repúbliques ben concertades els jocs d'escacs, de pilota i de trucs, per passatemps d'alguns qui no volen, ni deuen, ni poden treballar, així mateix es

consent estampar i que hi hagi tals llibres, creient que ningú serà tan ignorant que els tingui com a veritable història; i si ara em fos lícit i ho requerís l'auditori, tals coses diria referents a ço que han de tenir els llibres de cavalleria per ésser bons, que serien profitoses i fins agradables per alguns. Mes entretant creieu, senyor hostaler, ço que us he dit, i ací teniu vostres llibres, i compongueu-vos a vostre gust amb llurs veritats i mentides: bon profit vos facin, i Déu vulla que no conegueu del peu que coixeja vostre hoste don Quixot. — Això no faré jo, respongué l'hostaler, que no seré mai tan boig que em faci cavaller aventurer, puix no deixo de veure que ara no s'estila ço que s'estilava en aquell temps que, segons se refereix, anaven per aquest món els famosos cavallers.”

A la meitat d'aquesta conversa s'hi trobà present Sanxo, i restà no poc confós i pensatiu de ço que sentit havia, que ara no s'estilaven els cavallers aventurers, i que tots els llibres de cavalleria eren ximpleries i mentides, proposant-se en son cor d'esperar la fi d'aquell viatge de son senyor, i posat cas de no reeixir amb el bon resultat que ell creia, deliberava d'abandonarlo i tornar-se'n amb la seva dona i els seus fills o son acostumat treball.

Portava-se'n ja l'hostaler la maleta i els llibres, mes el rector li digué:—Espereu-vos, puix vull veure què són aquells papers escrits de tan bona lletra.” Tragué'ls l'hostaler, i el rector, passant-hi els ulls per damunt, veié que el primer era intitulat: *El porfidiós indiscret*. Aprés de llegir-ne algunes ratlles per alt:—Veus ací, digué el rector, una rondalla que em sembla no ha d'estar gens malament, i pren-me desig de llegir-la tota. —Doncs bé la pot llegir, sa re-

verència, féu l'hostaler, car faig-li saber que alguns qui ací l'han llegida trobaren-la del tot bona i me l'han demanada instantment; mes jo no els l'he volguda donar, pensant tornar-la a aquell que ací deixà aquesta malleta oblidada, amb aquests llibres i aquests papers. —Teniu molta raó, amic, digué el clergue; emperò, amb tot això, si la novella em plau, me l'havéu de deixar copiar. —Ben volenter, respongué l'hostaler. —Essent així, prou la llegiria ara, féu el rector. i si no fos enujar la senyora Dorotea, li consellaria que volgués escoltar-la. —De tot mon cor, respongué ella, comsevulla que mon esperit no estiga encara tan assossegat que en deixés reposar com me caldria." Llavors, Cardeni, el mestre Nicolau i àdhuc Sanxo, demostraren al senyor llicenciat que prou els agradaria de sentir la rondalla; i un cop tots asseguts, en mig d'un pregon silenci, llegí el rector, començant de la següent manera:

CAPITOL XXXIII

On s'hi reconta la novella del Porfidiós indiscret.

A Florència, molt rica ciutat d'Itàlia, viuen dos joves cavallers de bones cases, nomenats Anselm l'un i Lotari l'altre. Tenint una mateixa edat, uns mateixos costums, i ambdós solters, era tal l'amistat qui els lligava, que per antonomàsia eren apellats *els dos amics*. Es veritat que Anselm, més galan que son amic, donava a l'amor tot el temps que Lotari despenia en caceres; emperò aquell estava sempre disposat a deixar els seus plaers per Lotari, i així mateix aquest haguera deixat les caceres per son amic Anselm.

Una jove i bella persona de Florència tenia robat el cor d'Anselm; i tant aquest s'enamorà dels atractius de Camila, que deliberà de fer-la demanar per esposa. Lotari, qui portà l'ambaixada, s'ho endegà de tal manera, i tan a gust de son amic, que aquest es veié a cap de poc en possessió de ço que desitjava; i no menys contenta fou Camila d'haver Anselm per marit, tant, que no sabia com regradar al cel ni Lotari, per mitjà del qual en tan gran bé era posada.

Els primers dies après de les noces, foren alegres, i Lotari continuà veient son amic segons tenia per costum. Poc a poc, les seves visites escassejaren: sa delicada amistat li deia, que no es deuen visitar ni freqüentar les cases dels amics casats de la mateixa manera que quan solters, puix encara que la bona amistat de res no deu ésser sospitosa, amb tot, és tan i tan delicada l'honra d'un casat, que sembla que fins pot ofendre's dels propis germans, quant i encara més dels amics. Notà Anselm la remissió de Lotari, i, planyent-se'n tendrament, digué-li que mai no voldria haver-se casat si hagués pogut preveure que son matrimoni devia afliurar els llaços qui a ambdós unien: perquè li suplicava de venir a casa seva així lliurement com abans solia, assegurant que a la mateixa Camila li sabria prou greu d'ésser ella la causa de son allunyament. A totes aquestes i altres raons que digué Anselm a son amic, aquest li responia amb tanta prudència, discreció i coneixement, que Anselm restà pagat del seu bon intent; i amb tot que Lotari hagué de prometre-li que aniria alguns dies a dinar amb ell, per això posà's en son cor de no fer sinó allò que ell cregués més convenient per a l'honra de son amic, la qual ell estimava més que la seva pròpia.

Així passà algun temps, planyent-se tot-hora Anselm de veure tan poc Lotari, i Lotari sacrificant a sa delicadesa aquell plaer tan dolç que ell provava vivint a costat de son Anselm. Un jorn que ambdós passejaven per un prat, el novell espòs parlant, li digué estil de semblants paraules:

—Sens dubte et creus, el meu amic Lotari, que, posseint en la flor dels meus anys una fortuna sobrepassant mos desigs, una existència honorable, una muller com el meu cor mai no podia imaginar-la, i un amic el més ideal, el millor de tots, dec jo provar un dolçíssim benestar. Doncs t'enganyes del tot, car no és així: un desig estrany, forassenyat tal volta, instantment em turmenta, sens que ma raó el pugui vèncer; i tal és son esforç, que no puc sinó guardar-lo en mon pit recòndit. Jo vull confiarte'l, amic, esperant que et dolguis de mon desvari; doncs pensa que res no podrà treure'm de mon neguit, si no és l'acompliment d'aquest meu desig tan frenètic.”

Sorprès Lotari de semblants paraules, li estrenyé la mà, prometent-li de fer tot allò que en son poder seria. —Sàpigues, doncs, li digué Anselm, com aquest desig qui tant m'aclapara és que vull provar la bondat de ma esposa Camila; jo vull assegurar-me de l'amor seva; que totes les promeses, els dons, les llàgrimes i tots els esforços que un porfidiós amador faria per seduir-la no bastarien a somoure ni poc ni molt sa virtut; jo vull, finalment, que aquesta virtut sia posada en tan fort perill, que la seva resistència tinga algun mèrit davant mos ulls: i per tal com ningú jo conec més digne d'ésser estimat que tu, desitjo, oh mon amic! que estiguis disposat a servir-me en aquesta perillosa empresa. Si ma muller, com jo així ho crec, ne surt victoriosa, provaré inefa-

ble plaer, en mig d'una pau eterna, que tostemps deuré a la teva sollicitud; si, malaventuradament, de tu fos vençuda, jo em promet que mon amic sabria tenir-se dins els límits del bon respecte: i així no restaré jo agreujat més que amb el meu desig, sabent de cert que ma injúria restarà secreta dins ton cor, i que el teu silenci ha d'ésser tan durable com el de la mort.

Aprés d'una bella estona que passà ans de respondre Lotari, qui, meravellat i confós, mirava a Anselm, per fi va prorrompre amb les següents paraules: —A no haver jo pensat ¡oh amic Anselm! que parlaves per fer una prova de bon amic, ja no t'haguera escoltat fins a l'acabament. No puc jamai creure que hakis parlat seriosament ni que em calgués recordar-te que l'amistat, aquest sentiment diví el qual s'honora de tots els sacrificis, pot amb justa causa ofendre's d'una proposició culpable. Demana'm la meva vida, puix dret ne tens, i te la donaré de bon grat; emperò jamai no vulguis un lleig crim fer-me acometre."

Mudà Anselm la color i abaixà el cap. —Com!, prosseguí Lotari amb to més suau, això que tu suara m'has dit, doncs, va de bo!, vols tu fer-me experimentar ta muller! Emperò escolta'm, insensat: si ja saps que tens una muller virtuosa i honesta, quina major ventura pots tu mai més pretendre? i baldament de tots mos experiments fos ella vencedora, com ne serà sens dubte, quins millors títols penses tu donar-li, après dels que ara té? I què n'hauràs tret de ton criminós engany? Res més que un penediment amarg, pregon, incessant, per haver-lo posat desatentadament per obra. Ni per res no et valdrà, anc que sàpigues que ton desastre és ignorat de tothom, per quant bastarà que sigui de tu sol sabut, per què vingui el re-

mordiment a afligir-te i corsecar-te. Puix bé podries apropiar-te aquells versos del poeta qui escriví *Les llàgrimes de Sant Pere*, allà on diu:

*Creix la dolor, i creix més la vergonya
A Pere, quan el dia s'és mostrat,
I, amb tot que a ningú veu, ell s'envergonya
De si mateix per veure que ha pecat:
Que a un pit magnànim a tenir vergonya
No sols deu moure'l com ell sigui mirat;
Puix massa que és envergonyat quan erra,
Encar' que no veu sinó cel i terra.*

"Així, doncs, ni amb el secret podràs esquivar la dolor teva, ans instantment has de plorar, si no llàgrimes dels ulls, almenys llàgrimes de sang del cor. Per tant, ja veus, amic Anselm, que jo no parlo sinó de ço que et deus a tu mateix i a ta esposa. Ni vull fer-te memòria de ço que em deus tal vegada a mi: l'amistat sola deuria fer-ho veure, i estalviar-me la dolorosa pena de fer avergonyir un amic meu."

El pobre Anselm, qui això escoltava, restà tot consirós, no sabent què respondre. Per fi, amb veu feble i trista, digué: —Lotari, no hi na sinó un mot que jo pugui oposar a les teves raons: estic malalt, i ma malaltia és de mort, posat cas que el remei tu vulgues negar-me. Ta virtut, la teva prudència, han fet ço que devien; ara pensa si la teva amistat no sentiria greu recança com, no esperant de tu obtenir quant pretenc, això de què tant jo freturo, me n'anés a trobar un altre qui volgués servir-me, confiant tal vegada a un traïdor ma ventura, la de ma esposa, ma benaurança, el meu repòs. Vet ací quina és ma resolució, la qual tu pots estalviar-me, amb tal que estiguis disposat a satisfer ma esgarriada fantasia. Jo et promet, jo et juro que restaré prou

pagat d'una sola provatura: la Camila no ha pas de sotmetre's de cap i volta: doncs això és tot quant jo demano per cobrar la tranquil·litat que tinc perduda."

Veient Lotari la ferma voluntat d'Anselm, per a prevenir un mal major, deliberà de contentar-lo i fer ço que li demanava. —No hi ha més, li respongué, ja que la virtut, la raó, l'honestedat, res no poden en ton esperit, vull escoltar tan solament l'amistat, i subvenir en ton desvari. Guarda't, però, mai de divulgar ton projecte a ningú, perquè jo et promet de desexir-me'n." Com Anselm sentí això, l'abraçà tendrament i amorosa, regraciant-lo per son oferiment, i ambdós concertaren que l'endemà comencés l'empresa, que ell li donaria lloc i temps on parlar pogués amb Camila secretament. —Jo et donaré, encara li digué, tots els diners que et convinguin per fer-li músiques i alguns presents que podràs oferir-li; i posat que nó volguessis pendre't el treball d'escriure alguns versos en llaor seva, jo mateix sabré fer-te'ls." A tot es conformà Lotari; i mogut de compassió dolorosa, li prometé d'anar-hi a dinar el vinent jorn.

L'acol·lí Camila amb aquella familiaritat franca que la innocent amistat dóna de si. Aprés d'alçades les taules, digué Anselm que era cuitat d'anar a cert afer, i ixqué prestament amb gran alegria de pensar com els deixava ambdós cara a cara. Després que Lotari hagué parlat amb Camila llargament de son espòs, de l'amor que agermanats els tenia, de la sort que la llar procura a dos cors vivint l'un per l'altre, prengué son comiat i se n'anà. Esperava'l Anselm baix a l'entrada: —Doncs, bé, li preguntà, que ho tens gaire avançat?, has començat a declarar-te? com s'ho ha pres ella? —No m'ha semblat prudent declarar-me del tot a la

primera entrevista, respongué Lotari, emperò jo he deixat la cosa de manera que dins breus temps tinc per cert que voldrà escoltar les meves pretensions. —Doncs convé esperar, replicà Anselm, paciència! i jo et certifico com, de ma part, no em descuidaré de res, procurant que tinguís cada dia una entrevista amb ella, sens que ni podrà sospitar de mon artificio.”

Aquestes ocasions se renovaren encara per alguns dies; i Lotari cap profit en treia, amb tot ja començava a atemoritzar-lo: els atractius, l'enginy, el caràcter suau de la gentil Camila consellaven-li que fugís del perill. Per tant, procurava de fer entendre a l'imprudent Anselm que tot son esforç era en va; que, lluny de donar-li una mica d'esperança, Camila amenaçava'l que li barraria la porta de sa casa, que en donaria part a son marit Anselm. —Ara va bé, respongué aquest; emperò fins adés tu l'has entretinguda amb paraules; ara ja és hora de passar a les obres, per tal com les més cruels no saben resistir davant un ric present. Vetací quatre mil escuts d'or per esmerçar en joiells i pedreria fina que podràs oferir a Camila.” Lotari féu-li avinent que això era abusar de sa complaença, i que un ardit tan vergonyós li repugnava. Hagué-li de prometre Anselm que fóra aquella la darrera prova, i son amic, amb tot que ja es cansava de dur-lo enganyat, féu propòsit d'enganyar-lo novament.

Finalment, après passats alguns dies, eixint d'una assentada amb Camila, declarà Lotari a son amic que l'oferta dels seus presents havien indignada la fidel esposa, que l'havia tractat de vil seductor, demostrant-li son greu ressentiment, i que ell no pensava seguir més avant en consemblant negoci. Estava Anselm escoltant-lo amb aire trist i

contrariat. —Ah! Lotari! Lotari!, digué, i quant poc saps tu mostrar-te digne de ma confiada amistat! Jo ho he vist i sentit tot des de l'estança veïna d'aquella on vos estàveu. Tu no li has dit ni una sola paraula; i amb el vostre continent m'haveu donat a entendre que jamai parlàreu d'amor."

Res més no digué Anselm, i prou n'hi navia per avergonyir i deixar confós son amic Lotari, el qui, quasi picat del tot, com veié descoberta sa mentida, prometé d'aquella hora en avant complir puntualment allò que amb tal obstinació li era exigít. Volgué Anselm que li ho jurés, i per facilitar-ne més el compliment, allegà que un instant afer el forçava d'anar vuit dies a casa d'un parent seu, qui vivia no gaire lluny de la ciutat. Prou que es donà ànsia, abans de la partida, de recomanar a sa esposa que durant sa absència no deixés d'admetre son amic; i a despit de les representacions de la prudent Camila, s'obstinà perquè hi anés Lotari a dinar amb ella cada dia i que no el deixés sol ni un moment.

¡Oh miserable i desaconsellat Anselm! què cerques? què vas a fer? què imagines? no et vulguis donar més turment, anant contra tu mateix! detura't, que encara hi ets a temps. Tu ets l'afortunat posseïdor d'una esposa benigna; la virtut sola impera en son cor innocent; un tendre i fidel amic no respira sinó per amar-te; la fortuna sembla que es complau prodigant damunt teu tots els seus béns, i res no et demana sinó que vulles gaudir de sa benaurança. Tenint en les teves mans una mina inextingible d'honor, bellesa, honestat i plaer, tu l'encombres per obrir-te a costat d'ella el més horrible dels avenços!

El jorn de l'endemà que Anselm se n'era anat, son amic Lotari anà a veure Camila,

la qual ja no trobà del tot sola. Una de ses donzelles, qui Leonela era nomenada, havia rebut de sa senyora l'orde secret d'estar-se en la cambra amb ella. Aquest comportament que Lotari admirava, una certa pertorbació que ella experimentar li feia, les belleses, les noves qualitats que en Camila descobria, tot ajudava a mantenir i augmentar una passió que Lotari trigà a reconèixer. Ja no era llavors temps d'extingir-la: ell se n'adonà amb prou esglai, volgué fugir, li'n mancà l'esforç, i oblidant-se de la virtut, l'amistat, ensems que de l'honor, en el mateix moment que era eixida Leonela, s'agenollà als peus de Camila i li declarà la seva amor. La Camila, sorpresa, s'aixecà, llançà una menyspreant ullada sobre Lotari, i es tancà en son gabinet.

Allà pensà madurament el camí que devia prendre; i no gosant acomiadar Lotari, segons les ordes que d'Anselm tenia rebudes, no trobà res millor que trametre aquella mateixa nit un propi a son marit, dient-li per escrit el següent:

"La confiança que m'haveu manifestada, deixant-me sola a casa vostra, és ben poca
"l'honor que em procura, ans és causadora
"de ma gran aficció. Si penseu perllongar
"vostra tornada, jo us demano que em doneu
"llicència per anar-me'n a la casa dels meus
"pares. Allà, almenys, podré entretenir-me
"amb la benvolença que dec professar-vos i
"amb la greu pena que em dóna l'absència
"vostra. Aquesta conversa no és del tot pla-
"ent a l'amic que m'ordenàreu de rebre cada
"dia. Apar-me que més li plau parlar-me
"d'ell tan solament. Aquesta desavinença en
"els nostres sentiments fa necessària la pre-
"sència vostra."

CAPITOL XXXIV

On segueix la novella del Porfidiós indiscret

Rebuda Anselm la lletra de sa muller, fou alegre en extrem, per tal com conegué bé prou que son amic havia començat la seva empresa; i amb breus paraules donà de resposta a Camila que es guardés d'anar a casa dels seus pares, puix que no era molt lluny sa tornada. No poc féu meravellar a Camila semblant resposta, perquè la deixà en major confusió que no abans. A la fi, determinà esperar son marit, sens mostrar-ne sentiment algun, sens donar-li pressa; i confiant en si mateixa, creguda que la virtut per res del món no ha de fugir, continuà de veure i escoltar Lotari.

Aquest, a qui la resistència feia exasperar més la seva extremada passió, que ja no era possible de refrenar, vingué amb més assiduitat a casa de Camila, no deixà perdre ni un dia, ni un moment, va valdre's de totes les manyes per enternir aquella a qui amava; i, ajudat de sa bella disposició pròpia, de son natural afable, de l'extravagància de son amic, el qui apostava perllongava la seva absència, s'adona que la virtuosa, la puntual Camila començava de vacillar. Llavors redobla els seus esforços, demana, suplica, porfidieja, plora, espia, fa néixer les ocasions, no perd ni un moment, venç pas a pas els obstacles; avança, no s'atura en mig de les victòries i acaba per triomfar del tot.

Qui ho haguera mai pensat de Camila? Qui podia haver-se recelat de Lotari? Abans, eren ambdós exemple d'una virtut extrema;

jamai un desig culpable no hauria pogut corrompre llur honestedat, si aquell desvari d'Anselm no els hagués forçat d'atansar-se cada dia més a un evident perill, d'adelitar-s'hi, de no veure'l sinó après d'ésser-hi perferits.

Tornà Anselm, i tot seguit basquejà per anar a casa de Lotari. Aquest, encobrint com millor pogué sa torbació i sa vergonya, li digué: —Amic, bé pots donar-te per satisfet; tots mos esforços que jo he fets per experimentar Camila, totes les manyes que l'amor pugui suggerir, de res no m'han valgut, obtenint tan solament d'ella la més cruel repulsa, un menyspreu horrible i un duríssim escarni. No m'ho facis relatar més per menut, que no podria fer sinó humiliar-me: perquè pren tu altre cop els teus diamants, que tinc ací, i gaudeix la ventura que ben poc coneixes, de posseir la més benigna de totes les dones."

Afalagat amb aquesta relació, obre Anselm els braços i estreny contra son pit aquest bon amic, qui, segons ell deia, acabava de fer-li tan assenyalat servei. —Emperò, afegí ell instantment, jo et demano, mon car Lotari, jo et suplico de venir a casa així sovint com solies fer durant la meua absència, d'observar envers ma esposa la mateixa sollicitud, de sospirar, d'ullar-la amorosament, de fer semblant, per fi, com si encara estiguessis tu enamorat d'ella, i com si celar-te a mon esguard tu volguessis. En aquest darrer punt jo et serviré amb admirable destresa: ja pots comprendre quant sigui això necessari perquè ella mai no sospiti del nostre convingut fingiment." Lotari, abaixant els ulls, confessà que la raó li sobrava.

Així anaven tirant els dos afortunats amants, que poc o gens costava d'enganyar

un marit qui tan bonament s'hi avenia. Arribà un jorn que a la culpable Camila fou-li forçat de confiar-ho tot a la jove Leonela, qui de totes les seves donzelles era la que més estimava; i aquesta, fins aleshores prudent, pervertida amb l'exemple de sa mestressa, no trigà en imitar-la: ben tost hagué trobat un companyó; i no tement ja de res, acabat que tingué tot el secret de Camila, fins gosà fer entrar de nits son amant dins la seva propia cambra. La Camila, qui n'estava informada, no solament no s'atreví a reptar-la, sinó que fins li tolerava semblant gosadia, i encara llevava-li tots els obstacles perquè son marit no n'hagués esment.

En això Lotari, que res no sabia de les intrigues de Leonela, estant-se un jorn esperant l'alba prop de la casa d'Anselm, veié un home despenjant-se per la finestra de la cambra de Camila. Pertorbat, furiós, no dubtà ni mica que no fos aquell un rival, i que Camila no l'enganyés a ell mateix, com ella havia ja enganyat son espòs: i així, despitat, fora de si, se'n va corrents a trobar Anselm, el desperta, i en mig de sa gran agitació, li diu: —Amic, temps ha que t'estic encobrint un secret horrible. Camila ja no és ço que era abans: sa fragilitat no ha pogut sostenir la llarga prova on l'havem posada; a la fi ella s'és retuda, puix m'ha promès una assentada durant la teva propera absència. Fes veure que te'n vas, torna secretament, i posat en el gabinet de ta muller, podràs certificar-te de son crim, prenent tu llavors per tes pròpies mans condigna venja.”

Absort, suspens i tremolós, respongué Anselm, amb veu alterada, que seguiria el consell de Lotari: plorà abundants i amargues llàgrimes i, menys d'indignar-se contra son

traïdor amic, li demanà que el deixés tot sol.

Gairebé es penedia Lotari de ço que havia fet; tornava a senyorejar l'amor en son cor més que tot altre sentiment. Furiós d'haver procurat a un marit ofès tal venjança, que bé podia ell haver satisfeta d'una manera menys indigna, no trobà altre millor remei que informar Camila de la sort que se li esperava. Li escriví, la carregà d'injúries, emperò l'avisà del perill que corria en tal dia com aquell.

Leonela li portà la resposta, i justificà sa mestressa, provant-li amb franques paraules que era son propi amant amb qui s'era escapat per la finestra. Molt li costà de donar-ho a entendre a Lotari, qui, acabat que ho hagué de creure, es penedí encara més d'haver-ho dit tot a son amic. —Assossegui's la vostra mercè, digué llavors Leonela, que nosaltres sabrem deseixir-nos d'aquest mal pas: altre no li demano sinó que aplegui a la cambra de ma senyora quan vingui jo a cercar-lo."

Entretant, el malaventurat Anselm, après d'haver previnguda sa muller dient-li que era cuitat de partir, féu semblant que es posés en camí, i per una porta secreta anà amagar-se en el gabinet al costat de la cambra on era llavors Camila. Aquesta, sabent que allà ell es trobava, passejava's amb cuitats passos de l'un cap al altre, afectant que estava agitada, s'aturava, feia algun gemec, i amb si mateixa parlava. Anselm, aguantant-se la respiració, seguia fins el més petit dels seus moviments. De sobte, Camila, amb veu commoguda, crida Leonela, i li diu: —Vés a cercar-me la daga de mon marit. —Un punyal, senyora!, respon la serventa: ah! bon Déu!, i què penseu fer-ne? —Obeeix, li digué sa mestressa, i no vulguis més contradir-me." Leonela li portà la daga; adala-

dament se n'apodera Camila, la desembeina, en palpa la punta, i l'amaga dessota sa roba. Tantost après, mirant-se Leonela amb ulls inflamats en ira, li digué: —Ara vés-te'n a trobar aquell fals, aquell pervers, aquell malvat Lotari, qui gosà menysprear-me, per tal que atemptà de seduir-me, i digues-li que ací estic esperant-lo. —Senyora, replicà la serventa, tot fent veure que tremolava d'esglai, que us vulgueu mirar bé ans d'això: que aneu a fer. Si volguéssiu occir Lotari, què en tindríeu per ventura poder? I què en fàríem après de mort? Què dirà vostre marit? com sabreu induir-lo a creure la vera causa de tan justa venja? La vostra honor, que vos estimeu, no ha de valer-ne mens amb aquesta aventura? Penseu en tots els perills esdevenidors! —Què se me'n dono a mi dels perills!, respongué vivament Camila; jo no conec sinó un perill, una sola desventura qui em commou, la de mancar al respecte que jo dec a mon espòs. Un detestable estrofa, burlant-se de sa bona fe, vol agreujar-lo, agreujant a mi mateixa: jo no vull escoltar, no vull veure sinó mon crim, la meva pròpia venjança. Aneu a cercar-lo, Leonela, i feu ço que jo us ordeno.

La pèrfida Leonela obeí. Entretant Anselm, pres de sobreabundant alegria, per poc com no isqué de l'estança per llançar-se als seus peus; emperò, volent gaudir encara aquest delitable succés, eixugà les llàgrimes de tendresa qui dels ulls li sobreeixien, i romangué allà on s'estava.

L'afortunat Lotari no es féu esperar gaire. Tan bon punt com el veu Camila, s'aixeca, treu la daga, i apuntant-se-la contra son pit: —Atureu-vos, li digué, o jo expiro a vostres peus; vullau escoltar-me silenciós i guardeu-vos de fer un sol pas.

“Ja fa molt de temps, Lotari, que per pri-

mera volta atemptàreu de requerir-me d'amors. Amb el poc avís que jo en doní a mon marit n'hi havia prou a fer-li obrir l'ull: amb tot, féu semblant que no ho entengués: sens dubte ell confiava en l'estimació que em tenia, o en l'amistat que a vós professa. Jo em creïa llavors que mon menyspreu, mon silenci, mon comportament, hagueren-vos guarit d'una passió tan impertinent com ofensiva. No pot fer-se sinó que aquesta meva resolució fos mal executada: és precis que jo, sense el menor intent, vos hagi donat algun motiu poderós per menysprear-me, puix que posant en oblit ço que a la virtut deveu, ensems que a l'amistat, la qual en altre temps tant preàveu, instantment haveu continuat les vostres criminals persecucions. Cansada de tal perseverança, la qual és la causa de mon descrèdit, jo us he promès, per a deslliurar-me'n, que vos rebríeu vui la recompensa de vostra sollicitud: ara vull donar compliment a ma paraula. No espereu de mi alguna reprensió; jo penso, jo crec fermament que la culpa és sempre de la dona quan un home gosa dos cops parlar-li de sa deshonor. I doncs, meva és la culpa, just és que caigui tot el càstig sobre meu."

Dient això, alçà son braç prou d'espai, que la serventa pogués socórrer-la, féu-se amb la daga una lleugera ferida en el costat esquerre, més avall de l'espalla, i deixà's caure com defallida en terra. Llavors Anselm, qui això veié, es desmaià dins el seu propi retret. Lotari, desconcertat, fora de si, meravellant-se de veure fins on pugui arribar l'astúcia, la falsetat d'una dona culpable, ajudà a posar Camila damunt son llit, féu-li curar sa lleu ferida, i anà a retornar son obcecament i beneït amic.

Aquest, cregut que posseïa la més casta, la més virtuosa de totes les dones, volgué

abans informar-se, frissós i tremolejant, de si la ferida era gaire perillosa: emperò, havent-lo assossegat Lotari, no hi ha res al món que pogués acompanyar-se amb sa alegria; fou molt pagat de sa bona ventura, i abraçà innumbrables vegades el seu amic, el qual prou consirós, aclaparat pel penediment, quasi ni esma tenia per rebre els seus afalacs. El confiat Anselm, fent com aquell qui no en sabia res, tornà cap al tard a casa, trobant Camila indisposada, no li parlà sinó de l'amor seva; i mercès a aquesta horrible comèdia, continuaren ambdós amants d'enganyar encara per algun temps aquell miserable forassenyat, a qui sa folia i sa imprudència, acabat que hagué perduda l'honor, costà-li més tard la vida.

CAPITOL XXXV

Qui tracta de l'espantable combat on don Quixot fou vencedor, i de l'acabament de la novella del Porfidiós indiscret.

Foc més de la rondalla faltava per llegir, quan Sanxo, tot avalotat, isqué de les golfes on dormia don Quixot, cridant: —Acorreu tots prestament, senyors, i veniu a ajudar el meu senyor, qui es troba en la pressa de la més tremenda batalla on jamai ell s'hagi vist: i us dic certament que ha donat tal coltellada al gegant enemic de la senyora princesa, que li ha tallat el cap en rodó com si fos un nap. —Què esteu ara dient, Sanxo?, féu el rector, deixant la rondalla; el gegant de qui em parleu es troba a dues mil llegües d'aquí." Estant en això, sentiren com

don Quixot cridava en sa cambra, i deia: —Atura't; atura't, lladre, malandrí, malvat; ja et tinc a la fi, ja et tinc; de res no et valdrà la simitarra." Al mateix temps semblava que a cops d'espasa debatia's amb les parets. —Oh! prou és cosa feta, digué Sanxo, i a hores d'ara el bergant haurà donat compte a Déu de sa mala vida, puix que jo he vist córrer la sang per terra, i rodolar son cap tallat, qui almenys és tan gros com un odre. —Bona l'havem feta!, clamà l'hostaler, donant-se de les mans al cap; vull-me jugar que don Quixot, o don diable, haurà foradat alguns bóts plens de vi negre que ell tenia a la capçalera, i que és el meu pobre vi que aquest beneit ha pres per un xipoll de sang?"

Tothom corregué vers la cambra del nostre cavaller, a qui trobaren amb el vestit més estrany del món. No portava sinó la camisa, i aquesta, que per davant tot just li tapava les cuixes, era ben bé sis dits més curta de part darrera. Emperxat sobre ses flaques cames, peloses i no gaire netes, cobria son cap una gorra de punt vermella i greixosa, que era de l'hostaler, i en el braç esquerre tenia enrotllada una manta, a la qual portava Sanxo prou quimera, i bé sabia ell el per què. De tal manera arreat, desembeinada l'espasa, els ulls oberts, com si verament vetllés, remenava's per la cambra, tot somniant que combatia algun gegant, i amb tal esforç donava sengles cops d'espasa als pobres bóts, que tot per terra anava com un riu de vi negre. Vist això l'hostaler, cegat d'ira, volgué escometre don Quixot, donant-li una ratjada de cops de puny, i valgue-li que Cardeni i el rector el deturaren. Dorotea, que veié quan curta i lleugerament anava nostré cavaller vestit, se'n tornà ben de pressa, no curant de veure

la batalla de son defensor. No pocs esforços foren menester per desvetllar-lo, i solament ho conseguiren amb una marmita d'aigua fresca que el barber anà a cercar i li abocà sobtadament per tot el cos.

Entretant, el pobre Sanxo anava, venia, s'ajupia, regirava per sota els llits, per tots els recons, cercant el cap del gegant; i comsevulla que no el trobés, amb aire felló, digué: —En aquesta maleïda casa no es pot fer compte de res, puix tot s'hi esdevé per via d'encantament. Jo he vist rodolar el cap, jo l'he vist amb mos propis ulls en mig de la sang que rajava com d'una font; i el diable se l'haurà emportat, que enlloc no puc trobar-lo. —De quina sang, de quina font parles, enemic de Déu i dels sants?. li respongué l'hostaler. No veus tu mateix, lladre malvat, que la sang i la font no són altra cosa que aquests bóts foradats i mon vi negre que totes les golfes n'estan nedant? Que així pogués veure nedar ton senyor en l'infern! —Tot això és bo per dir, replicà Sanxo; emperò jo, qui he vist tallar el cap, a falta de trobar-lo, hauré de veure mon comtat desfer-se com la sal en l'aigua.”

Tenia el rector subjecte per les mans don Quixot, qui, creient ja acabada l'aventura i que es trobava davant la princesa Micomicona, s'agenollà als peus del rector, i li digué: —Senyora, bé pot vostra altesa viure, de vui més, segura i sens temor de cap dany que son persecutor pugui fer-li: i jo també, d'ara en avant, só quiti de la paraula que us tenia donada, car amb l'ajuda de Déu i amb l'esforç de mon poderós braç he sabut portar-la a venturós acabament. —Que no ho senten les vostres mercès?, digué Sanxo: doncs ja tenim el gegant al sac: demà seran les noces i mon petit reialme!

—Fill de Satanàs, replicà l'hostaler, desesperat, ja et donaré jo el petit reialme, si creus anar-te'n com la darrera vegada; i tinguis per cert que ton senyor i tu m'haveu de pagar tot el vi fins una gota. —Ben segur, afegia, esgargamellant-se, l'hostalera: des que aquests malandrins són vinguts a casa nostra, ja portem a les costelles un sopar, llets, palla i civada; per ell i son escuder, i un rossí i un ruc, i a més a més, una cua de bou que ens han malmesa, i ara, per fi de festa, ens vénen a foradar nostres bòts i a vessar-nos el vi: que així li veja vessada tota la sang que té! Doncs, sàpiga i entengui: pels ossos de mon pare, que tot m'ho han de pagar fins un diner, o no em diria jo com me dic ni fóra filla de qui só." La filla de l'hostaler no deia res, i de tant en tant feia la mitja-rialla: en contra, la Maritornes ajudava de tot son poder al batibull de sa mestressa.

El rector pervingué a restablir la pau, obtenint de don Quixot que tingués a bé tornar-se'n al llit, i prometent a l'hostaler que ell li pagaria tot el damnatge. Consolà Dorotea Sanxo Pança, i assegurà-li que, amb tot i que havia perdut el cap del gegant, ella li donaria, en veient-se pacífica en son reialme, un bon comtat; i que tot se faria a plaer i així com solen dir: boca, què vols? cor, què desitges?"

Després que tothom fou assossegat, proseguí sa lectura el rector i acabà la contalla del *Porfidiós* indiscret, qui així deia:

"El confiat Anselm, benaurat, a despit de la seva error, vivia amb son fals amic i sa criminal esposa, sens que no tenia la menor sospita de llur perfídia. La Camila afectava davant son marit com si tingués en odi son amic Lotari; aquest no se'n planyia ni poc ni molt, car prou sabia rescabalar-se'n,

Amb tot, reptava Anselm sa muller de la prevenció que contra son amic mostrava, i això sol era causa d'algunes renyines que entre marit i muller passaven.

Entretant Leonela, a qui sa mestressa no gosava de res contrariar, s'havia tornat tan descarada, que desenfrenadament s'entretenia amb ses amors. Per fi, una nit sentí Anselm una gran remor a la cambra de la serventa: ell que es lleva, pren una arma, corre, i troba certa resistència a la porta: això irrita més son desig; empeny amb més força, hi entra, i veu un home escapar-se per la finestra, en tant que Leonela, abraçant-se amb ell, li digué amb veu alterada: —Assossegui's vostra mercè, senyor meu; aquell qui suara ha fugit és mon espòs." Anselm, furios, treu sa daga i amenaça Leonela, qui, torbada, tremolant, li demana de genolls la vida, prometent divulgar-li secrets importants a l'honor seva. —Parla ara mateix, responia Anselm, o ací prens mort sobtada." Ella suplicà'l que li concedís fins al dia vinent, jurant-li de nou que ja ho sabia tot. El trist Anselm, a qui Camila, ansiosa, cridava tan fort com podia, tancà la serventa en sa pròpia cambra, d'on se'n portà la clau, i tornà prop de sa muller, posant-la a noves de tot quant era passat.

Llavors Camila, qui de mil vides no en tenia una, pensant que l'endemà la serventa son crim descobriria, ni tan solament volgué esperar si eixia veritat o no la seva sospita; sinó que aquella mateixa nit, quan li paregué que son marit dormia, aplegà ses millors joies, prengué alguns diners, i eixint per la porta del carrer, que ella la clau ne tenia, anà corrent a casa de Lotari. Com aquest fou informat del perill que a la desventurada Camila amenaçava, al cap i a la fi determinà de conduir-la a un convent, d'on

una germana seva era priora. Acabat que per segura l'hagué deixada, se'n tornà, muntà en el seu cavall, i sens dir a ningú on anava, isqué encontinent de la ciutat.

Entretant, Anselm, sorprès, alarmat de veure la desaparició de sa muller, s'alçà, la crida, la cerca per tot arreu, se'n va a la cambra de la serventa: els llençols nuats i lligats a la finestra són manifest indici de la seva fugida. Se n'ix de fora, torna a resseguir tota la casa, demana amb força crits Camila. Ningú li'n sap donar raó. Se'n va corrent a casa de son amic Lotari, i a la porta mateix els criats li diuen que llur senyor havia pres tots els diners que tenia, i que se n'era anat sens dir-los ni una paraula. Encara, a major desventura, tornant a sa casa, la trobà deserta: tots els seus criats i servents l'havien desempaada, temorejant que no fossin sospitats d'haver ajudat la fuga de Camila. Tot sol, Anselm, abandonat de sa muller, de son amic, dels seus criats, de tothom, cuidà morir de dolor. Llavors pensà, si més no, trobar algun consol a casa d'aquell parent on havia estat quan ell mateix donà lloc a son infortunat desastre. Puja a cavall, emprèn el camí; mes tot just hagué fetes dues llegües, com fou-li forçat de baixar; es deixà caure al peu d'un arbre, i allà, desfent-se en gemecs i llàgrimes, romangué estès en terra, sens tenir ni esma per aixecar-se.

Aprés d'algunes hores que en tan llastimós estat trobava's, veié passar per allà un cavaller qui venia de Florència. Com Anselm l'hagué saludat, preguntà-li tristament quines noves per la ciutat corrien. Les més estranyes que de molt temps ençà s'hi hagin mai oïdes, respongué el vianant; puix és pública veu que Lotari, aquell amic tan ben-volgut d'Anselm, li ha sustret Camila, sa

muller, i és fugit amb ella aquesta nit passada. Tot s'ha sabut per una criada de Camila, que el governador trobà en el moment que s'escapava de la casa de sa mestressa. En tota la ciutat no es parla d'altra cosa. —I sabeu, per ventura, digué l'infortunat, quina via han pres Camila i Lotari? —No, senyor, respongué l'altre, ni per molt diligent que fou el governador, no ha pogut descobrir-ho. —Que Déu us guii, digué Anselm. —Que Ell vos acompanyi", respongué el cavaller, i se n'anà.

Tan desastrades noves portaren Anselm al terme de la desesperació: s'alçà com millor pogué, i quasi que a rossegons arribà fins a casa del seu parent. Tot groc, desfet, extenuat, demanà que el fiquessin al llit; i après que això fou fet, ordenà que el deixessin sol. Llavors començà talment a afligir-se amb la imaginació de sa desventura, que, sentint-se prop les senyals d'una mort segura, deliberà deixar escrita la causa de son defalliment. Mes, abans no hagué posat tot quant volia, li faltà el respir, i deixà la vida en mans de la dolor que causada li havia sa impertinent curiositat. L'endemà de matí, veient el senyor de casa que Anselm no apareixia, volgué entrar a la seva estança per saber si passava avant sa indisposició, i trobà'l mig ajegut en son llit, el cap i la meitat de son cos abocats damunt una taula, amb una ploma encara a la mà i un paper escrit davant seu. Havent-lo criat diverses vegades, sens obtenir resposta, son parent se li acostà; li agafà la mà, i, trobant-la glaçada, veié que era mort. Mervellat i afligit, cridà la gent de casa perquè sabessin del fet a Anselm esdevingut, i finalment llegí aquell paper que ben clarament es veia ésser escrit de sa pròpia mà, on hi eren posades les següents raons:

“Un foll i impertinent desig m’ha costat la vida. Si les noves de la meua mort fereixen les orelles de Camila, sàpiga com jo la perdono; puix que, essent jo l’únic culpable de ma deshonra, bé mereixia perdre ensems ma esposa i mon amic, sacrificant ambdós a la inevitable...”

Res més no pogué escriure Anselm. La nova de la seva mort fou ben tost divulgada. Camila, qui se n’atribuïa la culpa, prengué el vel i professà en el mateix convent on s’era retirada, morint a cap de poc temps. Lotari, travessat son cor de dolor, anà a cercar la mort a una batalla que el senyor de Lautrec donà al Gran Capità Gonçal de Còrdova. Aquesta fou la fi que tots feren, nascuda d’un tan desatemptat principi.

CAPITOL XXXVI

Qui tracta d’altres singulars fets que a l’hostal s’esdevingueren.

Acabada el rector sa lectura, l’hostaler, qui guaitava el camí, digué: —Veus-ací una bella colla de viatgers; si paren a casa, tindrem bona gaubança. —Quina gent és aquesta?, demanà Cardeni. —Quatre homes de cavall, a la genetia, respongué l’hostaler, portant llances i dargues, amb careta negra en llur rostres; amb ells, ensems, va una dona en una selleta, vestida de blanc i tapada, i dos mossos qui els acompanyen, a peu.”

Oint això Dorotea, cobrí el rostre amb son vel, i Cardeni se n’anà a la cambra de don Quixot, per fugir dels forasters qui en-

traren a l'hostal. Descavalcaren els quatre cavallers, que molt joves i de bella disposició pareixien; i l'un d'ells, anant a pendre en sos braços la dama tapada, féu-la seure a una cadira tocant de la cambra on era Cardeni. Tot això fou fet en mig d'un pregon silenci, menys de treure's ningú la careta: solament que, en seure la dama, arrencà un sospir i deixà caure els braços com a persona malalta i desmaiada. Llurs mossos emmenaren els cavalls a l'establa; i el rector, volent saber quina gent era aquella qui amb tals disfresses i amb tan gran misteri venia, anà allà on els mossos eren, i preguntant ço que desitjava a l'un d'ells, fou-li respost: —En bona fe, senyor, tant ne sabem com vós: no fa sinó dos dies que som al servei d'aquests cavallers, qui demostren ésser gent noble, singularment aquell que li haveu vist pendre en sos braços la dama tapada; car tots li tenen un gran respecte, i no es fa res que ell no ho disposi i ordeni. Quant a la dama, encara no li havem vist la cara, i en tot el camí no ha fet sinó plorar i gemegar; doncs, estem dejuns d'oir una pregunta o una resposta que li hagin feta, per quant aquests senyors viatgen sens proferir ni una paraula. Per cert que aquesta pobra dama prou que ens toca el cor, puix per l'hàbit que porta, tenim entès que és alguna monja escapada de son convent, i que la hi duen per força.”

El rector se'n tornà allà on era Dorotea, qui, acostant-se a la dama tapada, com la sentí que sospirava, moguda de natural compassió, li demanà si estava malalta, i oferí-li els seus serveis, si en alguna cosa podia consolar-la. No tingué temps de respondre la llastimosa senyora, que ja el cavaller de la careta, qui comandava els altres, féu de resposta a Dorotea: —Reserveu vostra pie-

tat, senyora, per aquelles persones qui en siguin mereixedores; aquesta a qui us dirigiu és una ingrata, qui no us pot respondre menys de proferir alguna mentida. —Ni una jamai ne diguí, replicà llavors la plorosa dama; i massa que ho sabeu vós, qui m'haveu fet tan infortunada solament perquè vulgui guardar la meva fe.”

Aquestes paraules sentí Cardeni des de la cambra de don Quixot; i tantost, corrent vers la porta, exclamà: —¡Valga'm Déu! què és ço que jo sent? quina veu és aquesta qui ha ferit suara mes orelles?” Amb els crits que Cardeni féu, girà el cap la senyora, i volgué adalar-se dins la cambra d'on la veu eixia: mes, el cavaller la deturà, en tant que el rector, tement un accés de Cardeni, se li posà davant. Tot debatent-se la dama tapada, caigué-li el vel qui cobria sa cara, i amb el mateix bregar que feren fins la careta del cavaller anà per terra. Llavors dos crits foren proferits alhora: Cardeni havia vist la seva Luscinda, i Dorotea reconegué don Ferran. En això Cardeni, a despit del rector, volgué escometre son enemic; emperò havia caigut Dorotea desmaiada. El barber, per socórrer-la, cuità a llevar-li son vel. Don Ferran, qui se la mira, roman sorprès, immòbil, i sens afluir de les mans Luscinda, ara i adés girava els ulls confosos damunt Dorotea i Cardeni.

Tots restaren com a muts; la por, l'alegria, l'amor, la ira, portava quiscú pintada en son viu semblant. Mentre que Dorotea tornava a cobrar els sentits, i que el rector no deixava d'ulls Cardeni, la bella Luscinda, trencant el silenci abans que ningú parlés, digué semblants paraules a don Ferran: —Senyor, puix bé és hora que us recordeu de qui sôu, feu que encara pugui jo estimar-vos en alguna cosa. Ja sabeu que les vostres promeses, les vostres amenaces, les

furors vostres, mai no poden ni podran apartar-me de mon veritable espòs. Veus-ací mon marit, veus-ací aquell que un jorn jo escollí, aquell a qui jo pertany, a qui dec pertànyer fins a la mort. Deixeu-me tornar a ell, o tan prestament serviu-vos de l'únic recurs que teniu per privar-me'n: feriu aquest cor, del qual ningú sinó ell és i serà tostemps senyor; deslliureu-me d'una vida que no em pot ésser sinó odiosa; jo donaré per ben espletada la meva mort, amb tal de veure'm deslliurada de la vostra violència iniqua, provant això no res menys a l'únic home que de mi fou estimat, la fe que li he mantinguda fins a les darreries de ma vida."

Don Ferran l'escoltava silenciós, abaixant els ulls i arrugant el front, sens deixar-la de les mans ni poc ni molt. Tot just hagué acabat de parlar, quan Dorotea, feble i descolorida, llança's als peus de don Ferran, i, caient-li cara avall molt belles i abundants llàgrimes, donà principi a tals paraules:

—Ah! El meu senyor, vós qui em donàreu el nom d'esposa, i que jo, si no és tremolant, no us goso nomenar senyor meu, no aparteu de mi vostres ulls, i vulgueu reconèixer la qui agenollada teniu als vostres peus, la desventurada Dorotea. Jo só aquella humil camperola que, per vostra amor o per vostre plaer, volguéreu exalçar fins a l'altaresa vostra; só jo aquella qui, reclosa en els límits de l'honestedat, visqué una vida alegre i venturosa fins que, donant crèdit als amorosos sentiments vostres, obrí les portes de son recolliment i us donà les claus de sa llibertat. Jo us amava de cor; des d'aquell jorn, abandonada de ma família, menypreada del món, sens ajuda de ningú, desconsolada, jo no tinc sinó vós damunt la terra, i no puc confiar sinó en la pietat d'a-

quell qui implorà la meva. No vull fer-vos memòria dels juraments que oblidats haveu, ni entenc parlar-vos de vincles que vós mateix m'oferíreu, i dels quals estava jo ben refiada; haveu-me'n considerada indigna: podria ésser que, no sabent-ho, jo hagi estat culpable als ulls d'En Ferran, per tal com ell no tem de rompre els seus més sagrats deures; puix que, no content de condemnar-me a una desesperació perdurable, deixa abandonats a la vergonya i a l'afront els cabells blancs de mon pare, ma família, tots mos parents, servidors dels seus molt fidels après tants de segles. Doncs, on voleu que vagi a purgar la meva errada, l'única error de tota ma vida; consentiu-me que sia la vostra esclava; jo us ho suplico agenollada, regant vostres peus amb les meves llàgrimes. Seria això una favor excessiva per aquella a qui jurat havíeu de pendre-la per esposa vostra?"

Tan bell punt com Dorotea acabà de preferir les darreres paraules, tots els qui eren allà presents no pogueren estar-se de plorar; el mateix don Ferran, torbat, commogut, amb gran fatic respirava; son rostre anà asuaujant-se, les mans li tremolaven, els seus ulls enternits deixaven de mirar Luscinda. Per fi, amollant-la tot d'una, va girar-se a Dorotea, i alçant-la d'en terra, amb gest afectat li digué: —Haveu-me vençut, afable i bella Dorotea; sí, jo torno a mes primeres amors." Dient això, va estrènyer-la fortament contra son cor. Així com de nou es veié lliure Luscinda, deixà's caure en els braços de Cardeni, qui l'abraçà, plorant d'amor i d'alegria, mirant-se-la de fit a fit, dubtant encara de sa ventura, i tement que son seny no fos massa feble per a suportar-la. Luscinda, qui llegia en els seus ulls tot quan per son esperit passava,

mirà d'assossegat-lo, posà-li al coll sos braços, i ajuntant son rostre amb el de Cardeni, li assegurava que era sa Luscinda, que Luscinda havia-li estat novament restituïda, que fóra d'ell per sempre més.

Don Ferran, en acabat que féu alçar Dorotea, donà una llambregada sobre aquells dos amants; mudà la color de sa cara, i la mà se li decantava a l'espasa: emperò Dorotea, qui ho veié, abraçà de nou son nevell espòs, dient: —Doncs, que no podré jo estimar-me venturosa fins a tant que no tindreu ningú venturós davant vostre? L'espectacle del bé que ella obrà, com pot mai desplaure a la vostra virtut? No, no; jo qui us conec, sé desembullar millor que vós tots els sentiments de vostra ànima superba, tan sensible com impetuosa, tan apassionada quant ho pugui ésser la més noble. Ací tenni el vostre amic, aquell en qui posàreu tota la vostra confiança, el qui us donà la seva i rebé jurament de vós que l'ajuntaríeu amb sa amada. Aquest jurament fou per vós mantingut en restituir-li sa muller: puix digne sou de vós mateix, sempre sereu el generós Ferran. Aprés d'haver-vos fet quiti envers l'honor, envers l'amistat, haveu recobrat vostres drets al respecte que tot el món vos deu.”

El rector, el barber, afegiren encara noves súpriques a les de l'amable Dorotea; i les llaors, les mostres de consideració que prodigaren a don Ferran acabaren d'assossegat-lo del tot. —El passat, passat, digué ell; que Luscinda i Cardeni puguin gaudir una benaurança que han pagada ja prou cara: de res no puc envejar-los, si ma benvolguda esposa vol perdonar el meu desviament, si ma Dorotea no fa sinó memòria del jurament per mi contret, i que vui, en aquest dia, estic disposat a satisfer.”

Acabades aquestes paraules, don Ferran posà un genoll en terra davant Dorotea; i amb una mitja-rialla mesclada de tendresa i de penediment, estengué una mà a Cardeni. Aquest cuità a besar-la i a banyar-la en llàgrimes. Llavors don Ferran l'abraçà, demana perdó a Luscinda, i torna a llançar-se en els braços de son primer amic. Oblidats que foren ja tots els odis, els quatre amants no feien sinó dirigir-se els uns als altres ullades de tendresa i de satisfacció. De llur alegria franca i pura participaren el rector, el mestre Nicolau, i àdhuc Sanxo Pança feia uns bons sanglots: encara que després digué no haver plorat sinó de pena de veure que Dorotea no era, com ell creia, la princesa Micomicona, de qui tantes mercès esperava.

Don Ferran volgué que sa esposa li recontés tot ço que esdevingut li havia après de llur separació. No res menys ell recità que, un cop llegida la fatal lletra trobada en els pits de Luscinda, despitat i encès en ira, havia abandonat sobtadament la ciutat. Així mateix va saber que Luscinda era fugida de la casa dels seus pares, i trigà alguns mesos a descobrir que s'era retreta a un convent qui es trobava en el mig d'un camp defora la ciutat. Llavors deliberà de sostraure-la: ajudat d'altres tres amics, fàcilment ho posà per obra; i l'atzar havia'l conduït a aquell hostal, que era per ell com si hagués aplegat al cel, on acaben i tenen fi totes les desventures de la terra.

FI DEL PRIMER VOLUM

INDEX DEL VOLUM PRIMER

	<u>Pàgines</u>
Al Duc de Béxar	7
Pròleg de J. Givanel i Mas	9
Pròleg de l'autor	13
Primera part. — Capítol primer. — Qui tracta de l'estament, i ocupació del famós cavaller Don Quixot de la Mancha	29
Capítol II. — Qui tracta de la primera eixida que de sa terra féu l'enginyós Don Quixot	35
Capítol III. — Graciosa manera que tingué Don Quixot per fer-se armar cavaller	42
Capítol IV. — De ço que li esdevingué al nostre cavaller en eixir de l'hospital	49
Capítol V. — On es prossegueix la relació de la malaventura del nostre cavaller	56
Capítol VI. — Del galan i bell escrutini que el rector i el barber feren en la llibreria del nostre cavaller	61
Capítol VII. — De la segona eixida del nostre bon cavaller Don Quixot de la Mancha	69
Capítol VIII. — Com el valerós Don Quixot donà bon acompliment a l'espantable i jamai imaginada aventura dels molins de vent, amb altres fets dignes de gloriosa memòria ...	74

Capítol IX. — Com acabà l'espantable batalla que el valent cavaller de la Mancha amb el coratjós biscaí tin- gueren	83
Capítol X. — De la gentil conversa que tingueren don Quixot i son escuder Sanxo Pança	87
Capítol XI. — De ço que esdevingué a don Quixot amb uns cabrers	93
Capítol XII. — De ço que recontà un cabrer als qui estaven amb don Quixot	100
Capítol XIII. — On es prossegueix la contalla de la pastora Marcela, amb altres fets	106
Capítol XIV. — On es dóna fi a la història del difunt pastor, amb al- tres fets inesperats	113
Capítol XV. — On es refereix el des- graciat encontre que féu don Qui- xot, en trobar-se amb uns inhu- mans eugaters	124
Capítol XVI. — De ço que al nostre cavaller li esdevingué en l'hostal que ell prenia per un castell	131
Capítol XVII. — On es segueixen els innombrables treballs que l'esforçat don Quixot i son bon escuder pas- saren a l'hostal que per llur mala- ventura aquell pensà que era un castell	140
Capítol XVIII. — Raonament que pas- sà Sanxo Pança amb son senyor don Quixot, amb altres aventures dignes d'ésser referides	148
Capítol XIX. — De l'aventura que li esdevingué a don Quixot amb un cos mort, amb altres singulars fets,	159
Capítol XX. — De la jamai vista ni oïda aventura que amb més poc pe- rill portà a venturós acabament l'es- forçat don Quixot de la Mancha	166

Capítol XXI. — Qui tracta de l'alta aventura i ric guany de l'elme de Mambrí, amb altres coses esdevingudes a nostre invencible cavaller ...	180
Capítol XXII. — De la llibertat que don Quixot donà a molts malaventurats qui, mal llur grat, eren portats allà on ells no desitjaven pas anar ...	192
Capítol XXIII. — De ço que li esdevingué al famós don Quixot a Serra-Morena, que fou una de les més singulars aventures en aquesta història referides ...	202
Capítol XXIV. — On es prossegueix l'aventura de Serra Morena ...	211
Capítol XXV. — Qui parla de les estranyes coses que a Serra Morena esdevingueren al valerós cavaller don Quixot de la Mancha, i de la imitació que féu a la penitència del Bell-Tenebrós ...	219
Capítol XXVI. — On es prossegueixen les fineses d'enamorat que don Quixot féu a Serra Morena ...	232
Capítol XXVII. — De com ixqueren amb llur intent el rector i el barber, amb altres coses dignes d'ésser contades en aquesta gran història ...	239
Capítol XXVIII. — Qui tracta de la nova i agradable aventura que al rector i al barber esdevingué a la mateixa Serra ...	250
Capítol XXIX. — Qui parla del graciós artifici i manya que tingueren per traure el nostre enamorat cavaller de l'aspríssima penitència en què s'era posat ...	260
Capítol XXX. — Qui tracta del discret raonament de la bella Dorotea, amb altres coses de prou gust i entreteniment ...	269

Capítol XXXI. — De la saborosa conversa que passà entre don Quixot i son escuder Sanxo Pança, amb altres fets	276
Capítol XXXII. — Qui parla de ço que en l'hostal s'esdevingué a tota la colla de don Quixot	283
Capítol XXXIII. — On s'hi reconta la novella del Porfidiós indiscret ...	288
Capítol XXXIV. — On segueix la novella del Porfidiós indiscret	297
Capítol XXXV. — Qui tracta de l'espantable combat on don Quixot fou vencedor, i de l'acabament de la novella del Porfidiós indiscret	303
Capítol XXXVI. — Qui tracta d'altres singulars fets que a l'hostal s'esdevingueren	310

Col·lecció d'obres selectes

Volums publicats

I. — **MURGER.** *Escenes de la vida bohèmia*. Traducció d'E. Lluelles. Pròleg de **Santiago Rusiñol**.

II. — **ROUSSEAU.** *Contracte social*. Traducció i pròleg de **Ramon Vinyes**.

III. — **DIDEROT.** *La monja*. Traducció i pròleg de **Lluís Capdevila**.

IV. — **SANTIAGO RUSIÑOL.** *Coses viscudes*.

Preu de cada volum: Ptes. 2,50

V, VI, VII. — **Don Quixot de la Mancha**.

Preu dels tres volums: Ptes 7,50.

Pròximes a sortir

VIII. — **VOLTAIRE.** *Diccionari filosòfic*. Traducció de **Domènec Guansé**. Pròleg de **Gabriel Alomar**.

IX. — **EÇA DE QUEIROZ.** *La relíquia*. Traducció de **Lluís Capdevila**. Pròleg de **Pere Coromines**.

X. — **GOETHE.** *Faust*. Traducció catalana de **J. B. Tarragó**.

Collectio libror selectis

Volunt publica

- I. VURGER, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- II. DUBOIS, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- III. DUBOIS, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- IV. DUBOIS, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- V. DUBOIS, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- VI. DUBOIS, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.

Proxime a sortis

- I. VOTTE, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- II. VOTTE, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- III. VOTTE, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- IV. VOTTE, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- V. VOTTE, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.
- VI. VOTTE, Louis de la ville de Paris.
Paris, 1790. 8. 112 p.
Bibliothèque de la ville de Paris.

